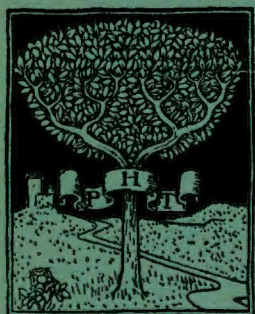

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

1933

UTGIVEN

AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BENGT HILDEBRAND

ÅRG. XXXIV.

HÄFT. 1—4

Kring Elisabeth Vasa och hennes dotter. Av fil. lic. WILHELM THAM, Stockholm	1—25
Släkten Burman från Össeby-Garn. M. 8 fig. Av kapten FOLKE WERNSTEDT, Stockholm	26—46
Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdags-Protokoll som källa till Den introducerade svenska adelns ättartavlor. Av fil. kand. JAN LIEDGREN, Uppsala	47—58
Abraham Abrahamsson Hülphers' porträtt. Med 1 fig. Meddelande av direktör GOVERT INDEBETOU, Stockholm	59—60
Ett brev från grevinnan de Boufflers till Nils von Rosenstein. Meddelat av fil. lic. BETH HENNINGS, Stockholm	61—65
Nils Fredrik Palmstierna. En politisk karaktärsbild från Oscar I:s dagar. M. 1 fig. Av fil. dr frih. CARL-FREDRIK PALMSTIERNA, Stockholm	66—91
Till släkten Kierkegaards historia. Några anteckningar om dess svenska förbindelser. M. en översikt jämväl av Hans Jacob Beckmans (1735—1805) från Göteborg släkt. Av BENGT HILDEBRAND	92—111
Recensioner och smärre meddelanden	112—223
Dansk handbok i släktforskning. Av B. H—D	112—116
Sveriges och Finlands adel. Av X	117—118
Cistercienserhistoria. Av fil. dr TONI SCHMID, Stockholm	118—121
Visby domkyrkas gravstenar. Av B. H—D	121—125
Erik XIV och Sten Eriksson Leijonhufvud. Av doc., fil. dr INGVAR ANDERSSON, Lund	125—130
Uppländskt domboksmaterial. Av B. H—D	130—135
Linköpings stifts herdaminne. Av e. o. hovrättsnotarien, jur. o. fil. kand. GERHARD HAFSTRÖM, Stockholm	135—138
Ätten Heijkenskjöld. Av AQU	138—140
Sveriges kyrkor. Av B. H—D	140—141
Sigrid Leijonhufvuds Tessinbok. Av B. H—D	142—144
Linnerhielms Resor. Av fil. lic. BETH HENNINGS	144—146
Fersenska mordet. Av e. o. hovrättsnot. GERHARD HAFSTRÖM	146—147
Den nya Armfeltssonografien. Av lektorn, fil. dr A. GRADE, Stockholm	147—149
Illis quorum. Av amanuensen, fil. kand. NILS LUDVIG RASMUSSEN, Sthlm	149—150
Den svenska kvinnorörelsen. Av författarinnan SIGRID LEIJONHUFVUD	150—151
Västerbottens läns hushållningssällskap. Av prof. BERTIL BOETHIUS, Sthlm	151—152
Finlands hävder. Av B. H—D	153—154
Brandes och Sverige. Av fil. lic. SVEN RINMAN, Stockholm	154—156
Hallströms Snoilskymonografi. Av fil. dr RUBEN G:SON BERG, Stockholm	157—158
Moderna varjager. Av fil. kand. STIG JÄGERSKIÖLD, Uppsala	158—160
Ätten Wachtmeisters historia. Av AQU	161—162
Laurins Minnen. Av B. H—D	162—164
»Klinckans» äventyr. Av B. H—D	164—165
N. Ahnlund, Från medeltid och Vasatid, anm. av B. H—d, s. 165; G. Berg, Artur Hazelius, anm. av B. H—d, s. 167; J. Bergman, Universitetet i Dorpat, anm. av B. H—d, s. 167; H. J. Boström, Suomen muistorahat, I, anm. av fil. lic. E. Lundmark, s. 169; G. Buschbell, Briefe von Johannes und Olaus Magnus, anm. av B. H—d, s. 169; nyare doktorsavh. anm. s. 171; Göteborgs nation i Lund, anm. av B. H—d, s. 173; A History of the House of Hamilton, anm. av generaldir., greve A. Hamilton, s. 174; K. J. Hartman, Karl XII och hans förnämsta tromän, anm. av fil. kand. Stig Jägerskiöld, s. 175; G. Heckscher, Konung och statsråd i 1809 års författning, anm. av fil. kand. Karl-Gustaf Hildebrand, s. 176; A. Lenhardtsen, Femtio år som tandläkare, anm. av red.-sekr., fil. lic. A. Almhult, s. 177; B. Möller, En gammal bokhandel, anm. av B. H—d, s. 180; E. Newman, Svensk högkyrklighet, lågkyrkighet och frikyrkighet, anm. av B. H—d, s. 180; E. Norden-skiöld, På amiralens tid, anm. av kapten F. Wernstedt, s. 181; Frida Strindberg, Strindberg och hans andra hustru, anm. av fil. dr R. G:son Berg, s. 185; Iconographia Gustavi Adolphi, anm. av H. R., s. 185; E. Thermanius, Svensk bondepolitik, anm. av B. H—d, s. 188; A. Wachtmeister, Vad är sanning?, anm. av B. H—d, s. 189; G. Westin, Negotiations about Church unity m. m., anm. s. 190; C. L. Wilkens, Minnen från Ystad, anm. av B. H—d, s. 191; Släktbok utg. av A. Wilsman, anm. av G. L., s. 192; Ewert Wrangel, Tegnér i Lund, del 2, anm. av amanuensen, fil. kand. B. Hjelmqvist, Lund, s. 193; N. Östman, Bidrag till Johanniterordens historia i Stockholm 1334—1526, anm. av B. H—d, s. 195; svenska tidskrifter, årsböcker o. hembygdsliitt., anm. av B. H—d m. fl., s. 196—215; utländsk tidskrifts- o. årsbokslitt. m. m., anm. av B. H—d m. fl., s. 215—224.	
Insända böcker, Frågor och Notiser	224—226
Personregister. Utarbetat av W. H.	227—240

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

TRETTIOFJÄRDE ÅRGÅNGEN

1933

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BENGT HILDEBRAND

STOCKHOLM 1934

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

331347

PERSOONHISTORISK

TIDSKRIFT

UTGIVEN MED STATSUNDERSTÖD

UTGIVEN MED STATSUNDERSTÖD

UTGIVEN MED STATSUNDERSTÖD

UTGIVEN MED STATSUNDERSTÖD

UTGIVEN MED STATSUNDERSTÖD

INNEHÅLL.

Text.

	Sid.
Kring Elisabeth Vasa och hennes dotter. Av <i>Wilhelm Tham</i>	1—25
Släkten Burman från Össeby-Garn. M. 8 fig. Av <i>Folke Wernstedt</i>	26—46
Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdags-Protokoll som källa till Den in- troducerade svenska adelns ättartavlor. Av <i>Jan Liedgren</i>	47—58
Abraham Abrahamsson Hülphers' porträtt. M. 1 portr. Meddelande av <i>Govert Indebetou</i>	59—60
Ett brev från grevinnan de Boufflers till Nils von Rosenstein. Meddelat av <i>Beth Hennings</i>	61—65
Nils Fredrik Palmstierna. En politisk karaktärsbild från Oscar I:s dagar. M. 1 portr. Av <i>Carl-Fredrik Palmstierna</i>	66—91
Till släkten Kierkegaards historia. Några anteckningar om dess svenska förbindelser. M. en översikt jämväl av Hans Jacob Beckmans (1735— 1805) från Göteborgs släkt. Av <i>Bengt Hildebrand</i>	92—111
Recensioner och smärre meddelanden	112—223
Dansk handbok i släktforskning. Av <i>B. H—d</i>	112—116
Sveriges och Finlands adel. Av <i>X</i>	117—118
Cistercienserhistoria. Av <i>Toni Schmid</i>	118—121
Visby domkyrkas gravstenar. Av <i>B. H—d</i>	121—125
Erik XIV och Sten Eriksson Leijonhufvud. Av <i>Ingoar Andersson</i>	125—130
Uppländskt domboksmaterial. Av <i>B. H—d</i>	130—135
Linköpings stifts herdaminne. Av <i>Gerhard Hafström</i>	135—138
Ätten Heijkenskjöld. Av <i>Aqui</i>	138—140
Sveriges kyrkor. Av <i>B. H—d</i>	140—141
Sigrid Leijonhufvuds Tessinbok. Av <i>B. H—d</i>	142—144
Linnerhielms Resor. Av <i>Beth Hennings</i>	144—146
Fersenska mordet. Av <i>Gerhard Hafström</i>	146—147
Den nya Armfeltssonografien. Av <i>A. Grade</i>	147—149
Illis quorum. Av <i>Nils Ludvig Rasmusson</i>	149—150
Den svenska kvinnorörelsen. Av <i>Sigrid Leijonhufvud</i>	150—151
Västerbottens läns hushållningssällskap. Av <i>Bertil Boëthius</i>	151—152
Finlands hävder. Av <i>B. H—d</i>	153—154
Brandes och Sverige. Av <i>Sven Rinman</i>	154—156
Hallströms Snoilskymonografi. Av <i>Ruben G:son Berg</i>	157—158
Moderna varjager. Av <i>Stig Jägerskiöld</i>	158—160

Ätten Wachtmeisters historia. Av <i>Agut</i>	161—162
Laurins Minnen. Av <i>B. H—d</i>	162—164
»Klinckans» äventyr. Av <i>B. H—d</i>	164—165
Om recensionerna i öfrigt se nedan och följande sidor.	
Insända böcker	224
Frågor	224
Notiser	226
Personregister. Utarbetat av <i>W. H.</i>	227—240

Porträtt

av tenngjutaråldermannen Israel Burman d. y. och hans hustru Gustava Molin	32
av vice häradshövding Gustaf Burman och hans hustru Louise Rydberg	33
av fru Anna Cervin, född Burman	36
av direktören Abraham Abrahamsson Hülphers	59
av generallöjtnanten och envoyén frih. Nils Fredrik Palmstierna	68

I avdelningen Recensioner och smärre meddelanden behandlade skrifter och uppsatser.

	Sid.
ABENIUS, MARGIT, se Kellgren, J. H.	
Acta processus litium inter regem Danorum et archiepiscopum Lundensem, utg. av A. KRARUP O. W. NORVIN	195
AHLENIUS, H., Georg Brandes i svensk litteratur till och med 1890, anm. av S. Rinman	154
AHLUND, N., Från medeltid och Vasatid, anm. av B. H—d	165
» » Ståndsriksdagens utdaning 1592—1672 (Sveriges riksdag I: 3)	166
» » se Borgarståndets riksdagsprotokoll.	
Aikalaiskirja, red. av O. DURCHMAN m. fl.	220
ANDERSON, WILLIAM, Kyrkor i Medelsta härad	140
ANDRÆ, T., Inträdestal över Nathan Söderblom	186
ANDRÉN, E., HELLNER, B., O. ELFSTRAND, P., Gävle stads kyrkor	140
ARBMAN, F., se Norrländska prästhem.	
Arkiv för nordisk filologi	203
Baltisk litt.	167, 168, 172
BECKMAN, N., Vår skolas historia, 1—2	167
BEHM, V., Ur Jämtlands och Härjedalens historia intill 1814	209
BERESTEYN, E. A. VAN, Repertorium van gedrukte genealogieën en genealogische fragmenten, anm. av G. I.	222
BERG, G., Artur Hazelius, anm. av B. H—d	167
BERGMAN, J., Universitetet i Dorpat under svenska tiden, anm. av B. H—d	167
BERGSTRÖM, K., Apotekare i Visby på 1600- och början av 1700-talet	178
Bericht über die Tätigkeit des estnischen staatlichen Zentralarchivs 1921—1932	168
BESKOW, B. VON, se Järta, Hans.	
Bidrag till Södermanlands kulturhistoria	214
BjörkboM, C., Kungliga Bibliotekets planschsamling	168
» » Om ordnandet av grafiska porträttsamlingar	168
Blekingelitt.	140

	Sid.
BOBÉ, L., Danmarks Adels Aarbog	221
» » Om Slægts- og Personforskning	116
BOETHIUS, GERDA, Kyrkor i Falu domsagas södra tingslag	140
BOHRN, H., Sverige, Danmark och Frankrike 1672—1674	172
Bohuslänsk litt.	182
BONSDORFF, C. VON, Gustav Mauritz Armfelt, II—III, anm. av A. Grade	147
Borgarståndets riksdagsprotokoll före frihetstiden, utg. gm N. AHNLUND under sam- verkan m. N. STAF	166
BOSTRÖM, H. J., Suomen muistorahat I Efr. L—k.	169
Briefe von Johannes und Olaus Magnus, herausgeg. von G. BUSCHBELL, anm. av B. H—d	169
Bullarium Danicum, utg. av A. KRARUP	195
BUSCHBELL, G., se Briefe.	
CARLQUIST, G., Sparbanken i Lund 1833—1933, anm. av B. H—d	170
CARLSSON, A. B., se Uppsala universitets matrikel.	
CARPELAN, T., se Wilskman, A.	
CEDERBOM, L. A., o. FRIBERG, C. O., Skara stifts herdaminne 1850—1930	184
CHRISTENSEN, W., se Repertorium.	
COLLIJN, I., Den äldsta bokdonationen till Dorpats universitetsbibliotek	168
CURMAN, S., se Sveriges kyrkor.	
DAHL, S., se Dansk Biografisk Leksikon.	
Dalalitt.	140, 204, 205
Dalarnas Hembygdsbok	204
DALGREN, L., se Västerviks historia.	
Dansk Biografisk Leksikon, red. av P. ENGELSTOFT o. S. DAHL	220
Dansk litt.	112, 118, 154, 183, 195, 196, 220
De Nederlandsche Leeuw	223
DONNER, H., Konung Gustav III:s brevväxling med Adolf Fredrik Munck	173
DURCHMAN, O., se Aikalaikirja.	
EDLING, N., se Uppländska konungsdomar.	
EK, S., se Kellgren, J. H.	
ELANDER, R., Herr Sten. Studier i Erik XIV:s historia, anm. av I. Andersson	125
EKMAN, K., se Estlander, B.	
EIGENSTIERNA, G., Den introducerade svenska adelns ättartavlor, VII	173
ELFSTRAND, P., se Andrén, E.	
ENANDER, B., Västerbottens läns hushållningssällskaps historia 1814—1914, m. en översikt av N. G. RINGSTRAND, anm. av B. Boëthius	151
ENGELSTOFT, P., se Dansk Biografisk Leksikon.	
En bok om Tyresö	201
ESTLANDER, B., o. EKMAN, K., Från hav och hov. Amiral OSCAR VON KRÆMERS levnadslopp, anm. av S. Jägerskiöld	158
Estländsk litt. se Baltisk litt.	
FABRITIUS, A., Anders Andersen Borch's Descendenter	221
» » se Hennings, P.	
FAHLBORG, B., Sveriges yttre politik 1660—1664	171
Finlands Adelsförbunds Årsskrift	219
Finlands litt.	117, 147, 153, 158, 173, 192, 195, 215 ff.
Finlands medeltidsurkunder, VI o. VII, utg. av R. HAUSEN	195
Fornvårdaren	208
Fornvännen	197
FORSSLUND, K.-E., Med Dalälven från källorna till havet, 3: 3	205
FRIBERG, C. O., se Cederbom, L. A.	
Från Gästrikland	206
FURUHJELM, ANNIE, Människor och öden, anm. av S. Jägerskiöld	158
Föreningen Gamla Halmstads Årsbok	206
Föreningen Örebro Läns Museums Meddelanden	210
GEIJER, AGNES, Medeltida textilier	188
Genealogiska Samfundets i Finland Årsskrift	216
Genos	218
Gotländsk litt.	121, 140, 206

GRANDINSON, K. G., Bidrag till kännedomen om Vårfruklostret i Örebro, anm. av T. S—d	211
GRÖNWALL, F. W., se Wilkens, C. L.	
GRÖNWALL, K. A., se Wilkens, C. L.	
Gästriklandslitt.	140, 206
Göteborgs nation i Lund 1682—1932	173
HALL, B. R., se Årsböcker.	
Hallandslitt.	206
HALLSTRÖM, P., Minne av Carl Snoilsky, anm. av R. G:son Berg	157
HAMILTON, G., A History of the House of Hamilton, anm. av A. Hamilton	174
HAMNER, J. W., Visby domkyrkas gravstenar, anm. av B. H—d	121
Hantverkarsläkter i Gefle på 1700-talet	206
HARTMAN, K. J., Karl XII och hans förnämsta trommän, anm. av S. Jägerskiöld	175
» Randanteckningar i anledning av Harald Hjärnes uppsats: 'Karl XII'	176
HASSELBERG, C. J. E., Bibliografiska Anteckningar rörande Jämtland	208
HATT, H., se Hennings, P.	
HAUSEN, R., se Finlands medeltidsurkunder.	
HECKSCHER, ELI F., Emanuel Nobel	191
HECKSCHER, G., Konung och statsråd i 1809 års författning, anm. av K.-G. Hildebrand	176
HEIJKENSJÖLD, SYSTER O. CARL, En bergsmanssläkts historia, anm. av Aqut	138
HELLNER, B., se Andrén, E.	
HENNINGS, P., Släktforskning. Udg. af H. HATT o. A. FABRITIUS, anm. av B. H—d	112
HERLENIUS, E., Ur Dalarnes kultur- och personhistoria	205
HESELMAN, B., Nathan Söderblom	188
Historisk Tidskrift	196
Historisk Tidskrift för Finland	215
HOLMBERG, A., Bibliografi över J. J. Berzelius	168
HOLMBÄCK, Å., se Svenska landskapslagar.	
HOLMQUIST, HJ., se Svenska kyrkans historia.	
HORNBOG, E., Finlands hävder, IV, anm. av B. H—d	153
HULT, O., Fredrik Lindskog	177
» Vilhelm Djurberg	177
Hyltén Cavallius-Föreningens Årsbok	212
JACOBOWSKY, C. V., Adlersparreska portföljen n:o 1	209
» J. G. Sparwenfeld	171
JANSEN, E., se Norsk Biografisk Leksikon.	
JOHNSON, PEHR, se Staël von Holstein, J.	
Jämten	208
Jämtlands Biblioteks Årsskrift	209
Jämtlandslitt.	207
Jämtlands Läns Fornskriftsällskaps Skrifter	208
[JÄRTA, HANS] Hans Järtas och B. v. Beskows brevväxling, IV, utg. av C. SANTESSON	186
JØRGENSEN, ELLEN, Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800	183
Karolinska Förbundets Årsbok	200
KELLGREN, J. H., Brev utg. av O. SYLWAN, S. EK o. MARGIT ABENIUS	183
Kirkehistoriske Samlinger	220
KLINCKOWSTRÖM, A., Klinckans minnen, del I, anm. av B. H—d	164
KORNERUP, B., Frederiksborg Statsskoles Historie	221
KRÆMER, O. VON, se Estlander, B.	
KRARUP, A., se Acta o. Bullarium.	
KREÜGER, H., Johan Gustaf Gröndal	191
KUMLIEN, KJ., Karl Knutssons politiska verksamhet 1434—1448	171
Kyrkohistorisk Årsskrift	199
LANDGRÉN, F., Nyländska avdelningens matrikel 1869—1900	219
LAURIN, C. G., Minnen 1908—1918, anm. av B. H—d	162

LEIJONHUFVUD, SIGRID, Carl Gustaf Tessin och hans Åkerökrets, II, anm. av B. H—d	142
LENHARDTSON, A., Femtio år som tandläkare, anm. av A. A—t	177
Libër Scholæ Aboënsis	218
LILJEDAHL, R., Svensk förvaltning i Livland 1617—1634	172
LINDBERG, F., se Västerviks historia.	
LINNERHJELM, J. C., Brev under resor i Sverige, utg. av H. SCHILLER, anm. av Beth Hennings	144
Lundalitt	170, 173, 180, 193, 195, 196, 209
LUNDMARK, E., Kyrkor i Dede ting	140
» Peter Roddelstet-Gottlandt	177
Lunds Årkestifts Urkundsbok, VI: 1, utg. av L. WEIBULL	196
LÖFSTRÖM, K., Kungl. medaljen Illis quorum meruere labores, anm. av N. L. Ras-musson	149
MALMSTRÖM, A., Trelleborgs och Maglarps pastorat under trehundra år, anm. av B. H—d	178
Malmö Fornminnesförenings Årsskrift	210
Meddelanden från Kungl. Akademien för de fria konsterna	203
Meddelanden från Riksheraldikerämbetet	202
Meddelanden från svenska riksarkivet för år 1931	178
MELLANDER, K., Johan Christopher Toll som militär och politiker under Gustav III	171
MEURLING, E., Linköpings stifts herdaminne, anm. av G. Hafström	135
Minnen från prästhem i årkestiftet, utg. av C. W. PABM	179
MÖLLER, BERT, En gammal bokhandel, anm. av B. H—d	180
NERMAN, T., Fersenska mordet, anm. av G. Hafström	146
NEWMAN, E., Svensk högkyrklighet, lågkyrkighet och frikyrkighet	180
NORDENMARK, N. V. E., Swedenborg som astronom	181
NORDENSKJÖLD, E., På amiralens tid. En levnadsteckning öfver viceamiralen fri-herre Otto Henrik Nordenskjöld, anm. av F. W—t	181
Nordiska Museets och Skansens Årsbok. Fataburen	201
Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen	198
NOREEN, E., se Runius, J.	
Norra Allbo Hembygdsförenings Årsbok	213
Norrbottn	211
Norrlandslitt.	151, 179, 211
Norrländska prästhem, utg. av F. ARBMAN	179
Norsk Biografisk Leksikon, red. av E. JANSEN	220
Norsk Slekthistorisk Tidskrift	222
NORVIN, W., se Acta.	
NYGREN, E., se Privilegier.	
Närkeslitt.	210
Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län	182
ORTVED, E., Cisterciordenen og dens Klostre i Norden, II, anm. av Toni Schmid	118
PALM, C. W., se Minnen från prästhem.	
Personalhistorisk Tidsskrift	221
PLEIJEL, H., se Svenska kyrkans historia.	
Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer, del 2, utg. av E. NYGREN	196
Quellen zur Geschichte der Universität Tartu (Dorpat), hrsg. v. J. VASAR	168
Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis, ser. 2, bd 4 o. 5, utg. av W. CHRISTENSEN	195
RETZIUS, G., Biografiska anteckningar och minnen, I, m. förord av O. WALDE	177
RIBBING, L., Familjeporträtten och antropologien m. m.	182
Rig	201
RINGSTRAND, N. G., se Enander, B.	
ROOSVAL, J., se Sveriges kyrkor.	
RUNTIUS, J., Samlade skrifter, utg. av E. Noreen	182
RYDBECK, MONICA, Kävlinge kyrka	140
Samfundet St Eriks Årsbok	203
Samlaren	200

SANTESSON, C., se Järta, Hans.	
Scandia	197
SCHILLER, H., se Linnerhjelm, J. C.	
SCHÜCK, H., Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Dess för- historia och historia, I—III	183
» » Johan Hadorph	183, 186
SIWERTZ, S., Inträdestal öfver Tor Hedberg	186
SJÖVALL, P. G., Svensk officersmatrikel, IV	183
Skrifter utg. av Föreningen Det gamla Lund	209
Skånelitt.	140, 170, 173, 178, 180, 184, 185, 191, 193, 195, 196, 209, 210
Smålandslitt.	172, 192, 212, 213
SPARRE, S. A:SON, Kungl. Västmanlands regementes historia, IV, utg. av P. R. Tersmeden	184
[STAEL VON HOLSTEIN, J.] Herrgårdsliv i Skåne för hundra år sedan. Överste Joachim Staël von Holsteins Dagböcker, utg. av PEHR JOHNSON	184
STAF, N., se Borgarståndets riksdagsprotokoll.	
STEFFEN, R., Personer och händelser i den gotländska kalkindustriens historia	206
Stockholmslitt.	146, 162, 164, 195, 203, 204
Stockholms stads arkivnämnd och stadsarkiv, årsberättelse	204
STOLTZ, E., Andrarums alunbruk	185
STRINDBERG, FRIDA, Strindberg och hans andra hustru, anm. av R. G. B.	185
STRÖMBOM, S., Iconographia Gustavi Adolphi, anm. av H. R.	185
SWENNE, H., Svenska adelns ekonomiska privilegier 1612—1651	173
Svenska Akademiens Handlingar	157, 183, 186
Svenska Dagbladets Årsbok I—X	186
Svenska kyrkans historia, utg. av HJ. HOLMQUIST O. H. PLEIJEL. Bd 3: 1: Refor- mationstidevarvet 1521—1611, del I: 1521—1572, av HJ. HOLMQUIST	187
Svenska landskapslagar, tolk. o. förkl. av Å. HOLMBÄCK O. E. WESSÉN	187
Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift	201
Sveriges kyrkor, utg. av S. CURMAN O. J. ROOSVAL, anm. av B. H—d	140
Sveriges riksdag, se Ahnlund, N.	
Sörmlandsbygden	215
Sörmlandslitt.	142, 214
SYLWAN, O., se Kellgren, J. H.	
TERSMEDEN, P. R., se Sparre, S. A:son.	
THERMÆNIUS, E., Gamla brev	188
» » Svensk bondepolitik	188
THULIN, S., se Till minnet av Nathan Söderblom.	
THUNBERG, T., Hjalmar Öhrvall	177
Till minnet av Nathan Söderblom, red. av S. THULIN	187
UGGLAS, CARL R. AF, Kyrkligt guld- och silversmide	189
Upplandslitt.	130, 179
Uppländska konungsdömar från Vasatiden intill Svea hovrätts inrättande, utg. gm N. EDLING, anm. av B. H—d	130
Uppsala universitets matrikel, h. 15, utg. av A. B. CARLSSON	188
WACHTMEISTER, se Ätten Wachtmeister.	
» » ARVID, Vad är sanning? Vittnespsykologiens grunddrag, anm. av B. H—d	189
WAHLSTRÖM, LYDIA, Den svenska kvinnorörelsen, anm. av Sigrid Leijonhufvud	150
WALDE, O., se Retzius, G.	
VASAR, J., se Quellen.	
WEIBULL, C. G., se Wilkens, C. L.	
» » L. se Lunds Årkestifts Urkundsbok.	
VEJDE, P. G., Askenäs säteri i Sunnerbo	212
» » Örsholm	214
WENDT, E., Det svenska licentväsendet i Preussen 1627—1635	172
WESSÉN, E., se Svenska landskapslagar.	
WESTIN, G., Emigranterna och kyrkan	190
» » Negotiations about Church unity 1628—1634	190

FÖRKORTNINGSLISTA.

- AOSB = Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling.
 ATA = Antikvarisk-topografiska arkivet, Vitterhetsakademien.
 BSH = Bidrag till Skandinaviens historia, utg. av C. G. Styffe.
 DS = Svenskt Diplomatarium (Diplomatarium Suecanum), utg. gm J. G. Liljegren,
       B. E. Hildebrand, E. Hildebrand och S. Tunberg,
 GFR = Konung Gustaf den förstes registratur.
 HH = Historiska Handlingar.
 HS = B. E. Hildebrand, Sv. sigiller från medeltiden.
 HSH = Handlingar rörande Skandinaviens historia.
 HT = (svensk) Hist. Tidskr.
 KrLL = Kristoffers landslag.
 MELL = Magnus Erikssons landslag.
 MESTL =   "   "   stadslag.
 MSD = Mindre sekreta deputationen.
 NTBB = Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen.
 PHT = Personhistorisk Tidskrift.
 RHO = Riddarhusordningen.
 RPB = Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref.
 SAT = Svenska Autografsällskapets Tidskrift.
 SD = Svenskt Diplomatarium fr. o. m. år 1401, utg. gm C. Silfverstolpe och K. H.
       Karlsson.
 SFSS = Samlingar utg. av Svenska Fornskrift-Sällskapet.
 SRA = Svenska riksdagsakter.
 SRAP = Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdags-Protokoll.
 SRS = Scriptores rerum Suecicarum medii ævi.

 SU = Sekreta utskottet.
 KA = Kammararkivet.
 KrA = Krigsarkivet.
 KB = Kungl. Biblioteket.
 LA = Landsarkiv.
 LUB = Lunds Universitetsbibliotek.
 RA = Riksarkivet.
 UD = Utrikesdepartementet.
 UUB = Uppsala universitetsbibliotek.
 VHAA = Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.

WESTIN, G., Ur den svenska folkväckelsens historia, III: Brev till och från den svenska baptisomens banbrytare 1850—1855	190
Vestrogothica, II, anm. av B. H—d	190
Vetenskapsakademiens Årsbok	188, 191
WIDSTRAND, A., Sveriges läkarehistoria, 4: 3	177
WILDTE, F., Gyrid Gunnarsdotter (Gylta) till Gälared	197
WILKENS, C. L., Minnen från Ystad under 1800-talets förra del, m. kommentar av F. W. GRÖNWALL, utg. av K. A. GRÖNWALL o. C. G. WEIBULL	191
WILLEBRAND, B. M. v., Den svenska adeln, anm. av X	117
VILLECOURT, L., L'Université de Tartu 1919—1932	168
WILSKMAN, A., Släktbok, utg. av T. CARPELAN, anm. av G. I.	192
WRANGEL, E., Tegnér i Lund, del 2, anm. av B. Hjelmqvist	193
» » En lundensisk studentkrets vid 1800-talets mitt	209
Västerbottenslitt.	151
Västerviks historia, 1—2. Tiden 1275—1718 av F. LINDBERG. Tiden 1719—1932 av L. DALGREN	172
Västgötalitt.	167, 173, 182, 190
Västmanländsk litt.	184, 194
ÅKERMAN, J., Ett elektriskt halvsekel	194
Årsböcker i svensk undervisningshistoria, utg. av B. R. HALL, anm. av B. H—d 194	
Ätten Wachtmeister genom seklerna, del 4, anm. av Aquat	161
Östgötalitt.	135
ÖSTMAN, N., Bidrag till Johanniterordens historia, anm. av B. H—d	195

Kring Elisabeth Vasa och hennes dotter.¹

Av Wilhelm Tham.

Traditionen har förlänat Elisabeth Vasa, Gustav I:s yngsta dotter, en gestalt, som närmar sig idealets. I en syskonskara av övervägande disharmoniska naturer har hon städse framträtt som den ljusaste karaktären. Vasarnas intriganta härsklystnad och makt-sjuka, deras hetsighet och nästan abnorma misstänksamhet hade ej blivit hennes arvedel, och lyckligen hade hon undgått varje spår av det ödesdigra släktarvet, sinnessjukdomen. Hon skall ha varit Eriks och Karls mest älskade syster — vacker, begåvad, älskvärd och dygderik. Hennes kärlekssaga med hertig Kristoffer av Mecklenburg har fullkomnat bilden och skänkt den ett skimmer av romantik. Förlovad vid 13 års ålder skildes hon snart genom vidriga omständigheters makt från sin trolovade. Men under många och långa år var hon sin ungdomskärlek trogen, intill dess hon äntligen — efter tvenne decennier — åter kunde förena sitt öde med hans.

Det är ingalunda min avsikt att närmare granska den bild, som traditionen givit av den yngsta Vasaprincessan. I vissa delar låter den sig väl av samtida källor kontrolleras, och utan grund i verkligheten är den säkerligen ej. Danzay, det franska sändebudet, har hört Elisabeth berömmas som en av Europas fullkomligaste prinsessor, och vi ha knappast någon anledning betvivla riktigheten av detta omdöme.² De brev av hennes hand, riktade till hertig Kristoffer, som ännu finnas i Schwerinarkivet, vittna otvivelaktigt också om en varm kärlek; deras utpräglat personliga stil bryter överraskande och fördelaktigt av mot tidens eljest stela och stereotypa skrivsätt.³ Så mycket mer är det dock ej, vi känna till om Elisabeth

¹ Föreliggande undersökning avser ej att giva händelseförloppets samtliga detaljer. Därtill äro dessa för många och betydelselösa. Källmaterialet är flödande rikt, och svårigheten har snarast varit att så sovra detsamma, att förloppets konturer och betydelsefulla moment klart framträda.

² Handlingar rör. Skandinaviens historia XI (1824), s. 23.

³ I Acta Matrimonialia Principum Mecklenburgensium, vol. VI, Geheimes und Hauptarchiv, Schwerin (i fortsättningen cit. Acta Matrim. VI) finnas 8 brev från Elisabeth till Kristoffer, samtliga från åren 1579—1581.

Vasas personlighet. Hennes levnad har ej blivit närmare skildrad, och några episoder av större personlig eller politisk betydelse har den väl ej heller att bjuda.¹ Händelserna kring giftermålet och de därigenom öppnade förbindelserna mellan Sverige och Mecklenburg äro säkerligen de, som främst kunna göra anspråk på intresse. Det är också inför dem, jag i fortsättningen har anledning stanna. Schwerinarkivets allvarliga matrimonialia röja de komplicerade, ekonomiska problem, som ligga bakom Elisabeth Vasas romantiska kärlekssaga. Tränger man in i akterna, blotta de också understundom detaljer av intresse i den händelsernas strida ström, som under slutet av det sextonde och början av det sjuttonde århundradet i grund skulle omgestalta förhållandena kring Östersjön.

*

Hertig Kristoffer av Mecklenburg var varken som furste eller människa någon framträdande personlighet. Tredje son till den äventyrlige Albrecht VII av Mecklenburg, kanske mest känd för sitt deltagande i grevefejden, och Anna av Brandenburg stod han hela sin ungdom under moderns förvekligande inflytande, och kommen till mognare ålder blev han till en början en lekboll för viljor och önskningsar, som voro starkare än hans. Vid faderns död 1549 var det den handlingskraftige brodern Johann Albrecht, som bestämde kursen. Denne ansåg såsom sin plikt att rädda den mecklenburgska landsenheten och förmå sina bröder att avstå från de landområden, till vilka de enligt tysk fursterätt voro berättigade. Han lockade dem med höga ämbeten inom den kyrkliga förvaltningen och fick dem så småningom att avstå från sina ärvda rättigheter. Så blev den unge Kristoffer utan eget initiativ först administrator över stiftet Ratzeburg och senare, i januari 1556, koadjutor över ärkebiskopsdömet Riga. Av ödet sattes han sålunda att spela en roll i dramat om den livländska självständighetens undergång, en roll, som han ej visade sig vuxen. Efter fem händelserika år upp-

¹ Den av S. C. von Sell författade uppsatsen »Gustaf Vasas yngsta dotter» (i Dagny 1911), är i stort sett ej annat än en något omarbetad översättning av vissa partier av Bergengrüns nedannämnda arbete om hertig Kristoffer (se s. 3, not 1), och har föga nytt att tillägga rörande Elisabeths biografi. I N. Lundh-Eriksson, Sveriges prinsessor 1539—1829 (1929), upptages även en studie över Elisabeth Vasa. Om halten av detta populärhistoriska arbete se emellertid B. Hildebrands rec. i PHT 1930, s. 98 f. Vad speciellt beträffar avsnittet om Elisabeth skall här endast tilläggas, att det i alla avseenden är så bristfälligt, att ingen hänsyn till arbetet i fortsättningen ansetts behöva tagas. Med utgångspunkt från ett gravmonument över Kristoffer och Elisabeth i Schwerins domkyrka har slutligen S. Wallin i uppsatsen »Prinsessan Elisabet Vasa» (Svenska Kulturbilder V, 1930, s. 31—38) ägnat henne några porträttistoriska studier och därvid även nämnt några av de viktigaste data i hennes liv.

gav han spelet och lämnade sommaren 1561 Riga, just i det ögonblick, då Sverige, Polen och Ryssland började sin kamp om det olyckliga landet.¹ Från denna stund begynner Kristoffers förbindelser med Sverige. Erik XIV hade omedelbart insett, vilka fördelar han skulle kunna draga av de rättmätiga krav, Kristoffer, en gång vald till koadjutor, även i framtiden ägde på ärkebiskopsdömet. Han inledde förhandlingar med hertigen och lyckades vinna honom för sina planer. I oktober 1562 avslöts i Stockholm ett fördrag mellan Erik XIV av Sverige och hertig Kristoffer av Mecklenburg. Såsom säkerhet för detsamma och för att fast binda honom vid det svenska konungahuset bestämdes samtidigt, att Kristoffer skulle förlova sig med någon av konungens systrar. Hans val föll på den yngsta — den endast trettonåriga prinsessan Elisabeth Vasa.²

Hertig Kristoffers närmaste öden behöva här ej i detalj följas. Med hjälp av sin nyvunna bundsförvant sökte han hävda sina anspråk på ärkebiskopsdömet, vilket givetvis förde till öppen kamp med Polen. I augusti 1563 föll den olycklige fursten i polackernas händer och fördes såsom fånge till Warschau. Först efter nära sex år, i februari 1569, lössläpptes han ur denna fångenskap. Förhållandena voro då helt förändrade. Ärkebiskopsdömet hade för alltid gått förlorat. Erik XIV hade störtats, och nya riktlinjer tillämpades i den svenska utrikespolitiken. Grundvalen för Kristoffers ställning hade helt glidit undan, och han tvingades tillbaka till sin förra obemärkthet som styresman för stiftet Ratzeburg. Med en viss viljans seghet sökte han härifrån under de närmaste åren förbättra sin onekligen svaga position. Framför allt gällde det naturligtvis att med bröderna i Mecklenburg söka uppnå en överenskommelse, som tillförsäkrade honom större ekonomiska resurser än de skäligen klena inkomsterna av Ratzeburg. Uppgiften blev ej lätt, och det stod nu Kristoffer dyrt, att han inlätit sig i förbindelser med Vasarna. Liksom furstehusen i Danmark och Brandenburg betraktade nämligen de med dem besläktade hertigarna av Mecklenburg uppkomlingsdynastien Vasas aggressiva utrikespolitik med stor missnöjsamhet, och med ogillande hade de sett sin broder liera sig med detta furstehus. Efter långvariga strider med Johann Albrecht uppnådde emellertid Kristoffer ett avgörande, i det han tillerkändes

¹ För detta och följande se G. M. C. Masch, *Geschichte des Bisthums Ratzeburg* (1835), s. 503 ff., och framför allt A. Bergengrün, *Herzog Christoph von Mecklenburg, letzter Koadjutor des Erzbistums Riga* (1898; *Bibliothek livländischer Geschichte* 2). Jfr även dens., *Herzog Christoph von Mecklenburg* (i *Baltisches Monatsblatt* 1898, s. 91 ff.).

² Fördraget tryckt av O. S. Rydberg, *Sverges Traktater med främmande magter* IV (1888), s. 358, nr 56.

ett årligt underhåll av 500 thaler jämte de mecklenburgska amten Gadebusch och Tempzin såsom självständigt län.¹

Under dessa för Kristoffer tryckta förhållanden lockade Vasa-prinsessornas stora hemgift mer än någonsin. Möjligt är, att Kristoffer under sin korta bekantskap med Elisabeth verkligen fäst sig vid den unga prinsessan — säkert är i alla händelser, att han trots det motstånd, han härutinnan mötte hos sina anförvanter, med iver sökte återupptaga de avbrutna förbindelserna med Sverige, i hopp om att det 1562 slutna fördraget där ännu skulle uppfattas såsom gällande. Johan III syntes emellertid föga hågad att gå sin störtade broders bundsförvant till mötes; måhända kom Elisabeths skönhet och rykte honom att drömma om en mer lysande framtid för hennes del än den, hon kunde räkna med såsom hertiginna av Mecklenburg. I alla händelser lät han till slut svara Kristoffer, att då Elisabeth själv var alldeles obenägen för detta äktenskap, frågan därmed kunde anses slutbehandlad.²

Sålunda bortvisad från Sverige vände sig Kristoffer åt annat håll. Till stor glädje för anförvanterna riktade han sina blickar mot Danmark. Hans broder, hertig Ulrik, skyndade att förmedla anknytningen till detta land, och i oktober 1573 kunde Kristoffer fira sitt bröllop med den danska prinsessan Dorotea. Äktenskapet blev kort och glädjelöst; det bröts redan i november 1575 genom Doroteas död.³

Med en skyndsamhet och en iver, som återigen låter ana, att det var allvarliga och starka känslor, Kristoffer hyste för den svenska prinsessa, som en gång varit hans trolovade, var han nu ånyo redo att hos henne försöka sin lycka. I juni 1577 avfärdades till Sverige en beskickning, som skulle framföra hans frieri.⁴ Företaget vann i början en helt säkert för honom själv oväntad framgång. Konung Johan lät svara, att förhållandena sedan de tidigare underhandlingarna hade ändrats, och att Elisabeth nu själv var mycket hågad för ett giftermål. För sin del ville därför ej konungen ställa några

¹ Bergengrün, Herzog Christoph von Mecklenburg, letzter Koadjutor..., s. 205 ff., s. 258 ff.

² Johan III t. Kristoffer, Stockholm 7 juli 1571 (Acta Matrim. VI). Bergengrün, a. a., s. 275, anser Kristoffers återupptagande av de svenska förbindelserna ha ägt rum 1569, men av detta Johans brev framgår, att det skett senast 1568, sålunda redan under fångenskapen (»wir zweifeln nicht, E. L. wirdt erstlichen aus Ihren an uns geschickten Gesandten für drei Jahren... unser Meinung vernommen haben»).

³ Bergengrün, a. a., s. 277 ff.

⁴ Instruktion för Joachim von Ortzen och sekreteraren J. Köhler, dat. 30 juni 1577 (avskrift i Germanica, Handlingar ang. Sveriges förbindelser med Mecklenburg 1553—1697, RA). Joachim v. Ortzen var åtminstone sedermera mecklenburgsk hovmarskalk (jfr M. Heberer von Bretten, Aegyptiaca servitus..., 1610, s. 597).

hinder i vägen, såvida blott frågorna om livgeding och morgongåva läto sig ordnas på ett tillfredsställande sätt.¹ Men länge dröjde det ej, förrän svårigheterna började hopas. Hertig Kristoffer själv hävdade sedermera upprepade gånger, att motståndet mot hans nya giftermålsplan utgått från konung Fredrik i Danmark, och det vill synas, som om han därvidlag haft rätt. Förhållandet är knappast ägnat att förvåna. Över Mecklenburg härskade alltsedan Johann Albrechts död 1576 konung Fredriks egen svärfader, hertig Ulrik: över Mecklenburg-Güstrow såsom regerande hertig, över Mecklenburg-Schwerin såsom förmyndare för Johann Albrechts son Johann. Landet var därigenom anslutet till den danska politiken och inrangerat i raden av mer eller mindre svenskfientliga stater vid Östersjöns södra kust. Inginge nu Kristoffer giftermål med en svensk prinsessa, var det emellertid att befara, att svenska intressen skulle söka göra sig gällande i landet, och komme Kristoffer till makten — exempelvis genom Ulriks fränfälle — skulle det säkerligen dragas helt in under den svenska politikens inflytande. Ur dansk synpunkt måste detta till varje pris förhindras, och då konung Fredrik på hösten 1577 fick vetskap om de nya giftermålsplanerna, satte han sig också omedelbart i förbindelse med hertig Ulrik för att förmå honom förhindra deras verkställande. Ett nytt giftermål så kort tid efter Doroteas död skulle betraktas som en grov förolämpning mot det danska konungahuset — »uns allen zu Verdreiss, Schimpf und Verkleinerung».² Hertig Ulrik och hans yngre broder, hertig Karl, ställde sig — redan tidigare missbelåtna med Kristoffers svenska förbindelser — helt på Fredriks sida och läto i skarpa ordalag brodern veta olämpligheten av hans företag.³ Emellertid visade Kristoffer i denna angelägenhet en målmedvetenhet, som ådagalägger, att de gångna, hårda åren ej gått hans sinne spårlöst förbi. I Sverige skaffade han sig i hertig Karl av Södermanland en bundsförvant, som ivrigt understödde hans planer, och med hjälp av honom och sin blivande maka förde han så småningom dessa till ett lyckligt slut.⁴ Flera år behövde han emellertid på sig för att förmå

¹ Johan III t. Kristoffer, dat. 31 aug. 1577 (Acta Matrim. VI). Jfr Bergengrün, a. a., s. 290.

² Fredrik II t. Karl av Mecklenburg, »unserm Jagthaus Rug» 4 aug. 1578 (Acta Matrim. VI).

³ Ulrik t. Kristoffer, Güstrow 9 aug. 1578 (Acta Matrim. VI). Jfr Bergengrün, a. a., s. 292. Rörande förbindelserna mellan Fredrik II och hertig Ulrik se för övrigt E. C. Werlauff, *Sophia af Meklenborg* (dansk Historisk Tidsskrift I: 3, 1841) och A. Fabricius, *Minder fra Nordens Historie* (1898), s. 116 ff.

⁴ Den 31 okt.—8 nov. 1577 besökte hertig Karl av Södermanland Kristoffer på Gadebusch slott (»Denselben Tagk kamen wir zu Gadebusch undt worden von H. Christoff empfangen . . .», Hertig Carl av Södermanlands utgifter på resan ifrån Sverige

bröderna att lämna sitt bifall till den livgedings- och morgongåvoförskrivning, utan vilken intet giftermål vore tänkbart. Redan mot slutet av år 1578 hade Johan III till Kristoffer översänt ett förslag till giftermålskontrakt. Det besvarades av denne i mars 1579, och på grundval av detta förslag fördes sedan under resten av året förhandlingar mellan Johans och Kristoffers ombud.¹ Så småningom klarnade läget. I april 1580 gåvo äntligen hertigarna Ulrik och Karl av Mecklenburg sitt bifall till giftermålet, och i juli samma år godtog Johan III i stort sett kontraktet.²

Den 7 december 1580 anlände hertig Kristoffer till Nyköping, där han en tid vistades såsom hertig Karls gäst. På konung Johans anmodan flyttade han på nyåret över till Stegeborg, där han sålunda befann sig, under det att de sista förhandlingarna om giftermålskontraktets olika detaljer under februari och mars månader slutfördes.³ Efter nära tvenne decenniers skilsmässa återsågo så Elisabeth och Kristoffer varandra, och den 7 maj 1581 firades under stora högtidligheter det furstliga biläget på Stockholms slott. Års-långa förhandlingar voro ändade, och målet nått. En skugga vilade dock över de lysande bröllopsfestligheterna: av Kristoffers anförvanter hade ingen enda infunnit sig i den svenska huvudstaden. De närvarande kunde knappast vara i ovisshet om att det var ett tydligt utslag av det misshag, med vilket de betraktade hertigens nya giftermål.

till Heidelberg och åter, D 513, KB; jfr H. Block, Karl IX som teolog och religiös personlighet, 1908, s. 71 ff.). Det vänskapsband, som under detta besök knöts mellan de båda furstarna, belyses av Kristoffers brev t. Karl av Södermanland, dat. 25 juli 1578 (konc. i Acta Matrim. VI).

¹ Även under sin giftermålsresa 1579 besökte Karl av Södermanland Kristoffer, varvid han lovade att göra, vad på honom ankom för att befördra dennes sak (Karl av Södermanland t. Kristoffer, Heidelberg 27 maj 1579 i Acta Matrim. VI). Efter hemkomsten till Sverige uppfyllde han också sitt löfte och tog ivrigt del i underhandlingarna, se härom Block, a. a., s. 108 ff. Det var bl. a. tydligen sålunda på hertigens inrådan Johan III i okt. 1579 avsände Gustaf Banér och Clas Bielke till Mecklenburg för att vara Kristoffer till stöd och hjälp (G. Banér och C. Bielke t. Johan III, Lübeck 8 okt. 1579, Acta Matrim. VI). Avskrifter av och förslag till giftermålskontrakt jämte andra handlingar, berörande frågan, finnas i Kungl. arkiv, Prinsar och prinsessor under 1500- och 1600-talen, RA.

² Kurfurstarna Augusts av Sachsen och Johann Georgs av Brandenburg samt hertigarna Ulriks och Karls av Mecklenburg ratifikation och försäkran ang. Kristoffers morgongåvbrev, dat. 2 april 1580, orig. på pergament i Urkunder rör. Sveriges kungahus, RA. Rör. Johan III:s ställning se flera handlingar i Kungl. arkiv, Prinsar och prinsessor . . ., samt i Germanica, Registratur över förhandlingar mellan Sverige och Mecklenburg, RA.

³ Kristoffer t. Johan III, Nyköping 14 dec. 1580 och Johan III t. Kristoffer, Svartsjö 21 dec. 1580 (resp. konc. och orig. i Acta Matrim. VI). Rör. förhandlingarna före bröllopet se Kristoffers instruktion för J. v. Ortzen, dat. 13 februari 1581 och Johan III:s för Högenskild Bielke och Erik Sparre dat. 7 april 1581 (Germanica, Reg. över förhandlingar mellan Sverige och Mecklenburg, RA). Dessutom flera brev till Kristoffer från Gustaf Banér, Hog. Bielke och Erik Sparre i Acta Matrim. VI.

I mitten av juli begav sig det nyförmälda hertigparet till sitt hemland. Den 15 i denna månad mottogos de under stora festligheter i Wismar. Ej heller där hade Kristoffers bröder funnit lämpligt att komma sin nya svägerska till mötes. Någon frid och försoning var under sådana förhållanden knappast att vänta inom det mecklenburgska furstehuset. Det visade sig också, att Kristoffer även i fortsättningen kom att stå tämligen isolerad gentemot sina bröder och övriga släktingar, och de avoga känslor, dessa hyste mot honom, synas de även i rikt mått ha låtit komma Elisabeth till del. Tvisterna mellan Ulrik och Kristoffer om förmyndarskapet över Mecklenburg-Schwerin fortforo de närmaste åren med oförminskad häftighet. Det är otvetydigt, att Kristoffer under dessa tvister sökt begagna sig av sina nyförvärvade svenska anförvantes hjälp, och konung Fredrik fick sålunda rätt i sin förmodan, att de svenska intressena skulle söka göra sig gällande i mecklenburgsk politik.¹ Särskilt hertig Karl av Södermanland, vars nära förbindelser med hertiginnan Elisabeth även annorstädes kunna konstateras, sökte efter förmåga hjälpa sin sväger. Under sin tyska resa 1582—83 sammanträffade han med honom och systemen och lovade att söka intressera lantgreven Wilhelm av Hessen för Kristoffers sak.² Väl avstannade dessa inre mecklenburgska strider i och med Johann VII:s trontillträde 1585, varvid hertig Ulriks maktområde åter inskränktes till Mecklenburg-Güstrow, men allt framgent blev stark spänning rådande mellan de olika grenarna av det mecklenburgska furstehuset.

Vid Kristoffers och Elisabeths avresa från Sverige i juli 1581 hade i deras sällskap befunnit sig en svensk beskickning under ledning av Sten Banér och Clas Bielke. Dess utsändande är icke enbart att fatta såsom en ärebetygelse från Johan III:s sida gentemot det nyförmälda hertigparet. Beskickningen hade visserligen blivit beordrad att följa hertigparet till Mecklenburg men endast för att av hertigens bröder utkräva ratifikation av det ingångna giftermåls-

¹ Kristoffer t. Johan III, Schöenberg 9 aug. 1583 och 10 jan. 1584 (Germanica, Reg. över förhandlingar mellan Sverige och Mecklenburg, RA). Rör. förmyndarstriden se för övrigt Bergengrün, a. a., s. 283 ff.

² Karl av Södermanland t. Kristoffer, Burg 21 dec. 1582 och Kiel 2 jan. 1583, samt Kristoffer t. Karl av Södermanland, dat. dec. 1582 (orig., resp. konc. i Suecica ex arch. Suerin. I, Schwerin, i fortsättningen cit. Suecica I). På hemvägen sammanträffade hertig Karl även med konung Fredrik av Danmark på slottet Segeberg, varvid Kristoffers ställning var föremål för diskussion (Karl av Södermanland t. Kristoffer, Traumünde 11 aug. 1583, Suecica I). Rör. förbindelserna mellan hertig Karl och hertiginnan Elisabeth se även H. Almqvist, Smärre bidrag till svenska Wasahusets historia III (PHT 1910, s. 19 ff.) och N. Ahnlund, Storhetstidens gryning (1918), s. 6.

fördraget samt för att övervaka, att bestämmelserna i detta fördrag efterföljdes.¹ Till övervägande del voro dessa bestämmelser givetvis av ekonomisk art och rörde dels Elisabeths hemgift, dels Kristoffers morgongåva och livgeding. Konung Johan hade sålunda förbundit sig att utbetala den i Gustav Vasas testamente till 100.000 riksdaler bestämda hemgiften i tre terminer: 50.000 omedelbart, 25.000 efter ett år och de resterande 25.000 efter ytterligare ett år. Hertig Kristoffer hade i sin tur lovat att förvalta så väl dessa penningar som den förmögenhet, Elisabeth medförde till boet i form av smycken, kläder etc., i enlighet med uppgjorda bestämmelser. Såsom morgongåva hade Elisabeth förärats 8.000 daler och såsom livgeding »unser Häuser und Ämbter Gadebusch und Tempzin mit allen ihren Dorfern, Renten, Zinzen . . . .» efter grunder, vilka specificerats i en särskild »Wittumsverschreibung». Morgongåva och livgeding skulle Elisabeth givetvis behålla efter Kristoffers död, även om hon då icke kvarstannade i Tyskland. Hennes smycken, kläder och modernearv skulle efter Kristoffers eventuella fränfälla tillfalla Elisabeth och hennes arvingar.² Vi känna ej till resultatet av den utsända beskickningens verksamhet, men det finns ingen anledning betvivla, att ej förhållandena bragts i överensstämmelse med giftermålskontraktets bestämmelser.³ Det blev också i själva verket från svenskt och ej från mecklenburgskt håll, som det först bröts mot kontraktet. Det var naturligtvis Johan III:s kroniska penningnöd, som hindrade honom att fullgöra de stipulerade amorteringarna. Det lönar sig knappast att i detalj följa historien om denna hemgifts utbetalande under Johan III:s regeringstid. Den som är intresserad av siffror, kan hänvisas till de digra volymer i svenska och mecklenburgska arkiv, som rymma korrespondensen mellan de i dessa affärer intresserade parterna. För vårt ändamål räcker det att konstatera, att vid Johan III:s död på hösten

¹ Beskickningens instruktion, dat. Stockholm 5 juli 1581 i Germanica, Reg. över förhandlingar mellan Sverige och Mecklenburg, RA. Jfr H. Almquist, Smärre bidrag . . . I (PHT 1910, s. 16).

² Pacta dotalia inter Ducem Christophorem et Elisabetham Suecicam. Orig. numera försvunnet men flera likalydande avskrifter finnas i Kungl. arkiv, Prinsar o. prinsessor . . . , Germanica, Giftermålsförhandl. mellan Sverige o. Mecklenburg, RA, och Acta Matrim. VI. Kristoffers morgongåvo- och livgedingsbrev, dat. Stockholms slott 1 maj 1581, orig. på pergament i Urkunder rör. Sveriges konungahus, RA. »Wittumsverschreibung» i avskrift, dat. maj 1581, i Germanica, Reg. över förhandlingar mellan Sverige o. Mecklenburg, RA. Över Elisabeths »paraphernalia» uppgjordes den 1 juni 1581 ett inventarium (Kungl. arkiv, Prinsar och prinsessor . . . , RA).

³ Jfr rör. beskickningens övriga verksamhet H. Almquist, Smärre bidrag . . . I (PHT 1910, s. 16 ff.)

1592 av brudskatten jämte ränta återstodo obetalda cirka 50.000 daler.¹

Samma år Johan III dog, avled också hertig Kristoffer den 3 mars i Tempzin. Några veckor därefter berövade sig hertigen av Mecklenburg-Schwerin, Johan VII, i ett anfall av sinnesförvirring livet.² Dessa båda dödsfall inom det mecklenburgska furstehusetingo stor betydelse. Johan VII:s söner med hertiginnan Sophia av Holstein voro minderåriga, och såsom förmyndare för dem inträdde farbrodern Sigismund August och den regerande hertigen av Mecklenburg-Güstrow, Ulrik (III). För andra gången blev denne nu de mecklenburgska arvländernas ende och verkliga makt-havare. Den inhemska historieskrivningen har i honom velat se en av den mecklenburgska reformationshistoriens mer framträdande gestalter, och otvivelaktigt är, att han i personliga kvalifikationer betydligt höjde sig över sina bröder.³ Starkt orienterad åt Danmark och dansk politik fick hans makttillträde den största betydelse för änkehertiginnan Elisabeth och de svensk-mecklenburgska förbindelserna. Hade ett begynnande svenskt inflytande under det gångna årtiondet kunnat göra sig märkbart, var det nu definitivt slut därmed, och anslutningen till Danmark säkerställd. Redan kort tid efter makens fränfalle — i januari 1593 — hade Elisabeth anledning beklaga sig över den behandling, som kom henne till del: stora andelar av hennes rättmätiga underhåll, avkastningen av amten Gadebusch och Tempzin, undanhöllos henne, och av sina släktingar hade hon endast obehag att utstå.⁴ Några anordningar rörande förmyndarskap hade ej blivit vidtagna, och lämnad helt åt sig själv fanns för Elisabeth slutligen ingen annan utväg än att söka hjälp hos sina anförvanter i Sverige. Tidigt synes hon också

¹ Siffran för den resterande hemgiften är i olika uträkningar mycket varierande. J. A. Almquist, *Den civila lokalförvaltningen* ... I (1917), s. 44, uppger efter hertig Karls förläningsbrev för Elisabeth av 20 nov. 1594 63.214 daler. I en annan samtida uträkning förekommer siffran 56.905½ daler (Kungl. arkiv, Prinsar och prinsessor ..., RA). Vid uppgörelsen 1608 fixerades summan till 54.135 daler (jfr nedan s. 24). Av de utbetalda penningarna synes Kristoffer ha placerat 15.000 daler i Rostock.

² Jfr hertiginnan Sophias gripande skildring av makens död i hennes självbiografi, publicerad av Lisch, *Jahrbücher des Vereins für mecklenburgische Geschichte* ... 15 (1850), s. 86 ff. Bergengrün, a. a., s. 303.

³ H. Schnell, *Mecklenburg im Zeitalter der Reformation 1503—1603 (1900)*, s. 275 ff., och Fr. Schildt, *Das Bisthum Schwerin (Jahrbücher und Jahresberichte des Vereins für mecklenburgische Geschichte* ... 49, 1884, s. 142—162). Sigismund August avled år 1600.

⁴ Elisabeth t. Catharina, markgrevinna av Ost-Friesland, Gadebusch 21 jan. 1593 (konc. i Suecica I, cit. av H. Hoogeweg, *Der Heiratsplan des Herzogs Johann Friedrich von Braunschweig-Lüneburg*, i *Zeitschrift des hist. Vereins für Niedersachsen* 1903, s. 471 ff.).

ha beslutat sig för att uppsöka brodern, hertig Karl, och ställa sig under hans beskydd. I mars 1593 tillskrev hon honom i denna angelägenhet, och den 29 oktober samma år anlände hon med sin unga dotter Margareta Elisabeth till hertigens hov i Nyköping.¹

Vid Elisabeths ankomst till sitt gamla hemland befann sig som bekant även konung Sigismund i Sverige, närmare bestämt i den svenska huvudstaden. Hertig Karl synes omedelbart ha funnit för gott att hänvisa sin syster till honom. I början av november månad avsände också Elisabeth till Stockholm ett ombud, den mecklenburgske adelsmannen Lewin von Bülow. Det var icke endast de ekonomiska problemen och förmyndarskapsfrågan, han var beordrad att upptaga till diskussion. Kort före Elisabeths avresa från Mecklenburg hade hertig Johann Friedrich av Braunschweig-Lüneburg anhållit om hennes hand, och änkehertiginnan tycks knappast ha haft något emot ett nytt giftermål.² I alla händelser uppdrog hon åt sitt diplomatiska ombud att inför konungen försiktigt beröra planerna rörande ett dylikt.

När von Bülow anlände till Stockholm, pågingo som bäst förhandlingarna mellan Sigismund och det svenska riksrådet om de religiösa förhållandena och Uppsala mötes beslut.³ Mecklenburgaren måste bereda sig på längre väntan, och under mellantiden sonderade han försiktigt terrängen »sowohl bei beiden Königinnen als Fräulein Anna». Först den 6 december kunde han emellertid sända Elisabeth rapport rörande sitt huvuduppdrag. Han hade uppsökt kanslern Erik Sparre och för denne framlagt hela frågan. Sparre hade lovat att befordra saken men i början av december avlägsnat sig från huvudstaden i statsangelägenheter. »Eben wie ich diese schreibe, schicket Erich Sparre an mich undt lässt mir anzeigen, dass die Kön. Maj:tt zuvor undt ehe die sich erkleren werden, an I. F. G. Herzog Karl, Ihr Bruder, schreiben und sich erkundigen wollen, ob I. F. G. neben undt mit I. Kön. Maj:tt in diese Sache, wie die begerett, bewilligen wollen.» Det gällde sålunda nu för änkehertiginnan själv att tala med brodern och förmå honom att avgiva ett förmånligt svar. Vad giftermålsplanerna angingo, ansåg dock von Bülow bäst att låta dem vila, intill dess den

¹ Karl av Södermanland t. Elisabeth, Nyköping 8 maj 1593 (Suecica I). Jfr *Calendaria Caroli IX*, utg. genom A. Lewenhaupt (1903), s. 93. I Elisabeths sällskap befunno sig tydligen flera medlemmar av hennes mecklenburgska hovuppvaktning (jfr Mörnerska släktboken, utg. av C. M. Stenbock, 1909, s. 41).

² Hoogeweg, a. a., s. 471 ff.

³ S. J. Boëthius, Om den svenska högadeln under konung Sigismunds regering (1877), s. 68 ff.

ekonomiska situationen vore klar.¹ Det framgår tydligt, att hertig Karl ej gjorde svårigheter att hjälpa sin syster, ty redan före årets slut var frågan avgjord. Såväl Sigismund som Karl åtog sig förmyndarskapet för Elisabeth och hennes dotter. Von Bülow, som samtidigt inträdde i befattningen som konung Sigismunds råd »von Haus aus», utrustades med fullmakter att å deras vägnar uppträda i Tyskland, dels hos hertig Ulrik av Mecklenburg för att förmå honom att såsom närmaste agnat åtaga sig förmyndarskapet, dels hos kejsaren för att förmå denne att uppträda till Elisabeths beskydd.² Huruvida denna von Bülows beskickning till Güstrow och Wien kom till stånd, är ej fullt klart. Ännu i januari 1594 var han kvar i den svenska huvudstaden och befann sig då mitt uppe i striderna mellan konung och råd.³ Troligt är väl dock, att han senare begivit sig av, ty vid Elisabeths fränfalle voro verkligen konung Sigismund och hertig Karl av kejsaren insatta som förmyndare för hennes dotter.⁴ Däremot synes von Bülow ha misslyckats med sitt uppdrag i Güstrow; åtminstone var frågan om hertig Ulriks förmyndarskap då ännu ej avgjord. Hur Sigismund och Karl ställt sig till Elisabeths nya giftermålsplaner, är ej heller känt, men troligt är, att hon här stött på motstånd.⁵ Säkert är i alla händelser, att det i fortsättningen är tyst kring änkehertiginnans nya äktenskapshandel.

Elisabeth kvarstannade de följande åren i Sverige, sysselsatt med underhandlingar rörande den resterande hemgiften, och för övrigt helt säkert utan större längtan till sina domäner i Mecklenburg. Hennes anslutning till hertig Karl är otvetydig, och av hertigen fick hon sig också en del gårdar och härader anslagna till underhåll, utgörande ränta för det ännu ej betalade hemgiftsbeloppet.⁶

¹ L. von Bülow t. Elisabeth, Stockholm den 6 dec. 1593 (orig., tyvärr defekt, i Suecica I).

² Samtliga fullmakter för v. Bülow rubricerade i Tyskt reg. 1592—1593, RA.

³ Den 5 jan. 1594 inlämnade v. Bülow till Sigismund en skrivelse, vari han rådde konungen att med vissa modifikationerna antaga svenskarnas villkor (inlagan, som förr befann sig i Acta historica, är numera försvunnen, men finnes tryckt av Piasecius i Chronika Gestorum in Europa singularium recentiorum, Cracoviæ 1645, s. 134—138). När H. Hjärne, Sigismunds svenska resor (1884), s. 41, antar, att v. Bülow tillhörde konungens polska följe, och finner hans inlaga symptomatisk för stämningen i Sigismunds omgivning, är detta sålunda felaktigt. Man torde tvärtom kunna förmoda, att inlagan är inspirerad av hertig Karl och betecknande för de stämningar, som vid denna tid rådde i hans läger.

⁴ Det kan observeras, att ett kejsarligt sändebud Georg Kahl vid nyårsskiftet befann sig i Sverige och i mars 1594 återvände till Wien (se Förteckning på handskriftliga rör. Sveriges historia, befintliga i kejsarliga »Haus-, Hof- und Staats»arkivet i Wien, upprättad 1869—70 av B[urenstam], Haag 1871, s. 9). Möjligt är ju, att Bülow åtföljde Kahl till Wien.

⁵ Jfr Hoogeweg, a. a., s. 473.

⁶ Konc. till brev rör. utbekommande av penningar, Stockholm 15 april 1594 (Kungl. arkiv, Prinsar och prinsessor..., RA). Rörande förlåningarna J. A. Almquist, a. a., s. 44.

På Norrköpingshus och Kungsbrogård synes hon helst ha vistats, så ofta hon ej var på besök hos brodern i Stockholm eller Nyköping. De ekonomiska intressen, hon hade att tillvarata i Mecklenburg, krävde emellertid så småningom hennes uppmärksamhet. På föråret 1596 beslöt hon sig slutligen för att återvända till Tyskland, och brev utgick med order att åter sätta det hertiglilla slottet i Gadebusch i stånd att mottaga hertiginnan.¹ Återfärden blev aldrig av. Orsaker, vilka vi ej känna, förmådde henne att ännu en tid kvarstanna i Sverige. I augusti 1597 träffa vi henne i Stockholm på den där församlade riksdagen. Några månader senare (20/11) hade döden skördat den yngsta Vasaprinssessans liv, plötsligt och oväntat. Det ståtliga gravmonument, hon låtit resa åt sin make och sig själv — ännu i dag en av Schwerindömens sevärdheter —, kom aldrig att gömma hennes kvarlevor. I januari 1598 begrovs Elisabeth Vasa under furstliga ärebetygelser i Uppsala domkyrka.² Tvisten om arvet kunde börja.

Den, som under denna tvist kom att spela den mest betydelselösa rollen, var utan tvivel arvtagaren själv. Margareta Elisabeth, Kristoffers och Elisabeths enda barn, var född 1584 och vid moderns död sålunda 13 år gammal. Sjuklig och klen ända från födseln ägde den unga hertiginnan i sitt väsen knappast något vinnande eller tilldragande, och av alla de vackra egenskaper, med vilka samtiden och traditionen smyckat hennes mor, synes hon ha ärvt få. Hennes främsta tillgång var det arv, föräldrarna lämnat efter sig, och i själva verket kom också hennes liv att helt bestämmas av förhållandena kring detta.

Arvet var ej ringa. Av Elisabeths stora hemgift fanns så gott som allt kvar, till en del ännu innestående hos svenska kronan, till en del utlånat i Mecklenburg och tyska hansestäder. Av det dyrbara lösöret befann sig större parten på slottet i Gadebusch och en mindre part på de kungsgårdar, Elisabeth bebott under sin sista Sverigevistelse. Till detta kom avkastningen av de båda mecklenburgska amten Gadebusch och Tempzin. Men strid hade stått om arvet, och strid blev det i fortsättningen. Änkehertiginnan Elisabeth hade gått bort vid en för Sveriges vidkommande synnerligen kritisk tidpunkt. Den politiska situationen var brännande: öppen kamp före-

¹ Elisabeth t. Catharina von den Osten, hennes hovmästarinna, Norrköping 24 maj 1596 (Suecica ex arch. Güstrow., Vol. I A, Schwerin).

² Samtidigt begrovs änkedrottning Gunilla och hertig Magnus av Sachsen. Jfr för omständigheterna vid Elisabeths död och begravning Hertig Karls reg. 1597, 21 nov. och 18 dec., RA, samt S. Wallin, a.a., s. 37. Rör. gravmonumentet i Schwerin och Elisabeths intresse för detsamma se Schlie, Kunst- u. Geschichtsdenkmäler Mecklenburg-Schwerins, 2 (2. Aufl., 1899), s. 558 ff.

stod mellan konung Sigismund och hertig Karl. De voro båda av kejsaren insatta som förmyndare för Margareta Elisabeth, men den politiska situationen omöjliggjorde givetvis allt samarbete dem emellan i denna sak. Konung Sigismund synes för övrigt ha saknat intresse för frågan, och inga tecken finnas, som tyda på att han sökt göra sina rättigheter härvidlag gällande. Så blev det helt naturligt hertig Karl, som efter Elisabeths död ensam övertog skötseln av hennes affärer och vården om hennes dotter. Han ägde ju ett utpräglat sinne för ekonomiska spörsmål, och redan på förhand var det att förmoda, att han icke skulle lämna någon möda ospard för att låta sin systerdotter komma i besittning av alla sina rättigheter i Mecklenburg. Man må väl lämna osagt, om det stora intresse, han lade i dagen därvidlag, var av enbart osjälvisk natur — de tider, som stundade, voro även ur ekonomisk synpunkt synnerligen påfrestande, och i släktskapens namn lade han troligen beslag på mera av sin myndlings medel, än vad han skäligen kunde begära för hennes uppehåll och underhåll i hertiginnan Kristinas frustuga. I alla händelser visade han sig sedermera aldrig hågad att avgiva någon redovisning för de närmast följande årens influtna medel.

Hertig Karls ställning till mecklenburgarna var klar och konsekvent, helt byggd på det en gång avslutna giftermålskontraktet. Enligt detsamma tillhörde Kristoffers och Elisabeths kvarlåtenskap oavkortad Margareta Elisabeth, likaså avkastningen av Gadebusch och Tempzin, och såsom hennes av kejsaren förordnade förmyndare tillkom det honom, hertig Karl, att handhava dessa medel. Den 23 nov. 1597 avlät Karl till hertig Ulrik ett brev, vari han meddelade Elisabeths död och framställde sina anspråk; han uttalade samtidigt sin förvisning om, att Ulrik under inga omständigheter skulle söka undanhålla sin brorsdotter hennes rättmätiga egendom. Brevet anlände ej till Mecklenburg förrän i slutet av januari följande år.¹ Hertig Ulrik kände då redan till Elisabeths fränfälle och var medveten om, att förmyndarfrågan nu måste upp till diskussion. Hertig Karls brev gav honom dennes synpunkter på frågan, klara och koncisa, framställda såsom oavvisliga krav. För en kort tid glider arvsfrågan in i ett större sammanhang och berör problem av vidsträcktare betydelse. Några veckor före brevets ankomst hade nämligen hertig Ulrik haft besök av den svenske rikskanslern Erik Sparre och sekreteraren Johan Axberg. De hade kommit såsom ombud för Sveriges rättmätige herre och konung, tillika Margareta Elisabeths förmyndare, Sigismund. Med hertigarna av Mecklenburg hade de disku-

¹ Enl. Ulriks meddelande i resolutionen av den 9 aug. 1598, se nedan, s. 16, not 1.

terat möjligheterna för ett samlat nordtyskt, diplomatiskt ingripande mot hertig Karl av Södermanland, rebellen. Ulriks svar, avgivet d. 5 jan. 1598, hade varit välvilligt men obestämt: man kan förstå, att han knappast fann det förenligt med sitt lands intressen och resurser att utrusta en ambassad till Sverige.¹ I februari se vi honom emellertid själv taga initiativ i frågan. Omkastningen är förklarlig. Under mellantiden hade hertig Karls brev anlänt, berörande spörsmål, som på ett helt annat sätt än den svenska tronstriden angingo honom själv och hans land. Att motarbeta hertig Karl blev hans mål, och utan tvivel började han reflektera över, huruvida ej det av Sparre föreslagna diplomatiska ingripandet vore ett lämpligt medel härtill. Kunde konung Sigismund genom hans medverkan åter förhjälpas till sin svenska tron, skulle säkert denne gå med på en för mecklenburgarna gynnsam lösning av arvsproblemet.² Hans initiativ blev visserligen tillsvidare resultatlöst, men frågan kom snart åter upp till diskussion, och under eftersommaren 1598 avsändes verkligen en delegation till Sverige. Då hade emellertid arvsproblemet utvecklats sig i rask takt. Missnöjd med att intet svar ingick på hans brev, hade hertig Karl gripit till kraftigare åtgärder och på sommaren 1598 sänt en beskickning till Mecklenburg. Ungefär samtidigt som sändebuden från de nordtyska staterna landstego i Kalmar, infunno sig hos hertig Ulrik i Güstrow hertig Karls kammarjunkare Georg Plancke samt doktor Wilhelm Möller och Gerhard Steding »aus Bramstette». Av de båda sistnämnda var den förre sedan 1558 syndicus i staden Hamburg, den senare furstligt gottorpskt råd, som emellertid även han synes ha haft nära förbindelser med denna stad.³ När de inträtt i hertig Karls tjänst är ej bekant. Redan på sin utomlandsresa 1578 hade hertigen emellertid sammanträffat med den förre, och möjligt är, att denne

¹ H. Almquist, Bidrag till kännedomen om striden mellan konung Sigismund och hertig Karl 1598—1599 (1916), s. 12 ff.

² H. Almquist, a. a., s. 14, anser Ulriks betänketid bero på att han inväntade en beskickning från hertig Karl av Södermanland. Det synes mig klart, att hans initiativ i februari står i direkt förhållande till Karls den siste januari anlända brev. Almquist synes ej ha observerat, att Sparre och Axberg fått svar även från Ulriks broder, hertig Karl. Detta är daterat »dem Hause Mirow» 16 februari 1598 och sålunda skrivet efter ankomsten av brevet från hertig Karl av Södermanland. Det är också för honom betydligt oförmånligare än hertig Ulriks den 5 januari avgivna resolution (Suecica I).

³ Rörande Möller se Mittheilungen des Vereins für Hamburgische Geschichte, VI, H. 2 (1895), s. 210. Ang. G. Steding, »erbgessen zu Bramstedt», som redan 1575 nämnes som vicekansler hos hertig Adolf av Gottorp se L. Andresen, Studien und Quellen zur Geschichte der Verwaltung und Wirtschaft in Gottorp 1544—1659, II (1928), s. 9, not 21, och s. 329. Enligt Möllers nedannämnda brev (s. 17, not 2) ägde Steding en gård i Hamburgs omedelbara närhet.

redan då ställt sina tjänster till hans förfogande.¹ Med Gerhardt Steding hade förmodligen hertiginnan Kristina förmedlat bekantskapen. Säkert är i alla händelser, att de utförde flera uppdrag åt hertigen, och att det också var de, som nu fingo hand om och under en följd av år skötte den mecklenburgska arvsangelägenheten.

Det var doktor Möller, som inför hertig Ulrik förde beskickningens talan. I hovsam men bestämd form framlades alla hertig Karls anspråk för Margareta Elisabeths räkning, främst kravet på restitution av Gadebusch och Tempzin. Samtidigt upptogo de också till diskussion frågan om hennes i Tyskland utestående penningar, särskilt de 30.000 daler som Kristoffer enligt Karls förmenande placerat i Rostock, men vilka där genom Fredrik II:s av Danmark och hertig Adolfs av Holstein ingripande blivit kvarstadsbelagda.² Först den 9 augusti avlämnade hertig Ulrik sitt svar på dessa spörsmål. Han uttryckte däri en försäkran, att intet av livgedingsgodsen och deras avkastning skulle undanhållas Margareta Elisabeth — »und sehen S. f. G. auch ferners nichts liebers, dan dass alles dartzu das junge Fräulein befugt, also hierfür in Acht genommen undt befurdert werde». Han påminde hertig Karl om den tidigare korrespondensen i förmyndarfrågan och förklarade, att han nu vore villig åtaga sig förmyndarskapet för sin brorsdotter, dock under förutsättning att hans broder, hertig Karl, även insattes däri. Men, fortsätter Ulrik i sitt svar — och här komma hans planer och verkliga avsikter till uttryck — då enligt kejserligt beslut även konung Sigismund var insatt till förmyndare, och denne ej låtit höra av sig, och sändebuden på intet sätt varit utrustade med fullmakt att underhandla i hans namn, kunde man naturligtvis ej skrida till några som helst förhandlingar i de av hertig Karls ombud till diskussion upptagna frågorna. Först sedan Sigismund avstått från förmyndarskapet eller hertig Karl och Sigismund gemensamt (!) utfärdat instruktion för sändebuden, vore Ulrik beredd att diskutera problemen. Under tiden, intill dess förmyndarfrågan bleve fullt klarlagd, skulle emellertid hertig Ulrik för sin unga brorsdotters skull — i ironisk stiliseringskonst när här resolutionen sin höjdpunkt — påtaga sig den betungande administrationen av Gadebusch och Tempzin och så förvalta dem, att

¹ Anteckningar i D 583, KB: »D. 16 Nov. kamen wir zu Hamburg undt worden wegen eines erbaren Rads von dr. Möller, syndicus, undt N. N., ein Radeherrn, empfangen.»

² Redan under det danska giftermålet hade nämligen hertig Kristoffer placerat penningar i Rostock och från danskt håll hade försök gjorts att återfå dessa. Det framgår ej av akterna med bestämdhet, från vilket av Kristoffers båda äktenskap de i Rostock placerade penningarna verkligen härledde sig.

det mecklenburgska furstehuset ej lede någon skada.¹ Det råder intet tvivel om, att ej hertig Ulrik genom denna resolution tagit hem första sticket i spelet om Margareta Elisabeths arv. Med klar blick hade han genomskådat svagheten i hertig Karls ställning: att denne och Sigismund under förhandenvarande omständigheter skulle kunna komma till någon överenskommelse i förmyndarfrågan var uteslutet, och under tiden satt Ulrik i orubbat bo i Mecklenburg. I själva verket måste också hertig Karl de närmaste åren finna sig i situationen, sådan den av Ulrik tillrättalagts. Hans enda utväg var att söka påverka det kejserliga rådet till nytt beslut i förmyndarfrågan. Hans ombud i Hamburg voro också verksamma i denna riktning, ehuru vi ej känna de närmare förhandlingarna i saken.²

Jämmt två år efter den första beskickningens avsändande, i augusti månad år 1600, anlände åter Wilhelm Möller och Gerhardt Steding till Güstrow. Förmyndarskapsfrågan var då visserligen ännu ej löst, men man kunde snart vänta ett kejserligt beslut i saken. Förmodligen mest tack vare hertig Karls ihärdighet var grunden för Ulriks tidigare ställning undanryckt. Denna gång funno de mecklenburgska hertigarna också för gott att närmare ingå på svaromål på de av den hamburgske rådsherren framlagda spörsmålen. För en allsidig undersökning av arvsproblemet föreslogo de tillsättandet av en särskild kommission, bestående av tre mecklenburgska och två svenska ombud. Det ansågs också nödvändigt att företaga en grundlig inventering av det i Gadebusch och annorstädes befintliga lösöret. De i Rostock kvarstadsbelagda pengarna voro enligt hertigarnas mening en affär mellan Mecklenburg och Danmark och vidrörde ej frågan om Margareta Elisabeths arv.³ Svaret var, ehuru obestämt, dock tämligen välvilligt, och Karl IX synes ha hyst vissa förhoppningar om en rask lösning av frågan. Den föreslagna kommissionen utsågs verkligen och påbörjade sitt arbete men synes ej ha hunnit långt, innan ett nytt sakernas läge inträdde genom de mecklenburgska hertigarnas uppträdande.⁴

I mars 1601 utfärdades det kejserliga beslutet rörande förmyndarskapet. Säsom Margareta Elisabeths förmyndare insattes hertig Karl av Södermanland samt hertigarna Ulrik och Karl av Meck-

¹ Copia Herzog Ulrichs gegebene Abschied, Güstrow 9 aug. 1598 (Germanica, Handl. ang. Sveriges förbindelser med Mecklenburg, RA).

² Hertig Karl av Södermanland t. W. Möller, Nyköping 30 juni 1599 (Suecica I, avskrift).

³ Kopia av hertigarnas svar, dat. 28 aug. 1600 i Germanica, Handl. ang. Sveriges förbindelser med Mecklenburg, RA.

⁴ Inventeringen fullbordades dock; det därvid uppgjorda inventariet finnes i Germanica, Giftermålsförhandl. mellan Sverige o. Mecklenburg, RA.

lenburg.¹ Omedelbart efter detta besluts utfärdande skedde i de sistnämndas hållning en märklig omsvängning, som tog sig uttryck i den skrivelse, Ulrik i januari 1602 tillställde Karl IX. Under åberopande av kejserlig rätt och mecklenburgsk tradition förklarades däri helt framt, att amten Gadebusch och Tempzin genom änkehertiginnan Elisabeths fränfälle tillfallit Adolph Friedrich och Johann Albrecht, Johan VII:s söner med hertiginnan Sophia. Samtidigt framställdes en begäran, att ombud skulle avsändas till Mecklenburg med fullmakt att traktatsmässigt fastslå detta förhållande.²

Karl IX lät verkligen så fort som möjligt utfärda den begärda beskickningen, och redan i oktober 1602 befunno sig hans ombud under doktor Möllers ledning åter i Güstrow. Men någon fullmakt att avstå Gadebusch och Tempzin innehöll deras instruktion sannoligen ej. Den upptog i stället alla Karl IX:s forna anspråk i deras mest skärpta form: restitution av de omstridda amten, inkrävande av alla i Mecklenburg utlånade penningar, sträng räfst med den med ohederlighet beslagne ståthållaren på Gadebusch slott, Christoffer von Hagen, etc. Utredningen över räkenskaperna skulle påskyndas och handlingarna rörande de i Rostock placerade penningarna företes.³

Hade Karl IX föreställt sig, att hertig Ulrik skulle falla undan för dessa i skarp ton och under hotfulla vändningar framställda krav, misstog han sig grundligen. Av de samtida källorna framgår det uppenbarligen, hurusom den svenska statsmakten efter de revolutionära omvälvningarna under 1500-talets sista år förlorat åtskilligt av den auktoritet, som de tidigare Vasarna lyckats uppbygga. Genom de nordtyska städerna hade dragit svenska frälsemän, flyktingar undan hertig Karls våldsherradöme, och deras skildringar om det av upproriska rörelser och inre strider sönderfräta Sverige hade säkerligen ej bidragit till att öka respekten för den nye

¹ Ulrik t. W. Möller och G. Steding, Güstrow 4 mars 1601 (Germanica, Handl. ang. Sveriges förb. med Mecklenburg, RA). Från och med år 1600 benämnes Karl av Södermanland enl. vedertaget bruk här Karl IX, detta även för att skilja honom från hans namne hertig Karl av Mecklenburg.

² Ulrik och Karl av Mecklenburg t. Karl IX, Güstrow i jan. 1602 (konc. i Acta Matrimonialia Principum Mecklenburgensium, vol. XI, Schwerin, i fortsättningen cit. Acta Matrim. XI). Samtidigt lät Ulrik sin räntmästare Andreas Meier underhandla med Karl IX:s ombud i Hamburg och genom dem framställa krav på Margareta Elisabeths kvarlätenskap i Sverige (W. Möller t. A. Meier, »Montags in dem heiligen Ostern» 1602 samt A. Meier t. Ulrik, »Dienstag in dem heiligen Ostern» 1602, i vilket brev räntmästaren berättar om sin resa och sina underhandlingar med den hamburgske rådsherren, Suecica I). Angående A. Meier se Jahrbücher und Jahresberichte des Vereins für mecklenburgische Geschichte . . . 60 (1895), s. 184 ff.

³ Instruktion för W. Möller, Clas Peckatell och sekreteraren B. Heutze (Suecica I). Rörande tiden för dessa förhandlingar se Karl av Mecklenburg t. Karl IX, Fürstenberg 11 nov. 1602: »als haben wir mit I. K. M:ttz Abgesandten diese Abreden gemacht . . .» (konc. i Acta Matrim. XI).

makthavarens resurser. Hertig Ulriks brev vittna tydligt om, att han ingalunda ansåg sig ha orsak att väja för den svenske upprorsmakarens maktspråk, och i svaret på Karl IX:s fordringar formulerades de mecklenburgska kraven med samma skärpa som någonsin de svenska: fullt utbetalande av hemgiften, noggranna upplysningar om Margareta Elisabeths tillgångar i Sverige och rätt för mecklenburgarna att kontrollera även dessa.¹ Något försök att sammanjämka de svenska och mecklenburgska synpunkterna synes ej ha gjorts, och för tredje gången lämnade den svenska beskickningen Güstrow, utan att något resultat uppnåts.

Det är knappast ägnat att förvåna, att hertig Ulrik stod främmande för tanken på en kompromiss. Striden om Gadebusch och Tempzin berörde för hans land påtagliga intressen. Mecklenburg var fattigt, och avkastningen från de omstridda amten ingalunda betydelselös för dess finansiella ställning.² Ulriks mål var givetvis att en gång kunna helt införliva amten med Mecklenburg-Schwerin, och ju längre det dröjde med ett avgörande i arvstvist, desto större möjligheter ansåg han sig tydligen äga att uppnå detta mål. Annorlunda med Karl IX. Hade han från början med sina krav mot mecklenburgarna avsett icke blott sin systerdotters utan även egna fördelar — och därom torde intet tvivel föreligga — så beräknade han numera, sedan ovissheten skingrats, och hans ställning såsom Sveriges verkliga regent konsoliderats, knappast att vinna några egna ekonomiska förmåner av en uppgörelse i arvsfrågan. Och vad den svenska kronan angår, kunde en moderat eftergift mot de mecklenburgska kraven näppeligen medföra någon betydande ekonomisk uppoffring, då den för Elisabeth Vasa en gång stipulerade hemgiften ju under alla omständigheter borde utbetalas. Varför avlog då även Karl IX varje tanke på att gå de mecklenburgska synpunkterna till mötes och bekostade hellre den ena dyrbara beskickningen efter den andra för att vinna några av allt att döma tämligen betydelselösa fördelar? Det kan svaras, att Karl i sitt ekonomiska betraktelsesätt aldrig måktade höja sig över familjepolitiska synpunkter, och

¹ Mecklenburgarnas svar framgår av ett av A. Meier skrivet utkast, innehållande »W. Möllers mündtliche Erklerung wegen den Gulden und andere Sachen den die Mecklenburgische Fräulein im Reich Schweden hinterstellig hat» (Suecica I). Jfr även Karl av Mecklenburg t. Karl IX, Fürstenberg 11 nov. 1602 och Güstrow 30 dec. 1602 (konc. i Acta Matrim. XI). — Rör. Karl IX:s ställning till det protestantiska Tyskland jfr B. Thyresson, Sverige och det protestantiska Europa från Knäredfreden till Rigas erövring (1928), s. 3 ff.

² Rörande Mecklenburgs ekonomiska ställning behöver här endast hänvisas till ett mycket belysande dokument: änkehertiginnan Sophias självbiografi (Jahrbücher des Vereins für mecklenburgische Geschichte . . . 15, 1850, s. 86 ff.).

att han sålunda i sitt ekonomiska handlande alltid främst avsåg Vasa-släktens fördelar. Hans ställning såsom denna släkts protestantiska huvudman bjöd honom helt enkelt att i varje detalj tillvarataga sin systerdotters intressen med den hätska påstridighet, som var tiden egen, då det gällde att skifta mitt och ditt efter avlidna anförvanter. Men det är också uppenbart, att arvsproblemet för Karls del något förskjutits, och under årens lopp fått en annan och mer betydelsefull sida. Den hade blivit honom en prestigesak. Det är nämnt, att Sveriges anseende och respekten för den svenska kronan under åren kring sekelskiftet fått en svår stöt. Ett undanfallande för de fordringar, som proklamerats av de politiskt tämligen maktlösa hertigarna av Mecklenburg, skulle onekligen medföra en ytterligare prestigeförlust i de redan förut kritiskt inställda staterna vid Östersjön, främst Danmark och Polen. En sådan måste undvikas, och därför var den svenske konungen beredd att till varje pris söka genomdriva sina krav. Under sådana förhållanden var det tydligt, att ingen av de stridande parterna var villig att vika en tum. Problemet föreföll olösligt.

Då inträffade emellertid, i mars 1603, hertig Ulriks frånfälle. Såsom regent över den güstrowska delen av Mecklenburg och förmyndare för den schwerinska grep hans yngste broder, hertig Karl, rodret. Han var som människa och regent av betydligt mindre mått än hertig Ulrik, och hans roll i den mecklenburgska historien är synnerligen ringa.¹ Karl IX begagnade också omedelbart tillfället att hos den enligt ryktet föga viljekraftige hertigen göra sina anspråk gällande. Resultatet blev dock lika magert som tidigare. Vid hertigens sida hade framträtt hans myndlingars målmedvetna och kraftfulla moder, änkehertiginnan Sophia, syster till drottning Kristina av Sverige. Ehuru det är tydligt, att hon ingalunda stod främmande för tanken att genom en kompromiss lösa den långa tvisten, var hon i varje ögonblick en varm försvarare av sina söners verkliga eller förmenta rättigheter till Gadebusch och Tempzin, och jämte hertig Karl bestred hon med skärpa Karl IX:s anspråk på denna punkt. Wilhelm Möller och Gerhardt Steding, som i april 1603 infunnit sig i Güstrow, måste ännu en gång återvända med oförrättat ärende.²

Denna beskickning, den fjärde i ordningen, blev också deras

¹ Masch, a. a., s. 559. Jfr även Eilhard Lubius likpredikan över hertig Karl, tr. i *Jahrbücher des Vereins für mecklenburgische Geschichte* . . . 22 (1857), s. 99 f.

² Karl av Mecklenburg t. Karl IX, Güstrow 17 maj 1603 (konc. i *Acta Matrim.* XI). — Karl av Mecklenburg t. W. Möller o. G. Steding, Güstrow 20 maj 1603 (avskrift i *Oxenstiernska samlingen*: Strödda handlingar rör. Tyskland, RA).

sista i Karl IX:s tjänst. Under året 1604 avled Wilhelm Möller i Hamburg.¹ På eftersommaren samma år befann sig Steding i Sverige, måhända hitkallad med anledning av arvstvisten. Under uppehållet här drabbades även han den 24 september av döden.² De båda rådsherrarnas fränfalle blev utan tvivel till stor skada för Karl IX. Det är från andra förhållanden bekant, vilka svårigheter konungen hade att finna lämpliga medhjälpare i handhavandet av statens angelägenheter, och man finner i hans tjänst mer än en suspekt individ ur den tyska efterreformationens lärda proletariat.³ Desto svårare skulle det säkerligen också bliva honom att finna ett ombud med tillräckliga kvalifikationer att bemästra den sällsynt tilltrasslade och svårutredda arvsfrågan. Det är också i fullständig överensstämmelse med detta förhållande, man finner, hurusom den närmast följande tiden medför en tydlig avmattning i Karl IX:s mecklenburgska politik. Väl påminde han i talrika brev hertig Karl om sina krav, men till några åtgärder ledde detta givetvis ej.⁴ Lika förgäves sökte han genom drottning Kristina påverka hennes syster, änkehertiginnan Sophia. Hon företrädde troget mecklenburgska synpunkter, och det synes delvis ha varit på hennes initiativ, hertig Karl under sommaren 1604 tog det avgörande steget och i sina myndlingars namn annekterade de omstridda amten.⁵

Det vill synas, som om denna åtgärd, vilken med ens tycktes stäcka alla Karl IX:s planer i arvsfrågan, åter uppkallat honom till aktion. På våren 1605 avfärdade han till Mecklenburg Philip von Scheding och en för övrigt obekant Liberus Tesmar, vilken senare tydligen hade övertagit dr. Möllers roll. De båda ombuden skulle liera sig med sekreteraren Peter Topsen från Hamburg, som året förut inträtt i Karl IX:s tjänst, och tillsammans med denne uppsöka

¹ Mittheilungen des Vereins für Hamburgische Geschichte VI, H. 2 (1895), s. 210.

² Calendaria Caroli IX, s. 127.

³ I brev t. W. Möller, dat. 29 juni 1599, klagar hertig Karl över svårigheterna att få tag i någon »politiker», som ville åtaga sig hans affärer i Tyskland (jfr s. 16, not 2). I augusti 1602 besökte han i samma ärende Uppsala universitet (RR 1602, 30 aug., RA) och i nov. 1605 gav han hovkanslern Chesnecopherus befallning »att handle med hansestädernas syndicus Doctor Domano och den hamburgske rådsherren Hieronymus Vogler, att de late sig bestelle av os lika som dr. Moller och Gerhardt Steding tillförne hafver varit i vår ed och bestellning» (RR 1605, 18 nov., RA).

⁴ Karl IX t. Karl av Mecklenburg, Nyköping 20 nov. 1603, 26 jan. 1604 och 15 maj 1604 (det sistnämnda brevet, av vilket de två förstnämndas existens framgår, i Acta Matrim. XI).

⁵ Kristina t. Sophia, Nyköping 3 juli 1604 och Stockholm i aug. 1604. — Sophia t. Karl IX, dat. 27 okt. 1604 och Karl IX t. Sophia, Stockholm 10 april 1605 (konc. o. orig. i Suecica ex arch. Suerin. II, Schwerin, i fortsättningen cit. Suecica II).

hertig Karl i Güstrow.¹ Inför hertigen skulle de åter framlägga alla de krav, vilka tidigare från svensk sida framförts.² Redan några veckor efter beskickningens avsändande fick konung Karl genom von Schedings brev meddelande om de uppnådda resultaten. Hertigen hade på samtliga punkter avgivit mycket obestämda svar men i stället till diskussion framlagt ett nytt förslag: Margareta Elisabeth skulle flytta över till sina släktingar i Mecklenburg, och där efter skulle inga hinder ställas för hennes inträdande i de ärvda rättigheterna. Med hänsyn till den påstådda oärligheten hos ståthållaren på Gadebusch ansåg även hertig Karl, att en ny, omsorgsfull inventering där borde företagas. Karl IX var givetvis föga belåten med detta nya svar. I en skrivelse till hertig Karl uttryckte han sitt missnöje med mecklenburgarnas arvspolitik. Margareta Elisabeths förflyttning till Mecklenburg avslog han bestämt under motivering, att hertigen, som var ogift, »nicht ein solches Frauenzimmer hat, da sich I. L. hat aufhalten können». Den föreslagna inventeringen hade han intet emot, och för dess skull var han villig att låta sina ombud infinna sig i Wismar den 25 juli.³ Detta sålunda avtalade möte kom emellertid aldrig till stånd. När de mecklenburgska representanterna den 25 juli anlände till Wismar, möttes de av den överraskande nyheten, att några svenska ombud ej infunnit sig.⁴

Vi känna ej orsaken till de å svensk sida ändrade dispositionerna — säkert är endast, att Karl IX under hösten 1605 ägnade arvsfrågan ett förnyat intresse, som röjer, att han nu var fast besluten att gå till botten i arvsproblemet. Omedelbart före avresan till Livland i augusti 1605 lät sålunda konungen utfärda en del skrivelser berörande frågan om Margareta Elisabeths arv. Efter att med riksrådets bistånd ha genomgått räkenskaperna för hertiginnan Elisabeths hemgift, uppmanade Karl den tillförordnade regeringen, att »hvar oss något dödligt tillkomme . . . . late thet thertill förhjelpe, att H. F. N. måtte förbemele 57.283 daler tillfyllest av Ri-

¹ Rör. Peter Topsen se Röda nummerser. 158, KA, samt en skrivelse från honom till drottning Kristina, dat. Stockholm 19 okt. 1604 (Kungl. arkiv: Kristina d. ä., RA). Han hade tidigare varit kammarskrivare i ärkebiskopstiftet Bremen och »Rat von Haus» hos Karl IX:s sväger, hertig Johan Adolf av Holstein-Gottorp. 1605 anställdes han åter som gottorpskt råd (L. Andresen, a. a., II, s. 332, 391, 396).

² Odat. förteckning, innehållande punkter, vilka skulle upptagas till diskussion inför hertig Karl av Mecklenburg, som med lätthet låter datera sig till denna beskickning (Germanica, Strödda handlingar rör. Mecklenburg, RA).

³ Karl IX t. Karl av Mecklenburg, Stockholm 30 april 1605 samt Karl av Mecklenburg t. Karl IX, Güstrow 1 juni 1605 (orig. o. konc. i Acta Matrim. XI).

⁴ Jfr instruktionen för de mecklenburgska ombuden Daniel Zöllner, C. W. Basewitz och Hajo van Nessen, dat. 21 juli 1605 (Acta Matrim. XI).

kett utbekomme».¹ Och på det att denna summa ej måtte genom ränta ytterligare förstoras, föreslog han i en särskild skrivelse till rikets ständer att taga under överbäggande, huruvida det ej vore lämpligt att genom en särskild gärd förskaffa sig denna summa och sålunda på en gång göra sig fri skulden till Margareta Elisabeth.² Samtidigt gav han rådet anvisning på de åtgärder, det skulle vidtaga för att i denna sak underhandla med ständerna,³ och man skred också omedelbart till förhandlingar härom. Vid Karl IX:s återkomst till Sverige i oktober tycks en del av ständerna redan ha beviljat den äskade gärd, och med de övriga fortsattes underhandlingarna.⁴ Det torde stå klart, vart Karl IX syftade med alla dessa åtgärder. Sedan han för Sveriges räkning uppfyllt alla de krav, mecklenburgarna rimligtvis skulle kunna uppställa, var hans egen position gentemot dem onekligen stark. Det visar sig också, att Karl IX lade synnerligen stor vikt vid den beskickning, han året efter lät utrusta för att inför hertigen av Mecklenburg åter framlägga arvsproblemet i hela dess utsträckning. Det vill också synas, som om han hyst kanske icke helt ogrundade förhoppningar om att dessa noggranna förberedelser skulle medföra ett gynnsamt resultat. Det blev under sådana förhållanden också av stor betydelse, att Karl IX i denna beskickning fick tillfälle att använda en man med helt andra förutsättningar än de personer, som tidigare fört den svenska kronans talan i Mecklenburg. Axel Oxenstierna, som sedan några år varit knuten till konungens tjänst, fick här sitt första diplomatiska uppdrag. Det är icke min avsikt, att närmare ingå på 1606 års mecklenburgska beskickning och dess resultat. Det kan blott förutskickas, att en lösning, sådan som Karl IX förmodligen tänkt sig densamma, ej uppnåddes. Till beskickningen knöts emellertid en annan plan, som under de gångna årens ivriga skrivelser då och då skymtat i korrespondensen. Det var tanken på ett giftermål mellan Margareta Elisabeth och änkehertiginnan Sophias äldste son, vilket äktenskap i sig skulle förena de stridande intressena. Det dröjde länge, innan planen kunde förverkligas, och det blev till slut blott Sophias bestämda anslutning till densamma, som förde problemet till en gynnsam lösning. Till en början hade varken hertig Karl eller Karl IX velat höra talas om ett sådant giftermål.

¹ Karl IX:s skrivelse om brudskatten, Stockholm 2 aug. 1605 (avskrift i Kungl. arkiv: Prinsar och prinsessor..., RA).

² RR 1605, 13 aug., RA.

³ Tenckesedel, hvad... Karl IX hafver upålagdt Riksens Råd uthi Stockholm att utrette..., Furusundh 12 aug. 1605 (Rådslag 1605, RA).

⁴ RR. 1605, 20 aug., 2 okt., RA. Jfr även Stockholms stads tänkebok 1605, 18 sept. (Stockholms stads arkiv).

Den senare var efter 1606 års beskickning enbart uppretad av mecklenburgarnas hållning, och hans brev äro fulla av våldsamma ord. »Undt obwohl jetzt in dero gegebenen Erklerung Sie wiederumb etliche der unsrigen hinaus abzufertigen begerett, wirdt dasselbe uns aber fast befremdlich fürgekommen, denn wenn E. L. der Billigkeit nach zu erkleren geneigt gewesen hette, dasselbige bei unseres derowegen Abgefertigten freylich undt wohl geschehen können, welche auch von uns mit vollkommenen Befehlich an E. L. sindt geschickt worden, dieselbigen aber mit solchen Erklerung wiederumb an uns sindt abgefertigt, welche wir uns nicht an geringsten vermutett hetten.» Han begärde bestämt besked från hertig Karl under hot att annars vända sig till kejsaren för att hävda Margareta Elisabeths anspråk.¹ Samtidigt som han avfärdade detta brev till hertigen, vände sig Karl IX genom en öppen skrivelse, som röjer hans förakt för fastställda umgängesformer i de internationella förbindelserna, direkt till de mecklenburgska ständerna och uppmanade dem att genom ett samlat uppträdande förmå hertigen tillfredsställa Margareta Elisabeths krav.² I ett särskilt brev till råd och borgerskap i Rostock lät han också meddela sina åtgärder och begärde ett ingripande från deras sida för att få kvarstaden upphävd.³

Denna Karl IX:s hotfulla hållning jämte änkehertiginnan Sophias övertalningsförsök synes det ha varit, som slutligen förmått hertig Karl att ansluta sig till den under Oxenstiernas beskickning diskuterade giftermålsplanen. I ett brev till Karl IX i juli 1607 lancerade han på allvar förslaget, och efter någon tvekan gav också den svenske konungen sin anslutning till detsamma.⁴ Icke desto mindre syntes det hela för ett ögonblick gå alldeles isär. Sophias äldste son, hertig Adolph Friedrich, som på Karl IX:s uppmaning hemkallats från sina studier i Frankrike, motsatte sig bestämt ett giftermål med sin fränka. Men även denna svårighet visste Sophia att övervinna. Raskt överflyttade hon giftermålskandidaturen på sin yngste son, den endast sjuttonårige Johann Albrecht.⁵ Karl

¹ Karl IX t. Karl av Mecklenburg, Stockholm 24 maj 1607 (Acta Matrim. XI).

² Karl IX t. hov- och lantråd, samtliga ridderskapet samt borgmästare och rådmän i Mecklenburg, Stockholm 24 maj 1607 (Acta Matrim. XI).

³ Karl IX t. borgmästare och råd i Rostock, Stockholm 24 maj 1607 (Acta Matrim. XI). Detta brev resulterade i ivriga skrivelser mellan Rostock och hertig Karl och förmådde slutligen även Christian IV att blanda sig i saken för att för egen del få pengarna frigjorda från kvarstaden (hertig Karl t. Christian IV, Güstrow 11 och 15 aug. 1607 i Acta Matrim. XI.)

⁴ Karl av Mecklenburg t. Karl IX, Güstrow 21 juli 1607. — Sophia t. dens., Lübz 20 aug. 1607. — Karl IX t. Sophia, Salberget 2 okt. 1607. — Kristina t. Sophia, Salberget 2 okt. 1607 (resp. konc. och orig. i Acta Matrim. XI och Suecica II).

⁵ Sophia t. Karl IX, Lübz 3 dec. 1607. — Karl av Mecklenburg t. dens., Güstrow 8 dec. 1607 (konc. i Acta Matrim. XI).

IX utlät sig väl i sarkastiska vändningar över den hastiga förändringen — det föreföll honom rent av, som om man strävade efter Margareta Elisabeths arv »als wenn man mehr das begerett als die Person» — men trött på de ständiga underhandlingarna lät han sig slutligen blidkas.¹ Margareta Elisabeths egen mening synes ingen ha frågat efter, och i oktober 1608 kunde giftermålet mellan henne och Johann Albrecht äga rum i Stockholm.² Det föregicks och efterföljdes av förhandlingar rörande det omstridda arvet, kombinerade med underhandlingar mellan Adolph Friedrich och hans broder om Mecklenburgs inre angelägenheter. Utan hinder kunde i arvsfrågan en uppgörelse nås. Gadebusch och Tempzin liksom Margareta Elisabeths övriga tillgångar överlämnades till Johann Albrecht och hans gemål på ungefär samma villkor, som en gång stipulerats för Kristoffer och Elisabeth. Från svensk sida lovades fullständig utbetalning av den resterande hemgiften, vilken fixerades till 54.135 daler.³

Den långa arvstvisten hade nått sitt slut, och Margareta Elisabeth kunde äntligen sätta sig i besittning av hela sitt arv. Lösningen var väl ej sådan, som Karl IX från början tänkt sig densamma, men ur ren prestigesynpunkt kunde den till alla delar godtagas. Ingenstädes kunde med rätt hävdas, att den svenske konungen fallit undan för mecklenburgska krav. För egen del hade också konung Karl vunnit den tillfredsställelsen, att hans hushållning med Margareta Elisabeths medel under det gångna decenniet vid förhandlingarna förbigåtts med fullständig tystnad, och därvid lät han det tydligen bero.

Den svenska kronan hade erkänt sin skuld till hertigparet och placerade även omedelbart i Hamburg 20.000 daler för Margareta Elisabeths räkning. Men någon ytterligare inbetalning blev aldrig av.⁴ När Margareta Elisabeth år 1616 avled, häftade Sverige fortfarande i skuld till hertigparet. Johann Albrecht reste krav på krav hos sin kunglige frände — Gustaf Adolf erkände skulden och lovade betala, men några penningar hördes aldrig av. Under trettioåriga krigets förvirrade år synes man i Sverige ha glömt bort hela affären. Men i Mecklenburg ärvdes anspråken av Johann Albrechts

¹ Kristina t. Sophia, Örebro 28 jan. 1608 (Suecica II).

² T. Berg, Johan Skytte (1920), s. 163.

³ F. A. v. Rudloff, Neuerer Geschichte von Mecklenburg III: 2 (1822), s. 100. Jfr Thyresson, a. a., s. 12, not 1. När Thyresson hävdar, att vid detta giftermål inga som helst politiska önskemål eller planer hava knutits, har han visserligen rätt, men giftermålet var dock den sista fasen i en arvshistoria, som ingalunda varit utan betydelse för de politiska förhållandena.

⁴ Jfr Rudloff, a. a., s. 111.

son Gustaf Adolph, och från honom gingo de vidare till minnesgoda ättlingar.

*

På våren 1739 inlämnade dåvarande danske ministern i Stockholm, greve Rochus Friedrich von Lynar, till Kungl. Maj:t ett memorial. Det innehöll resande av krav på svenska kronan och gällde en avsevärd summa penningar. Kravet var rest å deras vägnar, som voro ättlingar till den mecklenburgske hertigen Gustaf Adolph. I memorialet gavs en översikt av den långa historien om Elisabeth Vasas hemgift. Man hänvisade till att konung Karl XII vid ett tillfälle erkänt skulden och lovat betala den. Nu krävdes omedelbar likvid. Den svenska hattregeringen måste taga upp saken till behandling. Memorialet hamnade så småningom hos kammarkollegium, där en undersökning föranstaltades. Gamla register och skuldböcker drogos fram ur sina gömmor, men varje spår av den gamla riksskulden hade försvunnit. Regeringen fann sig slutligen föranlåten tillbakavisa kravet under motivering, »dass das Cammercollegium allen fleissigen Nachsuchen unerachtet weder im Cammerarchiv noch in dem zu König Karl IX:ten Zeiten über den Reichschulden gemachten Extrakten und Registern von dieser Forderung nicht die geringste Spure gefunden hätte».¹

Detta var av allt att döma den sista fasen i en etthundrafemtio-årig arvshistoria.

---

¹ Handlingar i Acta Matrim. XI.

Släkten Burman från Össeby-Garn.

Av Folke Wernstedt.

I.

Denna släkt — en av de talrika med namnet Burman — framträdde vid mitten av 1600-talet med *Olof Joensson Burman* († 1710), vilken blev länsman i Långhundra härad i Uppland och samtidigt ägare till skattehemmanet i *Husa* — sedermera släktens stamgård¹ — i Garns, nu Össeby-Garn, socken i samma härad.²

Olof Burmans fader *Joen Olofsson* var klockare i Maria församling i Stockholm. Vi möta honom med full säkerhet första gången i stadens byggningskollegii protokoll 10 juni 1646. Åt honom uppläts då mot årlig avgift (tomtören) en stor och välbelägen tomt »rätt neder vid sjöstranden östan om Skinnareviken, vilken tomt han utlovar att vilja uppbygga med ett murfast stenhus».³ Modern hette Margreta Pedersdotter. När föräldrarna gifte sig är ej känt. Möjligen kan det hava varit i Nikolai församling i Stockholm 11 december 1644, då två kontrahenter med namnen Jon Olofsson och Margareta Persdotter sammanvigdes. I så fall är det ej uteslutet, att en Johan Olofssons son Olof, vilken 13 augusti 1650 döptes i Nikolai, just är Olof Joensson Burman. Något samband mellan Olof Burmans släkt och andra släkter med samma namn har ej kunnat konstateras.⁴ I detta samman-

¹ Husa bevarades inom släkten, till dess denna vid mitten av 1800-talet utdog.

² Nu Vallentuna hd.

³ Byggn.-kollegii protokoll 1646 18/6, och tomtöreslängder i Stockholms stads verifikationer 1646—1654, Stockholms stadsarkiv. — Tomten torde nu ingå i Münchens bryggeris komplex. Enligt Rosenfelts karta över Stockholm 1701 hade den en trädgårdsanläggning i sirligt barockmönster. Det är gårdens förekomst i boupp-teckningen efter Olof Burmans styvfar Daniel Larsson 1688 man har att tacka, att det överhuvud taget varit möjligt att finna Olof Burmans i Husa föräldrar.

⁴ Bl. a. den bekanta Buresläkten. Se den vidlyftiga genealogien över denna släkt i Klerckerska samlingen, KB. — På 1600-talet funnos i Stockholm tenngutarna Jonas Andersson Burman (lärling 1648, levde ännu 1689) och hans son Anders Jons-son Burman. Då medlemmar av släkten Burman från Össeby-Garn senare voro tenn- gutare (se nedan), har det legat nära till hands att antaga släktskap. Någon dylik har dock ej kunnat påvisas. — Skulle man våga en gissning om släktens ursprung,

hang bör nämnas, att Olof Burman var Joens och Margreta Pedersdotters enda barn, som nådde vuxen ålder.

Efter Joen Olofssons tidiga död gifte änkan om sig med brännvinsbrännaren i Stockholm *Daniel Larsson*. I detta äktenskap föddes två barn: saltfiskhandlaren i Stockholm *Zion Daniels-son* (borgare 1678) och *Rebecka Danielsdotter*, gift med kronostyrmannen *Peter Claesson*. Daniel Larsson dog 1686, och boupp-teckning efter honom förrättades två år senare. Änkan bodde vid denna tid på Husa hos sonen i första giftet. Barnen i andra äktenskapet hade redan bildat egna hem, och Margreta Pedersdotter hade vid avflyttningen till Husa tagit sterbhusets lösöre med sig. Till ersättning avstodo hon och sonen i första giftet gården vid Skinnarviken åt barnen i andra äktenskapet. Även om Daniel Larsson eller Zion Danielsson ägde fordran i gården på grund av utförda förbättringar och husen lågo på ofri grund, var det till synes ett ojämnt byte. Det torde även varit Olof Burmans uppfattning. I följande ordalag bekräftade han på halvsyskonens »enständig» begäran bytet: »... så ehuruväl att förnemde gård uti Skinnarviken hafver varit min k. faders kvarlåtenskap, så låter jag mig allt väl [behaga], allt hvad min k. moder här utinnan gjort hafver, och [blifver det] af mig helt odisputerligt.» Formuleringen antyder även, att Olof Burman stod i gott sonligt förhållande till sin moder.¹

Vid nu berörd tid hade Olof Burman i mer än tio års tid varit länsman i Långhundra härad och tillika ägare av skattehemmanet i Husa.² Företrädaren i tjänsten och gården hette *Hans Eriksson*, vilken enligt inskriften på gravstenen (fig. 1) dog 1677. Då både gården, tjänsten och graven övergingo från Hans Eriksson till Olof Burman och dessutom den senares son erhöll namnet Hans, har man starka skäl att antaga, att Olof Burman var måg i huset hos Hans Eriksson, så mycket mer som denne senare bevisligen hade en dotter.³

Olof Burman synes varit en praktiskt duglig och ekonomiskt förtänksam man — egenskaper, vilka återfinnas hos hans efterkommande i släkten. Åt Olof Burmans gård, Husa norregård,

kan man peka på det sakförhållandet, att Burman är ett typiskt norrlandsnamn. — Beträffande Buresläkten hänvisas ytterligare till N. J. Burman, Stamtafla öfver ättlingarne af Fale Bure hin gamle i Byrestad (1738), och släkthistoriken i Svenskt biografiskt lexikon VI (1926).

¹ Boupp-teckningen efter Daniel Larsson 1688 $\frac{1}{9}$, Stockholms stadsarkiv.

² Jordeböcker för Stockholms län 1652—1715, KA.

³ Upplands verifikationsbok 1667, KA.

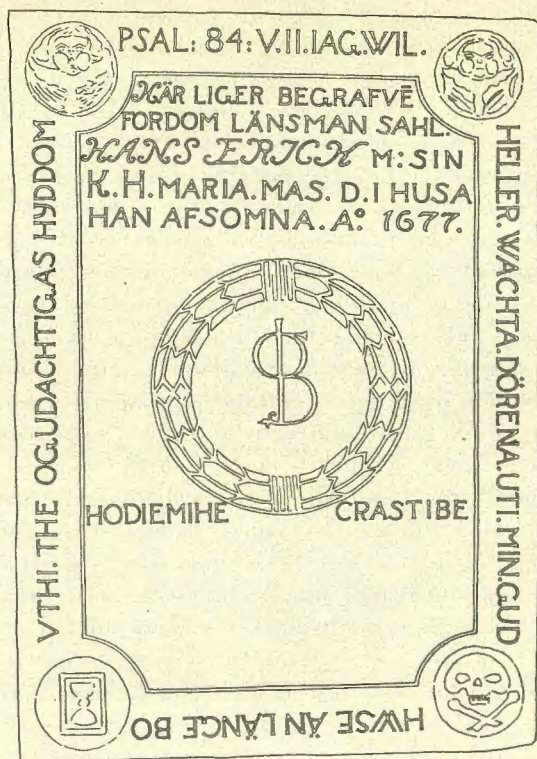

Fig. 1. Stenen över länsman Hans Erikssons grav (Burmanska graven) i Össeby-Garns kyrka. Namnchiffret — OJSB — är Olof Joensson Burmans.

Teckning av E. Kjellmark 1933.

förvärvades vid indelningsverkets införande förmånen av rusthåll (under Livregementet till häst). Han erhöll även upplåtelse på det andra hemmanet i Husa, ett och ett fjärdedels reducerat frälsehemman, vilket likaledes blev rusthåll under samma regemente. Äganderätt förvärvades 1723, då hemmanet skatteköptes av Olof Burmans son och efterträdare i tjänsten, *Hans Burman (den äldre; † 1727)*. Frälsehemmanet gick därefter till dennes måg, kyrkvärden och rusthållaren *Niklas Öström* i Husa, och vidare till dennes ättlingar. Skattehemmanet stannade däremot, såsom ovan antytts, inom släkten, till dess denna utgick på manssidan. Egenskap av rusthåll betraktades såsom en förmån. I gengäld fordrades utom själva rustningen även garantier för skyldighetens utgörande. Det är här vi hava den reella grunden för den sociala

förmån egenskapen av »rusthållare» medförde. Härtill lade Olof Burmans nyssnämnde son, Hans Burman (den äldre), och dennes son, *Hans Burman (den yngre; 1708—1773)* ställningen av kyrkvärd. Döttrarna i familjen blevo gifta med andra rusthållare och kyrkvärdar. Om man frånräknar egentliga ståndspersoner, tillhörde familjen Burman således det övre skiktet i socknen. I själva verket intog den där under en stor del av 1700-talet en ledande ställning.¹ I likhet med vad förhållandet brukar vara med bonde- och »lantpatron»-släkter har den hållit sig starkt lokalt begränsad. De besuttna medlemmarna av släkten hava med undantag av en enda, en herreman, varit bosatta i (Össeby-)Garns socken och trakten däromkring.

På grund av det ofullständiga skick, vari (Össeby-)Garns kyrkas och sockens arkivalier bevarats, börjar man först med 4:e generationen — Hans Burman (den yngres) barn — att få ett fastare grepp om släkten. De voro åtta, fem söner och tre döttrar. Av sönerna dog en tidigt, två följde i fädernas spår och blevo välbesuttna rusthållare, en blev jurist (assessor i kammarrevisionen) och en bisittare i tennngjutarämbetet i Stockholm. De tre döttrarna blevo gifta i Stockholm, varav två med borgare i framskjuten ställning. Flertalet hade sålunda frigjort sig från bundenheten vid torvan och sökt andra livsbetingelser, men alla hade de, åtminstone ytligt sett, haft framgång i livet. Modern var vallon. Måhända har inslaget av sydligare och mera livligt blod varit av betydelse.

Hans Burman (den yngres) äldste son, rusthållaren *Hans Burman (den yngste; 1739—omkr. 1780; enligt vanligt bruk uppkallad efter farfadern)* efterlämnade ingen vuxen son. Yngste sonen, rusthållaren *Per Burman (1748—1807)*, hade två sinnessjuka barn; den återstående sonen — rusthållaren och ägaren av Husa, Lilla Benhamra, Lövsätra och Olhamra *Israel Burman, (1778—1855)* — dog barnlös. Med honom slöts släkten på manssidan.

Israel Burman (den äldre; 1746—1798), Hans Burman (den yngres) fjärde son, blev tennngjutare i Stockholm. Yrket var ansett, till och med en smula exklusivt,² och födde väl sin man. Med hjälp av arvet efter fadern, som dog 1773, öppnade Israel Burman egen verkstad. Sedermera köpte han fastighet och erhöll även förtroendet att vara bisittare i ämbetet. Såsom av bouppteckning

¹ (Össeby-)Garns kyrkas räkenskaper.

² Det var icke ovanligt, att söner av högre ståndspersoner, präster, blevo tenn-gjutare.

och bland avkomlingar bevarade föremål¹ framgår, präglades Israel Burmans hem av förfining. Han och hans hustru visade stor hjälpsamhet mot behövande unga släktingar. När Burmans svägerska Anna Lisa Berg, som var gift två gånger — 1:a gången med snickarmästaren Johan Niklas Eckstein, 2:a gången med snickarmästaren Carl Forsten —, efter andre mannens död (1789) stod på bar backe med flera minderåriga barn, togo Burmans till

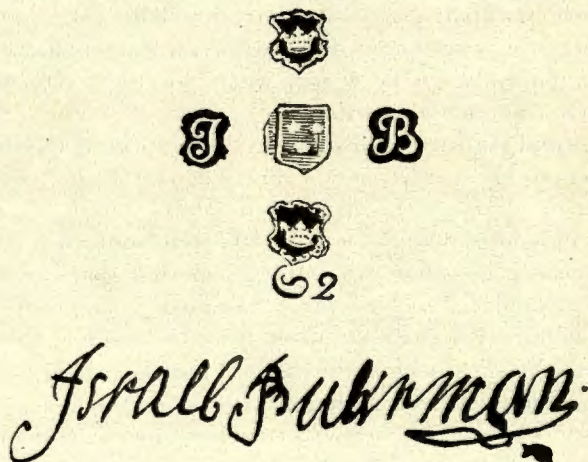

Fig. 2. Bisittaren i tenngjutarämbetet Israel Burman den äldres stämpel, s. k. fyrkantsstämpel (från änkans verkstad) år 1800, och namnteckning.

sig först dottern i första giftet Lisa Eckstein,² och sedan en dotter i andra giftet Anna Forsten.³ Samtidigt med Lisa Eckstein vistades i det Burmanska hemmet mannens föräldralösa brorsdotter Greta Stina Burman (se Tab. 5), vilken 1792 trädde i äktenskap med karduanmakaren Erik Justelius. Ett par år efter Israel Burmans död bodde hos änkan dels Anna Forsten, dels en liten fosterson och en liten fosterdotter Anna Weijgang, sannolikt tenngjutardotter och besläktad med fostermodern genom familjen Eckstein.⁴

Efter Israel Burman (den äldres) död 1798 uppehöll änkan verkstaden, till dess sonen, *Israel Burman (den yngre; 1788—1838)*

¹ Bl. a. en gustaviansk byrå med skiva av kolmårdsmarmor, möjligen ur någon av svägrarnas (Ecksteins?) verkstäder. Se ovan. Jfr bouppteckn. eft. B:s änka Maria Margareta Berg 1817 ^{17/10}.

² 1790 års mantalslängd för Stockholm.

³ 1800 års mantalslängd för Stockholm.

⁴ 1800 och 1810 års mantalslängder för Stockholm.

övertog den 1811. Han var då 23 år gammal, blev bisittare i ämbetet fem år senare och ålderman vid 37 års ålder. År 1834 förlorade han sin andra hustru och son i kolera och dog själv 1838, efterlämnande tre unga döttrar. De två yngstas mostrar, mamsellerna Carin Molin (1788—1873) och Marie Molin (1793—1881), togo då hand om hemmet.¹ Sterbhuset drev till en tid det numera i tillbakagång stadda yrket. Den yngsta dottern,

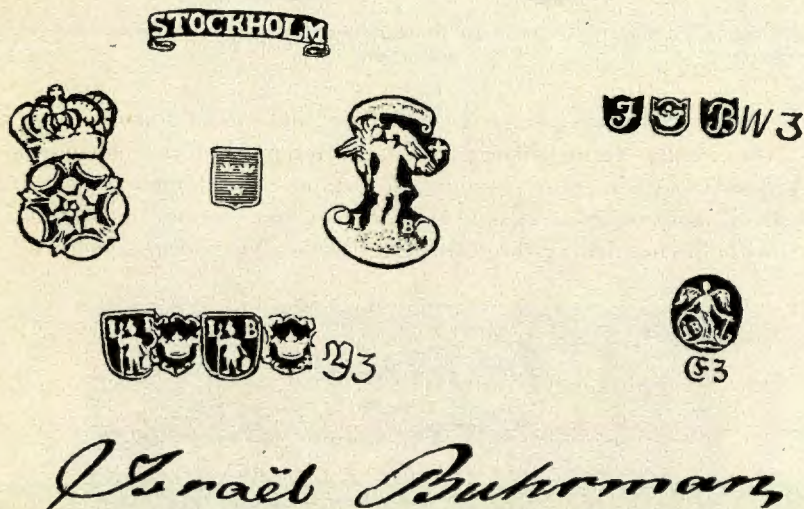

Fig. 3. Tenngjutaråldermannen Israel Burman den yngres stämplat och namnteckning. Till vänster fullständig stämpling för fyrstämplat s. k. engelskt tenn år 1829, till höger upptill trestämpel år 1827, därunder ängelstämpel år 1811.

Anna Burman (1826—1908), blev snart upptagen såsom fosterdotter hos faderns kusin, häradshövding Gustaf Burman på Jätsberg i Småland. Sedan hon bildat eget hem (1852), tog hon mostrarna, system och den blinda halvsystem till sig på Ingelstad.² Såsom antydes av stamtavlan (s. 38) och tabellerna 4, 7 och 8, hade tenngjutarfamiljerna Burman goda förbindelser bland huvudstadens borgerskap. Bland familjen Israel Burmans (den yngres) närmaste umgänge märkes den bekante boktryckaren i Stockholm, grundaren av Stockholms Dagblad J. A. Walldén.

¹ Den ena av mamsellerna Molin lär varit hushållerska hos Gustaf Mauritz Armfelt och medföljt vid hans överflyttning till Ryssland.

² Trots den långa vägen medtogs det värdefullaste av bohaget. Förutom redan nämnda föremål ur Israel Burmans (den äldres) hem, finnas ur Israel Burmans (den yngres) ännu hos avkomlingar bl. a. ett vackert ständur i lackerat fodral och ett värdefullt engelskt kopparstick i originalram.

Fig. 4. Tenngjutaråldermannen Israel Burman den yngre och hans hustru Gustava Molin.

Hans Burmans (den yngres) andre son, *Johan Burman* (1741—1811; enligt vanligt bruk uppkallad efter morfadern) blev jurist. Vid sidan av sin tjänst i kammarkollegium och kammarrevisionen bedrev han enskild verksamhet. Så blev han *homme d'affaires* i Stockholm för den märklige, stenrike auditören *Gustaf Lund Ohl-*

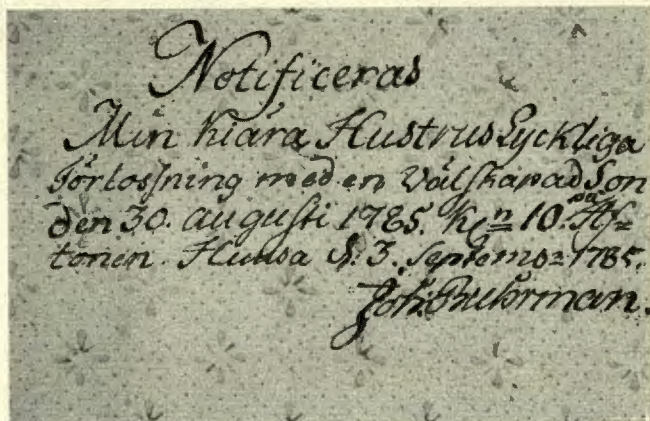

Fig. 5. Assessor Johan Burmans namnteckning.

son på Jätsberg i Småland. Korrespondensen mellan Burman och uppdragsgivaren bedrevs synbarligen med en viss hemlighetsfullhet: Burmans brev sakna underskrift.¹ Assessor Lund, som tidigt blivit änkling, hade tvenne vackra och begåvade döttrar, vilka liksom fadern voro av ett självständigt kynne. Båda kringsvärmades av friare. Den äldsta *Anna Lisa* (1756—1842) enleverades

¹ Brev från Burman till Lund Ohlson 1774 $\frac{1}{2}$ —1775 $\frac{5}{8}$. Växjö stiftsbibliotek, fol. vol. 146.

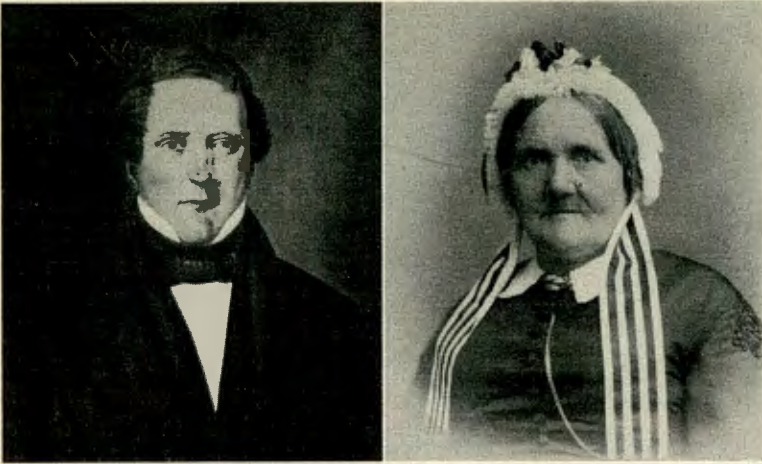

Fig. 6. Vice häradshövding Gustaf Burman och hans hustru Louise Rydberg.

vid 15 års ålder av löjtnanten vid flottan *Johan Önnert Krook*. Återstod den andra, *Catharina Margareta* (1757—1786). Även Burman drogs till Jätsberg. I brev till Lund Ohlson uttryckte han upprepade gånger sin önskan att få besöka sin »faderlige vän». Han fick komma och vann, ehuru betydligt äldre, den unga flickans hjärta. Då fadern motsatte sig partiet, rymde den resoluta unga damen (19 år gammal) med assessorn till Stockholm, där vigsel ägde rum.¹ En liten biljett av fästmöns hand, sammanviktt till storleken av ett frimärke, är bevarad.² Det är sista avtalet om flykten. Hon ber honom ej taga vagn, som det kan vara svårt vända med, »för utmed sidorna på vägen så är dät så ojämt och stenigt», utan ridhästar, »för iag kan rida så fort som iag will», och »för Guds skull» möta på utsatt ställe och tid, »huru dant wäder dät blir».

Fig. 7. Gustaf Burmans namnteckning.

¹ Vigseln ägde enligt annons i *Inrikes tidningar* 1777, nr 11, rum i Stockholm 1 febr. s. å. men återfinnes icke i de olika församlingarnas i Stockholm vigselböcker.

² Hela fästfolkets korrespondens med flera familjepapper fanns på Jätsberg men brändes, när familjen Burman lämnade stället. Biljetten räddades av Anna Cervin, f. Burman. — På den är av mottagaren tecknat: »Ankom d: 7 Septemb. 1776.»

Äktenskapet varade i knappa tio år. Dagen före julafton 1786 dog den unga frun i »förkylning» (d. v. s. lunginflammation) på Husa, där familjen skulle tillbringa helgen. Hon begrovs i (Össeby-)Garns kyrka i Burmanska graven, som »tillhört släkten över 150 år». I personalierna över henne kallas hon »en kär maka, nöjd i medgång, glad i motgång».¹

Auditör Lund Ohlson började emellertid bliva gammal och behöva hjälp. Äldsta dottern Anna Lisa flyttade då hem till fadern på Jätsberg tillsammans med sin andre man, majoren vid flottan *Adolf Hellman*, vilken övertog gårdens skötsel. Även Burman ville följa händelsernas utveckling. Han tog tjänstledighet och köpte egendom i Småland (se tab. 6). Så dog auditör Lund 1792, och det befanns, att Jätsberg var testamenterat att för låg summa lösas av dottern Anna Lisas son i första giftet *Gustaf Krook* († 1809).² Det blev process, varvid Burman kunde visa, att testamentet vore tillkommet på olagligt sätt. Slutligen ingicks förlikning, och Burman tog hem för egen och barnens del den vackra och värdefulla egendomen (med underlydande, omkr. 9 mantal). Han skötte den väl och ökade den genom inköp av angränsande säteriet Helgåkra (med underlydande omkr. 2 mantal).³ Dottern gifte sig 16 år gammal med kaptenen vid Kalmar regemente, sedermera majoren i armén frih. *Axel Engelbrecht Raab*, son till landshövdingen i länet frih. Adam Johan Raab, en framstående ämbetsman och särskilt bekant såsom främjare av lantbruk och näringar.

Johan Burmans son, *Gustaf Ohlson Burman* (1785—1852), fick juridisk utbildning och ägnade sig därefter åt skötseln av Jätsberg, av vilket han efter modern ärvt en del och av fadern köpt hälften. Gustaf Burman var en skicklig och företagsam lantbrukare. För att anföra ett exempel odlade han endast 1823 36 tunnland, 24 kappland kärrvall, dikade 3,050 famnar, upprepade 4,000 famnar gamla diken, anlade tegelbruk m. m. Han började även med modernt växelbruk, ty 1827 antecknades såsom anmärkningsvärt, att han hade 27 tunnland »artificiell äng», d. v. s. vall. De präktiga ladugårdar och andra byggnader av sten, som ännu

¹ Personalier över Gustaf Lund Ohlson och hans dotter Catharina Margareta Burman äro citerade av L. G. F. Norlander i Gustaf Lund Ohlson och hans släkt (Smålandsposten aug. 1911) men hava numera ej kunnat återfinnas.

² Sedermera borgmästare i Borås och riksdagsman (V. Millqvist, Svenska riksdagens borgarstånd 1719—1866).

³ Burman anhöll 1805 hos Kungl. Maj:t att fastän ofrälse få besitta säteriet, vilket bifölls. Biographica: Burman, RA.

finnas kvar, äro uppförda av Burman.¹ Vid 50 års ålder gifte han sig med sin husföreståndarinna *Christina Lovisa (Louise) Rydberg*, vilken var en mycket duglig husmoder i det stora lánthushållet på Jätsberg och en lika god värdinna. Erfarenhet hade hon vunnit såsom hushållerska från tidiga år i högadliga familjer i olika delar av landet.² En storartad gästfrihet i traditionell herrgårdsstil utvecklades på Jätsberg. Äktenskapet blev emellertid barnlöst, varför Gustaf Burman, såsom ovan antytts, som fosterbarn upptog sin kusins, tenngjutare Israel Burmans föräldralösa dotter *Anna Burman*. För henne kändes det till en början såsom en förvisning att lämna huvudstaden och komma till landet, men hon lärde sig snart trivas. Under Louise Burmans ledning fick hon en utmärkt utbildning för husmoders- och värdinnekallet. Det var en sträng men nyttig skola. Kl. 5 på morgonen skulle exempelvis spinnrocken vara i gång i jungfruburen, annars knackade fru Louise i taket. Bara hon hört spinnrocken surra, somnade hon emellertid in igen. Anna Burman ville också gärna sova litet längre. Hon kände sin fostermoders vana, och det hände, att Anna satte i gång spinnrocken från sängen, lät den sedan stanna och själv njöt av en stunds ytterligare sömn. Var familjen bortbjuden, fick fosterdottern ej veta det, förrän i sista stund, ett sätt att lära henne vara fortfärdig. — En kusin till Gustaf Burman, f. d. löjtnanten vid Göta artilleriregemente *Conrad Lundberg* (1789—1852), fick även på gamla dagar en fristad på Jätsberg.

Häradshövding Gustaf Burman dog 1852 och efterlämnade en stor förmögenhet. Den ärvda fasta egendomen gick enligt lag till systerbarnen och deras ättlingar, änkan fick kontanter, värde-

¹ P. Wieselgren, *Ny Smålands beskrifning*, II (1846), s. 744, och *Ny Smålands beskrifning*, utg. av Josef Rosengren m. fl. (1914), s. 72. Uppgiften i det senare arbetet, att Gustaf Burman skulle byggt på andra våningen på Jätsbergs corps de logis, är enligt vad Anna Cervin, f. Burman, uppgivit, felaktig. Corps de logiset var byggt tidigare, sannolikt av Johan Burman.

² Dessa voro majoren och stallmästaren Berndt Julius Coyet (1761—1830) på Främmostad, översten, sedermera generaltulldirektören frih. Carl Henrik Gyllenhaal (1788—1857) på Torp (Vellinge sn, Daretorps pastorat, Skarab.) och dennes svärfar, överstekammarjunkaren frih. Per Alexander Rudbeck (1762—1832) på Edsberg. Såsom erkänsla för den uppskattning och frikostighet Louise Burman mött från familjen Rudbecks sida testamenterade hon 4,000 kr. till vardera kullen av baron Rudbecks dotterdottrar (Gyllenhaal, Palmstierna och Rudbeck). Fröknarna Palmstierna stiftade sedan år 1888 med sin anpart en släktfond under Riddarhusets förvaltning. Husförhålls- och flyttningslängder för Främmostads, Vellinge och Daretorps (Skarab.) samt Sollentuna (Sthlm) snr, Louise Burmans testamente 1873 ²⁸/₄ (Växjö rådsturätts dombok 1887 ²⁷/₆, nr 267) och bouppteckning (Växjö rådhusrätt 1887 ²⁹/₈, § 32) samt stiftelseurkunden för Palmstiernska fonden 1888 ²²/₁₁ (Riddarhusets arkiv). En bevarad silverbägare med inskriften A. R. till C. L. R., tillverkad av guldsmed Åberg i Arboga 1829, torde vara en gåva till Louise Rydberg från någon medlem av familjen Rudbeck.

Fig. 8. Anna Cervin, född Burman.

papper och lösöret, fosterdottern köpeskillingarna för inköpt fast egendom, en stipendiefond donerades till Växjö gymnasium. Louise Burman ville nog helst, att Anna Burman, vilken samma år Gustaf Burman dog ingick äktenskap med löjtnanten vid Kronobergs regemente, sedermera majoren i armén *Salomon Cervin* (1817—1888), skulle med Louises bistånd förvärva Jätsberg, men Anna föredrog att bliva helt självständig. Jätsberg såldes, Louise Burman flyttade till Växjö,¹ för det lösgjorda arvet köpte de nygifta Ingelstads gård i Småland. På Ingelstad verkade Anna Cervin i 50 år (1852—1904). Under mannens ledning utvecklades jordbruket, nybyggdes eller förbättrades husen. Arbetet gynnades av goda tider för jordbruket, och välståndet förökades; stor trevnad

¹ Efter bosättningen i Växjö stad förde änkefru Louise Burman alltjämt ett stort och gästfritt hus. Som fosterdotter upptog hon en släkting Hedda Rydberg (1845—1923; g. 1871 m. bankkamrer Edouard Neijber). Andra unga flickor kunde vistas långa tider hos henne, så Lotten Folcker (1843—1922) från 1859 till 1866, då Louise Burman gjorde bröllop för henne med sedermera överstelöjtnanten frih. Wilhelm Bennet (1840—1916). Även Elise Kleen (fosterdotter till överstelöjtnanten Gudmund Mattias Lilliecrona; sedermera g. m. kaptenen vid Kronobergs regemente Carl Håkansson), vilken liksom Lotten Folcker tillhörde en talrik syskonkrets, vistades tidvis hos Louise Burman.

skapades för både människor och djur, och mycken gästfrihet utövades. Mannen dog 1888, varefter änkefrun i halvtannat decennium själv skötte gården, förbättrade den ytterligare genom odlingar och byggnadsföretag. Majorskan på Ingelstad saknade ingalunda uppfattning om sin ställning, men hon insåg även dess förpliktelser. Ett välvilligt patriarkaliskt regemente fördes, att vara ett föredöme eftersträvades. Så kan nämnas, att när makarna flyttade till Ingelstad, därvarande bränneri på hennes initiativ nedlades. Bliven änka avsåg hon sig de personliga utskänkningsrättigheter, som medföljde det under gården lydande gästgiveriet. Majorskan Cervin var den sista av släkten. Hon dog 1908 i hög ålder.

II. Släkttabeller.

Tab. 1.

JOEN OLOFSSON, begr. 1651 ²²/₇ i Stockholm (Maria),¹ klockare i samma förs., ägde gård »i Skinnarviken vid sjön» i Stockholm (Maria). G. (möjl. 1644 ¹¹/₁₂ i Stockholm, Nikolai) m. MARGRETA PEDERSDOTTER i hennes 1:a gifte² (gift 2:a g. 1652—1653 m. brännvinsbrännaren i Stockholm Daniel Larsson, † 1686), levde ännu 1688 och bodde då hos sonen i 1:a giftet.

Barn:

OLOF JOENSSON BURMAN, länsman och rusthållare, † 1710, Tab. 2.

Tab. 2.

OLOF JOENSSON BURMAN (son av Joen, Tab. 1), (f. omkring 1650 i Stockholm), † 1710 i (Össeby-)Garns sn (Sthlm) och begravnen (i svärföräldrarnas grav)² i samma kyrka, länsman i Långhundra hd (efter svärfadern) senast 1677, rusthållare, ägde (efter svärfadern) skattehemmanet i Husa (Husa norregård) och innehade sedermera även reducerade frälsehemmanet där.

¹ Fick såsom kyrkans funktionär »fri lägerstad». Maria kyrkas räkenskaper 1651, Stockholms stadsarkiv.

² Gravstenen ligger mitt på stora gången i (Össeby-)Garns kyrka. Enligt uppgift av pastor torde stenen vara den enda gravsten i kyrkan, som fått ligga kvar på sin ursprungliga plats. Vid restaurering 1870 utkastades samtliga gravstenar utom här omnämnda, som förmodligen fick ligga kvar, därför att den var nedsjunken under golvnivån. Graven var en s. k. mullgrav. Vid 1927 års restaurering togs stenen åter fram i ljuset. Samtidigt genomskaktades jorden i kyrkan.

(G. m. — MARGARETA HANSDOTTER? — en dotter till företrädaren i tjänsten, länsman Hans Eriksson i Husa och hans hustru Maria Mattsdotter, begravna i egen grav i (Össeby-)Garns kyrka, fig. 1).

Barn:¹

HANS (*den äldre*), † 1727, länsman och rusthållare, Tab. 3.

Tab. 3.

HANS BURMAN (*den äldre*, son av Olof, Tab. 2), † 1727 och begravnen i familjegraven i (Össeby-)Garns kyrka, länsman i Långhundra hd efter fadern, kyrkvård och rusthållare, ägde båda hemmanen i Husa (reducerade frälsehemmanet skatteköpt av B. 1723 ²⁰/₁₂).

G. m. CHRISTINA (KERSTIN) OLOFSDOTTER, f. mars 1675 i Orkesta sn (Sthlm), † 1750.

Barn:

(GRETA, f. 1701 i (Össeby-)Garns sn, levde ännu 1760, g. 1:a g. senast 1730 m. rusthållaren ERIK PERSSON NORMAN i Toftesta i samma sn, 2:a g. omkr. 1750 m. rusthållaren ER. SAHLBORG i Toftesta, levde ännu 1760.)¹

CHRISTINA, döpt 1706 ²⁵/₇ i (Össeby-)Garns sn, † späd.

HANS (*den yngre*), döpt 1708 ⁷/₆, † 1773, kyrkvård och rusthållare, Tab. 4.

CHRISTINA (STINA), döpt 1710 ¹²/₈ i (Össeby-)Garns sn, † före 1749, g. senast 1730 m. kyrkvärden och rusthållaren NIKLAS ÖSTRÖM i Husa (f. d. frälsehemmanet) i hans 1:a gifte (g. 2:a g. omkr. 1752 m. Stina Ingerbom), f. 1700 ²³/₉ i Almunge sn (Sthlm), levde ännu 1769.

(BRITA, var fadder 1734—1736, bodde i Husa.)¹

Tab. 4.

HANS BURMAN (*den yngre*; son av Hans den äldre, Tab. 3), döpt 1708 ⁷/₆ i (Össeby-)Garns sn, † 1773 ⁴/₁ därstädes och begravnen i familjegraven i kyrkan, kyrkvård och rusthållare, ägde ¹/₄ mtl skatte Husa med ¹/₂ mtl Säby och Säby utjord i samma sn.²

¹ Det är ej osannolikt, att flera O. B:s barn funnits. En landsfiskal Jean Burman i Stockholm (1686—1761) torde även förtjäna uppmärksamhet i detta sammanhang. De under Tab. 3 inom parentes upptagna äro sannolikt H. B. d. ä:s barn.

² Hans namn finnes bl. a. på (Össeby-)Garns stora kyrkklocka (ATA) och under ett 1758 ¹/₁ dagtecknat förslag till reglemente för sockenmagasin (Civilreg. 1776 ²³/₉, RA). — Säby var augmentshemman till Husa norregårds rusthållsstam.

G. m. CHRISTINA (STINA) DOROTEA BERTRAM, (BARTRAM, BATTRAM), f. 1716 $^{18}/_{12}$ i Roslagskulla sn (Sthlm), † 1779 $^{27}/_{10}$ i Stockholm (Klara; och begravd där s. å. $^{31}/_{10}$), dotter till smedsmästaren vid Vira bruk Johan Bertram och Maria (Markin) Spång.¹

Barn:

HANS, döpt 1739 $^{31}/_5$ i (Össeby-)Garns sn, † senast 1780, rusthållare, Tab. 5.

JOHANNES (JOHAN), döpt 1741 $^{12}/_6$ i (Össeby-)Garns sn, † 1811, assessor, Tab. 6.

OLAUS, f. 1743 $^{17}/_{10}$ i (Össeby-)Garns sn, † före 1773.

ISRAEL, f. 1746 $^{5}/_1$ i (Össeby-)Garns sn, † 1798, tenngjutare, Tab. 7.²

PETRUS (PER), f. 1748 $^{3}/_{11}$ i (Össeby-)Garns sn, † 1807, borgare i Norrtälje och rusthållare, Tab. 9.

MARIA CHRISTINA (MAJA STINA), f. 1751 $^{31}/_5$ i (Össeby-)Garns sn, g. 1776 $^{27}/_6$ i samma sn m. vagnmakarmästaren i Stockholm NICOLAUS TORPSTRÖM.

ELISABETH DOROTEA, f. 1754 $^{24}/_3$ i (Össeby-)Garns sn, † i Stockholm 1795 $^{21}/_{12}$, g. 1:a g. m. körsnären i Stockholm ZACHARIAS FREDRIK SOHM, f. 1748, † 1784 $^{6}/_3$, 2:a g. 1786 $^{29}/_1$ i Stockholm m. körsnårsåldermannen därstädes, en av borgerskapets 50 äldste PETER LUNDBERG i hans 1:a gifte (g. 2:a g. 1796 $^{18}/_8$ i Stockholm m. första hustruns systers svägerska Maria Elisabeth Wegelin — jfr nedan och Tab. 8), f. 1752, † 1813.

CATHARINA MARGARETA, f. 1759 $^{13}/_6$ i (Össeby-)Garns sn, † 1794 $^{29}/_5$ i Stockholm (Nik.), g. 1792 $^{30}/_9$ i Stockholm (Nik.; lysn. i Solna $^{14}/_6$) m. kontorsbetjanten, sedermera (1795) grosshandlaren i Stockholm och (1813) kommerserådet, borgarståndets talman på 1810 års riksdag, RVO, RCXIII, JOHAN (GEORGSSON) WEGELIN i hans 1:a gifte (g. 2:a g. 1795 $^{1}/_8$ m. Anna Margareta Sundström, f. 1771, † 1816 $^{28}/_7$, 3:e g. (1843) m. Anna Charlotta Björkgren, † 1864 $^{21}/_5$), f. 1768 $^{(7) 9}/_{11}$ i Stockholm, † 1843 $^{6}/_5$ i Stockholm.³

¹ Enligt Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige, artikeln Wira (1866), skola två av brukets smeder med namnet Battram ... gifvit upprinnelse till Wiraspelet, som ock tillegnat sig namn af brukets.

² Vid hans dop var (morbrodern?) kontrollören vid packhuset i Stockholm Israel Bertram fadder; möjligen identisk med den överinspektör Israel Bertram, vilken enligt annons i Inrikes tidningar dog på Finstaholm i Uppland 1790 $^{19}/_8$, i 78:e året.

³ Son till körsnårsåldermannen i Stockholm Georg Wegelin, f. 1742 $^{2}/_5$ i Riga, † 1815 $^{2}/_1$ i Stockholm, och Maria Elisabeth Norström, f. 17(40), † 1820 $^{7}/_9$ på Lovö. Enligt Nikolai vigselbok 1792 var fru Catharina Margareta Wegelin, född Burman,

Tab. 5.

HANS BURMAN (*den yngste*; son av Hans den yngre, Tab. 4), döpt 1739 $^{31}/_5$ i (Össeby-)Garns sn, † senast 1780, rusthållare, ägde efter svärfadern Tjusta ($2^{1}/_2$ mtl) i Skånella sn (Sthlm).

G. m. broderns svägerska MARGARETA (MÄRTA) OLOFSDOTTER, f. 1743 i Närtuna sn (Sthlm), levde änka 1780 i Tjusta, dotter av rusthållaren i Tjusta Olof Larsson, f. 1700 $^{28}/_2$ i Närtuna, † 1772 $^{28}/_7$, och Margareta Larsdotter, f. 1714 $^{14}/_{11}$ i Husby-Odensala sn (Sthlm).

Barn:

HANS, f. 1765 $^{25}/_9$ i Skånella sn (Sthlm), † där juli 1771.

MARGARETA CHRISTINA (GRETA STINA), f. sept. 1773, bodde 1790 i Stockholm hos farbrodern Israel Burman, g. 1792 $^9/_7$ i Stockholm (Nik.; lysn. i Solna $^8/_6$) m. karduansmakaren ERIK JUSTELIUS.

Tab. 6.

JOHAN BURMAN (son av Hans den yngre, Tab. 4), döpt 1741 $^{12}/_6$ i (Össeby-)Garn, † 1811 $^{12}/_5$ på Jätsberg i Jäts sn (Kron.), begravd s. å. $^{24}/_5$ i sin svärfars familjegrav i Växjö domkyrka,² inskr. vid Uppsala universitet 1760 $^{18}/_4$, e. o. kanslist i advokatfiskalskontoret i kammarrätten 1766 $^{28}/_2$, v. kanslist där s. å. $^{24}/_3$, kammar-skrivare där 1766 $^{28}/_{11}$, kanslist i kammarkollegiet 1771 $^{25}/_9$, auskultant (kammarjunkare) där 1771 $^{20}/_{12}$, vice notarie där, kommissarie i kammarrevisionen 1774 $^{21}/_4$, assessor där 1776 $^4/_{12}$, tjänstledig 1791—1793, avsked 1794 $^{14}/_1$, ägde först Husa, sedan Gemla säteri i Öja sn (Kron.) 1792—1804, Gävetorps säteri i Lekaryds sn (Kron.) 1793 $^{27}/_6$ — $^{28}/_{12}$, (tillsammans med barnen, efter svärfadern) Jätsbergs säteri i Jäts sn (Kron.) med underlydande från 1793 och Helgåkra säteri i samma sn med underlydande från 1801 $^{17}/_{10}$.

G. 1777 $^{1}/_2$ i Stockholm m. CATHARINA MARGARETA LUND OHLSON (vilken med honom rymt från faderns hem på Jätsberg),

född 1768, enl. dödboken 1765. Det är sannolikt, att dessa uppgifter äro felaktiga. Jfr Örnberg XII, släkten Lundberg, och stamtavla i släkten Wegelins ägo, där hon uppgives vara dotter till godsägare Hans Burman på Husa. Vigselbok och lysningshandlingar i Nikolai förs. i Stockholm och Solna, där lysning ägde rum, giva ingen ledning, ej heller husförhörslängderna. — Jfr A. Anjou, Riddare af konung Carl XIII:s orden 1811—1900 (1900), och Lazarus [C. F. Lindahl], Svenska millionärer II (1898).

¹ Jäts sockens dödbok har $^{21}/_5$, Växjö stadsförsamlings $^{24}/_5$.

² I vartdera hörnet av Växjö domkyrka fanns en stor, välvd, med läktare överbbyggd grav, av vilka Ohlsonska graven låg i sydvästra hörnet. Familjen hade köpt den av biskop Wiræni arvingar. Den nedrevs 1850. Forssanderska saml., Växjö stiftsbibliotek.

³ Notifikation härom finnes införd i Inrikes tidningar 1777, nr 11, men giftermålet har ej kunnat återfinnas i de olika församlingarnas i Stockholm vigselböcker.

f. 1757 $^{28}/_{12}$ i Växjö,¹ † 1786 $^{23}/_{12}$ på Husa i (Össeby-)Garns sn (Sthlm) och begr. i Burmanska familjegraven i samma kyrka, dotter till auditören Gustaf Lund Ohlson, f. 1713 $^{15}/_{8}$, † 1792 $^{13}/_{12}$, och Catharina Margareta Cöhler (Köhler), f. 1717 $^{26}/_{8}$, † 1757 $^{28}/_{12}$.

Barn:

GUSTAVA CATHARINA, f. 1779 $^{25}/_{8}$ i Stockholm, † 1840 $^{17}/_{4}$ på Ugglansryd i Ryssby sn (Kron.), g. på Jätsberg 1796 $^{1}/_{11}$ m. majoren frih. AXEL ENGELBRECHT RAAB, f. 1762 $^{5}/_{2}$ på Esketorp i Nättraby sn (Blek.), † på Ugglansryd 1811 $^{27}/_{8}$.

JOHANNA CHRISTINA, f. 1782 i Stockholm, † 1791 $^{12}/_{2}$ i (Össeby-)Garns sn (Sthlm).

ANNIKA ELISABETH, f. 1784 ($^{22}/_{5}$), † 1785 $^{8}/_{8}$ i Stockholm (Klara) och begravd s. å. $^{10}/_{8}$ i (Össeby-)Garns sn (Sthlm).

GUSTAF OHLSON, f. 1785 $^{21}/_{8}$ i (Össeby-)Garn, † på Jätsberg i Jäts sn (Kron.) 1852 $^{1}/_{5}$ och begr. $^{14}/_{5}$ i egen murad grav på Jäts gamla kyrkogård, inskr. vid Lunds universitet 1797, jur. ex. 1803 $^{21}/_{5}$, auskultant i Göta hovrätt 1804 $^{13}/_{8}$, vice häradshövding, e. o. kanslist i nedre justitierevisionen 1808 $^{12}/_{8}$, ägde efter fadern Jätsbergs och Helgåkra säterier m. underlydande (faderns hälft i Jätsberg inköpt 1809 $^{7}/_{7}$) i Jäts sn (Kron.). — G. 1835 $^{18}/_{12}$ i samma sn m. CHRISTINA LOVISA (LOUISE) RYDBERG, f. 1799 $^{9}/_{8}$ i Öggestorp (Jönk.),² † 1887 $^{25}/_{5}$ i Växjö o. begr. $^{30}/_{5}$ i mannens grav på Jäts gamla kyrkogård. Äktenskapet var barnlöst.

Tab. 7.

ISRAEL BURMAN (*den äldre*; son av Hans, Tab. 4), f. 1746 $^{5}/_{1}$ i (Össeby-)Garns sn (Sthlm), † 1798 $^{15}/_{7}$ i Stockholm (Nik.), sannolikt i lära hos tenngjutaren i Stockholm mästare Samuel Marnell 1760—1765, mästare 1773 $^{20}/_{8}$, övertog sannolikt mästare Henning Gustaf Pschorns verkstad, borgare i Stockholm 1773 $^{14}/_{8}$, bisittare i ämbetet 1788 $^{9}/_{5}$, ägde fastigheten kv. Medusa nr 2 (södra delen av nuvarande fastigheten Järntorgsgatan 42; inköpt 1778 $^{18}/_{8}$, efter B:s död försäld 1812 $^{28}/_{11}$).

G. m. MARIA MARGARETA BERG, f. 1746 $^{25}/_{12}$ i Stockholm

¹ Catharina Margareta Lund Ohlson uppkallades efter modern, vilken dog vid barnets födelse. I hennes mun är lagt ett »Menlöst qwäde öfwer en huld fader moders död den 23 april 1763», tryckt i Växjö samma år (till Annika Kroks, änka efter handelsmannen i Växjö Olof Olofsson, begravning).

² Enligt uppgifter i husförhörslängder för Främmestad, Vellinge och Daretorp (Skarab.) samt Sollentuna (Sthlm), meddelade av LA i resp. Göteborg, Uppsala och Vadstena, född i Öggestorp (Jönk.) men återfinnes icke i församlingens dopbok. Hon inflyttade 1822 från Jönköping till Främmestad men återfinnes enligt uppgift från pastor icke i Jönköpings tre församlingars husförhörslängder och dopbok.

(Klara), † 1817 $\frac{18}{7}$ därstädes (Nik.), dotter av lärftskrämaren i Stockholm Anton Berg och Anna Elisabeth Löthman.

Barn:

ISRAEL (*den yngre*), f. 1788 $\frac{9}{10}$, † 1838 $\frac{1}{11}$, Tab. 8.

Tab. 8.

ISRAEL BURMAN (*den yngre*; son av Israel den äldre, Tab. 7), f. 1788 $\frac{9}{10}$ i Stockholm (Nik.), † 1838 $\frac{1}{11}$ därstädes, sannolikt i lära hos modern, som efter mannens död uppehöll dennes tenn-gjutarverkstad, 1801—1806, förestod 1810 samma verkstad, mästare 1811 $\frac{21}{6}$, övertog moderns verkstad, borgare 1811 $\frac{21}{11}$, bi-sittare i ämbetet 1816 $\frac{3}{7}$ —1825 $\frac{18}{6}$, därefter ålderman till sin död, varpå sterbhuset uppehöll verkstaden, ägde fastigheten kv. Medea 2 (i hörnet av Österlånggatan och Norra Benikebrinken, sedermera rivn för gatureglering, inköpt 1812 $\frac{11}{12}$).

G. 1:a g. 1816 $\frac{17}{8}$ i Stockholm (Adolf Fredr.) m. sin kusin LOVISA DOROTEA LUNDBERG, f. 1791, † 1817 $\frac{9}{11}$ (Nik.), dotter av körsnårsåldermannen i Stockholm Peter Lundberg i hans 1:a gifte m. Elisabet Dorotea Burman (jfr Tab. 4),

2:a g. 1822 $\frac{22}{9}$ i Stockholm (Klara) m. PETRONELLA GUSTAVA MOLIN, f. 1800 $\frac{13}{7}$ på Drottningholm i Lovö sn (Sthlm), † i kolera 1834 $\frac{25}{8}$ i Stockholm (Nik.), dotter till skomakaren vid Drottningholms slott mästare Peter Molin, f. 1751 (i Stockholm) och Anna Cajsa Lundbom, f. 1757 $\frac{28}{12}$ i Simrishamn.

Barn:

1. MARIA LOVISA, f. i Stockholm (Nik.) 1817 $\frac{4}{1}$, † 1864 $\frac{4}{10}$ på Ingelstad i Ö. Torsås sn (Kron.) och begravd i Cervinska graven på samma församlings kyrkogård, var blind.

2. GUSTAF ISRAEL, f. 1824 $\frac{29}{9}$ i Stockholm (Nik.), † 1834 $\frac{29}{8}$ i Stockholm (Nik.) i kolera.

2. ANNA MARIA GUSTAVA, f. 1826 $\frac{5}{6}$ i Stockholm (Nik.), † 1908 i Växjö, begravd i mannens familjegrav på Ö. Torsås kyrkogård (Kron.), upptogs några år efter faderns död såsom fosterdotter av dennes kusin, vice häradshövdingen Gustaf Burman på Jätsberg, g. 1852 $\frac{25}{9}$ på Jätsberg i Jäts sn (Kron.) m. löjtnanten vid Kronobergs regemente, sedermera majoren i armén, RSO, SALOMON FREDRIK CERVIN, f. 1817 $\frac{13}{8}$ på Ulvsåkraholm i Nöbbeläds sn (Kron.), † 1888 $\frac{20}{2}$ på Ingelstad i Ö. Torsås sn (Kron.) och begravd i Cervinska graven på samma församlings kyrkogård.

2. PER AUGUST, f. 1828. $\frac{4}{1}$ i Stockholm (Nik.), † där 1829 $\frac{20}{10}$.

2. E M M A AUGUSTA, f. 1829 $\frac{15}{6}$ i Stockholm (Nik.), † 1876 $\frac{8}{4}$ på Ingelstad i Ö. Torsås sn (Kron.) och begravd i Cervinska graven på samma församlings kyrkogård.

Tab. 9.

PETRUS (PER) BURMAN (son av Hans, Tab. 4), f. 1748 $\frac{3}{11}$ i (Össeby-)Garns sn (Sthlm), † 1807 $\frac{17}{4}$ i Vada sn (Sthlm), rusthållare, en tid (omkr. 1790) även borgare i Norrtälje, bodde först på Husa (med Säby), som han vid sin broder Johans avflyttning till Småland återförvärvade, ägde ytterligare 2 mtl rusthåll Lilla Benhamra och $\frac{1}{4}$ mtl Klingsboda i Vada sn (Sthlm).

G. 1:a g. m. sin broders svägerska ANNA OLOFSDOTTER, f. i Markims sn (Sthlm) 1751, † 178(4), dotter av rusthållaren Olof Larsson på Tjusta i Skånella och Margareta Larsdotter (se Tab. 5),

2:a g. 1788 $\frac{12}{7}$ i Österåker (Sthlm), m. BRITA CHRISTINA SUNDSTRÖM, f. 1766 $\frac{3}{2}$ i Överby i Österåkers sn (Sthlm), † 1804 $\frac{21}{3}$ på Stegesund i samma sn, dotter av Per Månsson i Överby i samma sn och Anna Carlsdotter Lund.

Barn:

1. HANS PETER, f. 1773 $\frac{11}{11}$ i (Össeby-)Garns sn (Sthlm), † 184(5) i Vallentuna sn (Sthlm), blev tidigt sinnessjuk.

1. MARGARETA CHRISTINA, f. 1775 i (Össeby-)Garns sn, g. m. svarvarmästaren i Stockholm CARL GUSTAF MÖRLING (borgare i Stockholm 1774 $\frac{19}{12}$, bodde 1807 i Vada).

1. MARIA ELISABETH, f. 177(6), † 184(5), blev tidigt sinnessjuk.

1. JOHAN ISRAEL, f. 1778 $\frac{11}{12}$ i Vada sn (Sthlm), † 1855 $\frac{23}{9}$ på Lövsätra i Vallentuna sn (Sthlm), rusthållare, ägde (fr. 1823 $\frac{9}{11}$) säteriet Lövsätra¹ och (fr. 1844 $\frac{22}{6}$) säteriet Olhamra i Vallentuna sn (Sthlm) samt efter fadern rusthållen Lilla Benhamra i Vada sn (Sthlm) och Husa (norregård) med Säby i (Össeby-)Garns sn (Sthlm), bodde först på Lilla Benhamra, 1812—1823 på Husa och därefter på Lövsätra. — G. 1811 m. (sin släkting) ANNA FREDRIKA SUNDSTRÖM, f. 1794 $\frac{3}{6}$ i Österåker (Sthlm), † 1855 $\frac{26}{6}$ på Lövsätra i Vallentuna sn (Sthlm), dotter av kofferdikaptenen Magnus Sundström i Överby i Österåkers sn (Sthlm) och Anna Greta Sundström. Äktenskapet var barnlöst.

2. CARL MAGNUS, f. 179(3), † 1795 $\frac{10}{11}$ i Vada sn (Sthlm).

¹ Hör i kyrkligt avseende till Vallentuna sn, i administrativt till Täby.

Källor.

Civilreg. 1776 ²³/₈ (Garns och Össeby magasins regl. 1758 ¹/₁) och Biographica (Burman) i RA; jordeböcker f. Sthlms län 1652—1715 (passim), Upplands verifikationsbok 1667, mantalstl. f. Täby sn 1820—1857, för Vada sn 1793 och för (Össeby)-Garns sn 1820—1856, allt i KA; E. Lagerheim, Genealogiskt lexikon. Giftermåls- och dödsannonser 1760—1800, samt Klerckerska och Jungbeckska samlingarna (här berörda släkter) i KB; antikvariskt-topografiska arkivet (Össeby-Garns sn) i VHAA; Stockholms tenngjutarämbetes lådräkningar (Israel Burman d. ä:s och d. y:s namnteckningar), Nord. muséet; Daretorps pastorats utfl.-längd 1825—1828, Främmestads förs. husförh.-längd 1813—1834 och Vellinge förs. husförh.-längd 1813—1825, alla i LA i Göteborg; bouppt. (eft. Hans Burman 1773 ¹⁰/₈, Per Burman 1807 ⁵/₈, och Olof Larsson i Tjusta 1772 ²⁰/₈) f. Långhundra och Vallentuna hdr, Lovö förs. husförh.-längd 1800, Roslagsskulla förs. födelseb. 1716, Sollentuna förs. husförh.-längd 1828—1833, Solna förs. husförh.-längd och lysn.-handl. 1792, Vada förs. husförh.-längd 1774—1780 och dödbok 1795—1807, Vallentuna förs. husförh.-längd 1764—1795, (Össeby)-Garns förs. husförh.-längd 1749—1771, 1786—1795, 1812—1850, dopbok 1694—1773, vigselbok 1773—1776, dödbok 1773—1791 och kyrkoräkenskaper 1671—1769 samt Österåkers förs. dopbok 1794, allt i LA i Upps.; Jäts förs. husförh.-bok 1833, vigselbok 1796 och 1835 samt dödbok 1811 och 1852, Öggestorps förs. födelseb. 1798—1800, allt i LA i Vadstena; Sthlms stads borgarbok, Sthlms stads byggn.-kolleg. protokoll 1646, Sthlms stads verifikationer 1646—1654, bouppt.: efter Israel Burman 1838, eft. Lovisa Dorotea Burman (f. Lundberg) 1818, eft. Maria Margareta Burman (f. Berg) 1817, eft. Petronella Gustava Burman (f. Molin) 1834, eft. Anna Elisabeth Forsten (f. Berg) 1821, eft. snick.-mäst. Carl Forsten 1789 och eft. Daniel Larsson 1688 ¹/₈, mantalslängder 1780, 1790, 1800, 1810, 1820 och 1830, Sthlms stads registratur 1813 ⁹/₈, nr 148 (fastebrev, Medusa nr 2) och 1815 ¹⁶/₈, nr 82 ¹/₂ (fastebrev Medea nr 2), samtl. förs. i Stockholm vigselböcker 1777, Adolf Fredriks förs. vigselbok 1816, Klara församling: dopbok 1746 och 1785, vigselbok 1773—1780 och 1822, lysningshandlingar 1822 och dödbok 1773—1780, Maria Magdalena församling: kyrkoräkenskaper 1634—1656, Nikolai församling: dopbok 1644—1655, vigselbok 1773—1780 och 1793—1794, lysningshandlingar 1793—1794, dödbok 1773—1780, 1794, 1798, 1817, 1829, 1834 och 1838, allt i Sthlms stadsarkiv; Jönköpings tre förs. husförh.-längd 1822 och dopbok 1799, Jönköpings stadsarkiv; Kinnevalds härads lagf.-prot. VT 1810, § 47 och int.-prot. VT 1811, §§ 8 och 113 (ang. Jätsberg); frökn. Asta och Selma Palmstierns donationsbrev 1888 ²³/₁₁, Riddarhusets arkiv; bouppt. (eft. Johan Israel Burman och Anna Fredrika Burman, f. Sundström, 1855 ¹⁰/₁₀) för Danderyds skeppslag, Södra Roslags domsagas arkiv; Växjö stadsförs. dödb. 1811, 1887, Växjö domkyrkoarkiv; Christina Lovisa Burmans testamente (dombok 1887 ²⁷/₈, nr 267) och densamma bouppteckning (protokoll 1887 ²⁹/₈, § 32), Växjö rådhusrättsarkiv; Forssanders ant. rör. Smål. (beskrivn. över domkyrkan i Växjö 1828 och prot. 1850 ¹⁷/₈ vid besiktn. av Ohlsonska graven därst.) och fol. vol. nr 146, Växjö stiftsbibl.; Burmanska släkthandlingar, tillh. kapten Folke Wernstedt; Hellmanska släkthandlingar, tillh. fröken Inga Öhrvall; Jätsbergs gårdshandlingar; släkthandlingar, tillh. fru S. Wegelin. — Meddelanden fr. LA i Göteborg, Upps. och Vadstena, fr. Växjö rådhusrätt, fr. pastorsämbetena i Jönköpings tre förs., fr. pastor i Össeby-Garn (ang. Burmanska graven), fr. arkivrådet fil. dr Joh. Ax. Almquist, fr. fil. dr Emil Hultmark, fr. direktör G. Indebetou, fr. hr C. G. Lychow, fr. civilingenjör Alb. Löfgren, fr. kantor P. G. Vejde och fr. anhöriga. — Inrikes tidningar 1777 (Johan Burmans vigselannons ¹/₈); Växjöbladet 1853 ¹⁰/₁ (annons om Jätsbergs försäljn. på auktion). — A. Anjou, Riddare af konung Carl XIII:s orden 1811—1900 (1900); G. Anrep, Svenska släktboken (Cervin) 3 (1875—1882); Ny Smålands beskrifning, utg. af J. Rosengren m. fl. (1914); B. Bexell, Ord vid majorskan Anna Cervins jordfästn. i Östra Thorsås kyrka den 20 januari 1908 (1908); N. J. Burman, Stamtafla öfver ättlingarne af Fale Bure hin gamle i Byrestad (1738); G. Elgenstierna, Svenska släktkalendern 1912—1930 (Folcker och Neijber) 1912—1930 (1911—1929); A. Hahr, Ett par gustavianska porträtt (Hellman; Personhist. tidskr. 1905); Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige (1859—1870); Svenskt biografiskt lexikon (redaktör Bertil Boëthius) VI (atikeln Bure;

1926); C. F. Lindahl, Svenska millionärer II (1898); Menlöst qwäde öfwer en huld fader moders [Annika Olofsson, f. Krok] död den 25 april 1763 (1863); A. Löfgren, Det svenska tenngjutarehantverkets historia I: 1 (1925); Uppsala universitets matrikel, utg. av A. Andersson, A. B. Carlsson och J. Sandström (1900); V. Millqvist, Svenska riksdagens borgarstånd 1719—1866 (Handl. utg. genom Sv. autograf sällskapet, 5; 1912); L. G. F. Norlander, Gustaf Lund Ohlson och hans släkt (Smålandsposten aug. 1911); C. Sjöström, Smålands nation i Lund 1668—1921 (1922); P. G. Vejde, Kronobergs läns herrgårdar (1929); P. Wieselgren, Ny Smålands beskrifning, II (1846); S:t Nikolai kyrkas i Stockholm vigselbok 1609—1650, utg. av F. U. Wrangel (Handl. utg. genom Sv. autograf sällskapet I; 1894); L. M. V. Örnberg, Anteckningar om kammarkollegiet I (1874), L. M. V. Örnberg, Svenska ättartal (Neijber, Sohm, Lundberg), 8, 11 och 12 (1892, 1896, 1898).

Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdags-Protokoll som källa till Den introducerade svenska adelns ättartavlor.¹

Av Jan Liedgren.

När riddarhuset inrättades, var det tvenne principer, som framträdde i bestämmelserna om introduktion. Båda äro välkän-

¹ Redaktionen för Adels ättartavlor, som fått tillfälle att före tryckningen taga del av ovanstående uppsats, har beträffande däri gjorda yrkanden velat framhålla följande. Förf. har bl. a. påvisat, att utländsk adlig ätt, av vilken en viss medlem naturaliserats, under de första årtiondena efter riddarhusets inrättande enligt adelsprotokollen kunnat representeras av andra personer, tillhörande samma ätt, och därav velat sluta, att naturalisationen skulle gälla denna i sin helhet, och att till följd därav samtliga i Sverige och Finland bosatta medlemmar bort medtagas i de tryckta ättartavlorna. Slutsatsen synes vara förhastad. En sådan representation kan hava berott på tillfälliga anledningar, vilka måste från fall till fall noga prövas. Det får förutsättas, att vid genealogiernas upprättande nödig hänsyn tagits till förefallna omständigheter, ehuru de därvid begagnade äldsta matriklarna, där tillförlitliga uppgifter måhända skulle kunnat återfinnas, numera gått förlorade och sålunda icke längre stå till förfogande för en revision. I alla händelser har man ingen rätt att utvidga dessa ätters en gång fastslagna genealogier med grenar, som icke uttryckligen omnämnas i resp. naturalisationsbrev. Sådana finnas, där det tydligt utsåges, att introduktionen skulle gälla vissa uppräknade anförvanter, och därav kan slutas, att saknaden av dylika bestämmelser också begränsat rättigheten. Redaktionen uppfattning har därför varit, att riddarhusgenealogierna måste givas vitsord rörande vilka grenar av i Sverige naturaliserade ätter, som skola anses vara introducerade, låt vara att, där uppenbara misstag kunnat påvisas, rättelser i viss utsträckning vidtagits. Ett annat förfaringssätt skulle med skäl kunna betecknas som förmätet, då därigenom lätt skulle hända, att den svenska adeln utsträcktes till att omfatta släktgrenar, som aldrig ansetts eller kunnat anses tillhöra ståndet. I motsats härtill torde det icke råda något tvivel därom, att riddarhusordningen beträffande den gamla inhemska adeln — och till denna räknades även sådana släkter som, ehuru av utländskt ursprung, sedan lång tid tillbaka varit bosatta i Sverige och Finland och där ägt frälsejord — tillämpats så, att en medlems introduktion ansågs gälla hela ätten (inkl. alla släktled före riddarhusets inrättande). — Vad vidare i uppsatsen säges om förbigångna introduktionsdata för några ätter, som tagit inträde, men kort efteråt blivit upphöjda i högre stånd och därvid ernått annat nummer, må blott konstateras, att detta enligt förf:s eget medgivande saknar praktisk betydelse, eftersom inga personer därigenom utesluts från genealogierna. Däremot torde förf:s metod för konstaterandet av en ätts ursprungliga nummer under 1600-talets senare hälft knappast vara användbar, åtminstone om koncisa uppgifter eftersträvas, och detta gäller, i saknad av dugligt material, i om möjligt ännu högre grad den efterföljande tiden fram till 1727 års riksdag, då den nya nummerordningen fastställdes. Att här närmare ingå på ämnet förbjuder likväl utrymmet. Det må emellertid slutligen också uttryckligen framhållas, vad som för övrigt borde vara självklart, att nya bidrag till ättartavlornas komplettering alljämt måste bliva beroende på forskningens framsteg och att arbetet med dessas fullständigande följaktligen icke får anses avslutat, därför att hittills uppnådda resultat utgivas från trycket. Det förefaller också oomtvistligt, att den nya utgåvan bör underlätta de bemödanden, som i sådant avseende nu och i framtiden kunna göras, och som även i denna uppsats burit vacker frukt.

da till sin lydelse,¹ men man har sällan gjort klart för sig, vilka praktiska konsekvenser de under 1600-talet i det konkreta fallet förde med sig. Man hade på den tiden ej samma uppfattning som nu av vikten att följa den bokstavliga ordalydelsen, och för att förstå ett stadgande måste man undersöka hur det tillämpades.

Den ena av de nämnda principerna var indelningen i klasser: herreklassen (grevar och friherrar), riddarklassen (svenska riksråd och deras ättlingar) och svenneklassen. Ursprungligen var det meningen, att en nummerserie skulle uppläggas för ätterna inom varje klass, men redan 1627 hade inom herreklassen de grevliga och de friherrliga ätterna fått var sin nummerserie.² Den nuvarande nummerordningen på riddarhuset är emellertid ej den ursprungliga utan härstammar från 1727 och har sin grund främst däri, att klassindelningen upphävts vid frihetstidens första riksdag 1719. Nu finnes som bekant en nummerserie för grevliga, en för friherrliga och en för adliga ätter. När klassindelningen återinfördes 1778, ändrades icke ätternas nummersiffror, utan särskild bokstavsbezeichnung infördes för de yngre ätter, varav grenar överflyttade till riddarklassen, t. ex. kommandörsätterna Lilliehorn n:r 1671 A, B och C i riddarklassen, men adliga ätten Lilliehorn n:r 1671 D i svenneklassen. Den nya riddarklassen bestod 1778—1809 dels av de gamla riksrådsätterna (n:r 1—37), dels de levande ätter, vilka härstammade från personer som blivit riksråd under frihetstiden (n:r 1303 Siöstierna och n:r 528 A Snoilsky), dels de 300 äldsta levande ätterna av den gamla svenneklassen (n:r 38—980), dels slutligen de 67 s. k. kommandörsätterna.³ När klassindelningen åter upphävdes 1809, behöllo dessa ätter fortfarande sin plats före ätterna n:r 981 och följande.

När den gamla riddarklassen och den gamla svenneklassen sammanslogos 1727 och en ny nummerordning infördes, gick man till väga på samma sätt som dittills varit vanligt: de ätter uteslötos, vilkas samtliga grenar under tidens lopp upphöjts i högre världighet. Även av politiska skäl kunde ätter uteslutas, t. ex. grevl. ätten Vellingk och ätterna Messenius, Kock von Gyllenstein och Rosin; dessa ha dock upptagits i de nya ättartavlorna. Den felaktigt uteslutna ätten Hård af Thorestorp har likaså fått egen genealogi. Detta har emellertid ej skett med ätten Rålamb (n:r 89

¹ SRAP I, 1. uppl., s. 1—8; B. Boëthius i Sveriges Riddarhus, utg. av C. Hallendorff (1926), s. 69 ff.

² SRAP 1627, s. 6; B. Boëthius, a. a., s. 74, 83.

³ De nya ättartavlorna ge icke en fullständig förteckning på dessa. Jfr C. F. Rothlieb, Matrikel öfver Svea Rikes Ridderskap och Adel (1816), s. 293 ff.

i svenneklassen, näst efter nuv. adl. n:r 116), vars lågadliga gren utdog först efter 1719 ehuru antagligen före 1727, medan en gren med riksrådet Clas Rålamb 1668¹ upphöjts i riddarklassen (näst efter Lindenov, nuv. n:r 30) och 1675 introducerades bland friherrarna (nuv. n:r 59). Ätten Cronhiort i svenneklassen (näst före nuv. adl. n:r 323) har däremot fått en särskild genealogi, ehuru Abraham C. vid sin introduktion bland friherrarna var den ende av släkten.

Vill man ha en riktig föreställning om vilka eller hur många ätter, som introducerats bland svenner, riddare eller friherrar, får man alltså ej lita på den nuvarande nummerordningen. Tyvärr kan man ej heller helt lita på de nya ättartavlorna; de upptaga visserligen ofta uppgifter om tidigare introduktion men dock ej alla; därtill äro de understundom vilseledande. Så uppges t. ex. att ätten Banér 1625 introducerats under n:r 17 »bland adelsmän», ehuru någon löpande nummerordning för de »adliga» ätterna ej fanns förrän 1727. Däremot har ätten Banér introducerats under n:r 17 i riddarklassen, vilket även kan uttryckas så, att ätten introducerades näst efter Horn af Kanckas (nuv. adl. n:r 12). Uppgifterna om ätterna Lillies introduktion äro likaledes förvirrade. Den ätt som introducerades under n:r 40 i svenneklassen (motsvarande nuv. n:r 73) var ätten Lillie af Ökna, medan Löfstadsätten Lillie introducerades under n:r 10 i riddarklassen (motsvarande nuv. n:r 6). — En annan sak är, att Ökna-ätten såsom faktiskt härstammande från riksråd bort introduceras i riddarklassen, och att Löfstads-ättens introduktion i riddarklassen — liksom ättens Hårds — var motiverad av en släktledning, som i senare tid befunnits ohållbar.²

Genom ett fullständigt utnyttjande av de tryckta adelsprotokollen kunna i detta hänseende intressanta iakttagelser göras. Man kan utgå från 1632 års längd över introducerade ätter. Sedan finnes för praktiskt taget varje riksdag bland de tryckta bilagorna en längd över nyintroducerade ätter; likaså markeras i det tryckta registret frågor om introduktion (jämte en del andra privata förhållanden) med en asterisk. För 1670-talet saknas introduktionslängder, men en ganska god ersättning och komplettering äro underskrifterna på riksdagsbesluten; dessa stå med ytterst obetydliga undantag i den ordning introduktionen berättigar till. Medan

¹ SRAP 1668, s. 341.

² Detsamma gäller de nu levande grenarna av ätterna Lilliehöök af Fårdala och Boije af Gennäs.

grevliga och friherrliga ätters inbördes ordning ofta bestämdes genom särskild kunglig befallning, där hänsyn främst togs till ämbetsrang eller förutvarande ordning inom lägre klass, gällde sköldebrevets datum som främsta norm för ordningen mellan de vid samma riksdag introducerade ätterna i svenneklassen. Emellertid var det ej så enkelt, att de nyintroducerade ätterna utan vidare fogades till, där den gamla längden slutade; ätter av gammal svensk-finländsk eller (naturaliserad) utländsk adel sattes ej blott före de nyadlade, som introducerades samtidigt, utan understundom även före tidigare introducerade ätter.¹ Så var fallet t. ex. med överstarna Sperling, Rotkirch och Schulman 1634, Hamilton och Fleetwood 1649, Bertil Skytte 1660, Liwensten och Snecken-sköld 1680.

Ett ganska betecknande komplex av introduktionsfrågor är följande. När Hans Wachtmeister introducerades 1649, fick han på grund av sitt relativt gamla adelskap och sin rang — han var generalmajor och riksstallmästare — intaga platsen n:r 11 i svenneklassen (näst före Gyllenänckar, nuv. adl. n:r 47), vilken var ledig. Sedan Hans W. år 1651 blivit friherre och 1652 introducerats bland friherrarna i herreklassen, försvann ätten ur svenneklassen. N:r 11 i svenneklassen hade förut tillhört ätten Wrangel af Lärje och Sko, vilken, sedan Herman Wrangel år 1630 blivit riksråd, överflyttats till riddarklassen 1634 och fått n:r 24 där, näst före ätten Boije (nuv. n:r 16) varav den gren, som faktiskt härstammar från ett riksråd (Göran Boije, † 1617), samtidigt uppflyttades dit.² Ätten Wrangel försvann ur riddarklassen 1654, då Herman W:s yngre barn blevo friherrar af Lindeberg och introducerades i herreklassen; äldste sonen Carl Gustaf W. hade redan 1652 introducerats bland grevarna.

Sammanlagt ha mer än 100 ätter introducerats men åter utslutits före 1727, därav 1 grevlig, 19 friherrliga, 13 ätter av riddarklassen och 70 av svenneklassen. Möjligen är antalet något högre, vilket i så fall främst beror på de sparsamma uppgifterna från tiden 1710—20, då de högre ämbetsmännen hastigt passerade graderna från ofrälse till greve och riksråd. Vid den av Karl XII förbjudna riksdagen 1713—14 har ett antal ätter faktiskt introducerats och bibehållit den ordning de då fingo; likväl uppges ibland, att de skulle ha introducerats först 1719.³ I de sju första banden

¹ Jfr C. Hallendorff i Sveriges Riddarhus, s. 226.

² När de nu levande grenarna uppflyttades, är mig obekant.

³ SRAP 1713—14, s. 304 ff. Jfr E. Åkerhielm i Sveriges Riddarhus, utg. av C. Hallendorff, s. 551, 564 f.

av de nya ättartavlorna återfinnes i stort sett riktiga uppgifter om 59 uteslutna ätter men saknas minst 30; för de återstående banden har man att räkna med 14 uteslutna ätter. Endast i undantagsfall medför dock detta, att flera personer skulle ha medtagits. Till de ätter, som felaktigt brukat uppgivas vara ointroducerade¹ och där detta har någon praktisk betydelse, hör adliga ätten Wittenberg, d. v. s. närmast sedermera fältmarskalken greve Arvid W. och hans broder Johan († 1649), vilka 1634 introducerades i svenneklassen mellan nuv. n:r 214 och 215 med namnet Wittembergar i Finland.²

Det kan även förtjäna påpekas, att en ätt från riddarhusets synpunkt icke utslocknade genom upphøjelsen i högre värdighet, utan först genom introduktion i däremot svarande klass eller grupp. Tidsintervallen kunde vara betydande.

*

Medan klassindelningen i betydelsen av rangordning inom adeln företer vissa överensstämmelser med tidigare förhållanden, är detta knappast förhållandet med villkoren för introduktion och därmed för deltagandet i riksdagar och möten. Under t. ex. besluten 1590 och 1595 har adeln tecknat sina namn i samma ordning som efter 1627, d. v. s. först rådet (det kungliga och det furstliga), sedan grevar och friherrar utom råds, därefter riddare och obetitlade medlemmar av hög- eller rådsadeln, sedan det lägre frälset.³ Riddarhusordningens villkor för introduktion i svenneklassen voro som bekant följande (§ 9). Vederbörande skulle vara besutten i Sverige (med Finland och troligen Ingermanland, men utan de tyska och baltiska provinserna) och vara av gammal svensk adlig ätt eller född i Sverige av utländsk bevisligen adlig fader och svensk adlig moder eller också kunna uppvisa kungligt brev på adelskap eller naturalisation, vilket senare snarast är att betrakta som dispens från något av förutnämnda villkor. Det är icke blott de, som genom giftermål kommit att äga frälsejord och på så vis tillhöra frälset, utan särskilt de inflyttade utlänningarna — men blott i första generationen —, som härigenom få sitt inflytande begränsat. Vid 1500-talets riksmöten deltog ej blott de, som hade adelsgifte, utan även t. ex. friherrarna

¹ T. ex. av Schlegel & Klingspor, Den ointroducerade adelns ättartavlor, s. 327, och av Jully Ramsay, Frälseätkter i Finland, s. 316.

² SRAP 1634, s. 148.

³ SRAP 1590, s. 916, 930 ff.; 1595, s. 602 f., 619 ff.; jfr även t. ex. 1561, s. 26 ff. Se för övrigt bl. a. H. Valentin, Frihetstidens riddarhus (1915), s. 3, och B. Boëthius, a. a., s. 72 f.

Keith, Mornay, Neaf och Schenck.¹ Först de inflyttades i Sverige födda barn skulle enligt 1626 års RHO få deltaga i överläggningarna på riddarhuset. Vid 1627 års riksdag infann sig en hel rad utlänningar: Frans Wackerbart, Axel Duwall, Johan Lode, Johan Patkull, Hans Rotkirch, Wichart Berfelt och David von Siegroth.² Utom den förstnämnde äro de alla representanter för ätter, som senare introducerats, men såsom födda utomlands kunde de ej själva bli introducerade. Däremot intogos t. ex. 1635 Johan Patkulls barn och doktor Jakob Robertssons barn.³ Ätten von Siegroth (nuv. n:r 455), som 1649 introducerades med en f. ö. okänd Georg S.,⁴ representerades från 1654 av Gustaf S., David S:s då 15-åriga son, tydligen född inom riket. Riddarhusordningens stränga bestämmelser mildrades dock genom det tidvis mycket flitigt utövade kungliga prerogativet att adla och att meddela naturalisation åt utlänningar. Hur stadgandena verkade, särskilt i förening med knapadelns egen motvilja mot de dyrbara resorna till riksdagsorten, visar det förhållandet, att 1627 endast 170 ätter introducerats, medan under de följande 50 åren introducerades ett lika stort antal ätter av gammal adel, som redan 1625 voro bosatta inom riket, åtminstone om man får döma efter uppgifterna i de hittills utgivna delarna av ättartavlorna. Hälften av dessa till en början ointroducerade ätter hade utländskt ursprung, medan av de 170 första endast ett 30-tal ej voro inhemska. Delvis sammanhänger den uteblivna introduktionen också därmed, att många ägnade sig åt borgerlig näring eller icke voro besuttna. När dessas barn kommo sig upp igen och skaffade sig en sätesgård, sökte de sig till riddarhuset. Dessutom fanns ett svårbestämt antal adelsmän, som aldrig blevo introducerade.

Även ett annat förhållande är värt att lägga märke till. När en ätt introducerades, skedde det ofta i den formen, att en viss ättemedlem, som infunnit sig till riksdagen, »intogs» på riddarhuset och tilldelades en viss plats, där han skulle sitta under sammanträdena, och en däremot svarande plats i de officiella processionerna. Någon skillnad i detta avseende gjordes icke, så vitt man kan finna, mellan ätter av inhemsk och utländsk adel. Man ser därför ej sällan, att denna plats intages och ätten represe-

¹ Redan Christoffer Schenck betraktades som svensk friherre; av hans söner måste väl Peter endast anses vara introducerad »för ätten», då ingen särskild naturalisationsurkund finnes. Ättens nummer tyder också därpå.

² SRAP 1627, s. 5 f.

³ SRAP 1635, s. 186, 214.

⁴ SRAP 1649, s. 210, 294. Han är ej upptagen i de nya ättartavlorna.

ras av en medlem, som icke härstammar från den formellt ende introducerade, t. ex. en son till en avliden broder till denne. Att detta gällt för vad som brukar kallas gamla svenska frälsesläkter, bestrider ingen, men det har påtagligen även gällt inflyttade utländska ätter¹ och någon gång t. o. m. en nyadlad gren av en förut introducerad släkt. Att flera nyadlade grenar av en släkt också formellt introducerades på samma nummer, även då de ej adlats samtidigt, har ju aldrig varit ovanligt, t. ex. Bure, von Gertten, Reuter och Skytte. Mera oformellt är det, då Mikael Cronstierna 1654—1660 representerar ätten Cronstierna i svenneklassen (introducerad 1647 näst efter nuv. adl. n:r 314), sedan brodern Henrik uppflyttats bland friherrarna,² eller då A. J. Kaulbars, adlad 1692, år 1697 representerar ätten von Kaulbars (nuv. n:r 643), adlad 1652.³ Sedermera riksrådet C. G. Dücker uppgavs år 1710 vara av den introducerade ätten med samma namn (nuv. n:r 207), trots att släktskapen ej ens synes vara bevisbar.⁴

Av det nu anförda torde framgå, att det varit berättigat att även för utländska ätter, introducerade under det första halvsekle efter riddarhusets upprättande, medtaga samtliga i Sverige eller Finland bosatta ej alltför avlägset besläktade medlemmar, även sådana som dött före introduktionen.⁵ Man får då en förklaring till att t. ex. avlägsnare grenar av ätterna Fitinghoff, Schildt, Schulman och Stackelberg m. fl. kunnat representera dessa ätter, sedan den först introducerades gren utdött eller utflyttat, även om direkt uppgift om introduktionen av dessa grenar saknas. Man kan icke draga någon sträng gräns mellan inhemska och inflyttade ätter. Lyckligtvis ha ättartavlornas utgivare icke varit konsekventa utan medtagit samtliga i Sverige och Finland bosatta medlemmar av ätterna Fleming, Gyllenstierna, Kijl och Ryning, vilka liksom de förut nämnda äro av urgammal utländsk adel, ehuru de inflyttat tidigare. Man får hoppas, att de följa samma princip när det gäller ätterna Tott och Trolle, vilken senare ju är av urgammal inhemsk adel men i senare tid återinflyttad från utlandet. Av ätten Tott funnos 1625 i Sverige blott tvenne grenar: Skebo-grenen i Uppland, vilken introduce-

¹ Ofta är ju stamfadern för samtliga inflyttade själv naturaliserad och introducerad, och i sådana fall blir den naturaliserade ätten av samma karaktär som en nyadlad. Jfr även Valentin, a. a., s. 142 ff.

² SRAP 1647, s. 141, 1654, s. 167, m. fl. st.

³ SRAP 1697, s. 466; Schlegel & Klingspor, a. a., s. 143.

⁴ SRAP 1710, s. 55.

⁵ Så har skett i fråga om ätten Koskull.

rades under n:r 56 i svenneklassen (nuv. n:r 88), då den ej härstammade från något svenskt riksråd, och Sjundeby-grenen i Finland, vilken introducerades under n:r 22 i riddarklassen (näst efter nuv. n:r 15) och sedan blev grevlig. De före 1625 utslöcknade grenarna böra därför lämpligen placeras på genealogien över n:r 26 Tott, då de, ehuru härstammade från svenska riksråd, ej gärna kunna sättas tillsammans med grevliga ätten Thott.

Det hade även ur personhistorisk synpunkt varit en vinst att i denna riktning komplettera den självklara grundstammen, de gamla riddarhusgenealogierna, och att få uppgifterna om dessa personer samlade och lättillgängliga. Wasastjerna medtog i sina ättartavlor de rikssvenska grenarna av i Finland introducerade ätter och markerade dessa typografiskt; likaså gjorde Anrep med adlade personers barn, som dött före faderns nobilisering. Redan i sitt nuvarande skick äro ju de av Elgenstierna utgivna ättartavlorna ett oerhört framsteg i förhållande till Anreps, även om man i enstaka fall kan undra, om inte revisionen bort gå längre.¹ Att nå det fullkomliga är givetvis här mer än eljest omöjligt, men en utvidgning i nämnda riktning av ättartavlorna hade nog varit — eller varför icke vore — önskvärd om också svårgenomförbar. Man har ingen anledning att uppställa hårdare villkor för upptagning i ättartavlorna, än vad samtiden av allt att döma gjort för adelsmans rätt och plikt att infinna sig till överläggningarna på riddarhuset.

Några konkreta exempel torde visa, vad som kan vinnas genom ett fullständigare utnyttjande av de tryckta protokollen.

Bärfelt, adl. ätten n:r 196. Ättartavlorna uppges, att Bernhard Albrekt B. fick renovation på sitt adelskap 1663 och där efter introducerades. Med hänsyn till data för hans militära karriär förefaller denna uppgift trovärdig. Det förhåller sig emellertid så, att ätten introducerades redan 1633,² och därmed stämmer ju även ättens nuvarande nummer. Pluralformen Berfeldar kunde emellertid ha gett anledning till att på denna ätts genealogi införa övriga i riket levande ättemedlemmar, t. ex. B. A. B:s farbroder Joakim von B., gift med Elin Månesköld af Seglinge. Antagligen hörde dit även kaptenlöjtnanten vid Västmanlands reg:te Wichart Berfelt, som bevistade 1627 års riksdag, och löjtnanten vid samma reg:te Carl Berfelt, vilka kunnat upptagas bland »medlemmar av ätten utan känt samband».

¹ T. ex. »den gamla ansedda Lindsbrosläkten» Stiernadler.

² SRAP 1633, s. 5. Stiernman har i sin Adelsmatrikel I, s. 301, rätt årtal.

Duwall, adl. ätten n:r 241. Ättartavlorna upptaga här endast Mauritz D. som introducerad. Detta överensstämmer visserligen med den formella ordalydelsen av protokollet, men torde knappast vara vad som åsyftats.¹ Introduktionen har säkerligen gällt alla i enlighet med RHO:s bestämmelser infödda ättlingar till Albrekt D. († 1641) och endast i första hand dennes son Mauritz, som antagligen var den ende av dessa, som 1638 var myndig. På samma sätt omnämnes samtidigt introduktion av ett par finländska ätter, där det aldrig bestritts att introduktionen gällt hela ätten; de enda villkor som uppställdes voro i samtliga fall att vederbörande skulle formellt bevisa sig vara av adlig ätt, även om detta icke av någon av de närvarande drogs i tvivelsmål. Den äldste av Albrekt D:s söner, generalen Axel D., hade redan 1627 infunnit sig på riddarhuset men såsom ej infödd icke kunnat bli introducerad. En annan av sönerna, Tobias D., upptages i ett par rusttjänstlängder 1647 och 1650,² men var ej närvarande vid någon riksdag. Åren 1638—50. representerades ätten av den nämnde Mauritz D., som avled 1655, efterlämnande endast en minderårig son. Men vid riksdagarna 1654—72 sutto för ätten Axel D:s söner Gustaf eller Jakob D. Vid höstriksdagen 1660 var även Mauritz D:s son närvarande men endast som extra caput, medan den enligt ättartavlorna ointroducerade kusinen Jakob var ättens fullmäktige och undertecknade beslutet. Att i ett fall som detta förutsätta ett misstag synes mig orimligt; »misstagen» bli för många och för konsekventa. Man måste tvärtom draga den slutsatsen, att det rått en praxis, som sakligt sett icke var stridande mot riddarhusordning och anteckningar om introduktion, ehuru dessa fått en formulering, som för en senare mera formalistiskt inställd tid gav ytterligare näring åt tendenserna att uppfatta adeln som en sluten kast, vilket den minst av allt var under stormakts-tiden. — Redan 1654³ var det tal om att giva generalen Jakob D:s söner en bättre plats på riddarhuset, men först 1674 fingo de friherrevärdighet. De introducerades som friherrar vid riksdagen 1675, då Gustaf Duwall var lantmarskalk. I svenneklassen återstodo då endast Mauritz D:s ättlingar.

Lemnie, adl. ätten n:r 117. Ättartavlorna uppge, att Erik Henriksson Lemnie, vars fader adlats 1609, skulle ha introducerats 1625. Någon person med detta namn förekommer dock ej

¹ SRAP 1638, s. 266 f. och 363.

² SRAP 1647, s. 104; 1650, s. 528.

³ SRAP 1654, s. 214.

i riddarhusprotokollen. Den ende, som veterligen representerat ätten, är kammarjunkaren och apotekaren¹ Stephan Lemnius, som var närvarande båda riksdagarna 1627 samt vid riksdagen 1629. I 1632 års längd² förekommer namnet i pluralis, Lemnii. Sedan Stephan L. dött (1637) och ätten därmed utslocknat, tilldelades den lediga platsen år 1642³ åt landshövdingen Bengt Bagge af Berga, vars ätt nu har n:r 118, näst efter Lemnie. Ätten Lemnius har av allt att döma introducerats på grund av sitt nederländska adelskap, vilket väl kunnat bekräftas men ej upphävas genom Henriks adelsbrev av 1609. Ättartavlorna borde därför ha upptagit alla ättlingar⁴ till den berömde läkaren Vilhelm L., kanske även hans syster Elisabeth, gift Leuhusen. Anrep uppgav i sina ättartavlor, att Stephan L. var gift 1) Luth, 2) Oliveblad, ehuru han endast synes ha varit besvägrad med dessa släkter. I de nya ättartavlorna förekomma en rad motsägende uppgifter i därmed sammanhängande frågor.⁵

Patkull, adl. ätten n:r 237. Ättartavlorna upptaga här blott Jörgen P:s gren, vilken introducerades först 1638. År 1635 hade emellertid på denna plats intagits Johan Patkulls barn, medan han själv måste stanna utanför, då han ej var infödd. Johan P:s gren (dottern gift med Alexander Irving, sonen Henrik fader till friherre G. R. Patkull von Posendorff) borde därför ha upptagits på genealogien över adliga ätten Patkull.⁶

Plåter, adl. ätten n:r 138. I förteckningen över säten och stämmor på riddarhuset 1632 finner man under n:r 110 i svenneklassen (motsvarande nuv. n:r 138) namnet Plåter. I och för sig kunde ju detta vara en pluralform, men enda gången ätten eljest omtalas i adelsprotokollen är 1627, då den introducerades med Swante Plåter.⁷ Det är alltså denne f. ö. okände frälseman, som är utgångspunkten för en genealogi över ätten. Med hänsyn till

¹ Han har denna titel i de tryckta upplagorna av Uppsala mötes beslut 1593 (*Confessio fidei* etc.). Om hans styvfader Anthonius Busenius se Sveriges apotekarhistoria, utg. av Levertin m. fl., I, s. 10.

² SRAP 1632, s. 225.

³ SRAP 1642, s. 161.

⁴ En kortfattad tabell över dessa finnes i de Hülpherska genealogierna i Västerås Stifts- och Läroverksbibliotek. En dotter var Maria; gift med Wilhelm Dantzweiler och svärmor till Tegel.

⁵ Se bl. a. J. Ramsay, a. a., s. 449 (Stålarin); J. A. Almquist, Frälsegodsen i Sverige I, s. 621 f. och 668; (Örnberg) Svenska ättartal VII, s. 331 (Luth); Svenska adelns ättartavlor, utg. av G. Anrep och av G. Elgenstierna, passim (bl. a. ätten Oliveblad). Stephan L:s döttrar blevo gifta Ekestubbe, Knorring, Grundel och Leijonfelt.

⁶ SRAP 1635, s. 186, 214; 1638, s. 663. Om (Wolter) Johan P:s gods i Uppland se J. A. Almquist, a. a., passim.

⁷ SRAP 1627, s. 8, 22.

de förut påpekade introduktionsvillkoren kan man antaga, att han var son till Johan Plater till Kiala († 1610) och h. h. Elin Svantesdotter Stålmarm.¹ — Hans Plåt, hauptman i Pernau, hade veterligen endast gods i Livland,² och detsamma var fallet med övriga medlemmar av ätten von Plater. Med Olof Plåt, som skulle ha adlats av Erik XIV, åsyftas säkerligen Olof Nilsson Plåt till Mjölsefall († 1567), häradshövding i Hanekind, fogde i Ydre och Södra Vedbo m. m.³

Stålhandske, adl. ätten n:r 98. Som bekant funnos tvenne ätter Stålhandske, en från Västergötland och en från Finland.⁴ År 1625 introducerades »Stålhandscher» med nummer 66 i svenneklassen, motsvarande nuv. n:r 98,⁵ och därefter lät generalen Torsten S. (i Västergötland) upphänga sitt vapen på ättens plats. Först vid riksdagarna 1643 och 1644 var en S. närvarande, nämligen Johan S. (i Finland). Denne utverkade uttalande av rikskanslern och lantmarskalken, att introduktionen gällt den finländska ätten och att generalen med orätt låtit upphänga sitt vapen. Vid 1647 års riksdag inställde sig endast Torsten Jespersson S.,⁶ en kusin till generalen (som dött 1644), och denne överklagade förfarandet 1643. År 1652 och 1654 var Johan S. ensam närvarande, men riksdagen 1655 bevistades av både Torsten Jespersson och Johan; den senare undertecknar riksdagsbeslutet. Det är sista gången västgöta-ättens uppträder vid riksdag; den finländska ätten är sedan allena rådande.⁷

Det synes förhålla sig så, att 1643 års bestämmelse till finländska ättens förmån vilade på ett minnesfel. Denna ätts dittills mest framstående medlem, ståthållaren Hans Joensson, begrovs i april 1624, hans kusin Per Tyrilsson hade avlidit 1621,⁸ och den ende manlige medlemmen av ätten var alltså år 1625 den knappt femåriga Johan S. Av västgöta-ättens däremot var sedermera generalen Torsten S. år 1625 redan kapten och 31 år gammal; tro-

¹ J. Ramsay, a. a., s. 316.

² J. A. Almquist, Dencivila lokalförvaltningen, III, s. 281, 321.

³ J. A. Almquist, a. a., IV, s. 190; L. F. Råäf, Beskrifning öfver Ydre härad, III, s. 125.

⁴ Se Schlegel & Klingspor, a. a., s. 297 och J. Ramsay, a. a., s. 450 f. Båda äro i starkt behov av komplettering.

⁵ Att nu kalla den ena ätten n:r 66 är förhastat. Jfr Svenska adelns ättartavlor, utg. av G. Elgenstierna, III, s. 673, IV, s. 450, 734 och VI, s. 440.

⁶ Han är väl den Torsten S., som var fänrik 1650. J. Ramsay, a. a., s. 450.

⁷ Se bl. a. SRAP 1632, s. 226, 1643, s. 231, 1647, s. 85 och 143, samt 1655, s. 5, 8, 138, 371 och 377.

⁸ Svenska adelns ättartavlor, utg. av G. Elgenstierna, VI, s. 440 (Rosenbielke).

ligen levde ett par av hans farbröder, medan dessas söner¹ väl ännu voro minderåriga. De nämnda förhållandena göra det i hög grad sannolikt, att den år 1625 introducerade ätten var den västgötska; introduktion var ännu ej påkallad för den finska ätten som i så påfallande grad saknade myndiga manliga medlemmar. Båda ätterna böra därför upptagas i likhet med vad fallet varit med ätterna Grijs, och så lär även komma att ske i del VIII av de nya ättartavlorna.

---

¹ Den nämnde Torsten Jespersson samt hauptmannen Anders S. (a. a., IV, s. 734, Lilliehöök).

Abraham Abrahamsson Hülphers' porträtt.

Meddelande av **Govert Indebetou.**

Fig. 9. Direktören ABRAHAM ABRAHAMSSON HÜLPHERS (1734—1798).
Oljemålning i Västerås h. a. läroverk.

I Personhistorisk tidskrift 1909, s. 143, framställde meddelaren en fråga: Finnes något porträtt av Abraham Abrahamsson Hülphers?, och ansåg sig då på grund av gjorda efterforskningar kunna besvara frågan nekande. Sedan dess har emellertid ett oväntat porträttfynd skett. Fyndet gjordes i augusti 1932

på läroverksvinden i Västerås av teckningsläraren Ragnar Bengtson och bestod av 22 dukar, vilka torde råkat i glömska där på 1850-talet. Dessa föreställa regenter, biskopar och donatorer till läroverket. Bland de sistnämnda befinna sig vice landshövdingen Samuel Sernskjöld och Abraham Abrahamsson Hülphers. Dessa två porträtt anses vara målade av Olof Arenius, men man har även gissat på J. H. Scheffel som konstnären. Porträtten hava renoverats av konservator Alfred Nilsson; den här återgivna bilden av Hülphers är efter det renoverade porträttet.

Bland de nyfunna porträtten voro även sådana av biskoparna Olof Laurelius († 1670), Johannes Brodinus († 1680) och Carl Carlsson († 1708; stamfader för ätten Cederström).

Ett brev från grevinnan de Boufflers till Nils von Rosenstein.

Meddelat av **Beth Hennings.**

Nyligen har landsarkivarien Ernst Nygren fäst min uppmärksamhet på ett längre brev, daterat den 2 sept. 1796, från Gustav III:s äldriga väninna grevinnan de Boufflers¹ till landshövding Nils von Rosenstein, vilket återfinnes i den Rosenstein-Tersmedenska samlingen i Riksarkivet, bunt 31. Brevet i fråga är av ett särskilt intresse, då man hittills inte känt till något sådant av grevinnan de Boufflers hand senare än hennes sista brev i korrespondensen med Gustav III av den 29 december 1791, och man haft stor möda att samla ihop några sporadiska upplysningar rörande sista delen av hennes liv under de följande svåra revolutionsåren. Man har vetat, att hon 1794 tillbragte nio månader i Conciergeriet. De närmare upplysningarna i det återfunna brevet om denna hennes förfärliga tid i fängelset äro av värde, då de ge mer åskådligt liv åt detta nakna faktum. En av de mycket få uppgifter, som man haft om grevinnans återstående år, utom rörande hennes död i Rouen år 1800, är att hon 1796 genom Sveriges ambassadör i Paris Staël von Holstein och Nils von Rosenstein i Stockholm framställde en begäran till hertig Karl om penningunderstöd, återopande sig på den ekonomiska hjälp redan Gustav III lämnat henne under de första revolutionsåren.² Man vet också av brev från Rosenstein till Staël,³ att Gustav IV Adolf,

¹ Grevinnan *Marie-Charlotte-Hippolyte de Boufflers* (f. 1725, † 1800) var dotter av *Charles-François de Campet*, greve de *Saujon*, och äktade 1746 ryttmästaren greve de *Boufflers-Bouwerel*. Om henne se *Lettres de Gustave III à la Comtesse de Boufflers et de la Comtesse au Roi de 1771 à 1791*, publ. par Aurélien Vivie (Bordeaux 1900), anm. av Th. Westrin i HT 1902, s. 39—56, samt Beth Hennings, Gustav III och grevinnan de Boufflers (Sthlm 1928), anm. av Lydia Wahlström i PHT 1928, s. 261 f.

² Ur Nils von Rosensteins brevsamling. Utg. af H. Schück (Svenska memoarer och bref, IX, 1905, s. 57).

³ A. a., s. 58.

vilken samma år som myndig konung övertog regeringen, beviljade henne en pension på 1,000 rd.

Det återfunna brevet utgör grevinnans tackbrev för den beviljade nåden. Det låter alltså osökt foga in sig i ett känt sammanhang, på samma gång som det bidrager att kasta ljus över denna märkliga gamla dams sista år, förmörkade av revolutionens dystra slagskugga, och över hennes sista förbindelse med det land, vars konung, Gustav III, var hennes uppriktige vän.

Det återgives här nedan i översättning.

Auteuil¹ den 2 september 1796.

Min herre,

Jag har mottagit det brev, som ni gjort mig den äran att tillskriva mig från Drottningholm, tillika med det brev till Hamburg, som åtföljde det, daterat den 4 juli detta år. De känslor det uppväckt hos mig och vilkas ljuvhet, främmande för min själ sedan så lång tid tillbaka, jag trodde vara bannlysta för alltid, ha gjort ett intryck på mig, som jag ej kan finna ord för.² Den nåd, som Hans Maj:t är så god att visa mig, det älskvärda och hedrande omdöme, som Hans Kungl. Höghet varit så god att foga därtill, den välvilja varom han värdes försäkra mig, det sätt, på vilket dessa nådevedermälen blivit mig meddelade, och den person, som utvalts för att underrätta mig därom, intet fattas i den oändliga tillfredsställelse, som det tillåtits mig att få uppleva för första gången efter så många år av förföljelser och oro. Jag känner, som sig bör, värdet av Hans Maj:ts välgärningar. Mina känslor med anledning därav har jag uttryckt i det brev, som jag tidigare haft äran att skriva till Hans Kungl. Höghet, och om min vördnad då tillåtit mig att närmare precisera min önskan, skulle jag icke kunnat sträcka min begäran längre, än vad Hans Maj:t varit så god att bevilja mig. Jag mottager med den yttersta tacksamhet det ynnestbevis, som Hans Maj:t velat bevilja mig. Vad jag beklagar är att på grund av mina olyckor nödgas ligga honom till last och jag skall med vördnadsfullt förtroende invänta, vad det skall behaga honom att i framtiden förordna. Ambassadörens

¹ Här hade grevinnan de B. en lantgård, dit hon, efter sin landsflykt under de första revolutionsåren, återflyttat 1791.

² Denna menings pretiösa tungroddhet är ett stildrag, som dessvärre rätt ofta återfinns i grevinnan de B:s brev.

avresa och frånvaron av varje chargé d'affaires eller sekreterare, till vilken jag kunde lämna de brev, där jag skulle velat uttrycka mina känslor av tacksamhet, göra mig oändligt ledsen och nödga mig att bedja er, min herre, att fullgöra, vad jag på grund av omständigheterna icke själv kan göra. Jag skulle vara er ytterligt tacksam därför. Jag är skyldig er ett särskilt tack för den vänskap ni visar mig och den ära ni gör mig genom att tillskriva mig någon andel i de stora händelserna i ert liv. Det är ett uttryck för er storsinnet, som hedrar mig mer än jag förtjänar det, ty å ena sidan vet ni alltför väl, att den avdöde konungen ingalunda hade behov av mitt svaga förstånd för att upptäcka vad ni är värd, och å andra sidan är det att på något vis förknippa min person med det lyckliga resultatet av edra mödor, om vars ärorika framgång allt bär vittne.

Se här i korthet en redogörelse för min nuvarande situation och de olyckor, som jag lidit. Ni vet kanske, min herre, att jag varit nio månader i fängelse i Conciergeriet. Det är det mest fruktade vi äga. Men ni vet icke, att jag varit två och en halv månad mitt i vintern i ett källarrum utan fönster, som endast fick ljus genom dörren, och utan eldstad, där jag legat i samma säng som min svärdotter och helt påklädd, då den ytterliga fukten ej tillät mig att kläda av mig. Vi voro fem i denna skrub. Vi fingo slutligen ett något bättre rum. Under denna hårda fängelse-tid, vars enskildheter skulle inge er fasa, har jag sett passera förbi mina ögon och bestiga schavotten ett stort antal av mina släktingar, vänner och bekantskaper, bland annat hertiginnan de Biron,¹ vars förtjänster ni känner och som för mig var som en andra dotter. Jag minns avskedet, det var ett förfärligt ögonblick! Men då jag trodde, att jag ej skulle överleva henne, kände jag denna förlust mindre svår då, än vad jag kommer att känna den i hela mitt liv. I själva verket var jag tre gånger på de proscriberades lista. Jag har t. o. m. varit dömd av Revolutionstribunalet, men Robespierres död räddade oss. Jag blev frikänd och jag lämnade fängelset den 4 oktober 1794. Då jag blev fri, begärde jag att återfå min egendom, men jag kunde ej få tillåtelse därtill; kvarstaden vilade på alla mina egendomar ända till den 8 juli i år, då jag lyckades befria mig därifrån genom att giva hälften av vad jag ägde till nationen. Som mina inkomster sedan

¹ Maka till *Armand Louis de Gontaut de Biron*, mera känd under namnet hertig de Lausun. Denne guillotinerades under skräckväldet den 9 jan. 1794, hans maka den 27 juni s. å. vid 43 års ålder.

tre år tillbaka fullständigt upphört, var det som moder till en emigrerad jag pålades detta ok, trots att jag blivit befriad därifrån genom två dekret och jag dessutom förlorade min son före ikraftträdandet av lagen mot fäder och mödrar. Jag kan visserligen återköpa den del, som jag var tvungen att avstå, och jag skulle kunnat göra det på fördelaktiga villkor genom att låna, men ett nytt dekret med retroaktiv verkan nödgade mig att betala en fjärdedel i straff [?], och nyligen har åter ett sådant utfärdats, som reducerar alla mina livräntor — om de så vore på 200,000 francs — till 2,000 francs ända till freden. Detta fullbordade min ruin. Jag har på annat sätt förlorat 26,000 francs i pension, som jag hade fått av Ludvig XV och hans efterträdare. Då jag kom tillbaka från mina resor, betalade jag en tredubbel skatt, därför att jag rest, då detta var tillåtet; och fastän jag återvände inom den fastställda tiden, har jag måst betala två tvångslån, en på hela min förmögenhet på 5,000 francs, en på 120,000 francs, som jag fått tillåtelse att låna upp. Jag har icke uppburit något av mina inkomster på tre år. Jag skall ej få börja uppbära något av dem förrän [— ? —]. Ni ser, min herre, hurudan min situation är, och att det ej är utan nödtvång, som jag beslutat att vädja till mina höga beskyddares godhet. Olyckan är att egendomarna till den grad sjunkit i värde, att jag icke skulle få tillräckligt, om jag sålde under nuvarande omständigheter, för att betala vad jag är skyldig. Oaktat min förtvivlan föredrager jag dock, min herre, att endast två gånger om året mottaga den pension, som beviljats mig, och om ni vill ha godheten att åtaga er dess utbetalande till mig, skulle ni göra mig en utomordentlig tjänst och en människovänlig gärning. Jag vet icke, om det är någon risk. Man kan ej svara för något, då föreskrifterna ändras, men det förefaller mig, som om man i detta fall skulle kunna åberopa sig på förhållandena i det förflutna, då det inte fanns någon lag emot saken, ty även om detta nådevedermäle är alldeles frivilligt, kan det anses som en fortsättning på det, som jag mottog av den avlidne konungen, vars vänskap för mig var känd.

Jag är mycket glad över, att baronerna Cederhielm och Hamilton kommit ihåg mig. Jag ber er vara god framföra vårt tack till dem och försäkra dem om, att vi minnas dem. Minnet av de lyckliga tider, då vi hade nöjet att mottaga er och era vänner som gäster, fyller min själ med en på en gång ljuv och smärtsam känsla, som dock icke är tillräckligt varaktig för att jag kan dröja vid den. — Mottag, min herre, en försäkran om den tillgivenhet,

med vilken jag förblir, min herre, er mycket tillgivna och mycket lydiga tjänarinna

S. B.¹

Jag ber er vara vänlig att noggrant ge mig besked om, hur jag bör adressera mina brev, så att jag kan skriva utan fruktan, att de komma bort. Jag har just lyft den växel ni sände mig, men jag har ej erhållit mer än 1,279.6 livres, jag ber er låta mig veta, om det är det riktiga värdet. Nya händelser, som inträffat för mig, och som öka min penningförlägenhet, tvinga mig, min herre, att återtaga mina ord i mitt brev, där jag bad att endast var sjätte månad få mottaga, vad som blivit bestämt åt mig. Ni gör mig en mycket stor tjänst, om ni kan laga, att jag får ut det var tredje månad, ty det kommer att under detta år utgöra största delen av vad jag har att leva av.

---

¹ I brev av d. 19 nov. 1771 till Gustav III (Vivie, a. a., s. 44) undertecknar sig grevinnan »H. de Saujon, ctesse de Boufflers». Initialerna S. B. betyda således »Saujon Boufflers» — ett sätt att skriva sitt namn, som alljämt ibland brukas av damer inom fransk aristokrati. Det är tydligen av försiktighetsskäl, som grevinnan undertecknar brevet med endast sina initialer.

Nils Fredrik Palmstierna.

En politisk karaktärsbild från Oscar I:s dagar.¹

Av C. F. Palmstierna.

I.

Tiden rinner fort. Vem minnes väl nu de heta duster, vilka vid tiden för Oscar I:s tronbestigning utspelades kring statsrådskonsejen, under riddarhusets vapensköldar och på de olika ställen i Gamla staden och på Riddarholmen, där de ofrälse stånden plägade sammanträda före år 1866? Ur glömskan skola här några dramatiska episoder framdragas från detta intressanta skede av brytning mellan en konservativ, ännu till stor del besutten adel och en ny, av liberala tänkesätt besjälad monark.

Att med »Framtidens» tronbestigning en era av liberala reformer skulle bryta in över Sverige stod sedan länge klart för de flesta; därom gav även den successiva omdaning under våren 1844 av det från Karl Johan ärvda statsrådet en tydlig vink. Då greps det svenska sändebudet vid Nikolaus I:s hov, Nils Fredrik Palmstierna — en duggande ämbetsman av »passionfullt»² kynne — av djupaste oro för

¹ Ett sammandrag av denna uppsats har under titeln »En oppositionsmans öde» offentliggjorts i Svenska Dagbladet d. 28 nov. 1933.

² Uttrycket var Dagligt Allehandas. — Om P. se C. F. Palmstierna, En politisk duell i Sverige för 100 år sedan (i Bonniers Veckotidning, okt. 1927, sid. 22 f.) — Ett stänk av spelare vidlådde N. F. P. Trots sin fromma mosters, Gustava Gyllenhaal, förmaningar (se hennes brev 5/2 1810 och dråpliga, odaterade »porträtt» av P. i Palmstiernska arkivet, Skenäs) spelade han som ung officer bort sin ringa förmögenhet vid 1809 års riksdag samt fördrev senare, som minister, kvällarna med whist hos ryske finansministern D. Gurëv (svärfar till vice rikskanslern greve K. Nesselrode), vars hus var ett av de mest eftersökta i Petersburg. »Hövligheten hos P. förändrades», anmärkte furst P. Viazemskij, »fullkomligt vid spelbordet» (M. Borodkin, Istoriä Finlandii, V, 1915, s. 305; jfr även P:s legationssekreterare Ludvig Manderström t. Gustaf af Nordin 22/11 1829, Lewenhauptska arkivet, Aske, samt Bernhard von Beskows dagboksanteckningar 10/11 1845, KB, varav utdrag äro tryckta av Ruben G:son Berg i Festskrift till Verner Söderberg, 1932, s. 153—174). Belysande för P:s personlighet är bl. a. följande av brorsonen, C. F. H. Palmstierna, i »Une espèce de mémoires» (handskr. hos förf.) 1850 nedtecknade och även av muntlig tradition bevarade anekdot. Efter Gurëvs död mottogs P. en gång ej av änkan, ehuru många andra ekipager väntade vid porten. Då flög humöret på honom; han gav sig ut på rundtur och förkunnade överallt, att m:me Gurëv var död. Tillfrågad följande dag, om han var säker härpå, replikerade P., att en rad ekipager stått utanför hennes hus, men ingen hade släppts in: det hade tydligen varit kondoleanser! — Om P:s verksamhet i Berlin och Wien

fäderneslandets öde. Än konservativare än sina kolleger i Paris och London, greve Gustaf Löwenhielm och greve Magnus Björnstjerna, ansåg han en på fideikommissar besutten adel vara en nödvändig beståndsdel av representationen och menade, att konungen borde äga makt att genom befordran till någon mindre del insätta ledamöter i Första kammaren.¹ »Jag skulle vilja», hade han 1838 förklarat för Löwenhielm, »åt fideikommissar, åtminstone de större, bibehålla virilstämma utan val,² lämna åt fasta förmögenheten ett proportionerligt inflytande på valen, till antagande i dessa kalla *all* besutten adel, ja, ... även ofrälse jordägare, som äro uteslutna från bondeståndet,³ ... i avsikt att icke för mycket utesluta regeringens inflytelse medgiva ett bestämt maximum av representanter, nämnda av K:n på *livstid* (som i Bayern).»⁴ Det var åsikter, som utbildats under en mångårig vistelse vid den ryske självhärskarens hov,⁵ och icke utan skäl fann Palmstiernas yngre broder, Carl Otto, den från 1840—41 års riksdag kände lantmarskalken, dem alltför aristokratiska för svenska förhållanden.⁶ Föga underligt blev därför, att Palmstierna med största misstänksamhet betraktade liberalernas sedan 1840 vilande, »ursinniga» förslag till representationens ombildande, vilket åter — till

(1810—20) se bl. a. B. Schöldström, Vid pulpeten nr 14 (1908), s. 183 ff., V. Söderberg, Otto Natt och Dag. En patriotisk högförrädare (i HT 1910, s. 235 ff.), samt Hedvig Atterbom-Svenson, Amalia v. Helvigs brev till Atterbom (1915), s. 78 ff. Att P. stod högt i gunst hos furst Metternich framgår av dennes biljetter till honom $\frac{4}{10}$ 1818 och $\frac{10}{10}$ 1820, Skenäs. — Känt har hittills ej varit, att P. senare nämndes som statsråds- och utrikesministerkandidat (G. af Wetterstedt t. P. $\frac{15}{4}$ 1831, koncept, RA; brittiske ministern i Stockholm sir E. Disbrowe t. lord Palmerston $\frac{4}{13}$ 1835, nr 6, confid. ser. F. O. 73 Sweden, 161 i Public Record Office, London), ej heller att P. hade sin andel i det uppmärksammade anförande, varmed hans bror, landshövdingen Carl Otto Palmstierna, uppvaktade Karl XIV Johan i Norrköping $\frac{9}{13}$ 1838 och som var riktat mot den liberala pressens självsvåld. Själv beklagade Nils P., att detta tal ej blev så starkt, som han önskat »in abstracto». Envoyén i Köpenhamn frih. E. Lagerheims uppgift, att överstekammarjunkaren friherre (sedermera greve) E. F. von Saltza och överste C. U. Kuylenstierna, på anmodan från högsta ort, förmått Carl Otto P. att skärpa sitt tillsammans med brodern utarbetade, från början moderatere tal, torde vara grundad på lösa rykten. Se Nils P. t. G. Löwenhielm $\frac{18}{12}$ 1838 och $\frac{9}{4}$ 1839, RA; Löwenhielm t. Nils P. $\frac{24}{1}$ 1839, Skenäs; Lagerheim t. Löwenhielm $\frac{21}{12}$ 1838, RA.

¹ C. F. H. Palmstierna, Berättelser ur Friherre Carl Otto Palmstiernas lefnad 1790—1878 (1880), s. 137.

² »Jag känner, men förkastar invändningarna. De skulle annars gälla även mot arvmonarki». Palmstierna t. Löwenhielm 4—15 dec. 1838, RA.

³ »Ett femte stånd? Ma basta quattro, per Bacco! In i bondeståndet? En åtgärd att sätta i litanian. Av detta nya element ... skulle adeln, tror jag, vinna styrka. Sådan han *nu* är, med en majoritet av nära obesutten ny brevadel, ramlar den innan kort. Bättre giva upp ett utanverk ... och rädda åt framtiden en *rest* av verklig aristokratiskt element i representationen.» Ibid.

⁴ »... Vad ... angår laglig förbättring av grundlagen och styrelsens centrala organism, står *allt* till framtiden: framkracklandet med de hjul, som finnas, är nu-tidens enda möjlighet.» Ibid.

⁵ »I jämförelse med hans kolleger, ackrediterade vid det ryska hovet, kan man säga, att han villigt förryskades», menar Viazemskij. (Borodkin, a. a., s. 305.)

⁶ C. F. H. Palmstierna, Berättelser etc., s. 137.

Fig. 10. Generallöjtnanten och envoyén friherre NILS FREDRIK PALMSTIERNA,
f. 1788, † 1863.

Efter fotografi, trol. från 1861.

oreserverat antagande eller förkastande — skulle före vid den i maj 1844 inblåsta, urtima riksdagen, och vars huvuddrag i korthet voro: ersättande av de fyra stånden med en riksförsamling efter norskt mönster, bestående av två kamrar, den första å 175, den andra å 75 ledamöter, vilken senare vart tredje år till en tredjedel skulle förnyas av den första, samt, praktiskt taget, allmän rösträtt av samma typ som i Nordamerikas förenta stater.¹

Vad regeringen beträffade, så undvek den att taga ställning till det vilande förslaget, men det allmänna intrycket var, att konungen förhöll sig välvillig därtill.² Det var långt ifrån fallet med de konserva-

¹ Konstitutionsutskottets memorial n:r 2.

² Jfr brittiske ministern sir Thomas Cartwright t. sin chef lord Aberdeen 27/8 1844, n:r 66, och 27/1 1845, Private, Public Record Office. — Själv betvivlade C.

tiva spetsarna i utrikesdepartementet. Särskilt upprördes dessa av, att förslaget valbestämmelser utestängde statens ämbetsmän, såväl militära som civila, från säte och stämma i representationen.¹ »Aldrig hade den engelska chartismen», menade Björnstierna, »frambringat något så på en gång absurd och överdrivet. Förslaget är bildat efter 1791 års franska konstitution, vilken på mindre än två år frambragte skräckväldet samt lät konungens huvud falla på schavotten.»² »Utan att däremot höja min röst, om än så svag, om än kvävd av stojet, låter jag icke», tillskrev Palmstierna kabinetssekreteraren Ludvig Manderström, vilken med stilla skepsis iakttog sin forne chefs åtgöranden,³ »invråka Sverige på revolutionens och anarkins bana . . . så länge rätt äges att rösta, skall det icke heta att genom *min* frånvaro ett votum fattats till förnuftslenligt beslut.» Palmstierna begärde därför permission för att hemma övertyga sig om nödvändigheten att vid riksdagen »stå i breschen till sista man och sista blodsdroppen».⁴

Väl hemma beslöt Palmstierna snart (d. 19 juni), efter samråd med sina meningsfränder (bl. a. den gamle Hans Järta, borgmästaren i Norrköping Per Johan Lagergren och exc. frih. G. A. Stierneld),⁵ att taga aktiv del i riksdagsförberedelserna, ja, tog jämte presidenten A. v. Hartmansdorff ledningen därav.⁶ Fullmakter anskaffades till säte på riddarhuset åt konservativa, som ville bevista riksdagen, men icke voro capita, och tack vare regeringens neutralitet fick Palmstierna inom kort tillfredsställelsen att se tillsättandet av utskottspersonalen gå nära nog helt efter sina önsknings. Men denna framgång för de konservativa (en slående motsats till valhäntheten fyra år tidigare) väckte konung Oscars stora missnöje. Genom överståthållaren, greve Mauritz Lewenhaupt, lät han varna Palmstiernas broder för följderna av att spänna bågen för högt. När den senare föreslogs till ordförande i det viktiga konstitutionsut-

aldrig det öde, som skulle vederfaras »the present illconceived projects». Jfr ryske ministern A. v. Krüdener t. Nesselrode ¹/₄ 1844 (8228), Centralarkivet, Moskva.

¹ Endast med »stor försiktighet» ville Palmstierna för sin del giva ämbetsmannaklassen representationsrätt; ur dessas yngre led rekryterades ju den tygellösa liberala pressen. »Några tankar om riksdagens gång», Skenås. Påskrift: »istället gick den åt helvete».

² Björnstierna t. lord Aberdeen ¹/₈ 1844, med résumé av förslaget, Palmerstons privatarkiv, Broadlands.

³ »Vem tror Du redan är här för att bevista riksdagen? Palmstierna, en hedersman föga ägnad, fruktar jag likväl, till riksdagsman.» Manderström t. G. af Nordin ²¹/₈ 1844, Aske.

⁴ Palmstierna t. Manderström ¹¹/₈ 1844, RA.

⁵ »Besök 28 och 29 juni på Sandbro hos landshövding Järta att höra hans politiska råd för riksdagsförberedelserna, v. Krämer träffades, ärkebiskopen Wingård gjordes bekantskap med.» Nils Palmstiernas Resejournal 1844, Skenås.

⁶ Ärkebiskop Henrik Reuterdahls memoarer (1920), s. 216.

skottet, påpekade konungen (d. 26 juli) genom statsministern, frih. L. H. Gyllenhaal,¹ det »inkonstitutionella» uti att på denna post hava en amovibel ämbetsman (P. var landshövding i Linköpings län) och antydde hotande för en annan (landshövding R. F. von Kræmer)² att en dylik lätt kunde skiljas från sin befattning. Carl Otto Palmstierna nödgades de konservativa placera i statsutskottet, men kunde trots detta påräkna tolv säkra namn i konstitutionsutskottet.

Konungens avsteg från den en gång proklamerade neutraliteten, detta försök till »direkt och personlig inblandning»³ i partistriderna, blev en förpostfäktning, som väckte de konservativas stridslust. Från London vågade Björnstjerna i sina officiella rapporter meddela, att de sittande tories, premiärministern sir Robert Peel, utrikesministern lord Aberdeen och hertigen av Wellington, funno representationsförslaget oförenligt med en konstitutionell monarki och ställde sig oförstående till den av den svenska regeringen iakttagna neutrala hållningen. Intet vore, hotade Björnstjerna, mera ägnat att skapa ett *legitimistiskt parti i Sverige* än antagandet av en dylik revolutionär lag.⁴ Ett land, som gjorde detta, skulle, hade Preussens sändebud i London, Chr. C. J. Bunsen, anförtrött honom, betraktas som en avfälling från det europeiska brödraskräet.⁵ Den ryske rikskanslern, greve Nesselrode, vilken medföljde kejsar Nikolaus på dennes vid denna tidpunkt inträffade, mycket uppmärksammade besök i England, antydde även, att stort förutseende och mycken bestämdhet krävdes för att avvärja de excesser, vari »ett vanvettigt parti och en anarkisk press» strävade att kasta Sverige.⁶ Björnstjerna gick ännu längre. Han föreslog lord Aberdeen — det framgår av en »förtrolig not» i Palmerstons privata arkiv — en *intervention från England i representationsfrågan*, exempelvis i form av en interpellation från

¹ Koncept till Palmstiernas Berättelser etc. (hos förf.).

² Ibid.

³ Björnstjerna fortsätter: »J'espère que le Roi ne verra dans les conseils que j'ose émettre ici, que l'expression du plus sincère dévouement pour *Lui* et pour *Sa dynastie!*» B. t. utrikesministern A. Ihre ²²/₇, 1844, n:r 43, apostille, Anglica, RA. — T. o. m. de engelska radikala (från dessa undantogs dock Aftonbladets och Dagligt Allehandas inspirationskällor, chartistbladen Weekly Dispatch och Morning Chronicle) funno att förslaget genom sina överdrifter skadade liberalismens sak. Björnstjerna t. Ihre ²²/₇, n:r 44. Jfr även dens. t. dens. ⁹/₇, n:r 40, och ⁹/₈ 1844, n:r 47.

⁴ Bunsen hade sina idéer från general Pfuel, vilken sänts att kondolera i anledning av Karl Johans död (se minister d'Ohsson i Berlin t. Ihre ⁴/₇, 1844, n:r 23, Borussia, RA). — »C'est avec regret que je parle de puissances étrangères dans une question qui ne devrait être qu'intérieure, mais c'est... parce que je crains au-delà tout, l'intervention *même amicale* que pourraient se permettre ces puissances que je crois devoir signaler les dangers auxquels nous nous exposons.» Björnstjerna t. Ihre ¹²/₈, n:r 48, Anglica, RA.

⁵ Dens. till dens. ²²/₈, 1844, n:r 51, apostille. Jfr även dens. 16 och 20 aug., n:ris 49, 50; Stenhammar, Bilder ur riksdags- och huvudstadslivet (1903), III, s. 85 f.

whig- eller radikaloppositionen angående den skadliga lagförändringen och den svenska regeringens passiva hållning.¹ »Dylika råd från det liberala partiet i England skulle säkerligen göra verkan på sinnena i Sverige.»² En längre artikel i Times, som icke saknade en antydan om, att valet av Karl Johan till tronföljare och hela dennes regering stötts av »aristocratic ascendancy», redogjorde några dagar senare för huvuddragen i det liberala representationsförslaget. Om, »for the misery of North and from the folly of Mankind», detta bleve lag, erbjödes världen ett ööverträffat exempel av medvetet störtande av alla politiska samhälls- och regeringsprinciper. Måste verkligen, frågade tidningen, ett experiment prövas, förknippat med oberäkneliga faror för de skandinaviska rikenas oberoende och Östersjöns frihet?³ En artikel i Morning Post (identisk med Björnstjernas till Aberdeen sända resumé av förslaget) riktade udden än vassare mot den svenska regeringens passivitet i en fråga, som äventyrade krona och samhällsordning.⁴

I Stockholm, dit den första artikeln sänts av Björnstjerna under åberopande av dess ovederläggliga »sanningar»,⁵ tvivlade vederbörande icke ett ögonlick på, vem som var upphovsmannen, men i saknad av alla fällande bevis kunde man icke angripa honom med öppet visir. I ett litet mästerverk av indirekt ironi (Oscar I behärskade onekligen diplomatin »Kleinkunst») prisade man i stället Björnstjerna för att han icke bemött Times' »tokprat», vars resoneranger rörde stor begreppsförvirring. Skulle Björnstjerna råka upptäcka författaren (man förmodade att hans förbindelser med tidningen satte honom i stånd härtill), borde han likväl giva denne det vänskapliga rådet att för framtiden avhålla sig från dylika »imper-tinenser». Man kände väl ej den »tjänstvilliga» person, som under skydd av konservativa fraser utslungade idel invektiv, men fann det värt att uppspana honom vid ett tillfälle, då — »Vous ne l'ignorez pas, monsieur le comte» — t. o. m. i Stockholm höga ämbets-

¹ »... pour savoir s'il est vrai ce que les 'foreign news' disent qu'il s'opère un changement à la diète maintenant réunie à Stockholm qui ne peut être que *fortement nuisible* à la cause de la liberté constitutionnelle par l'*exagération* des principes adoptés. ... on ne saurait douter que ce ne soient les *ennemis* de la liberté qui travaillent à un plan pareil et veulent entraîner la Suède, dans la position *géographique* dans laquelle elle se trouve, à adopter des principes qui ne pourraient que la compromettre ...; qu'il est *suspiceux*(!) aussi de voir que le Gouvernement suédois reste passif dans une question si dangereuse pour l'indépendance *politique* de la Suède.» Björnstjerna t. Aberdeen 1/8 1844, note confid., Broadlands.

² Björnstjerna t. Aberdeen 1/8 1844, note confid. Med noten följde den ovan citerade mycket färgade resumé. — Jfr Winterbladet 18/11 1845.

³ Times 3/8 1844.

⁴ Avtryckt i Times 24/8 1844.

⁵ Björnstjerna t. Ihre 6/8 1844, nr 46, apostille.

män tyckts taga till uppgift att med sina oförsiktigheter söka kompromettera den regering, som skänkt dem sitt förtroende och som förvisso icke betalade dem för att de ställde till trätor.»¹

Rappellhotet — Björnstjerna tog det med relativt lugn;² det var ej första gången han uppvaktades därmed³ — var i sin mån belysande för den oro, som grep sinnena i Stockholm inför det väntade stora slaget. Aftonbladet uppmanade konungen att befalla alla sina förtroendeämbetsmän att vid risk av avsättning rösta för förslaget,⁴ konstaterade att adel och präster sutto i riksdagen med våldets rätt samt tillade hotande, att denna rätt även en gång med våld kunde frångas dem.⁵ Geijer fann, att genom förslagets tillämpning skulle representationen uttrycka »det sanna nationella intresset». Men för att vinna detta mål krävdes det svåraste av allt: segern över egna fördomar, över sig själv.⁶ — På riddarhuset leddes den konservativa oppositionen, när förslaget d. 28 aug. kom före, av August v. Hartmansdorff och N. Fr. Palmstierna.⁷ »Oförnuftets hotelser» skulle icke, utropade den senare, »vanhedra adeln med usel rädsla», men han påyrkade ändring av det tidningspråk, som obeivrat fick sprida sitt gift över landet. Representationsförslaget innebar icke en förbättring, utan en omstörtning. I strid med all teori, alla varnande erfarenheter, syftade det att bortvräka det under århundraden vordna, i stället för att därur utveckla något bättre. Antoges förslaget, skulle det nedsätta konungamakten till en betydelselös skuggbild, lämna rikets öde i händerna på tilltagsna demagoger samt göra Sverige till »ett spott för det häpnande Europa».⁸

¹ Ihre t. Björnstjerna 14/8 1844, apostille confid., koncept i UD:s doss. n:r 114, RA (original i Björnstjernska arkivet, Almare-Stäket). — Att B. verkligen var författaren, bekräftas av dennes son Oscar Magnus, då t. f. legationssekreterare hos fadern.

² Björnstjerna förnekade allt samband med Times-artikeln, som han f. ö. ej gillade, men bekände sig frimodigt till de ämbetsmän, som voro *mot* representationsförslaget; han hade trott att även regeringen hörde dit och beklagade, ifall han häri miss-tagit sig. B. t. Ihre 27/8 1844, n:r apostille. — Om artikeln i Morning Post nämnde B. visligen intet.

³ Se C. F. Palmstierna, Sverige, Ryssland och England 1833—1855 (1932), s. 22, 43.

⁴ Aftonbladet 21/7 1844.

⁵ Ibid. 8/8 1844.

⁶ Borgarståndets prot. 1844—45, I, s. 232.

⁷ »Kan diskussion icke undvikas, bör den bliva för det radikala vanvettet nedslående och det ymniga fältet *delas* mellan talarna.» Palmstierna, »Några tankar om riksdagens gång», Skenås.

⁸ Ridderskapets och adelns prot. 1844—45, II, s. 73. I stället för att uppställa förnuftet som ensamt berättigad lagstiftare utgick förslaget från något så »absurt» som att varje människa genom sin blotta tillvaro vore berättigad att medverka till lagstiftning och regering, samt sökte förnuftet varest det aldrig funnits, eller någonsin skulle finnas hos massan. »Demokrati alstrar demagogi, demagogi anarki, anarki antingen despotism eller förlust av landets självständighet.» Gentemot demokraternas försök att utplåna Sveriges hävder uppställde han England, där utgångspunkten städse varit det bestående, »utveckling, icke nybyggnad». P:s »Votum, icke begagnat», Skenås.

Detta »väldiga skakande på riddarhusets sköldar» gav, av bifallet att döma, starka »genljud i riddersmännens hjärtan».¹ Efter tolv timmars debatter förkastades förslaget med förkrossande majoritet.² I prästeståndet, vilket, som ofta förr, även nu satte sig i efterhand, samlade det endast sju röster,³ men antogs med stora majoriteter av de ofrälse.⁴ Av de nya förslag, som sedan under form av »gemensamma tankar» framkommo på riddarhuset, avsåg, i motsats till Palmstiernas eget förslag, intet att bevara adelns självskrivnhet: de ville alla inrymma plats åt de dittills orepresenterade samt ersätta de fyra stånden med två kamrar.⁵ Votering i förstärkt konstitutionsutskott blev dock icke av, ty det visade sig omöjligt att sammanjämka de olika förslagen. Slutet på de långa debatterna blev blott en anhållan till K. M:t att till nästa riksdag föranstalta om åtgärder till frågans ytterligare utredande.⁶

Den andel Palmstierna tog i frågans fall — med hänvisning till år 1680 (!) varnade han för följderna av en obegränsad rätt att under riksdagen motionera om nya förslag⁷ — skall här ej följas längre.⁸ Vare nog sagt, att den förbittring, han uppkallade emot sig inom det liberala lägret, ytterligare stegrades, då en konservativ tidning, Svenska Biet, dagen efter debatten på riddarhuset innehöll en osignerad hotelse om rysk intervention för den händelse förslaget senare skulle gå igenom.⁹ Misstankarna riktades genast mot Palmstierna.¹⁰ Huruvida denne var författaren har ej kunnat utrönas och kan på

¹ Louis De Geers Minnen, I (1906), s. 78. — »Palmstierna har blivit på en gång den allra aktivaste av alla våra riksdagsmän, talar från sin bänk och agerar på alla håll. Vem skulle ha trott det?» Manderström t. Nordin ¹/₈, 1844, Aske.

² Ridderskapets och adelns prot. 1844—45, II, s. 125.

³ Prästeståndets prot. 1844—45, II, s. 226.

⁴ Borgarståndets prot. 1844—45, I, s. 248; bondeståndets prot. 1844—45, IV, s. 27.

⁵ Palmstierna förordade G. Lagerbielkes förslag att de äldres kammare ej borde byggas på samma valkollegier, som utnämnde de yngres, samt avstyrkte G. Mörnars förslag om gemensamma utskottsval. Ridderskapets och adelns prot. 1844—45, VIII, s. 267 ff., 326 f. — Jfr även Aug. v. Hartmansdorffs almanacksanteckningar ¹⁸/₈, 1845, RA.

⁶ Palmstierna var givetvis häremot. Ridd. o. adelns prot. 1844—46, X, s. 559 ff.

⁷ Ridderskapets och adelns prot. 1844—45, VIII, s. 80, 86; se även II, s. 378 ff., IX, s. 81 f., och X, s. 441.

⁸ Palmstiernas eget reformförslag (se ovan), vilket frambars av brodern, blev utan resultat, ty meningsfränderna (främst v. Hartmansdorff), som fäste större avseende vid den adliga personlighetsgrunden än vid förmögenhet och villkor, önskade ej splittring av de konservativas krafter. Ibid., III, s. 213 f. Jfr Löwenhielm t. P. ¹⁸/₇, 1845, Skenås och P. t. N. Tersmeden ²/₁₃, 1848, RA.

⁹ »Vi vilja lämna därhän, om Ryssland tillåter verkställigheten av en organisation, som i framtiden kan bli i mer än ett avseende fruktansvärd för det aristokratiska väldet.» Svenska Biet ²⁹/₈, 1844, »Samtal mellan A. och B. Femte dagen. (Insänt).»

¹⁰ Aftonbladet ²⁹/₈; Cartwright t. Aberdeen ²/₈, 1844, nr 70, Public Record Office.

goda grunder betvivlas,¹ men så mycket är säkert att han icke försummade något tillfälle att för sin chef, utrikesministern Ihre, muntligen understryka det beklagliga intryck förslagets antagande skulle utöva i Petersburg.² De stenar, som nätterna till 29 och 30 aug. kastades in genom ärkebiskop Wingårds, greve C. F. Horns och Stiernelds fönster, voro ämnade även åt Palmstierna och hans broder.³ — Betänkligare än detta var dock, att hans och andra förtroende-ämbetsmäns insatser vid utskottsvalen väckt missnöje å högsta ort. Ingenting märktes väl därav vid den lysande kröningsbal, som ridderskapet och adeln d. 15 okt. gav för kungaparet i Nordenfalkska huset vid Brunkebergstorg, i dess nyrestaurerade »pompejanska» våning, där Palmstierna var en av värdarna och polka dansades för första gången i Sverige.⁴ Men det skulle ej dröja länge, innan riddarhusfrondörerna fingo tydlig känning av den kungliga onåden.

II.

Ju längre riksdagen led, desto öppnare framstod det, att debatterna dolde en kraftmätning mellan den liberale mannen på tronen och »salig kungens män».⁵ Icke minst kom detta till synes vid behandlingen av en fråga av speciell betydelse för adeln — förslaget om mans och kvinnas lika arvs- och giftorätt. Frågan hade varit före vid tre föregående riksdagar och senast 1840 bifallits av de tre ofrälse stånden.⁶ Den »lika arvsrätten» var tydligen en hjärtesak för konungen, varifrån han trots sin moders råd⁷ icke ville avstå. »Rätt måste det vara», yttrade han till Dagligt Allehandas redaktör, W. F. Dalman, d. 8 jan. 1845, »att bror och syster ärva lika»: befarade olägenheter därav kunde lätt undgås genom utvidgad testamentsfrihet på landet — något vartill hänsyn skulle tagas i den nya civillag, som var under utarbetande. I England, vars exempel så ofta anfördes av de konservativa, finge aristokratin, tillade konungen, trots sin rikedom giva efter, »och däri handlar den klokt».⁸

¹ Hans publicistik torde ha inskränkt sig till en insändare i Svenska Minerva 6/7, 1844 om åtgärder mot Aftonbladets spridning.

² v. Hartmansdorffs almanacksanteckningar 1/10 1844, RA.

³ C. G. Löwenhielms Minnen, III (1929), s. 130. — Till julklapp gav Palmstierna sin broder ett ännu bevarat spanskrör med blyknapp i anseende till den allmänna osäkerheten om aftnarna ute. C. F. H. Palmstiernas journal 1844 (hos förf.).

⁴ C. F. H. P:s journal.

⁵ Cartwright t. Aberdeen 20/8 1845, confid., Public Record Office.

⁶ W. F. Dalman, Några anteckningar från våra ständsriksdagar 1809—1865, IV (1875), s. 74.

⁷ v. Hartmansdorffs almanacksanteckn. 20/8 1845, RA.

⁸ Dalman, a. a., IV, s. 138.

Det var påtagligt, att frågan huruvida konungen komme att sanktionera förslaget eller icke skulle — såsom konung Oscars svurne anhängare, den engelske ministern, sir Thomas Cartwright, uttryckte sig — bli »the great political point of trial» mellan denne och »the ultra nobles».¹ Bönder och borgare biföllo återigen (4 och 7 dec. 1844) förslaget,² och det tillstyrktes av lagutskottet såsom fallande under allmän lag.³ Av bifall från ännu ett stånd berodde alltså, huruvida det skulle bli riksdagens beslut. Men på riddarhuset mötte förslaget en väl förberedd opposition. »Vaktom oss att rubba sådana grundvalar» som en urgammal ärvdabalk, manade Palmstierna d. 9 dec. 1844. Man förmådde ej beräkna de anspråk, som kunde väckas, när man började ifrågasätta även det mest positiva i Sveriges lag. Endast den skulle rösta för förslaget, vilken ville påskynda den självägande allmogens förvandling till jordtorpare åt banker och kapitalister, befordra tillväxten av backstugufattigdom, hasta med att bli kvitt all adel och förmenade att en lagbunden monarki ändå skulle kunna bestå.⁴ Arvslagarna voro, citerade Björnstjerna från Tocqueville, ofelbara medel att på lagstiftningens väg omdana en monarki till republik eller vice versa. Han påvisade de olyckliga verkningarna av den lika arvsrätten i de få länder (Irland, Nordamerika och Frankrike), där den gällde. Skulle den nu tillämpas även i Sverige, komme inom fyrtio år bondeståndet liksom i Frankrike att ersättas av »utsvultna trashankar, vilka, sittande på ett åttiondedels eller ett hundraedels hemman, med flyttpannan framför sig och omgivna av hungrande barn, som icke ens kunna sin aftonbön, till ersättning för detta elände komma att enligt 'personlighetsprincipen' erhålla den medborgerliga rättigheten att välja en annan trashank att stifta lagar i den rent demokratiska representationen . . .»⁵

På riddarhuset blev förslaget med stor majoritet avslaget,⁶ men Palmstiernas hopp om stöd från prästeståndet blev sviken: med svag övertikt (två röster) biföll detta d. 19 dec. lagutskottets betänkande,⁷ som alltså, i fall saken betraktades som en lagfråga, blev riksdagens beslut. Ännu ville adeln emellertid icke giva vika, utan beslöt på inrådan av Carl Otto Palmstierna att »gå protesterande

¹ Cartwright t. Aberdeen 29/8 1845, confid., Public Record Office.

² Bondeståndets prot. 1844—45, II, s. 268 ff., VI, s. 63 ff., VII, s. 460 ff.; borgarståndets prot. 1844—45, II, s. 494 ff., III, s. 273. Geijer fann lagändringen »med billighet och rättvisa överensstämmande».

³ Lagutskottets betänkande nr 31.

⁴ Ridderskapets och adelns prot. 1844—45, V, s. 262 f.

⁵ Ibid., s. 252.

⁶ Ibid., s. 288.

⁷ Prästeståndets prot. 1844—45, VI, s. 149 ff.

tillväga och stödja sig på formaliteterna». ¹ Tillsammans med v. Hartmansdorff begärde N. Fr. Palmstierna utredning av frågan, huruvida lagändringen icke, som föreslagits, ² kunde vidtagas endast för bondeståndet, men adeln slippa den, ³ och Björnstjerna påpekade (d. 28 dec.), att frågan var av privilegienatur och därför krävde alla fyra ståndens samstämmande beslut. ⁴ Anmärkningarna lämnades emellertid obeaktade, ⁵ och när lagutskottets svar på remissen föredrogs på riddarhuset i febr. 1845, uppläste därför v. Hartmansdorff — tanken emanerade troligen från Palmstierna⁶ — ett av honom tillsammans med denne och brodern uppgjort förslag ⁷ till underdånig skrivelse, vilken framhöll, att den olika arvsrätten var en adelns förmån och rättighet, varifrån den ej kunde avstå. Den var nödvändig för adelns bestånd, och därmed sammanhängande nära fäderneslandets upprätthållande och ära. ⁸ Adeln vore i sin fulla rätt att avlåta en dylik skrivelse, hävdade Palmstierna, då frågan härom kort efter konungens avresa till Norge⁹ debatterades på riddarhuset, och han sökte leda i bevis, att endast regeringsformens 114:e paragraf, enligt vilken ståndens privilegier, förmåner och friheter icke kunde ändras med mindre än samtligas bifall, var tillämplig i det föreliggande fallet. Var det icke att förlora en rättighet att i ett bo av 60,000 rdrs värde äga 30,000 i stället för 40,000 rdr, ingen förmån att av ett arv, delat med en kvinnlig medarvinge, få 60,000 i stället för 45,000 rdr? När ändring av riddarhusordningen föreslagits, hade det hetat, att adeln icke kunde reformera sig själv utan de andra ståndens samtycke. Men åsyftades såsom nu att omintetgöra adelns väsentligaste rättigheter, då skulle dess bifall icke behövas?! Med ett

¹ v. Hartmansdorffs almanacksanteckn. 22/1, 1844.

² Bondeståndets prot. 1844—45, II, s. 275 f.

³ Ridderskapets och adelns prot. 1844—45, V, s. 290 f.

⁴ Ibid., VII, s. 201. — Det vore adelns plikt att med alla grundlagsenliga medel hindra förslaget från att bli lag, och Björnstjerna utför förbittrat mot Geijer, vilken i sina inför konungaparet just hållna föreläsningar »Om vår tids inre samhällsförhållanden» betecknat den indragna adelsfanan som en träffande sinnebild för adeln, numera endast »magni nominis umbræ». Ibid., V, s. 679 f. — Om den polemik med Anders Fryxell Geijers ord senare föranledde och vari C. O. Palmstierna anonymt deltog med några besinningsfulla »ord om aristokrater och stånd», se bl. a. J. Landquist i E. G. Geijers Samlade skrifter, IX (1929), s. 446 ff. — Björnstjernas anförande 9/11 1844 avtrycktes in extenso i Allgemeine Preussische Zeitung 11/1 1845.

⁵ Lagutskottets memorial nr 68.

⁶ Jfr Ridderskapets och adelns prot. 1844—45, V, s. 263, 290 f.

⁷ v. Hartmansdorffs almanacksanteckn. 26 och 29 jan., 2 febr. 1845. Ej utan skäl fann v. H. Palmstierna »het och överdriven»: dennes »Idéer till underdånig skrivelse (innan åsikten om rättsfrågan hunnit stadgas)», Skenäs, utmåla än mörkare än den av v. Hartmansdorff slutredigerade skriven de även för konungamakten olyckliga följderna av en sanktion.

⁸ Ridderskapets och adelns prot. 1844—45, VII, s. 68 ff.

⁹ Enligt Cartwright (till Aberdeen 29/1 1845, confid., Public Record Office) utnyttjade de konservativa konungens frånvaro för att skärpa sin opposition.

dylikt jämkande av tolkningar efter omständigheterna kom man ett gott stycke på den väg, som ledde till upplösning av Sveriges regeringssätt.¹ »Med is i huvudet och med eld i hjärtat» hävdade Palmstierna — debatten fortgick till midnatt — att lagbunden, ärtlig monarki i längden icke kunde bestå i den ena vågskålen, om den andra fylldes av ett homogent demokratiskt element: den förra krävde stöd av ett annat ärtligt, politiskt element, vilket dock icke vore tänkbart utan att därmed förknippades fast, helst oavhändelig egendom. Alltjämt fanns en anseelig mängd fastigheter kvar i den svenska adelns hand,² och så länge detta var fallet, förmådde denna mycket till fäderneslandets bästa, särskilt om man med adeln sammanknöt den stora massan orepresenterade ofrälse jordägare. Bibehållna vid ostyckade hemman vore dessa en återhållande kraft, men beforderades (genom den lika arvsrätten) jordens ytterligare styckning, skulle bondeståndet med hela sin tyngd falla i den demokratiska vågskålen och från att ha varit ett kraftigt stöd för kungamakten bli ett lämpligt verktyg åt demagogen.³

Hade riddarhusets konservativa med sin protest avsett att skrämma konungen från sanktionen⁴ och sålunda brouillera honom med de liberala,⁵ så slog beräkningen fel.⁶ Dess skrivelse lämnades utan avseende. Trots betänkligheter vållade av formella brister,⁷ trots nära nog hela högsta domstolens⁸ och halva statsrådets (varibland stats- och utrikesministrars) avstyrkanden, biföll konungen

¹ Ridderskapets och adelns prot. 1844—45, VII, s. 177 ff.

² Enligt konungens upplysning till Geijer nov. 1844 innehade adeln förmögenhet till ett värde av 73 miljoner, prästerna 1 $\frac{1}{2}$, borgarna 44, ofrälse ståndspersoner 52 och bönderna 163 miljoner rdr. Landquist i Geijers Saml. skrifter, X, s. 404. — Genom plundring och överdrivet adlande hade kronan tidigare förfalskat adelsinstitutionen i Sverige, men alltjämt var den en del av dettats statsförfattning, som icke kunde bortkastas med mindre allt ramlade. Ännu många år förmådde helt visst spillrorna stödja den monarkiska skyddsmur, bakom vilken den nya skörden mognade. När skydd mot vindarna ej längre behövdes, då skulle muren rasa av sig själv och de stödjande spillrorna hade då försvunnit. »Materialia, obegagnade i diskussionen d. 8 febr. 1845», Skenäs.

³ Skulle »vacklande svaghet» visa sig i frågan, ville Palmstierna ej blott underskriva Geijers dom, utan rent av erkänna att adeln ej vore mera än »drömmen av en skugga». Ridderskapets och adelns prot. 1844—45, VII, s. 239 ff.

⁴ Även från minoriteten i bondeståndet anhölls det, att konungen måtte vägra sin sanktion. Dalman, a. a., IV, s. 85.

⁵ Cartwright t. Aberdeen 27/1 1845, Private, Public Record Office. — »... With an excessive want of judgment [v. Hartmansdorff and his adherents] tried to extort from the King by force, as it were, the refusal of His sanction ... for the sake of compromising Him with their opponents.» Dens. 29/8, confid. — C. råkade Palmstierna på whistafnarn hos den gamle greve Carl Axel Löwenhielm.

⁶ »... being forced into this position, His Majesty took His resolution in a way which proved that these nobles had mistaken His character and their own game.» Ibid.

⁷ v. Hartmansdorff, almanacksanteckn. 18/1 1845.

⁸ Justitieråden greve Nils Snoilsky och N. W. Stråle delade den i adelns protestskrivelse hävdade åsikten.

d. 15 maj 1845 de tre ståndens beslut.¹ När sanktionen fyra dagar senare tillkännagavs på rikssalen, dit endast ett fåtal adelsmän men många ofrälse infunnit sig, hälsades den, enligt somliga, med »gillande sorl». Andra åter menade, berättar hovmarskalken Bernhard v. Beskow, att sorlet berodde på, att man trodde, att lantmarskalken greve Arvid Posse ämnade protestera, när han framträdde att mottaga sitt exemplar av lagen.² Ett var säkert: konungens handling gjorde djupt intryck. Med denna lagändring, till sina följder den måhända viktigaste av Oscar I:s reformer,³ inleddes ett betydelsefullt skede av kvinnans emancipationssträvan,⁴ men därmed lades även — som de konservativa befarade⁵ och Gustaf Sundbärg senare anmärkt — grunden till »den stora mängden överintecknade gårdar efter arvsskiftena».⁶ — Den 16 maj, kvällen efter ärendets avgörande i statsrådet, infann sig konungen på Operan, där Jenny Lind hänryckte stockholmarna i »Norma». Men nu var det ej henne ovationer, hurraropen och folksången gällde — de riktades mot den liberale monarken i kungalogen.⁷ När riksdagen en vecka senare (d. 23 maj) avblästes, firades den lika arvsrätten med en stor, subskriberad bankett på Börsen, vari alla de liberala koryféerna deltog, och Carl Henrik Anckarsvärd utbragte konungens skål.⁸

Om jublet var stort bland framstegspartiet, så var harmen knappast mindre på riddarhuset. Cartwrights parallell mellan konung Oscars ställning efter riksdagens slut och Gustaf III:s omedelbart före d. 16 mars 1792,⁹ måste väl betecknas som en retorisk överdrift, men anspelningar saknades ej (bl. a. hos Björnstjerna) på adelns samhällsfrälsande ingrepp mot det kungliga enväldet år 1789.¹⁰ 1845

¹ Att avslå lagändringen vore stridande mot de rättsåsikter konungen alltid hyst och uttalat. Statsrådsprotokoll i justitiedepartementsärender 18/5 1845, RA.

² v. Beskow, Dagboksanteckningar 18/5 1845, KB. — »Poète et académicien à prétentions toutes ses [v. B:s] prédilections sont pour la trame des français. S'il n'entre pas au conseil, il aura probablement le poste de Paris dès que le vétéran qui l'occupe, . . . aurait rejoint son vieux Roi.» Nesselrode t. v. Krüdener 27/5 1844, g. st., mémoire, Moskva.

³ Jfr O. I. Fåhræus, Skildringar ur det offentliga lifvet (1880), s. 192, 212 ff.

⁴ Lydia Wahlström, Den svenska kvinnörelsens historia (1933), s. 24.

⁵ J. C. Hellberg (Posthumus), Ur minnet och dagboken om mina samtida, II (1870), s. 42.

⁶ Emigrationsutredningens betänkande (1913), s. 136.

⁷ v. Beskow, Dagboksanteckningar 18/5 1845.

⁸ Dens. 23/5 och 8/5; Dagligt Allehanda 24/5 1845.

⁹ Cartwright t. Aberdeen 28/5 1845, confid., Public Record Office. »... these differences . . . are much to be regretted, for although [the nobles] are no longer the powerful Swedish nobles of fifty years since, they . . . ought not to be held too cheap.» Ibid. — Jfr även dens. t. dens. 27/1 Private, och nr 13, confid. och den ryske chargé d'affaires Glinka t. Nesselrode 8/5 1844, nr 11 (7948), Moskva.

¹⁰ Ridderskapets och adelns prot. 1844—45, VII, s. 204. Jfr K. Warburg, Johan Gabriel Richert (1905), s. 225.

tog sig förbittringen dock luft endast i oskyldiga demonstrationer, såsom när Palmstierna, vilken uteblivit från plenum på rikssalen d. 19 maj, under kvällen visade sig på Operan — klädd i sorgdräkt!¹ När det d. 21 maj, kört efter sanktionen, föreslogs, att den nya lagen, vad giftorätten beträffade, borde förklaras icke ha retroaktiv verkan, ville v. Hartmansdorff utsträcka denna motion till en anhållan om ett återtagande av *hela* lagen; lantmarskalken Posse svarade, att enligt grundlagen kunde beslut icke upphävas av samma riksdag, som fattat dem, och detta svar uppkallade Palmstierna till den vassa anmärkningen, att han ej såg någon skillnad mellan att upphäva en lags särskilda stadganden eller att i dess helhet återkalla den — »om lag det är».²

Utmaningen inrapporterades omedelbart av lantmarskalken till konungen.³ Det blev droppen, som kom bägaren att rinna över.⁴ Några dagar efter riksdagens avblåsande meddelades Palmstierna av Ihre, att hans rappell från Petersburg var avgjord: i anseende till hans ogillande av regeringens åtgärder funne konungen att det för bägge parter skulle medföra en skev ställning, om han återinträdde på sin post. Vid en audiens dagen därpå (d. 30 maj) — samtalet fördes å bägge sidor »med fullkomligaste lugn»,⁵ men tyckes ej hava varit utan en viss tillspetsning — förklarade konungen, att han ej avsåge att visa onåd eller förgätnhet av gjorda tjänster, men som Palmstierna icke företrädde hans system eller regeringsprinciper, kunde konungen ej längre låta sig representeras av honom. Härtill genmålde Palmstierna — enligt vad han efteråt anförtrodde brorsonen — att han icke kunde känna dessa principer, då han ju icke fått del av dem.⁶ Enligt en annan, betydligt senare källa, skall han även ha avvisat

¹ Une espèce de mémoires.

² Ridderskapets och adelns prot. 1844—45, X, s. 625. Jfr Palmstierna t. v. Hartmansdorff ²¹/₁₁ 1845, RA; Hellberg, a. a., II, s. 47; Dalman, a. a., IV, s. 86 f.

³ »[Posse] ... se mit à quatre pour le faire chasser de son poste par le Roi. Le comte Posse et tous ses amis ... dirent que tant que le Roi voulut rester sur Son trône, il Lui fallait absolument le rappeler avec le comte Björnstjerna, etc. Le pauvre leur crut!» Une espèce de mémoires. Jfr v. Beskow ²³/₈ 1845 och Hellberg, a. a., II, s. 47. Posse speciminerade måhända för utrikesministerposten, se Löwenhielm t. Björnstjerna ⁸/₈ 1845, Almare-Ståket. — Om Palmstiernas hetsiga sinnelag vittna v. Hartmansdorffs almanacksanteckningar ⁸/₈ och ²⁸/₄ 1845.

⁴ Redan ¹⁰/₈ hade v. Hartmansdorff kunnat berätta, att konungen »var ond på» Palmstierna (måhända på grund av hans uppträdande mot regeringen i tolagsfrågan). Om P:s roll i denna se Ridderskapets och adelns prot. 1844—45, VI, s. 415 f., IX, s. 53 f. och Cartwright t. Aberdeen ²¹/₄ 1845, Public Record Office.

⁵ Palmstierna t. brodern ²⁰/₈ Skenäs. Se även dens. t. dens. ²³/₈ 1845 och framställningen i C. F. H. Palmstiernas Berättelser, s. 139, vilken bygger på dessa brev, citerade i G. Heckscher, Konung och statsråd i 1809 års författning (1933), s. 135, not 3, 439 f.

⁶ Une espèce de mémoires. Jfr v. Beskow ²⁷/₈ 1845 och ⁹/₈ 1859 samt Hellberg, a. a., II, s. 70 f.

konungens samtidigt gjorda erbjudande av en annan post än Petersburg med de kärva orden: »jag är och förblir överallt densamme».¹ Brytningen blev definitiv.²

I ett handbrev till kejsar Nikolaus utvecklade konung Oscar skälen till det uppseendeväckande steget.³ För reformsträvandenas framgång erfordrades, förklarade han, att de underordnade ämbetsmännen identifierade sig med hans politik och av allt sitt nit understödde hans ansträngningar, något som naturligtvis främst ålåg dem, vilka utomlands voro språkrören för konungens »innersta tankar». Palmstiernas uppförande under riksdagen hade icke motsvarat dessa krav, och som denne tidigare övervägt att av hälsoskäl lämna tjänsten, satte konungen honom nu med nöje i stånd att tillbringa några år i ett »mera hälsosamt klimat».⁴

Meddelandet uppfattades i Petersburg som ett urskuldande, ty kejsaren hade av ministerrapporterna från Stockholm bibragts den uppfattningen, att Palmstiernas avskedande var en eftergift åt den liberala tidningshetsen.⁵ Med smärtsam överraskning erfor han konungens omdöme om denne och förmodade, att indicierna måst vara synnerligen graverande för att förmå konungen att avskeda en åldrig trotjänare, vars lojalitet, tillgivenhet för sin konung och rent monarkiska tänkesätt han (kejsaren) städse uppskattat under en lång följd av år. Han avhöll sig från vidare kommentarer, men dölde ej den känsla av saknad, varmed han skildes från Palmstierna, vars utmärkta egenskaper han högakade.⁶ Att dessa ord voro uppriktigt menade visades också av den demonstrativa välvilja, som mötte Palmstierna under avskedsbesöket i Petersburg och av de höga ryska nåde-

¹ Hellberg, a. a., IX (1873), s. 159 f. Dennes dramatiska skildring är skriven betydligt senare, troligen på grund av upplysningar från Palmstierna själv, då de bägge vistades i Hamburg, där H. sedan 1856 var svensk postkommissarie.

² Samma dag förberedde Manderström, efter att själv hava avböjt posten, Nordin på hans förestående utnämning till Petersburg. — Jfr Göteborgs Handelstidning 20/8 och Jönköpingsbladet 21/8 1845.

³ Rappellen blev t. v. hemlighållen.

⁴ Konung Oscar t. kejsar Nikolaus 24/8 1845, lettre de cabinet, koncept i UD:s doss., Manderström t. chargé d'affaires i Petersburg, F. Wedel Jarlsberg s. d. confid., UD:s doss., RA. Jfr v. Beskow, 27, 28 och 30 aug. — För v. Krüdener framställdes också rappellen som ett tillmötesgående av Palmstiernas upprepade begäran. v. K. t. Nesselrode 21/8 1845, nr 40 (11695), Moskva.

⁵ Nesselrodes Rapports à l'Empereur. Compte rendu ... Suède et Danemarck 1845, Moskva. — »... si le Roi Oscar est liberal par conviction, Il l'est pour le moins tout autant par faiblesse de caractère. Cette faiblesse Le dispose à Se laisser influencer par l'opinion publique et par la presse, ainsi qu'à Lui faire attacher un prix exagéré à la popularité dont Il jouit.» v. Krüdener t. Nesselrode 21/8 1845, brev (11698), Moskva.

⁶ Kejsar Nikolaus t. konung Oscar 21/8, g. st.; Nesselrode t. v. Krüdener 18/8 1845, g. st. (2292). Kanslern förmodade att denna reprimand skulle väcka konungen till eftertanke samt visa honom att eftergifterna avlägsnade honom från kejsarens tänkesätt och känslor. Rapports ... 1845.

vedermälen, som kort därefter kommo honom till del.¹ Rikskanslern Nesselrode fann, rapporterade Palmstierna i sitt »politiska testamente» — de sista depescherna från Petersburg — läget i Sverige erbjuda åtskilliga jämförelsepunkter med det i Preussen; även där trodde man sig kunna bemästra utvecklingen efter behag — något som kanslern för sin del betvivlade.² Kejsar Nikolaus dolde ej sina farhågor beträffande den politiska »upphetsningen» i Sverige, men uttryckte den förhoppningen, att konungen i farans stund skulle visa nödig fasthet i försvaret av de rättigheter, »que Nous tenons de Dieu». Själv hade kejsaren till grundsats att hellre förekomma än framkalla dylika ytterlighetsfall. En tidpunkt av allmän jäsning vore ej lämpad för genomförandet av reformer, allra minst i Sverige med dess färska antecedentia — kejsaren menade studentskandinavismen.³

När Palmstiernas rappell bekräftades,⁴ väckte den ett utomordentligt uppseende; enligt v. Beskow blev den »samtalsämnet» i Stockholm.⁵ »Cela retentira en Europe!» utbrast landshövding Fredrik Ridderstolpe⁶ och han blev i viss mån sannspädd; de utländska

¹ Riddartecknet av Alexander Nevski-orden och en hedrande skrivelse från kejsaren ²²/₈, se bl. a. Aftonbladet ¹⁰/₁₀ 1845. Nordin t. Tersmeden ¹⁴/₁₀, RA, och Palmstierna t. Manderström ¹⁰/₁₀, Manderström t. P. ¹⁰/₁₁ 1846, UD:s doss., RA. — Huruvida P. mot slutet av sin verksamhet verkligen varit persona grata vid det ryska hovet, kan måhända ifrågasättas. »Cela est très bien», tecknade kejsaren å den ovan citerade rapporten (nr 11695), och Nordin kunde redan ¹⁰/₁₁ (nr 3) meddela (han hade muntliga order att förklara motiven till rappellen), att ingen i Petersburg längre tänkte på P. eller på hans rappell. Jfr även franske ministern i Stockholm V. Lobstein t. utrikesministern Guizot ¹⁴/₁₁ 1845, nr 1, Archives du Ministère des Affaires Étrangères, Paris.

² Palmstierna t. Ihre ²²/₈, nr 1, Muscovitica, RA. — Jfr v. Beskow ²²/₁₀ 1845.

³ Palmstierna t. Ihre ²/₉ 1845, nr 2, ap. — P. genmålde, att då vissa reformer av representationen voro oundgängliga, vördnaden för kungamakten och laglydnaden djupt rotade bland folket samt konung Oscar dessutom personligen mycket populär, så behövde man ej frukta en reell fara, som konungen ej lätt skulle kunna undvika: »C'est à l'avenir, monsieur le baron, de justifier mon assurance ou de la démentir.» P. t. Ihre ²/₉ 1845, nr 2, apostille, RA. — När det året innan hade blivit känt, att Uppsala studenter planerade en färd till Köpenhamn som svar på de danska studenternas visit i Uppsala 1843 (om P:s hållning härtill se hans rapporter ²⁰/₆, rés., ⁶/₇, nr 32, ¹²/₇, nr 34, ¹⁷/₇ och ²⁰/₇, nr 36, 1843, RA.; T. Blomquist, De nordiska regeringarna och studentmötet 1843, i HT 1919, s. 195; dens., De nordiska rikenas uppgörelse med Marocko 1845, i Hist. Studier tillägn. L. Stavenow 1924, s. 266), hade P. haft i tankarna att föreslå de akademiska myndigheterna ett tillkännagivande att deltagare i dylika »skrävlande snackuppträden» i framtiden icke skulle komma i fråga vid befordringar inom stat och kyrka(!). Koncept t. brev t. statsrådet I. Heurlin ¹⁶/₃ 1844, Skenäs. Jfr även P. t. Ihre s. d., nr 11, apostille ³/₉, nr 14, apostille 1, ¹²/₈ och ²²/₅, nr 17, 26, RA, samt Nesselrode t. v. Krüdener ⁸/₈ 1844, g. st., Moskva.

⁴ Prot. över ministeriellt ärende 18 och statsrådsprot. över UD:s ärende 19 aug. 1845. — En hög årlig pension (1,800 rdr hamburger banco) anslags samtidigt till Palmstierna. Prot. över ministeriella ärenden ¹⁸/₈ och ²²/₁₀; statsrådsprot. över UD:s förordningsärende ²²/₁₀. — »Jag ville önska att kunna tjäna så som [P.] gjort det, men även att vid hans ålder röna en disgrace, som hade sådana följder.» Manderström t. Stierneid ²⁴/₁₀ 1845, RA.

⁵ v. Beskow ²¹/₈ 1845.

⁶ v. Hartmansdorffs almanacksanteckn. ²/₉ 1845.

diplomaterna tillskrevs sina hov hela depescher därom.¹ Björnstjerna fann rappellen »oerhörd i Sveriges historia»,² och upprörd citerade v. Hartmansdorff William Pitts gravskrift: »He disposed for twenty years the favours of the Crown and died poor»,³ men den liberala pressen jublade över konungens kraftåtgärd. Dagligt Allehanda fastslog, att den var den »ömtåligaste mortifikation» de konservativa erfärut⁴ och förlyfte sig till profetian, att rappellen skulle utöva ett »betydelsefullt inflytande» på de Förenade rikenas framtida hållning mot Ryssland.⁵

En dylik grötmyndighet kunde ej gärna förbli obesvarad,⁶ och nu inleddes en hetsig polemik, som snart vidgades att omfatta hela den svenska pressen. Stödd på ett vidlyftigt material från Björnstjerna (av naturliga skäl hölls denne själv undan⁷) vände sig Svenska Minervas redaktör, v. Brinkman, i en »insändare från Skåne»⁸ med skärpa mot de liberala tidningarnas oförsynta tilltag att låna konungen sina egna småaktiga partisyften men dolde ej att saken hade karaktär av »imposition» från pressens sida.⁹ Vid den påfallande brist på kapaciteter att fylla de viktigaste posterna i regering och förvaltning vore det emellertid alltför tidigt för den f. d. oppositionen att förneka sina forna grundsatser och uppmana regeringen till

¹ v. Krüdener t. Nesselrode ²¹/₈, n:r 40 (11695), brev s. d. (11698) och till t. f. rikskanslern Vorontsov-Daškov ²/₁₆, n:r 47 (11928), Moskva; franske ministern i Stockholm Ch. de Mornay t. Guizot ²¹/₈, n:r 69, Paris, samt brittiske chargé d'affaires Gordon t. Aberdeen ²²/₈, 1845, London. — En tysk korrespondensartikel från Stockholm, citerad i Aftonbladet, meddelade även »ultramonarkistens» fall.

² Björnstjerna t. Tersmeden ²²/₈, RA. — Se även Palmstierna t. B. ²²/₈, 1845, Almare-Stäket.

³ v. Hartmansdorff t. Björnstjerna ⁴/₁₈, 1845, Almare-Stäket.

⁴ Dagligt Allehanda ²²/₈, 1845.

⁵ Ibid. ²²/₈. Se även Aftonbladet 21 och 22 aug., Posttidningen ²²/₈ och Svenska Minerva ²²/₈, 1845.

⁶ »Jag vidrör blott pour mémoire Dalmans manifest om förändrat system i anseende till vår östra granne', ty jag vill icke kråkas. Lyckligtvis vet hela Norden, att en dummare karl än Dalman lever ej i Norden.» Löwenhielm t. Palmstierna ¹¹/₁₁, Skenäs. Dalmans uppfattning delades av den engelske chargé d'affaires: »The step taken by the King... is... one of great importance as regards His Majesty's foreign as well as home policy...» Gordon t. Aberdeen ²²/₈, 1845, Public Record Office.

⁷ Björnstjernas »thema» blev av v. Brinkman avsevärt »urblekt» med hänsyn till dess alltför lätt igenkännliga stil och många hänvisningar till engelska och franska förhållanden. Det gällde att med varsamhet draga gränslinjen mellan »den högsta personligheten och dess låga uttolkare». C. G. v. Brinkman t. Björnstjerna 11 och 16 sept. 1845, Almare-Stäket.

⁸ Naturen av denna insändare genomskådades av Dagligt Allehanda (²²/₈, 1845).

⁹ Om med de av Dagligt Allehanda påpekade »förändrade förhållanden» ej avsågs annat än bland ständerna förändrade styrelseåsikter, så kunde dessa ej hindra Palmstierna att alltjämt representera sitt land i Petersburg. »Friherre Nils Palmstiernas rappell», Svenska Minerva 16 och 18 sept., avtryckt i Morgonen ¹²/₉.

reaktionsåtgärder mot de konservativa motståndarna.¹ — Allehanda svarade med att påpeka, hurusom ombyten brukade äga rum inom utrikesrepresentationen vid tron- och regeringsskiften — en rappell behövde alltså icke tolkas som förföljelse eller personlig onåd² — och J. P. Theorells Winterblad sökte göra gällande, att sändebuden utomlands, »de närmaste depositärerna av regeringens förtroende», i själ och hjärta borde vara av dess system. Med Palmstiernas rappell, vilken slagit ned som en bomb bland de konservativa, hade regeringen velat visa, att den menade allvar. Det var Palmstiernas eget fel, att man börjat leken med honom, ty ingen hade framträtt lika »skarpkantigt och stelt» som han eller med ett så »rätt framkallande av en fallen aristokratis allra mest stöiande anspråk» förtörnat folket.³ — Dagligt Allehandas återopande av den diplomatiska sedvanan vederlades emellertid lätt. I England var det icke konungen, utan regeringen, erinrade v. Brinkman, som till- och avsatte diplomater och andra högre ämbetsmän, vilkas indräktiga platser behandlades som ett slags handelsvara; i Sverige hade till all lycka statsrådet ännu icke hunnit denna maktfullkomlighet.⁴

Frågan gled snabbt ut i vidare ringar, aktualiserande den senast 1840 livligt debatterade politiska »ministeransvarigheten».⁵ För en gångs skull tycktes konservativa och liberala från skilda utgångspunkter här finna varandra. Svenska Minerva ifrågasatte huruvida,

¹ Ibid. — »Artikeln från Skåne var märklig och blir troligen ej besvarad med annat än krumsprång.» C. O. Palmstierna t. v. Hartmansdorff ⁴/₁₀, RA. — Jfr även v. Beskow t. Askelöf ¹²/₉, KB, Östgöta Patriot ²⁷/₉, samt Skara Tidning ²¹/₉ och ¹²/₉ 1845.

² I Palmstiernas fall tillkom dock den speciella omständigheten, att han med sina strängt konservativa grundsatser vore föga lämpad att representera en konung, vars avsikt ju var att framgå i liberal, reformerande riktning; rikets tjänst vore föga betjänt därmed. »Herr Friherre Nils Palmstiernas rappell», Dagligt Allehanda ²⁰/₉. Jfr även samma ²²/₉. — Aftonbladet angrep ²²/₉ frukterna av P:s verksamhet i Petersburg, och Post- och Inrikes tidningar antydde ²²/₉ 1845, att skälen till rappellen kunnat vara nödvändigheten att spara.

³ Redan genom »icke-vetandets tillvaro» kunde en man med Palmstiernas åsikter anses skild från »förtroendet». »Den stora reträtten», Winterbladet ²⁷/₉, avtryckt i Dagligt Allehanda ²/₁₀ och i Östgöta Correspondenten 15 och 18 okt. Se även Winterbladet 11 och 18 okt. 1845.

⁴ Svenska Minerva ²²/₉. Se även samma ²⁵/₉ 1845: »Om Aftonbladets senaste utlåtanden angående Friherre Palmstierna». — Vid regeringsskiften i England och Frankrike byttes förutom regeringsmedlemmarna endast högre hovchager — diplomaterna sutto kvar. I England och Frankrike hade regeringen politisk färg, men i Sverige hade denna förklarats sig neutral. Icke borde konungen då uppträda som partiman? Ville man i Sverige införa den »förment engelska seden» att för politiska åsikter avskeda ämbetsmän, måste man såsom i England överlåta till- och avsättningar åt en ansvarig minister. Björnstjerna, »Thema», Almare-Stäket.

⁵ Palmstiernas egen ställning till denna belyses av följande rader: »... Icke... skulle jag... vilja sitta vid rådsbord, även hos en enväldig monark utan att på det hela såväl som i de viktigaste specialia vara liktänkt. Men ej heller med förbindelse att bryta för varje lappri.» P. t. Löwenhielm ²⁰/₁ 1838, RA.

ifall, såsom Dagligt Allehanda insisterade, statsförfattningen väsentligt förändrats under den nya regimen, det icke varit mera i sin ordning att påyrka utgallring av de statsråd, som förklarat sig mot den lika arvsrätten,¹ och den senare tillstod sin förvåning över de statsråd, som övergivit konungen i striden mot de konservativas »trotsande anspråk», och detta ehuru de insett den politiska vikt arvsrättsfrågan erhållit genom Palmstiernas och Björnstiernas »oförståndiga ansträngningar».²

Dithän hade diskussionen hunnit,³ då, genom tillkännagivandet, att Nordin i Washington utsetts till Palmstiernas efterträdare i Petersburg, den senares rappell blev full visshet.⁴ Ett återuppflammande av polemiken blev den närmaste följden. Främst fördes nu de konservativas talan av v. Hartmansdorff, i tvenne vidlyftiga osignerade artiklar i Hellbergs Morgonen. Varför hade icke Palmstierna, frågade han, ostraffat kunnat få säga sin mening i en fråga, där regeringen förhöll sig neutral?⁵ Om cheferna för alla lagkarlar och sändebud kunnat stanna kvar, ehuru de tillkännagivit från konungens avvikande åsikter, varför hade icke en underordnad kunnat få göra detsamma, så mycket mera som denne i sin ämbetsutövning ej hade något med lagändringen att skaffa? Gällde »det falskeligen s. k. konstitutionella systemet» i Sverige, hade väl rappellen varit i sin ordning, men då hade »mouvementet» även bort drabba de statsråd, som röstat mot den lika arvsrätten. När Palmstiernas rappell var före i konseljen, hade dessa bort yrka, att början gjordes med dem själva, banérförarna på det politiska stridsfältet. Genom att nu kvarstanna riskerade de, slöt v. Hartmansdorff, att bli ansedda som opålitliga ledare.⁶

Ju längre polemiken fortsatte, desto mera växte perspektiven.

¹ »Ett par frågor till Allehanda», Svenska Minerva 27/8; se även samma tidn. 30/8. Björnstierna t. Tersmeden 22/8, v. Brinkman t. J. Ch. Askelöf 7/9 1845, KB.

² Statsrådets framträdande under kollektivt ansvar vid ett annat tillfälle under riksdagen hade dock varit ett »tämligen viktigt framsteg på det konstitutionella regeringssättets bana». »Ett par svar till Minerva», Dagligt Allehanda 1/10. Se även Posttidningen 3/10 1845.

³ Svenska Minerva 4/10; »Vid första genomgåendet av Allehandas svar på frågorna»; Dagligt Allehanda 9/10; Svenska Minerva 7/10; Aftonbladet s. d.; Posttidningen 8/10; Svenska Minerva 9/10; »Varjehanda»; Östgöta-Patrioten 11/10 1845.

⁴ Protokoll över ministeriellt ärende 9/10 1845, RA; se Posttidningen s. d.

⁵ Att de konservativa dock ganska väl kände konungens ställning till frågan framgår av v. Hartmansdorffs almanacksanteckn. 21, 25 och 28 dec. 1844.

⁶ »Varför har Friherre Palmstierna återkallats från sin beskickning vid ryska hovet?» Morgonen 10 och 14 okt. Se även Aftonbladet 10, Posttidningen 11 och 14 okt.; Dagligt Allehanda 13/10; Östgöta-Patrioten 13/10; C. F. Palmstierna, a. a., s. 235, not 8. — B* förtjust över den P'ska artikeln, sade att vederbörande måtte skämmas sina ögon ur sig. . . . B:a yttrande om någons opålitlighet och kortsynthet, i förening med enskilda, älskvärda egenskaper.» v. Hartmansdorffs almanacksanteckn. 15/10 1845.

I Morgonen varnade även Palmstiernas forne legationssekreterare, kammarherre Nils Tersmeden,¹ för att genom överilade reformer dana Sverige till ett laboratorium för demokratiska idéer; andra styrelser tålde ej denna politiska smitta, och den starkare kände sin rätt.² Sveriges representanter hos grannstaterna borde icke, svarade Winterbladet på dessa hotelser, vara »intoleranta, illa underrättade partimän», vilka hade intresse av att vanställa vad som försiggick i hemlandet. Först *dessas* färgade underrättelser kunde framkalla en intervention från utlandet, men fara härför förelåg icke, och Sverige behövde ej misströsta, om än »varenda högförnäm sekundlöjtnant» toge avsked i harmen över regeringens djärvhet att från sitt förtroende skilja en person», som gjort allt för att synas uppträda som »andras ombud vid riksdagen».³

Kontentan av diskussionen kan måhända anses dragen i ett brev från Gustaf Löwenhielm.⁴ Enligt denne hade Palmstierna förtjänat sin rappell endast ifall han *mot* given ledning opponerat och fortsatt därmed *trots* erhållen varning. Ledningen fann Löwenhielm emellertid, likt »klimatet i Portugal», ha varit »högst obetydlig», och någon varning hade alls icke avhört från den flegmatiske Ihre. Allt, som ordats härutöver, hade »kråkinklat utomkring statsfrågan».⁵

Det vill förefalla, som om det stora uppseende rappellen väckte, slutligen började stämman konung Oscar betänksam.⁶ Hade han med Palmstiernas rappell avsett att inleda en razzia bland sina »upp-

¹ Att denne var författaren styrkes av v. Hartmansdorffs almanacksanteckn.

² 10/10 1845.

³ Valet av den konservative Nordin syntes dock, slutade Tersmeden, vara en borgen för att man hade samma huvudmål som förr i sikte: ett gott förhållande till Ryssland. Men vad hade då påkallat Palmstiernas rappell? »Ännu ett ord om Friherre Palmstiernas entledigande». Morgonen 29/10 1845. P:s rappell föranledde T. att vid följande riksdag till konstitutionsutskottet ingiva en skriftlig anmärkningsanledning mot konungens rådgivare. Dagligt Allehanda 7/11; P. t. T. 2/11 1848, RA.

⁴ »Sverige och »mäktiga grannar». Winterbladet 2/11 och 12/11. Jfr även samma 1/11; Östgöta-Patrioten 1 och 15 nov.; Dagligt Allehanda 2/11 1845; Svenska Minerva 6/1; »Principerna»; Posttidningen 12 och Svenska Minerva 20 jan.: »Principernas spökande»; Dagligt Allehanda 19/1 och 22/1 1846. — Se även Stockholms Dagblad 10/11: »Ett litet notandum i politiskt avseende», avtryckt i Aftonbladet s. d.; Morgonen 14/11: »Ett litet notandum för polisbladets», Den Konstitutionelle 21/11 1845, Hellberg, a. a., II, s. 81 f.

⁵ [Löwenhielm] ... bibehöll bättre, av vana eller förstånd, den disciplin, som man av K. M:ts minister bör kunna vänta. Manderström t. G. af Nordin 2/9 1844, Aske.

⁶ Arvsrätten var en »ståndssak», vari en parlamentarisk regering ej kunde göra anspråk på sina tjänares medhåll. Löwenhielm t. Palmstierna 21/11, Skenäs. Jfr dens. t. O. I. Fähræus 2/9 1845, Uppsala U. B.

⁷ »Saken har gjort så pass sensation, att man måhända så gärna hade den ogjord.» C. O. Palmstierna t. v. Hartmansdorff 4/10, RA. Konungen fann t. o. m. nödigt att för presidenten D. v. Schulzenheim betona sin grundlagsenliga rätt att byta sändebud, v. H:s almanacksanteckn. 18/10 1845.

studsiga» tromän,¹ enkannerligen inom utrikesdepartementet,² så stannade det nu trots liberala eggelser³ vid första steget. Under direkt hänvisning till arvsfrågans »besynnerliga vändning» uppmanade konungen i slutet av september den andre rappellandus, Björnstjerna, vilken på olika sätt sökt rättfärdiga sig,⁴ att stanna kvar i London och visade sig »nedslagen och besvårad», när Björnstjerna erinrade om att konungen tidigare utan invändningar hört hans eget yttrande i arvsfrågan.⁵ Aktionen mot Björnstjerna inskränkte sig till förlängd permission.⁶ Med tanke på den engelska tidningsepisoden och Björnstjernas förtäckta legitimisthot hade väl, kan man tycka, denne med lika rätt bort rappelleras.⁷ Vad som talat till Björnstjernas favör kan emellertid, fränsett hans dåliga affärer,⁸ ha varit hans liberala antecedentia,⁹ inflytelserika släktförbindelser¹⁰ och — last but not least — hans goda ställning i det konstitutionella styrelsesättets eget hemland. Med en rappell av Björnstjerna stod knappast, för att citera Crusenstolpe, någon »coup de théâtre et d'effet»¹¹ att vinna. Osannolikt är nämligen ej, att när konungen omsider beslöt att på sin minister vid det ryska hovet statuera ett exempel för den konservativa oppositionen, han haft i sikte effekten på den breda publiken av att en representant för Karl Johans rysspolitik offrades som »holocauste åt liberalismen».¹² »Lyran var, om än på avstånd, riktad mot tsaren själv.»¹³ Förbises må ej heller, att konung Oscar, i motsats till dynastins grundläggare, icke var särskilt känslig för legitimisthot, men däremot synnerligen ömtålig för allt ifrågasättande av »Rätt och Sanning».

¹ »Översåg min ställning i händelse jag avsåttes.» v. Hartmansdorff 12/8. Jfr även C. O. Palmstierna t. v. H. 27/8 1845, RA, och C. F. H. P:s Berättelser, s. 141.

² Jfr Protokoll över ministeriella ärenden 22/10, RA, och Svenskt Biografiskt Lexikon IV (1923—24), s. 686. — Palmstiernas broder förstod bättre att »tirer son épingle du jeu». Une espèce de mémoire. Jfr v. Hartmansdorffs almanacksanteckn. 15 och 16 jan. 1845.

³ Bl. a. Dagligt Allehanda 12/10 1844. Jfr v. Krüdener t. Nesselrode 21/8 1845 (11698) brev, Moskva, och Stenhammar, a. a., III, s. 36.

⁴ Koncept till apologi, Almare-Ståket. Jfr även v. Beskow 15 och 25 sept. 1845.

⁵ v. Hartmansdorffs almanacksanteckn. 26/8 1845.

⁶ Jfr Protokoll över ministeriellt ärende 18/8 1845, RA.

⁷ Detta var naturligtvis Cartwrights mening. C. t. Aberdeen 27/1 1845, nr 13, confid. London.

⁸ Löwenhielm t. Palmstierna 27/8 1846, Skenäs.

⁹ Dalman, a. a., IV, s. 138.

¹⁰ Lobstein t. Guizot 25/8 1846, nr 21, Paris.

¹¹ Minnesruna över Palmstierna i kalendern Svea 1864.

¹² Löwenhielm t. Palmstierna 28/11 1845, Skenäs. Jfr B. Sarrans Jeune, Histoire de Bernadotte II (1845), s. 308.

¹³ Crusenstolpe, ibid. Jfr G. Lallerstedt, La Scandinavie, ses craintes et ses espérances (1856), s. 182, 210.

Sedan striden väl var utkämpad, drog Palmstierna för sin del alla konsekvenserna därav. Efter återkomsten från Petersburg i slutet av oktober nedlade han alla sina övriga ämbeten¹ och vägrade att återse konungen,² innan han drog sig tillbaka i en, omedelbart efter rappellens tillkännagivande beslutad,³ frivillig landsflykt.⁴ »Alla oförrätterna» mot sig själv kunde han väl glömma, men icke att konungen därmed »visat sin fana för hela Europa».⁵ Endast hos änkedrottning Desideria, den sista länken med Karl Johans epok, gjorde han på anmodan sin avskedsuppvaktning.⁶

Innan utresan till Tyskland anträdde, hyllades den fallne av sina meningsfränder på en rad av middagar. Hos v. Hartmansdorff, där samtliga stånd voro representerade,⁷ besvarade han skälarna med att patetiskt resignerat deklamera Michael Choræus' »Tanke på min egen grav»:

»En minnesvård! den sörjer jag ej över,
den må förtjänsten få!
Till gravens lugn jag ingen vård behöver,
och multnar nog ändå.

Men finns blott en av mina många vänner,
vars ömhet jag var värd,
som sett mitt fall, och mina strider känner:
se där min eftervärld!

Om någon dag den lycka han begråter,
som kanske var för hård,
om någon dag mitt namn han kallar åter:
då har jag minnesvård!»⁸

¹ Palmstierna t. konungen. ^{11/8}, apostille. »... Liljencrantz' [hovmarskalkens] besök hos 'Pummelpuff' [Manderström?] för att förmå honom övertala Palmstierna att ej avsäga sig tjänsterna.» v. Beskow ^{9/8}. Jfr även dens. ^{11/8}, 1845.

² Sista gången Palmstierna såg konungen innan utresan var vid avskedsaudiensen 19 aug. 1845. P:s sväger, generaltulldirektören Carl Gyllenhaal, lyckades till slut utverka ett halvt löfte därom. »... alors, s'adressant à mon père [mon oncle] lui dit: »que ferais-tu à ma place?» Celui-ci ne dit pas un mot de réponse. Alors tout était fini, et mon oncle partit sans avoir revu le Roi.» Une espèce de mémoires.

³ v. Hartmansdorffs almanacksanteckn. ^{21/8}, 1845.

⁴ En dikt av Palmstierna i friherrinnan v. Beskows album ^{20/8}, 1845, omtryckt i C. F. H. P:s Berättelser, s. 139 f., vittnar våltaligt om detta beslut.

⁵ Une espèce de mémoires.

⁶ »... l'audience eut lieu d'une manière entièrement obséquieuse de part et d'autre.» Ibid.

⁷ Förutom värden, C. O. Palmstierna, och Björnstjerna: A. Gyldenstolpe och C. Printzensköld (vilka bägge under riksdagen rönt ett med P:s likartat öde), C. F. Horn, G. Lagerbielke, P. J. Lagergren, det norska statsrådet N. Krog, bondeståndets talman N. Strindlund och prosten i Klara J. O. Wallin. v. Hartmansdorff och v. Beskow ^{27/10}, 1845.

⁸ v. Beskow, ibid.

Denna svanesång väckte, anförtrorde v. Hartmansdorff sin almanacka, »allmän rörelse och uppståndelse».¹ Några dagar senare steg Palmstierna, följd till kajen av talrika vänner,² ombord på »Svithiod», som förde honom till Travemünde. D. 6 november ankom han till Hamburg, där han omsider med sin familj³ slog sig ned för återstoden av sina dagar.

III.

»Politisk död förutan spökande»⁴ hade »den saligen avsomnade» ålagt sig vid bosättningen utomlands. Det löftet höll han även. Med undantag för ett besök i Sverige 1850—51 då han »par curiosité» uttog riddarhuspollett för att än en gång slå ett slag för sitt gamla program i representationsfrågan⁵ och därvid av meningsfränderna feterades som en vördnadsbjudande politisk veteran,⁶ motstod han ståndaktigt lockelsen att återvända för att varaktigare ingripa i riksdagsstriderna. »Fata viam invenient.»⁷ Sitt uppförande på 1844—45 års riksdag ångrade han aldrig⁸ och ifrågasatte icke heller ko-

¹ v. Hartmansdorff ²⁷/₁₀ 1845.

² C. Arfwedson, B. v. Beskow, A. Gyldenstolpe, C. Gyllenhaal, v. Hartmansdorff, G. Lagerbielke, C. Printzensköld, D. v. Schulzenheim. Se v. Hartmansdorff och v. Beskow ²⁰/₁₀ 1845.

³ Efter ankomsten till Tyskland legaliserade Palmstierna genom äktenskap sin förbindelse med Christina Håkansson. Om dennas familj (hon var dotter till överfyrvärkaren vid Svea Artilleriregemente Pietro Noël Magito), se B. Schöldström, Damer och knektar (1902), s. 112. — P:s handling, vartill han styrktes av sina syskon, föranledde »skurrila» notiser i Dagligt Allehanda 29 och 31 dec. 1845, dem han själv bemötte med »tystnadens bortvråkande förakt». Se v. Hartmansdorffs odaterade koncept till brev t. C. O. P.; denne t. v. H. ¹⁰/₁₁; N. F. P. t. v. H. ²¹/₁₁ 1845, RA; Löwenhielm t. P. ⁵/₈ och ²⁷/₈, Skenäs; Tersmeden april 1846, RA; Svenska Minerva ²⁰/₁ 1846: »Varjehanda».

⁴ Palmstierna t. v. Hartmansdorff ¹²/₇, 1847, RA.

⁵ Ridderskapets och adelns prot. 1850—51, I, s. 242 ff. — In i det sista förblev han detta trogen och menade, att Sveriges statsförfattning kunde rättas icke genom »total upprivning» av den gamla, positivt givna grunden, utan genom utveckling därur: bortskärande av den obesuttna adelns självskrivenhet, fortsatt upptagande i stånden, även på riddarhuset, av de orepresenterade, stark revision av ståndernas arbetssätt. »Man hade då följt Englands av erfarenhet rättfärdigade exempel (1688 och vid reformen).» Palmstierna t. envoyén C. A. Järta i Berlin(?) ⁹/₂ 1863, RA. Det bifall, som hälsade dessa trots v. Hartmansdorffs gensagor vidlyftigt utvecklade punkter, gällde nog främst den politiske martyren. Jfr P. t. Tersmeden ⁴/₂ 1852 och ²/₇ 1862, RA.

⁶ »I går [2/3, 1851] var ... en stor middag tillställd för generalen baron Palmstierna, som reser ut till Tyskland ... och icke återkommer hit. Generalen uppmnade de församlade till enighet. 'Så länge de två stånd, vars representanter han såg närvarande, drogo ens, vore fäderneslandets väl betryggat.' Vi voro dock endast tre präster, utom båda talmännen.» Stenhammar, a. a., III, s. 358. — Jfr även dens., s. 324, Reuterdahl, a. a., s. 267 f.; Hellberg, a. a.; III, s. 18, V, s. 30 f.; Tiden ⁵/₂ 1851.

⁷ Palmstierna t. Nils Tersmeden ²⁴/₈ och ⁹/₁₁ 1847, RA.

⁸ »... fastän ett noga skärskådande ... visar mig icke just misstag i det huvudsakliga, men många ofullkomligheter samt ett och annat större fel i sättet.» Palmstierna t. v. Hartmansdorff ¹²/₇, 1847, RA. Jfr även Palmstiernas Berättelser, s. 139.

nungens rätt att rappellera honom,¹ om än grollet mot denne, vars politik Palmstierna snart hade tillfredsställelsen se antaga en moderat prägelse,² stundom kunde svalla häftigt nog.³ Tiden blev den frivilligt biltoge ofta lång, och med glädje mottog han besök av genomresande landsmän.⁴ Från sitt välbelägna utsiktstorn följde han med alltjämt levande intresse den politiska utvecklingen i hemlandet; därom vittna värtaligt bl. a. de många breven till de trogna vännerna v. Hartmansdorff och Tersmeden,⁵ vari han ger märgfulla uttryck åt en nykter, illusionslös syn på tingen. Louis De Geers 1866 förverkligade representationsförslag väckte, när det första gången framlades, hans djupaste betänkligheter: genom att låta sig frångå de element (de ofrälse jordägarna), med vilkas hjälp den annars kunnat stödjas, lättade adeln, menade Palmstierna, sitt »slutliga föravskedande på grått papper.» Därmed inslogs vägen till »ett nytt Sverige, till det konstgjorda, s. k. parlamentariska regeringssättet, ett i mod kommet alster av apor, som missförstått det illa härmade engelska originalet.»⁶ Våra dagars folkledare, en Mussolini, en Hitler, skulle — huru oberörda av det närmast förflutna de än proklamera sig vara — med igenkännande löje kunna lyssna till den sträva rösten från enstöringen i Hamburg: »Utgår man ... från det godtyckligt antagna, förmenta axiom, att varje naturprodukt i människohamn är till statens styrelse lika berättigad och att, ergo, då 'discrepancy' är oundviklig, makten med full rätt tillhör den aritmetiska plura-

¹ Palmstierna t. brodern ²⁸/₈, Skenäs, och t. v. Hartmansdorff ²¹/₁₁, 1845, RA.

² »Un ou deux mois après ... la diète [1845] je me souviens avoir entendu dire mon oncle: 'le Roi se conduit maintenant de cette manière, mais nous lui verrons une conduite tout opposée quatre ou cinq ans plus tard.' Profétie tellement sage qu'elle n'a jamais pu sortir de ma mémoire! De jour en jour ... elle s'y est inculquée davantage.» Une espèce de mémoire (1850). — Jfr Nordin t. Palmstierna ²⁸/₈, 1848, Skenäs.

³ »[En regering], som börjar med att våldföra ett helt stånd uppenbara rätt ... som otacksamt och hänligt bortkör en 25-årigt trogen minister, liksom man kör bort en hund, nej, som man kastar bort en utsliten strumpa; ... vad kan man vänta av en sådan?» heter det med någon överdrift i en av brorsonen d. 22 febr. 1850 gjord anteckning (hos förf.). — Konung Oscar var också minnesgod. När C. G. Löwenhielm i Krimkrigets elfte timma rekommenderade sin gamle vän till en diplomatisk sonderingsmission i Wien (det gällde att få klarhet över den österrikiska regeringens avsikter mot Ryssland), avböjde konungen P:s kandidatur: denne var »alltför rysk och dessutom rädd om anseendet». C. Hallendorff, Oscar I, Napoleon och Nikolaus (1918), s. 70, 221.

⁴ Antagonisten Geijer avlade på sin resa utomlands 1846 visit hos Palmstierna. P. t. v. Hartmansdorff ²⁰/₈, 1846, RA. »Han har menat rätt, gjort ont», utbrast P. vid underrättelsen om hans död året därpå. »När detta händer en sådan genius, är varningen stark för underlägsna — vilken betraktelse ej heller var främmande för det beslut jag tog och vidbliver.» P. t. Tersmeden ²⁴/₈, 1847, RA.

⁵ Åren 1851—52 var Palmstierna, att döma av meddelanden till Tersmeden, sysselsatt med att bränna en stor del av sin korrespondens. Hans i Skenäs' arkiv förvarade brev äro alltså starkt gallrade.

⁶ Palmstierna t. Tersmeden ²⁷/₁, 1863. Jfr samme t. samme ²³/₁₀, 1862, RA; t. brodern odat. 1861, Skenäs, och t. C. A. Järta(?) ⁹/₂, 1863, RA.

liteten, så blir naturligtvis villervallan . . . [arg]. Resultatet skall då vara == produkt av de flestas vilja. Men *varav* är denna vilja produkt??».¹

Ej heller Sveriges utrikespolitiska kurs under 1850-talets välvingar följdes med gillande av Palmstierna; dess studentskandinavis-tiska anstrykning kunde, efter vad vi redan sett, knappast betraktas med blida ögon av en man, som själv tidigare gjort vad på honom ankom att bekämpa den.² »De *många tjogen* tal och poemer» vållade honom »häftiga skepparkräkningar»:³ »fordom pladdrades och rim-mades mindre; man sparade något av andedräkten till handlingens stund och älskade föga att se pojkar löpa med skäg».⁴ — Att Karl Johans forne diplomat skulle gilla den svenska neutraliteten under Krimkriget var givet; benägen att mera frukta översitteri från västmakterna än verklig fara från Ryssland⁵ påtalade han blott att icke »alla tänkande inom nationen, ja, alla med vanligt fä-vett utrustade», talade, skrevo och handlade i en verklig neutralitets anda.⁶ Sveriges slutliga avsteg från denna väckte också stor grämlse hos Palmstierna. Bittert konstaterade han, att Karl Johans exempel under fyrtiotvå år icke förmått sprida insikten om den ställning gentemot Ryssland, som föreskrevs av oåterkalleliga händelser: »Danskarna hava glömt 1814; vi förmå icke avvända minnet från 1808, nej, knappast från 1700, 1709 och 1721. Däremot hava vi glömt 1741 och 1788 och tro ännu att det gör vad det kan, om man knyter näven i byxsäcken och att slag, som *verka*, kunna utdelas av den sva-gares illa beväpnade arm.»⁷ För såvitt novembertraktaten framkallats av offentliggörandena om 1812 års politik i de 1855 utkomna delarna av Schinkel-Bergmans »Minnen», erinrade Palmstierna om »första bokstaven i statsmannens ABC»: »opinionen avtvingar [honom] ofta ett *negativt*, men *aldrig* ett positivt beslut.»⁸

På nyåret 1863 avled Palmstierna efter en kortare sjukdom.⁹

¹ Palmstierna t. Tersmeden 4/8 1847, RA.

² Se ovan s. 81, not 3.

³ Palmstierna t. Tersmeden 17/8 1856, RA.

⁴ Dens. t. dens. 26/8 1856.

⁵ Dens. t. dens. 11/11 1854.

⁶ Dens. t. dens. 12/8 1854. Jfr även dens. 10/8 1855.

⁷ Dens. t. dens. 13/8 1854.

⁸ Dens. t. dens. 8/1 1856. — »När man i tjugufem år har efter ens ringa förmåga arbetat på befästandet av ett för en lång, oberäknad framtid skyddande förtroende . . . betryggande Sveriges av krigs- och rustningskostnader ostörda förkovran, då blir man visst något snopen, när man ser hela arbetet omintetgjort . . . utan att man blivit upplyst om den förnuftsgrund, på vilken det har skett.» Dens. t. dens. 14/1. Se även dens. 17/8 1856, RA.

⁹ Hellberg vill veta [a. a., XII, (1874), s. 48], att grämlsen över De Geers represen-tationsförslag, denna »fredliga revolution», påskyndade Palmstiernas död.

I sina vänners hågkomst levde han, för att låna den tidigare bortgångne Gustaf Löwenhielms ord, som en av »de män, vilka stå, när de flesta svikta»,¹ eller (omdömet fälldes 1840 om v. Hartmansdorff) som en av »dessa ultimi romani, vilka i sitt Utica låta ljuda det strängt sköna». Tillhörande de av den historiska utvecklingen undanvräkt har Nils Fredrik Palmstierna ställts i skuggan till förmån för sin yngre broder, vars insatser i 1850-talets reformarbete på ett annat sätt påkallat efterkommandes uppskattning. Att denna glömska icke är tillfullo förtjänad framgår måhända av föreliggande studie.

---

¹ Löwenhielm t. Björnstjerna 29/9 1845, Almare-Stäket.

Till släkten Kierkegaards historia.

Några anteckningar om dess svenska förbindelser.

Av Bengt Hildebrand.

I.

I den danska Personalhistorisk Tidsskrift för åren 1931 och 1932 har bl. a. influtit bidrag rörande religionsfilosofen Søren Kierkegaard, närmare bestämt om hans historia under tiden 1834—38.¹ År 1928 avslutade Eduard Geismar med sjätte bandet sin från 1926 utkommande monografi »Søren Kierkegaard, hans Livsudvikling og Forfattervirksomhed». J. Himmelstrup tryckte 1924 en undersökning om »S. K:s Opfattelse af Sokrates», medan F. Brandt 1929 utgav ett digert arbete om »Den unge S. K.». I Norge lämnade H. Beyer 1924 en ingående redogörelse rörande »S. K. og Norge» och J. D. Landmark publicerade 1926 »Fortolkninger til S. K:s Ungdomshistorie». ² Året därpå utgav K. Sandelin på finska som akademisk avhandling en studie över personlighetstankens utveckling hos den danske filosofen. På tyska utkom 1927—28 Christoph Schremps stora tvåbandsbiografi över K., vidare 1929 dels W. Ruttenbecks »S. K., der christliche Denker und sein Werk», dels monografien »Das Geheimnis Kierkegaards» av en jesuit med det polskt klingande namnet E. Przywara. Betydande är Eman. Hirsch, »Kierkegaard-Studien», varav tre band utkommit 1930—31 och det avslutande fjärde väntas snart föreligga. År 1931 tryckte även M. Thust en stor undersökning om »S. K. Der Dichter des religiösen.» A. Gilgs arbete »S. K.» (1926) utgöres av föreläsningar hållna vid universitetet i Bern. Innevarande år (1933) har en ny, utförlig dansk avhandling om Kierkegaard sett dagen, nämligen Hjalmar Helweg, »Søren Kierkegaard. En psykiatrisk-psykologisk Studie».

För svensk publik introducerades Søren Kierkegaard redan under sin livstid av författaren Orvar Odd (O. P. Sturzen-Becker) 1846

¹ Sejer Kühle, Nogle Oplysninger om Søren Kierkegaard 1834—38. I—III, i dansk Personalhist. Tidsskr. 1931 (9: 4), s. 253—263, och 1932 (9: 5), s. 150—156 och 198—214. Jfr sv. PHT 1932, s. 199.

² Landmark har även offentliggjort »Fortællingen 'Periander' og Kierkegaards Kjerlighedshold» i Nordisk Tidsskrift 1933, s. 18—32.

i andra delen av hans danska brev med titeln »Hinsidan Sundet». Medan Orvar Odds synpunkt var rent litterär, upptogs Kierkegaard, likaledes före sin bortgång, även från bredare synpunkter av en annan svensk författare, dåvarande docenten i Lund och sedermera professor där Albert Theodor Lysander i C. F. Bergstedts Tidskrift för litteratur 1851. Hösten 1876 höll Georg Brandes sina bekanta föreläsningar i Sverige om Kierkegaard och 1877 utkommo de i bokform både på danska och svenska.¹ Arbetet karakteriserades av Brandes själv i brev till Nietzsche som en kampskrift, avsedd att hämma Kierkegaards inflytande.² 1880 svarade W. Rudin med sin undersökning om »Sören Kierkegaards person och författarskap». När Emil Liedgren vid hundraårsminnet av filosofens födelse, 1913, under rubriken »Kierkegaard i Sverige» tryckte anteckningar till en svensk Kierkegaardsbibliografi,³ var han redan uppe i ett högt antal nummer. Sedan dess har ämnet som bekant odlats av särskilt professor Torsten Bohlin, Uppsala, i en doktorsavhandling 1918, en populär biografi s. å. samt nyare specialstudier 1919 och 1925,⁴ vartill han 1928 lade en tjock volym av »S. K:s dagbok. Urval och inledning». Den dansk-lundensiske religionshistorikern prof. Edvard Lehmann infogade en essay om Kierkegaard i sin bok »Män och deras tro» 1920⁵ och senare har Holger Ahlenius i Vår Lösen 1929 och särskilt i sin doktorsavhandling 1932 om »Georg Brandes i svensk litteratur till och med 1890» upp-

¹ Den i Stockholm utkomna uppl. betecknades som »Svensk original-upplaga, under författarens inseende öfversatt af O. A. S[tridsberg]».

² Friedrich Nietzsches Gesammelte Briefe, bd 3: 1 (1904), s. 282 f.: [Brandes till Nietzsche, Köpenhamn d. 11 jan. 1888:] »Es giebt einen nordischen Schriftsteller, dessen Werke Sie interessiren würden, wenn Sie nur übersetzt wären, Sören Kierkegaard; er lebte 1813—55 und ist meiner Ansicht nach einer der tiefsten Psychologen, die es überhaupt giebt. Ein Büchlein, das ich über ihn geschrieben habe (übersetzt Leipzig 1879) giebt keine hinreichende Vorstellung von seinem Genie, denn dies Buch ist eine Art von Streitschrift, geschrieben um seinen Einfluss zu hemmen. Es ist wohl aber in psychologischer Hinsicht das feinste, was ich veröffentlicht habe». Uttalandet har observerats även på franskt håll, se Jacques de Coussange (pseud. för Barbe de Quirielle), La Scandinavie (Paris 1914), s. 61, not 1. Om bakgrunden för Brandes' bok se H. Ahlenius, Georg Brandes i svensk litteratur till och med 1890 (1932), passim.

³ I Vår Lösen 1913, s. 177—182. — Jfr bibliogr. i B. Erichsen o. A. Krarup, Dansk Historisk Bibliografi, bd 3 (nytryck 1929), s. 377—382, som omfattar även utländska arbeten om K., och i Dansk Biogr. Haandleksikon, red. av S. Dahl o. P. Engelstoft, bd 2 (1923), s. 323 f.

⁴ T. Bohlin: Sören Kierkegaards etiska åskådning med särskild hänsyn till begreppet »den enskilde» (akad. avh., tr. Upps. 1918); Sören Kierkegaard. Drag ur hans levnad och personlighetsutveckling (s. å.); Pontus Wikner och Sören Kierkegaard (1919); Sören Kierkegaard och nutida religiöst tänkande (s. å.); Kierkegaards dogmatiska grundåskådning (1925).

⁵ E. Lehmann, Män och deras tro. Luther, Pascal, Rousseau, Carlyle, Kierkegaard (Lund 1920). Prof. Lehmann hade höstterminen 1916 hållit universitetsföreläsningar i Lund om Kierkegaard.

tagit frågan om Brandes' förhållande till K.¹ Utom i Tyskland är den danske tänkaren flitigt översatt och studerad även i Holland, men han spåras också i t. ex. ett eljest så föga skandinaviskt anstucket land som Spanien. Edvard Lehmann kunde 1913 i inledningen till sin tyska Kierkegaardsantologi lustigt nog anföra ur en spansk roman repliken: »Jag hör, Ni är en anhängare av Quirquegar!», inflätad såsom utslag av något typiskt modernt-andligt.² Søren K:s inflytande stannar emellertid icke vid Europa — det har spårats t. o. m. i Japan.³ Ständigt utkomma Kierkegaards arbeten i nya upplagor⁴ och översättningar och lika ständigt sväller, på sätt som antytts, i många olika länder och på vitt skilda språk litteraturen⁵ om denne tänkare, vars stämman utan tvivel är en av de mäktigaste, som någonsin ljudit i den nordiska litteraturen.

Med tanke på Kierkegaards internationellt kända personlighet torde måhända några visserligen starkt fragmentariska och anspråkslösa anteckningar om hans släkt kunna erbjuda visst intresse. Att Søren Kierkegaard själv skulle haft föga till övers för detta ämne är nog så säkert. Hans egen verksamhet, som här icke skall närmare beröras, höll sig till vida djupare och allmänmänskliga frågor. Icke desto mindre har ämnet om hans släkt givetvis redan lockat danska forskare, såsom H. P. Barfod i hans inledning till publikationen »Af Søren Kierkegaards Efterladte Papirer. 1833—1843» (Khvn 1869)⁶ och kyrkohistorikern, numera biskopen i Haderslev, Valdemar Ammundsen i hans monografi »Søren Kierkegaards Ungdom, hans

¹ Om Brandes' föreläsningar i Sverige och boken om K. se särskilt Ahlenius' avh., s. 78—88. — Den danske litteraturhistorikern prof. Vilhelm Andersen skrev en gång (Dansk Litteratur, Khvn 1912, s. 24) om Brandes' förhållande till den tyska romantiken: »Brandes forstaaer naturligvis Instrumentationen, men fatter ikke Musikken.» Samma omdöme torde kunna tillämpas på hans förhållande till Kierkegaard.

² E. Lehmann, Søren Kierkegaard (Die Klassiker der Religion, 8—9; Berlin-Schöneberg 1913), s. 8.

³ Enligt föredrag i Köpenhamn av numera f. d. Överbibliotekar dr H. O. Lange den 5 maj 1913 (hundraårsdagen av S. K:s födelse).

⁴ Den moderna danska editionen, »Søren Kierkegaards Samlede Værker» (I—XIV, 1901—06; 2:a uppl., 1920 ff.), är utg. av A. B. Drachmann, J. L. Heiberg och H. O. Lange.

⁵ Av något tidigare, allmänt kända danska arbeten kunna t. ex. påpekas Carl Koch, »S. K.» (2:a uppl., Khvn 1916), H. Høffding, »S. K. som Filosof» (2:a uppl., Khvn 1919) samt tre specialstudier av P. A. Heiberg (1895, 1912 o. 1918). De här i text och noter lärnade bibliografiska uppgifterna äro givetvis icke uttömmande ens för de senaste åren.

⁶ Publikationen »Af Søren Kierkegaards Efterladte Papirer» (I—VIII, 1869—81), utg. av H. P. Barfod och H. Gottsched, är som textedition icke vetenskapligt tillfredsställande. Den ersättes av serien »Søren Kierkegaards Papirer» (hittills 10 bd, 1909 ff.), utg. av P. A. Heiberg och V. Kuhr. Jfr även »Kierkegaardske Papirer, Forlovelsen», utg. av R. Meyer (1904), samt Carl Koch, »Søren Kierkegaard og Emil Boesen. Breve og Indledning. Med et Tillæg» (1901).

Slägt og hans religiöse Udvikling» (Khvn 1912). Dessa förhållanden ha dock behandlats med hänsyn tagen närmast till Sørenns egen familj. Då emellertid den ena av de släktgrenar Kierkegaard, som ännu existera, sedan snart ett århundrade är svensk och ämnet även eljest i förvånande många avseenden har — ibland nog så kuriösa — beröringspunkter med svenska släkter och förhållanden, torde efterföljande korta anteckningar ha berättigande även i en svensk tidskrift.¹ För de danska grenarnas vidkommande är denna redogörelse i stor utsträckning endast en skissartad översikt, avsedd som utgångspunkt för kommande forskares undersökningar.

II.

Den danska författarinnan Ingeborg Maria Sick omtalar i en av sina romaner en liten prästdotter, som i anslutning till sin faders tjänst indelade livet i »Bryllups- og Begravelses-Siden». När Søren Kierkegaard dök upp på den unga damens horisont placerade hon honom automatiskt på begravningsidan: släktnamnet sade tillräckligt! I själva verket har det Kierkegaardska namnet från början icke denna tragiska biklang: det är helt enkelt ett gårdsnamn. I Sædding socken på Jyllands västkust, tre mil sydost om Ringkøbing, lågo vid 1700-talets början nära kyrkan tvenne annexgårdar till kyrkoherdebostället, de s. k. »Kirkegaardene». På en av dem satt en fattig »Fæstebonde» *Peder Christensen* (1712—1799), som efter gården kallades *Peder Kirkegaard*, liksom hans bror på gården Gaden i samma socken kallades *Anders Christensen Gade*.² Troligen hade även deras fader, *Christen*, brukat »Kirkegaarden».³ Peder och Anders äktade två systrar och blevo stamfäder för släkten Kierkegaards två huvudlinjer, av vilka den yngre dock härstammar från ett Anders Gades senare gifte.⁴

Med Peder Christensen Kirkegaards søn »Hosekræmmer», d. v. s. manufakturhandlanden *Michael Pedersen Kierkegaard* (1756—1838) kom släkten till Köpenhamn. Denne är filosofen *Søren Aabye K.*:s (1813—1855) från hela den stora Kierkegaardslitteraturen så välkände

¹ För älskvärd hjälp vid utarbetandet av denna uppsats står förf. i förbindelse till: arkivarien, dr theol. Bjørn Kornerup; adjunkten, cand. mag. Morten Borup; fru Elisabeth Møller, född Thomsen; kapten H. Chr. Hertel; fröken Astrid Hertel — alla i Köpenhamn; godsägaren N. Kierkegaard, Ekeberg, samt prof. T. Bohlín, Uppsala.

² Barfod, a. a. (se texten), s. XXVII ff., och Ammundsen, a. a. (se texten), s. 1 ff.

³ Barfod, a. a., s. XXVII, Ammundsen, a. a., s. 2.

⁴ Ammundsen, a. a., s. 3. Jfr stamtavlan här nedan s. 98 f.

fromme, stränge, högt begåvade och djupt tungsinte fader.¹ Utom Søren hade han bl. a. sonen *Peter Christian K.* (1805—1888), biskop i Aalborg från 1856 och undervisningsminister sept. 1867—mars 1868.² Med biskopens son cand. theol. *Poul K.* (1842—1915) utdog släktens äldre linje.³ Genom Peter Christians och Sørenns tvenne systrar, gifta med två bröder *Lund*,⁴ har denna gren dock ännu många ättlingar i andra danska släkter (*Lund*, *Deichmann*, *Løfting*, *Warming*, *Høyernielsen* och *Bojesen-Trepka*) samt i en newzealändsk släkt (*Menzies*).⁵ Søren K:s ena syster, *Petrea Lund*, var moder till bl. a. författarinnan *Henriette Lund* (1829—1909), som skrivit böcker om sin morbror, samt den unge historikern och orientalist *Peter Severin Lund* (1834—1864),⁶ som avled av sina sår från striderna på Als under dansk-tyska kriget. Ett brev från Søren K. till systerdottern *Henriette* har, som nedan (s. 105) skall visas, hamnat i en offentlig svensk arkivsamling. Hennes och P. S. Lunds halvbror, kulturhistorikern professor *Troels-Lund* (1840—1921) har i tvenne posthuma arbeten skildrat sina halvsyskons nära frände Søren Kierke-

¹ Planschporträtt av Michael Pedersen Kierkegaard finnes i O. P. Monrad, Søren Kierkegaard. Sein Leben und seine Werke (Jena 1909), vid s. 24. — Namnet skrives i kyrkoböckerna ofta även i sen tid med formen Kierkegaard, jfr t. ex. *Ammundsen*, a. a., s. 16, not 1, s. 19, not 2, och s. 20, not 2. Om Michael Pedersen K:s åtta syskon se namn och data hos *Ammundsen*, a. a., s. 2.

² Om M. P. K:s två hustrur och sju barn (alla i andra giftet), av vilka Søren K. var det yngsta, se stamtavlan nedan s. 98 samt data hos *Ammundsen*, a. a., s. 132 f.: Tilläg I. M. P. Kierkegaards Slägt.

³ Om P. C. Kierkegaard och hans tvenne giften se art. av Fr. Nielsen i Dansk Biogr. Lex., udg. af C. F. Bricka, bd IX (Khvn 1895); jfr även H. P. Barfod, Til Minde om Biskop Peter Christian Kierkegaard (1888). Biskopens son, som var i andra giftet och vars fullständiga namn var Pascal Michael Poul Egede K., var sinnessjuk; se om honom (och även om biskopen) den intressanta skildringen hos Harald Høffding, Erindringer (1928), s. 71—75. Jfr även H. Helwegs psykiatriska monogr. »S. K.», 1933, s. 25 f. Høffdings uppgift (s. 75), att släkten K. utdog med Poul K. är, som synes av nedanstående redogörelse, ej riktigt.

⁴ Om *Nicoline* och *Petrea Kierkegaard*, gifta *Lund*, se stamtavlan. Jfr vidare genealogien över hela släkten *Lund* i S. Elvius o. H. R. Hiort-Lorenzen, Danske Patriciske Slægter, I (1891), s. 175—182. Vid den äldre systemens bröllop trycktes *Vennesang i Anledning af Hr. Christian Lunds og Jfr. Nicoline Kierkegaards Ægteforening den 24de Septbr. 1824* (ett ex. hos red.-sekreteraren Bengt Hildebrand, Stockholm). Om Christian Lunds syn på svågern S. K. se t. ex. *Ammundsen*, a. a., s. 55, not 3, och *Troels-Lund*, Et Liv (1924), s. 236 ff.

⁵ *Nicoline* Lunds äldste son, *Henrik Sigvard Lund* (se Danske Patriciske Slægter, I, s. 177; bekendt för sitt tal vid Søren Kierkegaards begravning 1855, se *Troels-Lund*, Et Liv, s. 240—242) hade två döttrar, gifta med två bröder *Deichmann* (ättlingar *Deichmann*). H. S. Lunds syster g. m. Overauditor Levinsen efterlämnade en son, som med k. tillstånd antog namnet *Løfting* (hans dotter ingift i släkten *Warming*). H. S. Lunds broders, C. F. Lunds yngsta dotter blev ingift i släkten *Høyernielsen* (benägna medd. av adjunkt Morten Borup). Om *Petrea Lunds* ättlingar se nedan s. 97, not 2.

⁶ Portr.-pl. av P. S. Lund i Patriciske Slægter, I, vid s. 180.

gaard.¹ Mellan Petrea Lunds, född Kierkegaard, gren och Sverige existerar en genealogisk förbindelse. Henriette och Peter Severin Lunds ene helbroder, *Vilhelm Nicolai L.*, hade nämligen två söner (museiintendenten *Emil Ferdinand Svitser L.* och lantbrukaren *Erik Vilhelm L.*), gifta med två systrar *Funch* (Charlotte Frederikke Elisabeth F. och Ida F.), döttrar till grosshandlaren D. E. Funch och dotterdöttrar till svenske ministern i Köpenhamn samt statsministern för utrikes ärendena och en av rikets herrar, excellensen friherre *Elias Lagerheim*.²

*

Släkten Kierkegaards yngre linje utgick från Anders Christensen Gade, vars tre söner efter sin kusin Michael Pedersen Kierkegaard i Köpenhamn upptogo släktnamnet K. För övrigt hade ju troligen redan hans och deras gemensamme farfader, Christen, suttit som Fæstebonde på »Kirkegaarden» i Sædding. Av dessa Anders' tre söner blevo den äldste och den yngste, *Michael Andersen K.* och *Morten Andersen K.*, gifta med två systrar *Kjeldsen*, visar till den kände danske filosofen professor *Hans Brøchner* (1820—1875), om vilken bl. a. Georg Brandes skrivit en intressant essay.⁴ I Brøchners 1877 tryckta »Erindringer om Søren Kierkegaard»,⁵ hans kusiners frände, har man värdefulla och roande bidrag även till andra släktmedlemmars historia.

Den nämnde *Morten Andersen K.* var köpman i Horsens och är stamfader för släktens ännu levande grenar.⁶ Av dessa äro två danska,

¹ Dels — något novellistiskt — i »Bakkehus og Solbjerg», del 3 (1922), dels — på vida värdefullare sätt — i självbiografien »Et Liv» (1924). I »Bakkehus og Solbjerg» ingå bl. a. flera porträtt av Kierkegaards närmaste fränder. Portr. av biskop P. C. K. även i t. ex. Brandt, Den unge S. K., s. 10, och Helweg, a. a., s. 22.

² Av E. F. S. Lunds två döttrar är den äldre, *Lilian*, gift (*Menzies*) i New Zealand, den yngre, *Rigmor*, gift (*Bojesen-Trepka*) i Danmark (medd. av adjunkt M. Borup). — Om exc. Lagerheims familj se Elgenstiernas ättartavlor, IV, s. 470 (Lagerheim, tab. 2).

³ Ammundsen, a. a., s. 44, och meddelande av numera framlidne godsägaren Kristian N. Kierkegaard.

⁴ G. Brandes, Samlede Skrifter, bd II (1899), s. 426—439. Jfr även: Hans Brøchner og Christian K. F. Molbech. En Brevvexling (1845—75), udg. og indledet af H. Høffding (Kbhvn 1902). Portr. av Brøchner i Troels-Lund, Bakkehus og Solbjerg, 3 (1922), s. 194.

⁵ Det nittende Aarhundrede, Maanedsskrift for Literatur og Kritik, udg. af G. Brandes o. E. Brandes, bd 5 (1876 okt.—dec. och 1877 jan.—mars), s. 337—374 (mars-häftet 1877).

⁶ Uppgifterna om Morten K:s danska ättlingar och den svenska grenens äldre led vila på meddelanden från framl. godsägaren Kr. N. Kierkegaard. I Danmark finnas även personer med namnet K., som ej tillhöra släkten Kierkegaard från Sædding, liksom i Stockholm (ingenjör M. Kierkegaard där tillhör enligt egen uppgift ej den danska släkten). I äldre tid omtalas i Danmark t. ex. Morten Hansen Kirkegaard († omkr. 1742), av vars barn fem buro samma släktnamn som fadern (dansk Personalhist. Tidskr. 7: 2, 1917, s. 102).

Stamtavla öfver

Christen, trol. Fæstebonde

Peder Christensen Kirkegaard (1712—1799), Fæstebonde i Kirkegaard,
Sædding sn, g. m. *Maren Andersdatter* (Stenggaard), † 1813.

Michael Pedersen Kierkegaard (1756—1838), (Om *M. P. Kierkegaards*
Hosekræmmer (manufakturhandl.) 8 syskon jfr s. 96,
i Köpenhamn, g. not 1.)

1) 1794 m. *Kirstine*
Nielsdatter Røyen,
† 1796.

2) 1797 m. *Anne*
Sørensdatter Lund
(1768—1834).

<i>Maren</i> <i>Kirstine</i> <i>K.</i> (1797— 1822).	<i>Nicoline</i> <i>Kristine</i> <i>K.</i> (1799— 1832), g. 1824 m. Johan Christian Lund (1799— 1875), klädes- handl. (Ättlin- gar i Dan- mark.)	<i>Petrea</i> <i>Severine</i> <i>K.</i> (1801— 1834), g. 1828 m. Hen- rik Ferdi- nand Lund (1803— 1875), kontor- chef i National- banken, Justits- raad. (Ättlingar i Dan- mark och New Zea- land, släktför- bindelser med Sve- rige.)	<i>Peter Christian</i> <i>K.</i> (1805— 1888), biskop i Aalborg, undervisnings- minister. G. 1) 1836 2) 1841 m. Elise Sophie Marie Henri- Boisen ette († Glahn 1837). († 1881).	<i>Søren</i> <i>Michael</i> <i>K.</i> (1807— 1819).	<i>Niels</i> <i>Andreas</i> <i>K.</i> (1809— 1833).	<i>Søren</i> <i>Aabye</i> <i>K.</i> (1813 1855 11/11), mag. phil., cand. theol., reli- gions- filosof.	<i>Anna</i> <i>Kirstine</i> <i>Elisabeth</i> (<i>Lise</i>) <i>K.</i> (1801— 1867), g. 1825 m. Friderich (Fritz) Faber (1796— 1828), auditör. (Ättlingar i Sverige och Danmark.)	<i>Andrea</i> <i>Thomine</i> (<i>Mine</i>) <i>K.</i> (1803— 1847), g. 1834 m. Christian Hansen Hegedahl (1796— 1879), Etatsraad. (Ättlingar i Argentina.)

Pascal Michael
Poul Egede
K.
(1842—1915),
cand. theol.,
slöt äldre
linjen.

släkten Kierkegaard.

i Kirkegaard, Sædding socken (Jylland).

Anders Christensen Gade, Fæstebonde i Gaden, Sædding sn, g.
 1) m. Karen Andersdatter (Stenggaard). 2) m. Else Mortensdatter.

Michael Andersen Kierkegaard (1776—1867), Silke- o. Klædehand- ler i Köpenhamn, g.			Anders Andersen Kierke- gaard, Silke- o. Klæde- kræmmer i Köpenhamn, g. m. Karen Jørgensen.			Morten Andersen Kierke- gaard, köpman i Horsens. g. m. Trine Kiølsen.		
1) 1800 m. Anne	2) 1821 m. Ølle-							
Sophie Kiølsen	gaard Baggesen							
(1779—1815).	(1772—1855)							
Julie Au- gusta K.	Hans Peter K.	Caro- line K., g. m.	Else Kirstine K., g. m.	Chris- tiane Elisa- beth K. †	An- dreäas K., †	Niels Chris- tian K.	(Två döttrar samt två söner, efter vilka släkt- grenar Kierke- gaard ej leva.)	Tho- mas K.
(1810—1884), g. 1835 m.	(1815— 1862), Thomsen	(1815— † ogift.	prosten Jacob- sen på Samsö.	1874).	1853 (1804— ogift. 1870).	(1806— 1882), konst- när, † ogift.		Hans K.
(1806—1845), cand. jur., Regiments- kvarter- mester. (Ättlingar i Danmark och Sverige.)								Niels Chris- tian K. (1817— 1869), skeppsbygg- mästare, överflyttade 1839 till Sverige, g. 1844 m. Jeanna Cathrina Beckman (1814— 1900).

Kristian Nicklas Emma Gustafva
K. (1845—1930), Catharina K.
godsägare, g. 1870 (1849—1929).
m. Maria Char-
lotta Ljungman
(f. 1850).

Nils K. (f. 1875),
godsägare på
Ekeberg (Närke), g.
1) 1904 2) 1916
m. Karin m. Inge-
Anders- gerd
son Swensson
(1882— (f. 1892).
1914).

Anna Maria K.
(f. 1873), g. 1) 1901
m. G. O. E. Reuter-
swärd (1856—1904),
kapten; 2) 1910 m.
Ph. O. A. Skjölde-
brand (1876—1930),
lantbrukare.

Jeanna Louise Marika K. (f. 1905), g. 1926 m. R. H. W. Croneborg (f. 1897), kapten.	Karin Ebba Chri- stina Marga- reta K. (f. 1906), g. 1928 m. greve A. G. F. A:son Kalling (f. 1897), löjtnant.	Lars Kristian K. (f. 1914), lant- bruks- elev.	Nils Gustaf K. (f. 1914), handels- stud.	Sören Christer Douglas K. (f. 1918).	Birgit Anne- Marie- K. (f. 1920).	Anders Morten K. (f. 1922).	Nils Chris- tian Hans K. (f. 1925).	Carl Peder Fjörge Hilde- brand K. (f. 1928).

huvudsakligen bosatta i Jylland,¹ medan den yngsta linjen är den svenska godsägargrenen i Närke. Det var nämligen Morten Andersen K:s son, den framstående skeppsbyggmästaren *Niels Christian K.* (1817—1869), som år 1839 kom över till Sverige, där han 1844 äktade brukspatronsdottern *Jeanna Cathrina Beckman* (1814—1900). Denna gren äger nu det gamla Leijonhufvudska godset Ekeberg vid Hjälmaren och har genom döttrars giften förbundits även med de svenska släkterna Skjöldebrand, Croneborg och Kalling (grevl. ätten). Närmare redogörelse för den svenska grenen Kierkegaard lämnas nedan under avd. III, s. 106 ff., vartill fogas en översikt under avd. IV av den därmed befryndade släkten Beckman (s. 109 ff.).

Anders Gades mellerste son, »Silke- og Klædekræmmer» i Köpenhamn *Anders Andersen K.*, är känd från t. ex. Barfods och Ammundsens ovan anförda arbeten.² Till de gamla Kierkegaardarnas vänner i Köpenhamn hörde bl. a. manufakturhandlandena och dubbelsvågarna *Niels Sørensen Aabye* (g. m. *Abelone Agerskov*) och *Christen Agerskov*³ (g. m. *Cecilie Aabye*) — man känner sig, skriver Ammundsen med rätta, i denna krets »tæt omgivet af Vadmel og jydsk Uld».⁴ Aabye blev kompanjon till *Anders Andersen K.* Att han var vän även till kusinen *Michael Pedersen K.* ser man av, att denne efter familjen Aabye uppkallade sin ene son, den blivande filosofen: *Søren Aabye K.*⁵ På ett egendomligt sätt har detta satt spår även i svensk släkthistoria. Då vice häradshövdingen *Johan Wilhelm Ericsson* (1831—1909) och hans maka *Augusta Maria Ribbing* (1832—1911)⁶ år 1859 — fyra år efter *Søren Kierkegaards* död — skulle döpa en son, blev den djupt religiösa moderns intresse för den danske uppbyggelseförfattaren anledning till namnval. Man stannade emellertid icke för *Søren* utan

¹ Morten Andersen K:s barn voro: 1) *Kristine K.*, gift *Bosgaard*; 2) *Hansine K.*, g. m. köpman *Lasson* i Horsens; 3) *Andreas K.*; 4) *Thomas K.*; 5) *Hans K.*, sjökaptén i Horsens; 6) *Lars K.*; 7) *Niels Christian K.*, skeppsbyggmästare, se texten ovan (svenska grenen). — *Lars K.* hade fyra barn (*Marie, Kjeld, Anna* och *Kathrine K.*), men hans gren synes ej fortleva. Så är däremot fallet med *Thomas* och *Hans K.*s grenar. Den förre hade söner *Christian* och *Thomas K.*, *Christian K.* åter barnen *Viggo* (hade 1912 fyra söner *K.*), *Gerda, Astrid* (gift *Hennings*) och *Johan*. Sjökapten *Hans K.* (se ovan) hade barnen *Andreas Th. K.* (restaurantinnehavare i Horsens; hans dotterbarn bära namnet *Hansen Kierkegaard*), *Villads K.*, *Lone K.* och *Kjeld K.* (sjökaptén i Horsens, hade 1912 tre söner och fyra döttrar). — Samtliga ovanstående uppgifter enl. medd. 1912 av numera framl. godsägaren *Kr. N. Kierkegaard*.

² *Barfod*, a. a., s. XXX; *Ammundsen*, a. a., s. 3, 13, 20 (not 2), 22 (not 1), 43. *A. A. K.* var g. m. *Karen Jørgensen* enl. dopboken i Helliggeist förs. i Köpenhamn 1806 ³⁴/₈ (Landsarkivet för Sjælland, Köpenhamn). Firman *Kierkegaard, Aabye & Komp.* gjorde 1821 konkurs (*Barfod*, s. XXX; *Ammundsen*, s. 43).

³ *Barfod*, a. a., s. XXX o. XXIX; *Ammundsen*, a. a., s. 13, 22 (not 1), 44.

⁴ *Ammundsen*, a. a., s. 43.

⁵ *Ammundsen*, a. a., s. 22.

⁶ *G. Elgenstierna*, Svenska adelns ättartavlor, del VI (1931), s. 304 (*Ribbing*, tab. 52).

använde sig av Kierkegaards andra dopnamn, Aabye.¹ På så vis fick alltså den sedermera så kände lanthushållaren och mångårige ledamoten av riksdagens första kammare, majoren *Aaby Ericsson* († 1921), ägare av Gåvetorps säteri i Småland, sitt namn.² Med hans söner har det förts över i de svenska släktnamnens led: *Aaby-Ericsson*.

Anders Andersen Kierkegaards gren utdog med hans son konstnären *Niels Christian K.* (1806—1882), som avled ogift.³ Denne, som dels målade landskap i olja, dels tecknade, har efterlämnat bl. a. det s. k. Kierkegaardska familjealbumet, som är i privat ägo i Köpenhamn.⁴ I detta finnas bland släktbilderna också Christian K:s tvenne blyertsporträtt av hans frände Søren K. Det ena av dessa, i profil (1838), är tämligen väl återgivet som försättsplansch till 1909 års upplaga av Søren K:s »Enten-Eller», del 1, samt — bättre — som plansch i Troels-Lunds »Et Liv» (1924, vid s. 64). Det andra porträttet åter, en face, har tidigare varit reproducerat på olika håll, bl. a. i svenska arbeten,⁵ i mycket underhålligt, ja förvanskat skick. Från en efter originalteckningen tagen fotografi finns numera Christian Kierkegaards en-face-porträtt av Søren K. återgivet som porträttplansch vid artikeln om denne i Nordisk Familjeboks 3:e upplaga, band 11 (1929).⁶

Den äldste av Anders Gades tre söner var den i förbigående ovan nämnde *Michael Andersen Kierkegaard* (1776—1867), slutligen »Silke-og Klædehandler» i Köpenhamn.⁷ Han är i litteraturen nämnd såväl

¹ Benäget medd. av prakt. läk., med. lic. Arvid Aaby-Ericsson, Alvesta.

² Om majoren Aaby Arvid Wilhelm Ericsson se Nordisk Familjebok, 2:a uppl., supplementet, bd 35 (1923), sp. 627, samt P. G. Vejde i Norra Allbo Hembygdsförenings Årsbok 1931: Lekaryd (Moheda 1931), s. 69 ff.

³ Helliggeist förs.s. dopbok 1806 (jfr ovan s. 100, not 2); meddelanden av bl. a. numera framl. praktiserande läkaren i Köpenhamn dr William B. Thomsen (om honom se nedan s. 104, not 2). Om N. Chr. Kierkegaards systrar se stamtavlan.

⁴ Hos herr William Thomsen j:r, Köpenhamn.

⁵ T. ex. O. Kuylenstierna, S. K. (1898), och T. Bohlin, S. K. (1918); även i Troels-Lunds »Bakkehus og Solbjerg», 3, s. 250, är detta porträtt återgivet i förgrovat skick.

⁶ Man har påpekat, att Christian Kierkegaards profilporträtt av Søren K. från 1838 skulle ha lågt källvärde (F. Brandt, Den unge Søren Kierkegaard, 1929, s. 43) — något idealiserat torde det onekligen vara. Vida högre vittnesvärde torde det intressanta en-face-porträttet ha.

⁷ M. A. K. har om sin egen familj efterlämnat släktanteckningar (original tidigare hos numera framl. dr W. B. Thomsen, Köpenhamn; i avskrift från 1912 hos red.-sekr. B. Hildebrand, Stockholm). Enligt dessa var han född i gården Gaden, Sædding sn, 1776 ⁶/₁₀, kom trettonårig 1789 i lära hos sin kusin M. P. K. och dennes dåv. kompanjon M. N. Royen i Köpenhamn samt konfirmerades 15-årig i Helliggeist förs. där. 1797 började M. A. K. själv handeln (jfr texten), i det han d. 12 apr. s. å. vann burskap som Hosekræmmer; han blev Silke- og Klædekræmmer 1801 ⁸/₁₀, samt Silke- og Klædehandler en gros og detail 1813 ²⁰/₁₁. M. A. K. begrovs jämte sin familj på Assistens Kirkegaard i Köpenhamn (liksom M. P. K:s familj); detta (M. A. K:s) gravställe är dock för några år sedan av kyrkogårdsdirektionen överlåtet till nya innehavare och sålunda ej nu bevarat.

i Barfods¹ och Ammundsens² undersökningar som i filosofen Brøchners Kierkegaardsminnen³ — han var ju gift med Brøchners moster (se ovan). Michael Andersen K. övertog 1797 sin kusin Michael Pedersen K:s, Sørensen faders, manufakturaffär, med Christen Agerskov som kompanjon.⁴ Senare drev Michael Andersen K. enligt uppgift bl. a. även kolonialaffärer på Guinea i kompanjonskap med en köpman Lund.⁵ Genom sitt första gifte (1800 ¹²/₄) med *Anne Sophie Kiølsden* (1779—1815) besvägrad med sin bror Morten, den svenska grenens stamfar, ingick M. A. K. 1821 nytt (barnlöst) gifte med *Ollegaard Baggesen* (1772—1855), en fränka till skalden Jens Baggesen.⁶ Det framgår bl. a. av Brøchners skildring av onkeln Michael Andersen K., att denne — vilken liksom kusinen Michael Pedersen K. var mycket förmoden — var en välvillig men föga intellektuellt lagd hedersman, som emellertid hade en obetvinglig lust att skriva klen poesi, över vilken

¹ Barfod, a. a., s. XXIX, XXXVII f.

² Ammundsen, a. a., s. 3, 9 f., 12 f., 43 f., 62, 64.

³ Brøchner, a. a., särskilt s. 359 f.

⁴ Barfod, a. a., s. XXIX; Ammundsen, a. a., s. 13; M. A. K:s släktant. (jfr ovan s. 101, not 7).

⁵ Deras firmasignet, med initialerna MK & L, tillhör red.-sekreteraren Bengt Hildebrand, Stockholm.

⁶ *Anne Sophie Kiølsden*, f. 1779 ²/₁₀ i Refsbæk vid Mariager, † 1815 ⁴/₈ i Köpenhamn (M. A. K:s släktant.), dotter av tegelbruksägaren *Thomas Kiølsden* (om släkten Kiølsden nedan enl. medd. av bl. a. kapten H. C. Hertel, Köpenhamn). Hon hade fyra systrar: *Christiane K.*, gift Svendsen (farmor till generalpostdirektören Christen Svendsen, se Bricka, Dansk Biogr. Lex., bd XVII, 1903, s. 13 f.); *Marie K.*, g. m. skepparen Niels Jensen i Horsens, föräldrar till Hans B. Thomsen (se nedan); *Trine K.*, g. m. Morten Andersen Kierkegaard; och *Johanne Kirstine K.* (1786—1826), g. m. köpmannen i Fredericia Thøger Brøchner (1781—1846), föräldrar till bl. a. prof. Hans Brøchner.

Thomas Kiølsdens söner och systrarna Kiølsdens bröder voro *Frederik Kiølsden* († ogift), köpmannen i Horsens, Agent (en dansk titel) *Kiøld Kiølsden* samt *Niels* (Kiølsden) *Thomsen*, ägare av Torpeladegaard (Horns Herred, Sjælland), vald till led. av provinsialstånderna 1835 (Stændertidende 1835—36, s. II). Den sistnämnde adopterade sin hustrus (Dorte Engberg) brorsdotter *Charlotte Hedeveg* (Engberg) *Thomsen* och sin egen syster Marie K:s son *Hans Bentzen Thomsen* (1806—1845), cand. jur., Regiments-kvartermester. Den senare, H. B. Th., äktade 1835 sin kusin (Anne Sophie Kiølsdens dotter) *Julie Augusta Kierkegaard* (se stamtavlan och nedan s. 104, not 2) och deras ena dotter (jfr ibidem) *Michelli Elisabeth Thomsen* (1838—1907) gifte sig 1863 med översten *Harald Christian Hertel* (1827—1881) — en son till kapten Frederik Christian Hertel och Charlotte Hedeveg (Engberg) Thomsen, se ovan. Överste H. Hertel, som deltog med utmärkelse i kriget 1864, hade i sitt första gifte (med Vilhelmine Hertel) en son, läkaren prof. Vilhelm Hertel (1861—1918), i andra giftet (med Michelli Thomsen) bl. a. sönerna numera f. d. kaptenen Hans Christian Hertel, Köpenhamn, och skådespelaren Aage Hertel. Genom kapten Hertels ena dotter Else Graham, född Hertel (1895—1932), ha dessa Kierkegaardsättlingar utgrenats till Sverige (tre döttrar till Else Hertel och hennes efterlämnade make, kontorschefen Åke Graham, Göteborg).

M. A. K:s andra hustru *Ollegaard Baggesen* var född 1772 ²/₈ på gården Mølleknape vid Assens, Fyen, och avled 1855 ²/₈ i Köpenhamn (M. A. K:s släktant.). Ø. B., en begåvad, bildad och välgörande kvinna (medd. av framl. dr W. B. Thomsen), kom tidigt till Horsens, där hennes moder blev omgift med Amts- och Stabskirurgen *Flock* samt blev själv g. 1821 ¹²/₄ med M. A. K. (M. A. K:s släktant.). Porträtt av M. A. K. och Ø. B., tecknade av N. Christian K., i Kierkegaardska familjealbumet, Köpenhamn.

han själv var rörd ända till tårar.¹ Han hade i sitt första gifte tre döttrar och en son, *Hans Peter K.* (1815—1862),² som dog före sin fader, vilken sålunda på manssidan själv slöt sin gren. Denne Peter K. var en högt begåvad man men från födelsen lam i vänster sida och med vänstra armen förkrympt.³ För denne lytte frände var Søren K. på vackert och för honom kännetecknande sätt en förstående hjälp och tröstande vän — ett förhållande, som skildrats i den danska tidskriften *For Ide og Virkelighed* 1870.⁴ Där avtrycktes ett intressant Søren K:s brev till Peter K.⁵ Ett annat brev (odaterat) från Søren till samme Peter K. har egendomligt nog hamnat i Nordiska museets i Stockholm arkiv.⁶ Dit ha även andra Kierkegaardspapper kommit, som strax skall visas.

Av Peter K:s tre systrar har den äldsta, *Elisabeth (Lise) K.* (1801—1867), gift *Faber*, ättlingar i Danmark.⁷ Den andra systemen åter, *Thomine (Mine) K.* (1803—1847), gift *Hegedahl*, har genom sin i Sverige gifta dotter⁸ sina ättlingar i de svenska släkterna Gyllenkrok

¹ Brøchner, a. a., s. 358—361; Ammundsen, a. a., s. 43 f. Jfr om M. A. K. även Fr. Meidell i sin nedan i not 4 nämnda studie, s. 57.

² H. P. K. var f. 1815 $\frac{1}{10}$, † 1862 $\frac{23}{4}$, begr. på Assistens Kirkegaard »med et meget smuk Ligfølge» (M. A. K:s släktant.).

³ Medd. av framl. dr W. B. Thomsen. Jfr även Brøchner, a. a., s. 368, och särskilt Meidell, a. a., s. 43 ff.

⁴ Se Fr. Meidell, »En Undtagelse» (i *For Ide og Virkelighed* 1870, I, s. 43—67); jfr Brøchner, a. a., s. 368, och Ammundsen, a. a., s. 44, not 1.

⁵ Brevet erhöi Peter K. först fem år efter Søren K:s död genom dennes broders, biskopens, försorg (Meidell, a. a., s. 44).

⁶ Brevet är skänkt till Nord. museet av kapten F. V. B. Meidell — väl just. förf. till uppsatsen »En Undtagelse». Det är kort, men för Søren K. karakteristiskt, vittnar i skämtsamt ton om hans vänskapsförbindelse med Peter K. och visar, att den lärde magistern ej försmädde att låna böcker ur Peters boksamling, såsom Meidell (a. a., s. 62) också påpekat.

⁷ Om släkten *Faber* se Th. Hauch-Fausbøll o. H. R. Hiort-Lorenzen, *Patriciske Slægter*, IV (1915), s. 66—95. *Anna Kirstine Elisabeth (Lise) K.*, f. 1801 $\frac{1}{10}$, † 1867 $\frac{23}{11}$, g. 1825 $\frac{19}{2}$, m. auditören *Friderich (Fritz) Faber* (1796—1828), känd som zoolog. De hade två barn: 1) *Sofie Augusta Faber* (1826—1891), g. 1868 (barnlös) m. *Carl Anton Christian Berg* (1827—1897), Etatsraad, Landvæsenkommissær, godsägare, (till Store Veilegaard), Landstingsmand, medl. av Landmandsbankens Bankraad, m. m.; 2) *Fritz Theodor Emil Faber* (1827—1856), godsäg. på Holmegaard (vid Köpenhamn), som han köpt av sin morfar M. A. K. Fritz Faber fick ättlingar (i Danmark). Blyertsporträtt av Lise Faber, född Kierkegaard, samt Sofie och Carl Berg, ritade av N. Christian Kierkegaard, i Kierkegaardska familjealbumet; av Lise Faber (ritat av samme konstnär) även hos C. och S. Bergs fosterdotter, fru Augusta Andkjær-Jacobsen, Köpenhamn.

⁸ *Andrea Thomine (Mine) K.*, f. 1803 $\frac{20}{10}$, † 1847 $\frac{14}{2}$, i Köpenhamn och begr. på Assistens Kirkegaard (M. A. K:s släktant.). Hon synes delvis ha uppfostrats hos släktingar i Fredericia (ritbok, dat. där d. 15 juni 1815, tillh. professorskan Elisabeth Hildebrand, född Gyllenkrok, Lund, samt brev från Sophie Kierkegaard, född Kielsen, d. 12 febr. 1815 till dottern Mine K. och från denna till fadern M. A. K. d. 29 dec. 1818, tillh. red.-sekreteraren Bengt Hildebrand, Stockholm). Thomine K. äktade 1834 $\frac{26}{11}$ (M. A. K:s släktant.) sedermera Etatsraad *Christian Hansen Hegedahl* i hans 2:a gifte (son av Cancelliraad Christopher Hegedahl och Karen Hansen), f. 1796 $\frac{17}{12}$ i Köpenhamn (dp i Helliggeist förs. 1797 $\frac{8}{10}$, dopbok i Landsark. för Sjælland, Köpenhamn), † 1879 $\frac{10}{4}$, på Oby i Blådinge sn (Kronob.) och begr. i Gyllenkrokska familje-

(frih. ätten),¹ von Heidenstam och Hildebrand. Michael A. K:s tredje dotter, *Julie K.* (1810—1884), gift *Thomsen*,² har ättlingar i såväl Danmark (Thomsen, Möller, Munch, Garde-Hansen, Koefoed, Hertel, Skieller m. fl.) som i Sverige (Grahm), varjämte hennes ene son blev ingift i svensk släkt (Gyllenkrok). Søren K., i sitt väsen den store enslingen, var så även i sin släkt. Emellertid stod han dock i vänskaplig förbindelse ej blott med den lytte Peter K., utan också särskilt med dennes sistnämnda syster, fru Julie Thomsen, såsom t. ex. Ammundsen uppmärksammat i sin Kierkegaardsmonografi.³ Den begåvade Julie Thomsen är flera gånger avtecknad — liksom Søren tvenne gånger blev det — av deras gemensamme frände, konstnären

graven å Blådinge kyrkogård. Thomine K:s och Christian Hegedahls barn: ¹) *Anna Caroline Michelli Hegedahl* (1835—1888), g. 1858 m. godsägaren frih. *Stellan Walfred Gyllenkrok* (1829—1896); se vidare Elgenstiernas ättartavlor, del III (1927), s. 307; ²) *Christian, H.*, f. $\frac{2}{1}$ o. $\dagger \frac{24}{5}$ 1838. Blyertsporträtt av Etatsraad Christian Hegedahl och Thomine (Mine) Hegedahl, född Kierkegaard, samt deras dotter Anna Hegedahl (som barn), ritade av N. Christian Kierkegaard, tillhöra friherrinnan Joaquine Crafoord, född Gyllenkrok, Lund; porträtt av frih. W. Gyllenkrok och friherrinnan Anna Gyllenkrok, född Hegedahl, tecknade av N. Chr. Kierkegaard, i Kierkegaardska familjealbumet, Köpenhamn. Frih. W. Gyllenkroks brorsdotter, Elisabeth (Betty) Gyllenkrok (ibid., tab. 8), äktade 1870 hans makas (Anna Hegedahls) kusin (Julie Thomsens äldste son) dr William B. Thomsen, se nedan not 2.

Etatsraad Christian Hegedahl var gift 1:a gången m. *Joachimine Sofie Hedevig Bals[eu?]* (förvaltdotter från Christiansö, $\dagger$ trol. 1827), änka efter sekr. vid portugisiska konsulatet i Helsingör *José Antoin Mendez* ($\dagger$ 1817). Joachimine Hegedahls, född Balslev, dotter i 1:a giftet (och således friherrinnan Anna Gyllenkroks, född Hegedahl, styvsyster) *Joaquine Antoina Mendez* (1815—1911) kom redan tidigt såsom lärarinna till Sverige. Hon var 1834 ff. hos majoren frih. Thure Gabriel Gyllenkroks familj på Oby, 1846—47 hos överstelöjtnanten frih. Ulf Sparres familj i Växjö. Från 1847 vistades Joaquine Mendez hos sin styvfader Etatsraad Hegedahl i Köpenhamn, överflyttade med honom 1868 till hans svårson frih. W. Gyllenkrok på Oby samt blev 1869 husföreståndarinna hos fältläkaren med. dr Sven Niclas Selldén (1806—1882) i Växjö (g. 1. m. Emilie Ulf sax — Tegnérns väninna — och 2. m. friherrinnan Marianne von Otter, $\dagger$ 1869). Fröken Mendez bodde sedan hos dr Selldéns dotter i andra giftet Signe Selldén, g. 1884 m. numera generallöjtnanten Pehr Richert Hasselrot, samt avled 96-årig hos dāv. översten Hasselrots familj i Västerås d. 29 dec. 1911 och begrovs d. 3 jan. 1912 i Selldénska familjegraven å Växjö kyrkogård.

¹ En medl. av denna släktgren Gyllenkrok är med sin familj bosatt i Buenos Aires, Argentina.

² *Julie Augusta K.*, f. 1810 $\frac{24}{4}$ (M. A. K:s släktant.), $\dagger$ 1884 $\frac{22}{2}$ i Köpenhamn, äktade 1835 $\frac{7}{11}$ (M. A. K:s släktant.) sin kusin (sin moster Marie Kiølsens son) cand. jur., Regimentskvartermester *Hans Bentzen Thomsen* (1806—1845), jfr s. 102, not 6. De hade barnen: 1) *Sophus Marius Th.* (1837—1845); *Michelli Elisabeth Th.* (1838—1907), g. 1863 m. översten *Harald Chr. Hertel*; om dem och deras ättlingar (Hertel, Skieller och Grahm) jfr s. 102, not 6; 3) *Anna Dorothea Th.* (1840—1888), se nedan s. 105; 4) *William Baggesen Th.* (1843—1921), dr med., praktiserande läkare i Köpenhamn, g. 1870 m. friherrinnan *Elisabeth (Betty) Magdalena Ulrika Gyllenkrok* (1850—1900), vars farbror frih. W. Gyllenkrok var g. m. dr W. Thomsens kusin (Thomine Kierkegaards dotter) Anna Hegedahl, se här ovan; dr W. Thomsens och Betty Gyllenkroks ättlingar tillhöra danska släkter Thomsen, Möller, Munch, Garde-Hansen och Koefoed; 5) *Niels Alfred Th.* (1845—1921), dr med., praktiserande läkare i Köpenhamn, g. 1872 m. *Anthonie (Tony) Gemnich* (1850—1928) från Königsberg (en son).

³ Ammundsen, a. a., s. 44, not 1. Jfr även nedan s. 105 f.

Christian K.¹ En, Julie Thomsens dotter, fröken *Anna Thomsen* (1840—1888)², var i sina yngre år (innan hon bröts av sjukdom) en stor skönhet, för vilken Artur Hazelius i ungdomen svärmade. För henne och hennes syskon bibehöll Hazelius alltid en varm vänskap.³ Denna förbindelse med Kierkegaards fränder blev orsak till, att Hazelius för sin autografsamling mottog som gåva av en Anna Thomsens broder⁴ ett brev från Søren Kierkegaard till Julie Thomsen. Även detta brev (jfr nedan), som 1877 tryckts i tidskriften *Det nittende Aarhundrede*,⁵ befinner sig nu i Nordiska museets ägo, liksom det ena förut nämnda brevet från Søren K. till H. Peter K., jämte ett brev från biskopen Peter Christian Kierkegaard till Julie Thomsen, som den senare själv skänkt till Hazelius, samt slutligen ett brev från Søren K. till systerdottern Henriette Lund (se ovan s. 96), vilket på annan väg vandrat dit.⁶ Det stockholmska museet har således oväntat nog ett litet Kierkegaardsarkiv på fyra nummer.

På tal om Søren Kierkegaards vänskap med Julie Thomsen kan berättas den episoden, att de en gång under promenad på 1840-talet, åtföljda av en Julies lille son, fördjupade sig så ivrigt i samtal under hastig promenadtakt, att den lille bortglömde ynglingen slutligen fann för gott att gråtande protestera. Søren K., som — i motsats till filosofen Brøchner — tyckte mycket om barn,⁷ sökte gottgöra saken genom ett brev till Julie Thomsen samma dag jämte en trösteleksaksask till »det lille Menneske» — det är just det nu i Nordiska museet förvarade brevet.⁸ Vad barn beträffar, kunde Kierkegaard även be-

¹ Dels i Kierkegaardska familjealbumet (hos herr William Thomsen jr, Köpenhamn), dels i ett blyertsporträtt, som tillhör red.-sekr. Bengt Hildebrand, Stockholm.

² Jfr ovan s. 104, not 2.

³ Fröken Anna Thomsen gästade Stockholm sommaren 1870, då Hazelius d. 20 juli förärade henne ett ex. av Snoilskys 1869 utkomna *Dikter* (exemplaret med Hazeliis dedikation i red.-sekr. B. Hildebrands ägo).

⁴ Dr Alfred Thomsen (jfr ovan s. 104, not 2).

⁵ I *Det nittende Aarhundrede*, bd 5 (jan.—febr.-h. 1877), s. 173—181 äro tryckta tre »Breve fra Søren Kierkegaard», nämligen ett från febr. 1847, ett från jan. 1849 samt (s. 179—181) det i texten ovan nämnda brevet i Nord. mus., alla tre riktade till »Fru J. . . . T. . . . », d. v. s. Julie Thomsen; jfr G. Brandes, *Levned II*, s. 218 ff. Jämförelse mellan tidskriftstrycket och fotostatkopier av orig. i Nord. mus. visar, att det förra i flera detaljer ej är fullt exakt. Citaten i not 8 nedan äro gjorda efter fotostatkopian.

⁶ Förf. står i förbindelse till förste amanuensen vid Nord. museet, fil. lic. Gösta Berg för tagna fotostatkopior av Kierkegaardspapperen i museet. Brevet till Henriette Lund är ett (odaterat) gratulationsbrev på hennes födelsedag.

⁷ Medd. av framl. dr William Thomsen (jfr ovan s. 104, not 2).

⁸ »Kjære Julie!», heter det i S. K:s brev, »Det er dog aabenbart, at vi idag gjorde Din lille Søn Uret, at det var os, der gik for stærkt, os, eller mig, der var Skyld i, at han begyndte at græde, hvortil han, barnlig forstaaet, var fuldkommen berettiget. Det er i denne Anledning jeg skriver dette og sender Medfølgende.» Typiska för Kierkegaards varma hjärta äro raderna: »Men derimod, et lille Barn — ja om det var nok saa lille bitte; og en lille Uret mod dette lille Barn — ja om den var nok saa lille bitte: det er, naar jeg er den, som har gjort det denne lille Uret, mig en højst vigtig Gjenstand, Noget

trakta dem från den mot de äldre ironiska synpunkt, vilken han som den pseudonyme författaren till »Enten-Eller» på ett ställe i »Diapsalmata» där anlagt: »Jeg taler helst med Børn; thi om dem tør man dog haabe, at de kan blive Fornuft-Væsener; men de, der ere blevne det — Herre Jemini!»¹ Det är för övrigt intressant, att muntlig tradition² bevarat ett uttalande av Kierkegaard till Julie Thomsen angående hans författarskap. Han skulle en gång ha sagt: Nu är det icke femtio människor, som läsa mig, och icke femtio människor, som förstå mig — men om femtio år kommer det att bliva annorlunda!

III.

Tabeller över svenska släktgrenen Kierkegaard.³

Tab. I.

NIELS CHRISTIAN KIERKEGAARD (son av köpmannen Morten Andersen Kierkegaard, se ovan s. 100), f. 1817 i Horsens, Jylland, † 1869 17/12 å Gamla varvet i Göteborg; är, jämte sin hustru, begr. i Kierkegaardska gravkoret å Lillkyrka kyrkogård (Örebro l.). Efter tvåårig sjöresa till bl. a. Brasilien, Ryssland och Spanien studerade K. vid amiralitetsvarvet i Köpenhamn, var 1839—49 skeppsbyggmästare vid Svartviks varv (i Njurunda sn, Västernorr. l.), tillhörigt firman J. Dickson & C:o, flyttade 1849 till Göteborg, var först anställd där vid skeppsvarvet Kusten samt 1851—69 skeppsbyggmästare vid Landgrenska eller s. k. Gamla varvet. K. byggde även kappseglingsfartyg för David Carnegie jr (som var g. m. hans hustrus kusin, jfr nedan s. 110) och erhöll pris för en vid världsutställn. i Paris 1855 utställd fartygsmodell. Han utgav 1864 »Praktisk Skeppsbyggnadskonst» (tr. hos D. F. Bonnier, Gtbg), som vann stort erkännande. Som skeppsbyggmästare ansågs K.

jeg ingenlunde blæser ad. Jeg lader meget nødig Solen gaae ned uden at have gjort det godt igjen . . .» Och han slutar brevet med raderna: »Saa hils da det lille Menneske fra mig af og forer ham medfølgende Æske Legetøi fra den fremmede Mand, der idag gik saa stærkt med ham. Og Du, min kjære Julie, du som — ja, det er vistnok til Straf, fordi Du idag gik saa hurtig — Du som nu har været nødsaget til at gaae desto *langsommere*, idet Du langsomt har maattet stage Dig frem i min ulæselige Skrift, Du modtage til Slutning en Forsikkring om den Hengivenhed, med hvilken jeg forbliver Din Dig ganske hengivne

Cousin S. K.»

¹ S. Kierkegaard, Enten-Eller (1909 års uppl.), I, s. 4.

² Medd. av framl. dr Alfred Thomsen (jfr ovan s. 104, not 2) 1913 till förf. under besök hos godsäg. Kr. Kierkegaard på Averbys.

³ I korthet har släkten varit intagen i Svenska släktkalendern, utg. av G. Elgenstierna, årg. 1915—16 och 1919.

vara ovanligt framstående.¹ — G. 1844 i Vadstena m. JOHANNA (JEANNA) CATHRINA BECKMAN, f. 1814 på Munkfors i Ransäters sn (Värml.), † 1900 $\frac{1}{1}$ i Stockholm, dotter av brukspatron Christian Beckman² och Anna Margaretha Björnberg (i hennes 1:a gifte).³

Barn:

KRISTIAN NICKLAS, f. 1845, godsägare, † 1930, se tab. 2.

EMMA GUSTAFVA KATARINA, f. 1849 $\frac{12}{3}$, † ogift 1929 $\frac{15}{1}$ i Stockholm, begr. i Kierkegaardska gravkoret å Lillkyrka kyrkogård.

Tab. 2.

KRISTIAN NICKLAS (son av Niels Christian Kierkegaard, se tab. 1), f. 1845 $\frac{28}{8}$ å Svartviks varv i Njurunda sn (Västernorr. l.), † 1930 $\frac{29}{3}$ i Saltsjöbaden, begr. i Kierkegaardska gravkoret å Lillkyrka kyrkogård. Arrenderade 1868—1914 Averby (under friherrliga Hamiltonska fideikomisset Boo) i Bo sn (Örebro l.); inköpte 1898 Ekebergs säteri i Lillkyrka sn, vilken egendom 1904 övertogs av hans son Nils (se tab. 3); inköpte 1911 Eriksund i S:t Pers sn (Sthlms l.), ditflyttade från Averby 1914, sålde Eriksund sept. 1918 och bodde sedan i Saltsjöbaden. I början av 1900-talet var han en av mellersta Sveriges största mejeriägare.⁴ Han var även framstående jordbrukare och mångårig led. av Örebro läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott. Led. av styrelsen för Örebro enskilda bank 1909—17, led. av direktionen för Skandinaviska Kreditaktiebolagets kontor i Örebro 1918. RVO 1907, RNO 1920, Örebro läns hushållningssällskaps guldmedalj 1914. — G. 1870 $\frac{9}{8}$ i Göteborg m. MARIA CHARLOTTA LJUNGMAN, f. 1850 $\frac{2}{7}$ å Sundsby i Valla sn (Bohusl.), dotter av godsägaren Carl Ljungman (1817—1851)⁵ och Christine Andersson (1820—1893); bor i Örebro.

Barn:

-ANNA MARIA, f. 1873 $\frac{9}{8}$ på Averby i Bo sn (Örebro l.), g. 1) 1900 $\frac{15}{10}$ på Averby m. kaptenen vid Kalmar regt. RSO, GUSTAF OSCAR EUGEN REUTERSWÄRD (adl. ätt. nr 1210), i hans 2:a gifte,

¹ Nekrolog över K., trol. ur Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning.

² Son av grosshandlaren i Göteborg Hans Jacob Beckman i hans 1:a gifte med Christina Eleonora Åhman. Om släkten Beckman se nedan avd. III, s. 109 f.

³ Dotter av den bekante göteborgske storköpmannen, direktören i Ostindiska kompaniet, kommerserådet Niklas Björnberg (1758—1829) och Anna Maria Jönsson. Om Niklas Björnberg se art. av E. Naumann i Svenskt Biogr. Lex., bd 4, 1924, s. 644 ff.

⁴ Nekrolog över Kr. Kierkegaard i Nerikes Allehanda $\frac{21}{8}$ 1930. För biografien ha anlitats även H. Sjöstedt, Sveriges bankmatrikel 1927, personliga medd. av numera framlidne godsäg. Kr. Kierkegaard samt av godsäg. Nils Kierkegaard.

⁵ Carl Ljungman ägde Anfasteröd i Ljungs sn (Bohusl.).

f. 1856 $\frac{3}{5}$ på Holmeshult i Fröderyds sn (Jönk. l.), † 1904 $\frac{13}{6}$ i Vadstena; 2) 1911 $\frac{21}{3}$ i Stockholm m. lantbrukaren PHILIP OTTO ARCHIMBOLD SKJÖLDEBRAND (adl. ätt. n:r 1991), f. 1876 $\frac{11}{1}$ på Nor i Bro sn (Sthlms l.), † 1930 $\frac{5}{3}$ på Iboholm i Bo sn (Örebro l.).¹

NILS, f. 1875, godsägare, se tab. 3.

Tab. 3.

NILS (son av godsägaren Kristian Nicklas Kierkegaard, se tab. 2), f. 1875 $\frac{1}{6}$ på Averby. Stud. i Örebro h. a. läroverk 1886—94, mogenhetsex. där 1894; elev vid Gamby (Bo sn) 1894, vid Averby 1894—95; extra elev vid Ultuna lantbruksinstitut 1895—96; arrenderade Ekebergs säteri i Lillkyrka sn 1898—1904, äger och bebor samma egendom sedan 1904; andre lärare vid Örebro läns lantbrukskola 1898—1903; ordf. i Lillkyrka sns kommunalstämma sedan 1908, i Örebro läns jordbrukskommission 1928; led. av Örebro läns nötboskapspremieringsnämnd sed. 1913, dess vice ordf. 1930; suppl. i Örebro läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott sed. 1925; ordf. i Glanshammars hds vägstyrelse 1930; led. av styrelsen för Fellingsbro folkhögskola; inneh. Örebro läns skytteförbunds förtjänstmedalj i silver (1924), fören:s för olymp. kortdistansskjutning förtjänstmedalj i guld (1928), Örebro läns Brandstodsbolags förtjänstmedalj i guld (1931) och Örebro läns hushållningssällskaps guldmedalj (1933). — G. 1) 1904 $\frac{9}{2}$ i Örebro m. KARIN ANDERSSON, f. 1882 $\frac{4}{6}$ i Örebro, † 1914 $\frac{15}{4}$ där och begr. i Kierkegaardska gravkoret å Lillkyrka kyrkogård, dotter av grosshandlaren Lars Erik Andersson och Louise Larsson; 2) 1916 $\frac{23}{6}$ i Nässjö m. INGEGERD SWENSSON, f. 1892 $\frac{24}{12}$ i Nässjö, dotter av hotellägaren Fredrik Swensson och Anna Regnstrand.

Barn:

I. JEANNA LOUISE MARIKA, f. 1905 $\frac{21}{5}$ på Ekeberg, g. 1926 $\frac{19}{6}$ där m. kaptenen vid Norrlands artillerireg:te RUDOLF HENRIK WILHELM CRONEBORG (adl. ätt. n:r 494), f. 1897 $\frac{9}{8}$ vid Malmberget i Gellivare sn (Norrb. l.); bo i Boden.²

I. KARIN EBBA CHRISTINA MARGARETA, f. 1906 $\frac{27}{12}$ på Ekeberg, g. 1928 $\frac{6}{10}$ där m. löjtnanten vid Hallands reg:te greve AXEL GUSTAF FREDRIK AXELSSON KALLING (grevl. ätt. n:r 91), f. 1897 $\frac{28}{1}$ i Avesta; bo i Halmstad.³

¹ Son, se adelns ättartavlor (Skjöldebrand).

² För biografien har använts Matrikel över styrelsemedlemmar, lärare och elever vid Ultuna lantbruksinstitut 1849—1909 (Upps. 1909), kalendern Vem är det? 1933 samt benägna medd. av godsäg. Nils Kierkegaard.

³ Barn, se Adelskalendern.

1. LARS KRISTIAN, f. tvill. 1914 ²³/₃ i Örebro; lantbrukselev.

1. NILS GUSTAF, f. tvill. 1914 ²³/₃ i Örebro; genomgått Örebro handelsgymnasium; studier i England för utbildning till köpman.

2. SÖREN CHRISTER DOUGLAS, f. 1918 ¹⁷/₇ på Ekeberg.

2. BIRGIT ANNE-MARIE, f. 1920 ²⁶/₃ på Ekeberg.

2. ANDERS MORTEN, f. 1922 ¹⁶/₇ på Ekeberg.

2. NILS CHRISTIAN HANS, f. 1925 ³⁰/₄ i Örebro.

2. CARL PEDER JÖRGEN HILDEBRAND, f. 1928 ¹⁵/₆ i Örebro.

IV.

Översikt av Hans Jacob Beckmans (1735—1805) från Göteborg släkt.

Den släkt Beckman från Göteborg, till vilken skeppsbyggmästaren N. Chr. Kierkegaards hustru hörde och från vilken således den svenska släktgrenen Kierkegaard härstammar, synes ej förut vara behandlad i den tryckta genealogiska litteraturen. Då den emellertid har att uppvisa en rad intressanta släktförbindelser, meddelas här en kortfattad översikt av densamma och dess ättlingar.¹ På manssidan utdog denna släkt Beckman med Olof B:s (se nedan II: 3) son, advokaten Olof Alfred Beckman (1815—1893).

I. HANS JACOB BECKMAN (1735—1805), grosshandlare i Göteborg.

G. 1) 1764 m. CHRISTINA ELEONORA ÅHMAN (1746—1795);

2) m. ANNA CHRISTINA PETERSON (1757—1828).

H. J. Beckman, som i andra giftet hade en dotter (Anna Christina Beckman, 1797—1849, g. m. Christian Wilhelm Damm), hade i första giftet nio barn, av vilka märkas följande:

II: 1. CATHARINA ELISABETH (ELISE) BECKMAN (1766—1840), g. 1784 m. grosshandlaren i Göteborg, brukspatron CARL BAGGE (1754—1818, se Örnbergs Svensk Slägtkalender, 3 (1887), s. 26.

Deras sondotter var Hedda Catharina Bagge, g. m. Axel Ferdinand Bildt (se vidare Elgenstiernas ättartavlor, adl. ätt. Bildt). Carl Bagges och Elise Beckmans fyra döttrar blevo gifta

¹ Efter en godsägaren Nils Kierkegaard tillhörig och av honom benäget meddelad maskinskriven släktöversikt, som följts utom i den mån den kunnat korrigeras med tillhjälp av tryckt litteratur (bl. a. Örnbergs Svensk Slägtkalender, Elgenstiernas ättartavlor och Svenska Slägtkalendern samt Joh. Ax. Almquist, Kommerskollegium).

Heinrich (häriifrån ättlingar inom el. ingifta i släkterna Ewert, Bagge, Daug, Sahlberg och Landberg), Willerding (häriifrån grenar Willerding, Helling, Dickson, m. fl.), Dickson (häriifrån hela yngre grenen Dickson — inclusive frih. ätten — och dess ättlingar, se olika årg. av Svenska Släktkalendern, utg. av G. Elgenstierna, samt ättartavlorna och adelskalendern) och Lilliehöök (häriifrån bl. a. ättlingar Lilliehöök, Wahlfisk, Leijonancker och Alstermark).

- II: 2. SOPHIE JACOBINA BECKMAN (1771—1844), g. 1) 1794 m. generalkonsuln LAWRENCE TARRAS (1760—1814) från England, 2) 1815 (barnlöst) m. överstekammarherren och landshövdingen friherre CARL DIDRIC HAMILTON AF HAGEBY (1766—1848), i hans 2:a gifte, till Boo fideikommiss (Örebro l.).

Sophie J. Beckman hade i första giftet (Tarras) en son, generalkonsuln John Tarras, 1795—1845, död ogift) och fyra döttrar: a) Christine Eleonore Tarras (1796—1863), g. 1815 m. kamrer Axel Adolf Smedberg (1784—1870; ättlingar Smedberg och Beckman). — b) Augusta Sophia Tarras (1802—1870), g. 1838 m. kammarherren Arvid Virgin, se adelns ättartavlor; (hennes dotter Sophie Virgin g. m. vice häradshövdingen Johan Peter Anders Casper Wahlberg; från deras son, översten Bo Arvid Tarras-Wahlberg, härstammar släkten Tarras-Wahlberg). — c) Laura Tarras (1805—1860), g. 1826 m. överstelöjtnanten friherre Carl Silfverschiöld (se adelns ättartavlor; ättlingar von Möller och Funck). — d) Emma Tarras (1808—1860), g. 1826 m. överstelöjtnanten Carl Georg Sjöcrona (se adelns ättartavlor; häriifrån bl. a. ättlingar Sjöcrona, Wästfelt, Gyllenstierna, Cedercrantz och Odelberg).

- II: 3. OLOF BECKMAN (1772—1840), konsul, g. 1) m. SOPHIA HJORTH (1784—1812), 2) m. SOPHIE JÖNSSON.

O. B. hade i 1:a giftet bl. a. dottern Hanna Sophia B. (1808—1844), g. m. borgmästaren Carl Örtensblad; en Olof Beckmans son i 2:a giftet advokaten Olof Alfred Beckman (1815—1893), slöt släkten på manssidan.

- II: 4. GUSTAVA CHARLOTTA BECKMAN (f. 1774), g. 1797 m. svenske handelsagenten i Stettin JOHAN FREDRIK AUGUST SANNE († 1820).

- II: 5. ANNA CHRISTINA BECKMAN (1778—1840), g. 1815 m. grosshandlaren DAVID CARNEGIE S:R (1772—1837); om honom se Sv. Biogr. Lex., bd 7, 1927, s. 604.

Deras dotter Susen Carnegie (1818—1859) blev 1844 g. m. sin kusin, grosshandlaren David Carnegie j:r (1813—1890); de hade tre barn. Om honom samt A.-bol. D. Carnegie & Co. i Göteborg se bl. a.: Sv. Biogr. Lex., bd 7 (1927), s. 604 f.; H. Rosman, Bjärka-Säby och dess ägare, III (1927), med portr.

av D. C. (som äldre) s. 214; samt E. Sylwan o. G. Olsson i Den svenska betsockerindustrien, I (1932), med planschportr. av D. C. (som yngre) vid s. 68.

- II: 6. CHRISTIAN BECKMAN (1779—1837), brukspatron på Munkfors (Värml.), som hade tillhört hans svärfader; g. 1807 m. ANNA MARGARETHA BJÖRNBERG (1787—1842; om hennes föräldrar se ovan s. 107, not 3), i hennes 1:a gifte, skilda åt (hon omg. 1821 m. majoren Nils Julius Cronacker, se adelns ättartavlor).

Chr. Beckman och Anna Marg. Björnberg hade tre söner (*Christian Beckman*, f. 1813, sjökapt. † ogift 1840; *Niklas Beckman*, f. 1816, sjökapt. † 1856 i Peru, g. m. Eleonore Smedberg, vars moder var Christine Eleonore Tarras, se ovan under II: 2 — deras gren Beckman är utdöd; *Julius Beckman*, f. 1820 † ogift 1844) samt sex döttrar, varav bl. a. två (*Carolina Mathilda B.*, f. 1811, g. 1835, † 1837, och *Anna Christina Gustava B.*, f. 1807, g. 1842, † 1886) g. m. hovkamrer Christoffer Lundberg (1804—1879) i hans resp. 1:a och 2:a gifte, en (*Emma Malvina B.*, f. 1809, † 1880) g. 1833 m. borgmästaren i Vadstena Johan Gustaf Sandahl (1802—1843) samt en, *Johanna (Jeanna) Cathrina B.*, gift Kierkegaard, se ovan s. 106 f., tab. 1.

Recensioner och smärre meddelanden.

Dansk handbok i släktforskning.

— Paul Hennings, *Slægtsforskning*. Efter Forfatterens Død afsluttet og udgivet af Harald Hatt og Albert Fabritius. Khvn, J. H. Schultz Forlag, 1933. 8:o. 260 s. Kr. 5:50.

Utgivandet av en dansk handbok i släktforskning är även för svensk genealogiskt intresserad allmänhet en händelse av vikt. Det tvingar oss att åter övertänka släktforskningens principiella och metodiska sidor, att granska de vägledande svenska arbetena under jämförelse med utlandets och att framställa önskemål om botande av de brister, som vidlåda vår släkthistoriska litteratur.

Framlidne Overretssagfører Paul Hennings, på sin tid sekr. i Samfundet for dansk-norsk Genealogi og Personalhistorie (jfr nekrolog av L. Bobé i dansk Personalhist. Tidsskrift 1927, s. 173 f.), efterlämnade vid sin död 1927 föreliggande arbete, vars utgivande han själv icke hann fullborda. På uppdrag av förf:ns änka har verket översatts och förts up to date av arkivarien H. Hatt och geneologen A. Fabritius. Härvid har skett det betydelsefulla ingreppet, att tvenne av de viktigaste kapitlen nyskrivits av utgivarna, nämligen partiet om »Arkiverne og deres slægtshistoriske Indhold» av Hatt och kapitlet »Indsamling af det slægtshistoriske Materiale» av Fabritius.

Innehållet i boken avhandlar, utöver redan nämnda frågor, släktforskningens begrepp, grundformer, källor och uppgifter, stamtavlor, antavlor, bibliotekens släkthistoriska innehåll, namn, vapen, bomärken och sigill samt släktforskning i Tyskland, Sverige och Norge.

Som bekant är den närmaste svenska motsvarigheten till Hennings' handbok det av framlidne rådman Johan Wretman i Stockholm 1924 utgivna arbetet »Släktvetenskapen med hänsyn till svensk forskning». Med all aktning för Wretmans intresse för sin uppgift och det praktiska värde hans bok har, varom mera nedan, torde den dock få anses mycket underlägsen i jämförelse med Hennings'. Wretmans stundom rätt naiva framställning förråder i ganska hög grad dilettanten. Värdefulla äro dock bl. a. vissa partier, som präglas av förf:ns juridiska skolning. Sitt främsta praktiska värde för släktforskaren har emellertid Wretmans handbok från bibliografisk synpunkt genom de där som Bil. I och Bil. II ingående förteckningarna över släktmonografier och annan genealogisk litteratur. Dessa ha utarbetats såsom preliminära komplement till Joh. Ax. Almquists bibliografi »Svensk genealogisk litteratur», som ju utkom för så länge sedan som 1905. Det är dessa Wretmans bibliografier, som göra hans handbok outhärlig, till dess något bättre sättes i stället.

Bibliografiskt är man i Sverige dels sämre, dels bättre ställd än i Danmark. Medan den rent genealogiska litteraturen i Sverige föreligger väl registrerad till 1905 (hos Almquist) och någorlunda för tiden 1905—22 (hos Wretman), är det vida sämre beställt med den dock även för släktforskaren så viktiga biografiska. I Danmark åter har man för hela den samlade personhistorien — alltså genealogi inklusive biografi — B. Erichsens och A. Krarups »Dansk historisk Bibliografi», del 3 (»Personalhistorie»; nytryck 1929), som medtar litteratur t. o. m. 1912. För biografiens del är detta arbete vida överlägset Kr. Setterwalls svenska Historisk bibliografi. Medan Setterwall nämligen endast upptar biographica av allmänna historiskt intresse, är Erichsens och Krarups verk brett upplagt från allmän biografisk synpunkt samt praktiskt och lätt tillgängligt genom att vara ordnat alltigenom efter de biograferades namn i alfabetisk följd.

För specialgenealogisk och specialbiografisk bibliografi har Hennings i den nya handboken alltså kunnat nöja sig med hänvisning till Erichsen och Krarup jämte senare kompletterande bibliografier i Historisk Tidsskrift samt Dansk Tidsskrifts-Index (det senare utan motsvarighet i Sverige).

Vad bibliografi över biografisk uppslagslitteratur angår, är Sverige däremot numera bättre ställt än Danmark. Hennings' Slægtsforskning ger här under bibliotekskapitlet en visserligen högst värdefull förteckning över huvudarbetena på området. Denna kan emellertid givetvis icke i utförlighet och värde mäta sig med S. Ågrens stora bibliografi över »Svensk biografisk uppslagslitteratur» (1929).

Beträffande biografiska lexika är man i Sverige ovanligt väl tillgodosedd för partiet A—De la Gardie, d. v. s. genom de 10 utkomna banden av det tyvärr avbrutna Svenskt biografiskt lexikon. För resten av alfabetet åter är Brickas gamla Dansk Biografisk Lexikon betydligt modernare än de äldre svenska serierna. Den av P. Engelstoft under medverkan av S. Dahl påbörjade nya upplagan härav, Dansk Biografisk Leksikon, skrider nu också raskt framåt (jfr nedan s. 220). Vidare har Danmark förträffliga författarlexika, som Sverige ännu saknar.

Ett alldeles särskilt värdefullt kapitel i Hennings' Slægtsforskning är Hatts ytterst ingående översikt av de stora danska offentliga arkiven från personhistorisk synpunkt.¹ En samlad motsvarighet till detta finnes ej i Sverige, men vore i hög grad av behovet påkallad. För handskriftsstoffet i biblioteken kan Hennings hänvisa till flera tryckta bibliografier. På detta område betecknar i Sverige O. Waldes historik över de svenska biblioteken (i Svend Dahls Bibliotekshandbok, del 2, 1931) med sitt register ett stort framsteg (jfr PHT 1931, s. 273 f.) mot förut, ehuru mera ingående förteckningar även här behövas.

Ett mycket högt praktiskt värde har även genealogen Fabritius'

¹ I detta sammanhang bör för svensk publik även påpekas arkivarien Axel Linvalds nyttiga översikt *Dansk Arkivvæsen. Historie, Organisation og Virksomhed* (Khvn, Levin & Munksgaard, 1933. 8:o. 108 s. Häft. kr. 3:50).

kapitel om insamlingen av släkthistoriskt material. Med stor erfarenhet och vidsträckt specialkunskaper framlägger förf. kloka och beaktansvärda synpunkter, beledsagade av mycket belysande exempel. Kapitlet är delvis så allmänt hållet, att det med stor fördel kan studeras även av svenska forskare.

Klara och lärrika äro Hennings' olika systematiska och metodiska kapitel. Endast på två punkter är anmälaren av principiellt olika mening mot de danska auktoriteterna. Äldre tiders genealogiska uppställning i direkt fortlöpande form med bokstäver och siffror, som i t. ex. de tidigare årgångarna av Danmarks Adels Aarbog och Örnbergs Svenska Ättartal, är numera i allmänhet övergiven såsom opraktisk i fråga om större genealogier, men kan alltså med fördel användas vid t. ex. genealogisk uppställning i släktkalendrar. Någon gång ser man den f. ö. ännu även i vidlyftigare släktexposéer, såsom ibland i norsk litteratur. Rörande nyare system åter råder icke i Sverige enighet med Danmark. Våra högt skattade danska forskarkolleger synas nu allmänt ha anslutit sig till ett system med uppställning efter generationer, så att alla syskonkretsar i samma släktled uppföras gruppvís i ett avsnitt för sig, med hänvisning till tidigare avsnitt för föräldrarna samt till efterföljande för eventuella barn.

I Sverige har som bekant i stället den tabellariska formen, lancerad av Anrep, slagit igenom. Denna hade visserligen i den Anrepiska uppställningen vissa olägenheter, som Hennings påtalar, nämligen just det, att man ej fick klar översikt av släktledsgrupperingen. Så vitt anmälaren kan finna är emellertid denna olägenhet borteliminerad i den tabellariska form, som numera användes i t. ex. Elgenstiernas ättartavlor och vid genealogierna i denna tidskrift. Så fort det gäller en icke alltför liten släkt, beledsagas nämligen härvidlag tabellerna av en översiktlig stamtavla, upptagande i varje fall tabellbildarna, varvid de olika släktleden klart framträda. Man kan även, som i Anrep's Svenska släktboken, använda romerska siffror som släktledsbeteckning i början av varje tabell. Tabellformens vinst är den stramare anknytningen mellan föräldrar och barn, vilka ju *naturligt* sammanhöra. Att därvid de familjebildande barnen hänvisas till nya tabeller synes i allmänhet icke medföra större olägenhet, ehuru naturligtvis intet system kan fungera till full belåtenhet i alla detaljer. Vid den danska metoden får man väl stramare syskonsammanhållning men betydligt svårare att jämföra föräldrauppgifterna med barnens. Därtill kommer, att sambandet mellan olika kullar i samma generation i verkligheten kan bli skäligen imaginärt, så mycket mer som syskons växlande ålder lätt medför, att ett senare släktleds olika syskongrupper visst icke alltid ens kronologiskt sammanhöra. I mycket utförliga genealogier ha även moderna danska forskare delvis brutit med den rena generationsuppställningen och först uppdelat släkten på flera olika grenar (vilket naturligtast sker vid tabellsystemet) samt sedan gått generationsvis nedåt inom dessa.

Den andra metodiska avvikelse anmälaren personligen har att komma med rör frågan om de oäkta barnen. Såväl Wretmans Släkt-

vetenskapen som Hennings' handbok (s. 28 f.) synas, mest av rasbiologiska skäl, vara böjda för att i möjligaste mån registrera också en släkts oäkta avkomlingar. Anmälaren kan ingalunda finna detta självfallet utan anser det vara ett överdrivet renodlande av rent biologiska synpunkter. En familj är icke blott en biologisk enhet, utan i minst lika hög grad en rättslig, kulturell, social, ekonomisk och lokal enhet. Att en släktmedlem haft eller har oäkta barn, vilka icke bära hans släktnamn, kanske aldrig kommit innanför dörren i hans hem, tillhöra en helt annan samhällsklass än han själv och ha betydligt lägre bildningsgrad samt måhända ej ens ekonomiskt sammanhöra med hans familj, har för den historiska forskningen bra nog litet intresse annat än från ren skvaller- och skandalsynpunkt. I den mån åter ett oäkta barn verkligen bär faderns namn, fått sitt släktsamband erkänt (även om det icke legitimerats eller adopterats), kulturellt och socialt tillhör hans klass eller framhjälppts till denna eller själv utmärkt sig eller filiationen är allmänt känd eller åter alldeles särskilda biologiskt intressanta skäl föreligga (t. ex. följande av vissa rasegenheter), kan frågan ställa sig annorlunda. Man kan då från fall till fall pröva och avgöra, om anledning verkligen föreligger, att i samband med en genealogi lämna uppgifter om oäkta släktmedlemmar eller släktlinjer. I vanliga fall böra emellertid under sådana förhållanden dessa uppgifter lämpligen givas i noter eller särskilda tabeller vid genealogiens slut eller, då det gäller hela grenar, sammanföras såsom en särskild linje, men endast på speciella skäl och ytterst undantagsvis sammanföras med en faders legitima barn. Till vilka groteska resultat man eljest kommer, kan läsaren bäst se i t. ex. de furstliga släktuppsatserna i publikationen »Genealogia Gothica», som visar denna fullständigt ohistoriska metod i dess mest avskräckande form (jfr HT 1931, s. 281 ff.). Gäller det åter en ungarls oäkta barn, som måhända i alla hänseenden utom i fråga om själva den formella legitimiteten varit att betrakta just som hans barn, då kan insättande direkt under fadern på särskild tabell i vanlig form ifrågasättas, för så vitt det icke rör en furstlig eller adlig släkt, i vilka fall just legitimiteten spelar en huvudroll.

Beträffande antavlorna åter ligger frågan om oäkta filiation olika till. Där det i möjligaste mån *säkert* styrkts, att någon är oäkta barn till viss person, böra de verkliga förfäderna naturligtvis insättas på antavlän. Som Hennings t. ex. anför, bör man på en antavla otvivelaktigt införa Struensee — och ej Christian VII — såsom fader till Caroline Mathildes dotter prinsessan Louise Augusta. Det är emellertid mycket sällan, som dylika filiationer verkligen kunna anses tillräckligt historiskt styrkta för att anföras på nämnda sätt.

De avvikelser i synpunkter anmälaren här gjort gällande, få på intet vis bortskymma, att man eljest i alla huvudfrågor måste finna den danska handbokens framställning särdeles mönstergill och beaktansvärd. Skulle man åter peka på något, som saknas, så vore det ett särskilt kapitel om det medeltidsgenealogiska studiet. Hithörande litteraturanvisningar ger emellertid Hennings och antyder alldeles

riktigt, att medeltidsgenealogien vida mer än annan släktforskning måste anknyta till rent historiskt stoff och historisk teknik. Ett gott medel att nå insikter i fråga om medeltidsgenealogisk forskning är f. ö. att noga studera några goda arbeten på området och under stark kritik avskilja de undermåliga försök, som ej sällan på detta fält i onödan skåda dagens ljus. Danmarks Adels Aarbogs medeltidsgenealogiska uppsatser — om de ej äro från alltför tidiga årgångar — samt K. H. Karlssons svenska kunna exempelvis nämnas som mönster (jfr vidare PHT 1930, s. 7 ff.).

I Hennings' bibliotekskapitel skall särskilt påpekas den värdefulla översikten av utländska universitetsmatriklar och litteratur om danskars utrikesstudier. Mycket av intresse för svenska läsare bjuder även kapitlet om namn. Likaledes bör partiet om vapen, bomärken och sigill uppmärksammas. De avslutande översiktarna över tysk och norsk släktforskning böra ej förbises i Sverige. Vad handbokens svenska översikt beträffar har den vissa smärre oegentligheter, men är i huvudsak korrekt. Från saklig synpunkt bör dock framhållas, att det viktiga Kammararkivet sedan 1922 lyder under Riksarkivet. Ett kuriöst fel rörande svenska förhållanden har insmugit sig på s. 211, not 2. Där anges som exempel på dubbla förnamn redan under medeltiden bl. a. »Christian Niels Vasa» 1412. Frånsett, att Vasa aldrig brukats som släktnamn av ätten själv, är det ju här tydligen fråga om den välkände drotsen Kristiern Nilsson (alltså med dopnamn + *fadersnamn*), ehuru denne i varje fall icke förekommer i diplomatariet i något brev från just 1412. En annan onöjaktighet i fråga om svenskar är genealogurvalet i inledningen, å s. 12. För Sveriges del uppräknas där G. Anrep, C. A. Klingspor, F. U. Wrangel och G. Elgenstierna. Vad Klingspor beträffar, så var hans medarbetare B. Schlegel vida mer framstående. Glömda äro i den danska förteckningen särskilt K. H. Karlsson, vår främste medeltidsgenealog, samt V. Örnberg, som ju är vårt största namn inom den borgerliga släktforskningen.

Paul Hennings' bok framträder i förstklassig utstyrsel med flera vackra bilder av t. ex. äldre antavlor samt värdefulla bilagor, exemplifierande genealogiska uppställningar. Den verkar mycket omsorgsfullt utarbetad och avslutas med ett rikhaltigt sakregister. Utgivarna och den danska forskningen äro att lyckönska till detta vackra resultat. Svenska historici och personhistorici böra icke försumma att tillgodogöra sig lärdomarna i den gedigna danska släkthandboken.

Även ordf. i Samfundet for dansk Genealogi og Personalhistorie, Kgl. Ordenshistoriograph dr. phil. Louis Bobé har gjort några principiella uttalanden om det forskningsområde, som han själv länge i en rad av märkliga arbeten och med så stor framgång odlat. Dessa föreligga i den klara och intresseväckande översikten *Om Slægts- og Personforskning*, som ingår i *Fortid og Nutid*, IX, s. 211—217.

B. H—d.

Sveriges och Finlands adel.

— En finländsk medlem av det f. d. första ståndet, B. M. von Willebrand, har satt sig före att med utgångspunkt från Pontus Fahlbecks kort före sekelskiftet utkomna bekanta demografiska arbete om Sveriges adel undersöka, huru det i Sverige och Finland introducerade ridderskapets utveckling sett sig genom världskrigets och krisernas påfrestningar. Hans arbete, betitlat *Den svenska adeln. En demografisk-kulturhistorisk undersökning av Sveriges och Finlands adel*, omfattar 188 sidor i stort format (Sthlm, Alb. Bonniers förl., 1932. 8:o. Häft. kr. 12:—). Vi hava därmed fått en fortsättning på Fahlbecks arbete, vilket ur flera synpunkter kan vara tacknämligt och kanske främst därför att resultaten därigenom låta sig bättre kontrolleras. Annars förefaller framläggandet av en bok med detta ämne i våra dagar mindre påkallat än det kanske var för fyrtio år sedan. Ty onekligen har tiden sedan dess ridit mycket fort, och icke minst på det område, där förf. rör sig, hastigt bortoppat många av de föreställningar, som bilda förutsättningarna för hela ståndsbegreppet som sådant. Och att pretentionerna alltjämt kunna taga sig sådana uttryck som i detta arbete verkar därför närmast förbluffande, sedan adeln en gång — för att följa förf:s tankegång — av oriktiga föreställningar om allmänt väl förmått att till egen skada avstå från de prerogativ, som konstituerade dess särställning, och därmed »övergått till sina egna fiender, emedan den icke trott sig ha något att leva för». Det rent statistiska material, som omfattar en väsentlig del av bokens innehåll, kan i detta sammanhang lämnas åsido. Det må vara nog att konstatera, hurusom trots nedgången i antalet ätter individernas mängd ökat rätt avsevärt, vilket emellertid visas bero mera på några få släkters fortsatta expansion än på något allmänt födelseöverskott för ståndet som sådant. Förf. förutser, att sedan även dessa ätter kulminerat, nedgången i antal för klassen i dess helhet skall bliva stor. Huvudavsikten med boken synes emellertid vara att uppvisa, hurusom adelns betydelse som samhällsfaktor ej avtagit, och förf. är därvid måhända något för benägen att i adeln fortfarande se den exklusiva kulturbäraren. Så länge ståndet rekryterades med alla dem, som »arte et mar̃te» hjälpt till att hålla samhället uppe eller höja dess andliga och materiella liv, kunde satsen åtminstone i det stora hela försvaras. Resonemanget är utan detta oeftergivliga villkor alldeles orimligt och skulle nog även under dessa förutsättningar behöva bevisning, beroende dels på åtskilliga med ärftligheten besläktade spörsmål, dels på utfallet av en kritisk granskning rörande nobiliteringsanledningarna. Men sedan adlandet under snart ett sekel småningom avtagit för att slutligen alldeles upphöra, lär det knappast vara möjligt att åt någon privilegierad och inom sig sluten kast förbehålla någon företrädesrätt eller att åt denna vindicera fram några större betingelser som bärare av särskilda förutsättningar att bilda överklass. Att inom adeln finnas släkter med stark virulens och en av miljö och fostran betingad sär egen begåvning i vissa riktningar skall visserligen icke bestridas, men

hör egentligen icke till saken. Ty introduktionen på riddarhuset kan näppeligen som sådan hava haft något bestämmande inflytande på dessa förhållanden eller i och för sig äga någon mystisk förmåga att skapa adliga dygder. I alla händelser kan säkerligen icke, så som förhållandena utvecklats sig, någon verklig rågång uppdragas (annat än i den egna inbillningen) mellan släkter av denna kategori och andra, som i stort antal lika mycket intagit och intaga ledande ställningar inom samhället. Därom vittnar, fastän på annat sätt, bland annat den ganska stora grupp av »deklasserade» ätter, med vilka även förf. nödgats räkna och vilka till på köpet enligt hans egen statistik på senare åren snarast ökats. Dit hör också för den finlandssvenska adelns vidkommande den beklämmande förfinskning, som förf. även berör. Han kunde även på tal om det av honom omhuldade ämnet frälse och ofrälse giften hava framhållit det inflytande på gott och ont, som här i Sverige uppstått genom det alltmera vanliga judiska inslaget. Hur man än i övrigt vill se dessa företeelser, peka de likväl i ett avseende alla i samma riktning, nämligen att adeln som stånd eller exklusiv beståndsdel av befolkningen hastigt gått och fortfarande går mot sin upplösning. Härvidlag kan icke ens det i och för sig ännu värdefulla delägareskapet i riddarhusens kassor i längden hejda en obönhörlig utveckling.

X.

Cistercienserhistoria.

— Edw. Ortved, *Cistercieordenen og dens Klostre i Norden*. II. Sveriges Klostre. Köbenhavn, J. H. Schultz Forlag, 1933. 8:o. 544 s., ill. Häft. kr. 11: 50.

Den kampglade konung Robert av huset Capet säges trots striderna ha funnit tid att dikta hymner och sekvenser. Det skulle icke förvåna, om även vår tid, som går i stridens, mekaniseringens och larmets tecken, födde en reaktion inom sig, ett intensivt behov efter samling och harmonisk rytm, som ledde till djupare intresse för de tider och människor, som ägde förmåga av inre samling samt kontemperationens konst.

Edward Ortved hade detta intresse. Han var konvertit och hade blivit romersk-katolsk präst, men utövade under de sista åren av sitt liv icke någon själavård. Den befattning han innehade — han var »beediged translator» — lämnade honom tid för studium och forskningsarbete. År 1927 utkom första delen av hans stora arbete: *Cistercieordenen og dens Klostre i Norden*. I. Cistercieordenen overhovedet. Andra delen, Sveriges cistercienserkloster, föreligger nu, ungefär två och ett halvt år efter författarens död, i en ståtlig volym. Tack vare Carlsbergfondens understöd har verket fått en tilltalande utstyrsel, det är rikt illustrerat och utrymmet har man tydligen icke behövt spara på alltför mycket. När de svenska klostren behandlats före de danska och de norska, så har detta skett, emedan de äldsta cistercienserklostren i Norden finnas i Sverige.

Andra delen föregås av en inledning »Allment», som Ortved

begagnar till en vidräkning med sina bröder i Kristo av annan konfession, vilka tidigare skrivit om samma ämne. Den är här och längre fram — Ortved infogar gärna ett försvar av en eller annan anledning — ofta berättigad, varvid dock den tidsanda, under vars inflytande hans föregångare skrevo, bör ihågkommas. Ett absolutionsbrev för en Julitamunk från 1509 och dess behandling ger ett gott bevis på, hur miljö och inställning sätta sin prägel på den enskilde författarens tänke- och skrivsätt, som i sin tur påverkar läsekretsens föreställningsvärld. Munken hade av våda slagit ihjäl en medbroder, under det han ville hjälpa en annan, som angripits av en klostrets familiaris. För Ortved visar detta blott, att även i ett nordiskt cistercienserkloster »var ikke altid alting lutter idyl» (s. 292 f.). Men Fr. Hall hade av detta brev dragit slutsatsen, att »slagsmål inom [de manliga svenska cistercienser] klostren ingalunda hört till sällsyntheterna» (Bidrag till kännedomen om cistercienserorden i Sverige, I, 1899, s. 45).

I fortsättningen fördelas arbetet kapitelvis på de enskilda klostren, först munk- och sedan nunneklostren, en vedertagen, om ock icke alltid så organisk indelning. Ortved har begagnat otryckt och tryckt material av stort omfång och läst många författare. Med hjälp av svenska arkeologer har han kunnat lämna en översikt över utgrävningar vid svenska cistercienserkloster. Han har sammanfört material av skilda slag med outtröttlig möda — i de svenska arkiven var han en trägen gäst — och med omsorg sökt göra sin bok utförlig och lämplig som uppslagsbok; så har han efter ett flertal kapitel bifogat listor över de abboter eller abbedissor, vilkas namn man känner. Citaten äro många. Framställningen är lättläst, på flera ställen målande och roande. Den är avsedd för en större publik, populärt hållen och många förklaringar av mindre kända termer givas. Från utgivarens sida har man sökt göra arbetet ytterligare språkligt njutbart för danska läsare.

Emellertid var Ortved, författaren av detta första utförliga sammanfattande verk om de svenska cistercienserklostren, icke historiker. För hela perioder får man ett intryck av mosaikarbete i stället för organisk sammanfogning. Samtida källor begagnas, när de finnas till hands. Saknas de, så övertagas påståenden och kombinationer från äldre litteratur, antingen utan att detta alls nämnes, eller dock utan att uppmärksamhet fästes därvid. Källkritiken var icke någon självklar sak för Ortved. Mest beröres härav den äldsta tidsperioden inklusive abbotlängderna — abbedissor som icke kunde göra någon ytterligare karriär, ha ej frestat äldre författares kombinationslust i samma grad. Ett exempel är abbot Bernhard i Varnhem (s. 229), med alla sina årtal ett fantasifoster av Rhyzelius, som gjort denne Skarabiskop på grund av sitt namn till en Varnhemsabbot eller -broder.

Flerstädes saknar Ortved kännedom om modern facklitteratur. Denna hade varit av nöden t. ex. när abbot Robert i Saba, senare biskop i Västerås, omtalas (s. 261 f., 296 f.). För denne citeras Rhyzelius' *Episcoposcopia* och »Peder Svarts» biskopskrönika eller

med andra ord N. Rabenius' förfälskning, som även förelegat Rhyzelius. Ortved hänvisar icke till N. Ahnlunds kritik (i »Nils Rabenius», 1927), i texten finnes icke något varningsord, endast i abbotslängden ett frågetecken efter Roberts namn, som dock icke varje läsare kan förutsättas tyda riktigt. Sture Bolins hithörande uppsats i PHT 1931 (s. 188 ff.) kom efter författarens död, men kunde möjligen ha observerats av utgivaren. Av Ortved själv väntar man däremot i varje fall en uppgift om konungabreven från 1219 och 1224 ⁸¹/₇, som bland vittnen uppföra denne Robert i egenkap av Västerås-biskop och åtminstone säkerställa biskopens existens. De ingå i diplomatariet (nr: 181, 231) och nämnas t. o. m. hos Rhyzelius (s. 247). Lyckligtvis har partiet om Nydalaabboterna icke hunnit påverkas av den längd, som 1930 publicerades i Kyrkohistorisk årsskrift (jfr rec. i PHT 1931, s. 258 ff.).

Som dessa fall visa, måste arbetet användas med en viss försiktighet. Ärtal, namnformer m. m. måste kontrolleras. Som redan utgivaren påpekat, tillämpar förf. icke någon konsekvent metod vid återgivandet av namn. Så t. ex. har han i texten (s. 159) Othanby och sätter bredvid ett förklarande Ottenby, men skriver i samma mening Myklaby utan uppgift om namnets nu brukliga form (Möckleby). Detta är ett ganska oskyldigt fall, då den nordiske läsaren ju kan förutsättas känna till Ölands topografi någorlunda. När han däremot kallar Johannes Magnus för Johannes Store och endast inom parentes tillfogar: Magnus Gothus (s. 46), så kan detta ej längre anses oskyldigt. Läsaren blir någon gång egendomligt berörd av de stöd förf. hämtat för sin uppfattning. Då han — f. ö. alldeles riktigt — tolkar ett dokument (Dipl. Svec. nr 70) avvikande från diplomatiets utgivare, så hade det utan tvivel varit riktigare att avtrycka de få latinska orden än att i en not omtala, att nuv. riksbibliotekarien Collijn 1917 delat författarens mening. Konsekvensen i sättet att citera kan man även anmärka på. Till Dipl. Svec. hänvisas både efter sida och efter nummer, utan att detta påpekas.

I fråga om en bok som denna är gränsen svår att draga mellan det, som bör medtagas, och det, som kan utelämnas. En skildring av förhållandet mellan kloster och stiftsmetropol hade måhända kunnat få större utrymme och boken hade vunnit på en organisk framställning av klostrens inbördes förbindelser. Man önskar även, att författaren hade uppskattat alla vittnesbörd om klostrens inre liv lika mycket, som han uppskattar ruinerna. Alla enskildheter, som röja den anda, som drivit dem, vilka låtit uppföra byggnaderna, intressera oss, ej minst säregenheter och avvikelser från normen. De norska relikerna i Julita och Tyrgillus i Riseberga (jfr NTBB 1932, s. 119) äro icke betydelselösa och de mirakler, vilka Holmger gjort i Sko, förtjäna nog liksom Ulfhildskyrkan på Selaön för sakens skull mera än ett kort omnämnande. Den formella granskningen av biskop Finboges brev (s. 284—285) är däremot överflödigt: brevet är korrekt återgivet i det tyvärr icke begagnade *Diplomatarium Norvegicum*, XVI, nr 217.

Med andra delen är verket tillsvidare avslutat. Även den svenska

publiken skulle dock gärna se en av annan hand gjord bearbetning av Ortveds efterlämnade anteckningar om Herrevad samt fortsättning om särskilt de övriga skånska klostrens historia. I så fall borde även komma ett tillägghäfte (med rättelser) till Ortveds senaste del samt ett register, som förf. möjligen avsett men av döden hindrats att utföra.

Toni Schmid.

Visby domkyrkas gravstenar.

— J. W. Hamner, *Visby domkyrkas gravstenar*. (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Gotlands gravstenar I) Sthlm 1933. 8:o. 272 s., 1 plankarta, 56 pl., ill. Kr. 15:—.

När Jacob Langebek 1753—54 gjorde sin bekanta historiskt-antikvariska forskningsfärd till Sverige och de transbaltiska länderna, besökte han även Gotland. Han åtföljdes av sin trogne vän och medhjälpare Lundamagistern Nils Reinhold Brocman, senare assessor i Antikvitetsarkivet, samt den danske arkivtecknaren Søren Abildgaard. Vi ha kunskap om detaljerna av Langebeks resa icke blott från Rasmus Nyerups 1794 utgivna »Langebekiana» med bl. a. utdrag ur L:s dagbok och anteckningar, utan även genom den stora samling av »Breve fra Jacob Langebek», som Holger Rørdam 1895 publicerade. Från Visby underrättade Langebek i tvenne brev av juni och juli 1753 (a. a., s. 181 ff.) sin genealogiskt intresserade vän Terkel Klevenfeldt i Köpenhamn om sina fynd och forskningar. Den entusiastiske, lärde dansken granskade noga allt i Visbydomen — eller Mariakyrkan, som den också kallas — där han bl. a. klev upp på en stege för att närmare skärskåda några gamla vapen från Visborg. Då en av stegpinnarna brast, ramlade emellertid den stackars L. ned, slog pannan mot väggen »og tørnede med Næsen paa Brynet af en Ligsten» (a. a., s. 183). Ehuru han först föreföll alldeles »skamferet», blev skadan mindre än förskräckelsen.

Den alltför intima bekantskap med Visby domkyrkas gravstenar, som Langebek fick pröva på, berövade honom icke beundran för dessa skatter, som han visste särskilt skulle intressera Klevenfeldt. »I mit forige Brev», heter det hos L., »skrev ieg, at ieg ikke paa eet Sted havde seet saa mange gamle Ligstene som her i Kirken og paa Kirkegaarden; det er og sandt, thi her er en uendelig Mængde af 14de og 15de seculis og nogle Stykker af det 13de, men ved nøiere Eftersyn har ieg befundet, at de fleste ere over Stadens fordoms anseelige Borgere, mest af de Tydske, som her have boet.»

Redan före Langebeks tid hade man intresserat sig för Visbygravstenarna. Superintendenten Haquin Spegel gjorde sålunda anteckningar därom, utgivna först 1901 — de äro emellertid starkt bemängda med oriktigheter. Även Spegels efterträdare i ämbetet 1735—45 Jöran Wallin har efterlämnat textavskrifter (nu deponerade i Kungl. Bibl.), och dessa äro till ovärderlig nytta i fråga om nu försvunna, skadade eller stympade stenar. Langebeks hjälpare Søren Abildgaard har utfört 10 utomordentligt välgjorda teckningar (nu i Nationalmuseet, Köpenhamn) av stenar i Mariakyrkan. Av senare

gravstensforskare på detta område kunna nämnas den visserligen alltid mycket slarvige N. J. Ekdahl samt framför allt antikvitetsintendenten Per Arvid Sæve (död 1887), vars samlingar finnas dels i Vitterhetsakademiens antikvariskt-topografiska arkiv, dels i Uppsala universitetsbibliotek. Slutligen utgav paleontologen och gottlänningen prof. Gustaf Lindström (död 1901) 1892—95 i 2 bd sina bekanta »Anteckningar om Gotlands medeltid».

Lindströms innehållsrika arbete har emellertid sina brister. Tiden har därför syntts vara inne att upptaga till ny behandling de talrika, åldriga stenarna på den historiskt märkliga Gutaön. Apotekaren J. W. Hamner, Stockholm¹, har ägnat sig häråt och nu föreligger en första del av hans forskningsresultat i en särdeles väcker volym om *Visby domkyrkas gravstenar*. Den inledes av intressanta kapitel om hans föregångares samlingar och arbeten samt en historik över gravstenarnas öden — ett givetvis och tyvärr tragiskt avsnitt, som speglar den oförtänksamma och pietetslösa skadelystnadens och vanvårdnadens triumfer. Till dessa givande översikter skall endast fogas den kritiska anmärkningen, att utg. råkat genomgående felstava Abildgaards namn (»Abilgaard»), ett öde som dennes landsmän Langebek och Nyerup fått dela (»Langebeck», »Nyerop»).

En plankarta visar stenarnas nuvarande läge i kyrkan och bokens huvudparti följer dessa, som registreras under nummer, sten efter sten. Uppställningen är redig och klar. Under varje nummer komma först tekniska uppgifter (läge, utseende, storlek, material, litteratur och uppgifter om avbildningar). Därpå följa texterna, för den äldre tiden oftast på latin eller plattyska. Hamner anger, vad som nu kan läsas på stenen, vad tidigare forskare i svårtydda fall läst, hur inskriften i sin helhet därför kan rekonstrueras, översätter så texten, där detta behövs, förvandlar de äldre kronologiska uppgifterna till moderna data samt ger på flera håll några personhistoriskt kompletterande upplysningar. Då arbetets huvuduppgift är antikvarisk, äro dessa biographica visserligen rätt knapphändiga, men å andra sidan ibland hämtade ur arkivmaterial. Rörande de fåtaliga adliga gravstenarna skulle man på ett par punkter önskat något mer. Då Herman Juels sten visar även hans makas bild, hade det icke varit ur vägen att meddela uppgift om hennes namn: Maren Jensdatter Juel (se t. ex. Danmarks Adels Aarbog 1927, II, s. 24). Beträffande Elisabeth Bille är det onödigt att i kommentar och register följa gravskriftens stavning (Bilde), då det gäller en så känd ätt och hennes faders, länsherren Jens Billes, namn f. ö. i litteraturen går under den mest brukliga formen (se t. ex. Hans Hildebrand, »Gotlandsmynt med Jens Billes vapen» i Fornvännen 1906, s. 196 f.). De på gravstenarna väl bevarade adliga anvapnen hade lätt kunnat identifieras med hjälp av dansk genealogisk litteratur. Det är kuriöst att se, att i ett fall tvenne stenar äro bevarade över samma personer, nämligen de, som lagts över fru Karine Rosenkrantz och hennes dotter Mette Hardenberg — den praktfullare är väl, som Hamner antar,

¹ Tidigare bosatt i Visby.

den senare och slutgiltiga. Den förevisar de båda adelsdamerna såsom välklädda ståndspersoner i veckrika dräkter med puffärmar och halskedjor, vemodigt lutande huvudena inåt mot varandra.¹

Att Hamner registrerar stenarna efter nuvarande läge och ej efter ålder är ett förhållande, som förklaras bl. a. därav, att, såsom fordom ej sällan skedde, flera äldre stenar usurperats. Denna för vår tids sätt att se otroliga vandalism verkar tillika löjligt smaklös, där man som t. ex. kongl. räntmästaren Anders Wimans (död 1801) efterlevande tagit den gotländske länsherrens Jens Høegs sten över sin son Henrik Høeg (död 1628; nr 10) och 1800-talsskriften således ståtar inom fullständigt bibehållen barockram. Den äldre inskriften har rekonstruerats efter Abildgaards teckning. Beträffande de medeltida personerna synes någon biografisk kommentar ej vara gjord. En sparsam sådan finnes emellertid i Lindströms »Anteckningar», del II, avd. 3 (Bidrag till gotländsk personalhistoria under medeltiden, s. 399 ff.), till vilka man alltså här kan gå tillbaka. Överhuvud förefaller det tryckta och registrerade nordiska diplommaterialiet vara mindre givande, då man söker upplysningar om medeltidspersonerna på Mariakyrkans gravstenar. De öden Visby genomgått ha givetvis också medfört bl. a. förstöring av just dylikt stoff. Vad tyskarna beträffar, torde möjligen mera kunna hämtas ur hanseatiska urkundsböcker, som nu i mängd finnas tryckta. Å andra sidan försvåras identifikation säkert av, att det i många fall är svårt att avgöra, om man står inför ett verkligt släktnamn eller blott en lokalbeteckning. Det är kronologiskt värdefullt, att utg. gjort tvenne skilda personregister, ett över medeltidsnamnen (till 1525); ett för nyare tid. I det förra är emellertid uteglömd den herr Henrik, som dog 1292 (nr 215). Rubrikens årtal 1290 (—1525) synes också ha bort ändras till 1289, vilket år herr Henrik de Plescowes maka Margareta (nr 68) dog.

Den svenska gravstensforskningen har gamla anor. Inledd av Messenius' »Tumbæ» 1611 fick den en intresserad odlare i Johan Hadorph, som flitigt gjorde anteckningar »De sepultura veterum» (jfr H. Schück, Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, dess förhistoria och historia, del III, 1933, s. 281 f.). En översikt av nyare svensk litteratur på området gav anmälnaren i PHT 1931, s. 96 ff. Det är givet, att dylika undersökningar ha ett stort både historiskt, konst-, kultur- och personhistoriskt värde. Hamners bok ger ett verkligt intressant genomsnitt av den gamla hansestadens historia fram genom tider av danskt och svenskt övervälde intill 1800-talets början. Som redan Langebek observerade, är det tysk-borgerliga inslaget påfallande starkt. Frälset är i all huvudsak representerat blott av de gamla danska länsherrarna med herr Henrik Rosenkrantz (död 1537; nr 1) i spetsen samt deras familjer; om herr Hen-

¹ Förf:s anmärkning vid nr 323, att kapten Hans Fleming, som dog 1630 ^{26/7}, möjligen kunde vara identisk med fästningsbyggaren Hans Fleming torde icke vara riktig. Den senare var, enligt Munthe i Fortifikationens historia (VI, s. 640 f.), död före 1624 ^{10/3} (benäget medd. av dir. G. Indebetou).

riks latinska riddartitel (*eques auratus*) jfr f. ö. PHT 1920, s. 95. Vad Abildgaard betytt för Visbyforskningen, kan man se bl. a. därav, att endast i hans omsorgsfulla teckning är den praktfulla stenen över riddarna Olof och Filip av Axelssönernas (Tott) mäktiga ätt fullständigt bevarad (bild s. 49). I sitt nuvarande starkt stympade skick (pl. 23) gör stenen ej samma märkliga intryck. En bit av densamma återfann P. A. Sæve på 1860-talet, inmurad i lasaretsbyggnaden. Den Tottska stenen återför i minnet de båda herrarnas än kraftigare broders herr Ivar Axelssons fribytartid på Visborg, nyligen delvis men livligt skildrad av G. A. Donner (jfr PHT 1931, s. 275). Den hav-omsvallade öns invånare ha ofta fått känna på ej blott mänskliga fienders härjningar utan också naturens. »År 1424 efter Kristi födelse på sankt Andreas natt förliste skeppare Cleis Nyelop med 40 man. Bedjen Gud för dem», heter det med talande enkelhet i en inskrift (nr 72). Från de gamla stenarnas plattyska slutord »Biddet Got vor se» eller det prelatensiska latinets »Requiescat in pace» går en lång utveckling fram till den sentimentalt-romantiska stenstilen på t. ex. provincialmedicus Sven Witthoffs (nr 268) vård 1806: »Witthoff har sin bana slutit. Sångmö, höj din klagosång» etc. Från genealogisk synpunkt kunna påpekas stenar över åtskilliga verkliga Gotlandsfäder, såsom stamherrar för släkterna Fähræus (nr 99), Herlitz (nr 120) och Lutteman (nr 190).

En rad Visbygravstenar stå sedan ett sekel ute vid Kyrkberget, utsatta för fortskridande förstörelse. Kanske kunde det intresse Hamners bok borde väcka, ge sig uttryck i försök att rädda dessa minnesvårdar på effektivt sätt. Vad de mänskostoft beträffar, som en gång sänkts till ro under Mariakyrkans golv, har tiden farit än hårdare fram med dem än med stenarna. Den eviga frid, varom dessa tala likt de diplomatiska traktaterna, har haft ungefär samma bestånd som de senare. Kung Fuad I av Egypten uppges nyligen ha förpassat från Kaiomuseets salar till dess vind raden av de fornegyptiska faraonernas uråldriga mumier, för att hans »förfäder» ej skulle profaneras av de afrikanska, europeiska och amerikanska turisternas nyfikna blickar. Denna ekvatoriala pietet synes ej ha haft annan motsvarighet i Visby Mariadöm, än att man där så sent som 1892 helt enkelt tycks ha gjort rent hus i de vigda dödsboningarna. Så mycket starkare är skäl att äntligen beträda ångerns väg genom ett slutgiltigt och varaktigt skydd åtminstone för minnesvårdarna.

Apotekare Hamners arbete framträder i synnerligen vårdad topografisk utstyrelse. Det rikliga planschmaterialet — 99 stenar eller fragment på 56 planschsidor — är alldeles förträffligt. En eller annan kritisk anmärkning, som här gjorts, förtar icke huvudintrycket, att arbetet är ytterst omsorgsfullt gjort. Det är glädjande, att Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien antagit sig denna serie, som längre fram borde kunna även lokalt utvidgas till svenska fastlandet (i den mån den icke redan gjorts överflödigt av »Sveriges kyrkor»), särskilt beträffande medeltidsmaterialet. I den bokliga återuppståndelsens form möter oss i här behandlade publikation det gamla och minnesrika Visby, den ännu benådade staden med ringmur, kyrkoruiner

och trappgavlar. Man hoppas på snar fortsättning av Hamners arbete.

B. H—d.

Erik XIV och Sten Eriksson Leijonhufvud.

— R. Elander, *Herr Sten. Studier i Erik XIV:s historia*. 8:o. 158 s., 1 pl. Gtbg, Förlags-a.-b. Västra Sverige; 1932. Kr. 5:50.

Lektor Elanders nya samling studier i Erik XIV:s historia bygger på och sammanfattar den rad av specialstudier i detta ämne, som den produktive forskaren tidigare utgivit: Nils Sture och Västgötaräfssten (Hist. studier tillägnade L. Stavenow); Sturemordens gåta; Jöran Persson och Genewitzbrevet (Hist. Tidskr. 1926); Om förhållandet mellan Gustav Vasa och hans son Erik under förra hälften av år 1560 (Hist. Tidskr. 1930); Den svenska beskickningens fängslande i Köpenhamn våren 1563 (1929).

Förf. strävar i sitt senaste arbete att samla intresset kring den svenske storman, efter vilken boken har sin huvudtitel. Med herr Sten äsyftas här nämligen icke någon av de förgrundsgestalter i Sveriges historia, som hävdenligt pläga betecknas med detta namn, utan Sten Eriksson Leijonhufvud, Gustav Vasas frände, Margareta Leijonhufvuds bror och ätten Lewenhaupts stamfader. Undertiteln, *Studier i Erik XIV:s historia*, anger egentligen mera adekvat bokens innehåll — den rör sig lika mycket omkring Gustav Vasas son som kring hans svåger.

Förf:s avsikt är delvis apologetisk: han vill ta Erik XIV i försvar mot »alla hans motståndares lögnar och fördomar». För detta ändamål strävar han att visa befintligheten av en mot Erik fientlig kamarilla inom svenska stormannakretsar, vilken på olika sätt velat motarbeta honom ända från tiden före hans tronbestigning. Ledaren i denna krets skulle ha varit herr Sten. Den häftiga kampen mellan centralmakt och aristokrati under Erik XIV ses av förf. genomgående på detta sätt. Några punkter i denna förf:s framställning skola här upptagas till diskussion.

Att börja med ger boken en redogörelse för oenigheterna mellan Gustav Vasa och Erik 1559—60, vilka uppstodo kring det engelska frieriärendet; redan härvid söker författaren finna spår av en motsättning mellan Erik och högadeln. Materialet är här icke rikt. Då han vidare vill ådagalägga, att frierifrågan, »en kardinalpunkt i Eriks politiska program», skulle och måste lösas i motsats till högadelns önsknningar och släktkretsens eget politiska program, är detta endast en sida av saken; frieriets verkliga betydelse i Eriks politik måste sökas på andra håll, i rent utrikespolitiska hänsyn (se härom I. Andersson, »Erik XIV, England och Estland» i Femte nordiska historikermötet i Helsingfors den 7—10 juli 1931, sid. 67 ff.).¹ Förf. får

¹ Det är visserligen sant, att Erik måst räkna med ovillighet från rådets sida i denna sak; han har vid ett tillfälle uppmanat sin gesant i London, Nils Gyllenstierna, att i breven till konungen oförblommerat redogöra för läget, men i andra, avsedda att framläggas inför rådet, ge en till varje pris gynnsam framställning.

emellertid tillfälle att i sammanhang med sin redogörelse för de engelska förhandlingarnas vidare förlopp göra åtskilliga värdefulla påpekanden om deras planläggning: Erik är ingalunda »den svärmiske tillbedjaren av Elisabeth» utan »politikern».

En särskild undersökning ägnar förf. åt Eriks bekanta plan att låta mörda Leicester, Elisabeths gunstling. Erik har först i en till Nils Gyllenstierna ankommen skrivelse den 12 juni 1561 häntytt här- till; senare ges utförliga instruktioner i ett annat brev mars 1562, vilket finnes bevarat i riksregistraturet (delvis) och i Eriks koncept, men ej såsom ankommet i Nils Gyllenstiernas diplomatar- kivi; då det kunde ha nått fram till England, hade herr Nils troligen redan rest. Då den del av det senare brevet, där mordplanen omtalas, är bortskuren i riksregistraturet, bygger förf. upp följande hypotes: mordinstruktionen har endast funnits i konceptet, men ej i registratures utskrift, varför det är troligt att Eriks fiender, för vilka mordplanen var ett medel att belysa konungens ondska, låtit avlägsna utskriften ur registraturet, emedan denna ej innehållit den i konceptet befintliga mordinstruktionen. Denna hypotes får givetvis betraktas som en möjlighetsspekulation, om vilken visshet i någondera riktningen är omöjlig att vinna. Kvar står i varje fall att Erik i ett avsänt brev och i ett koncept utförligt diskuterat mordplanen. Som ett alternativt rentvående av Eriks minne tänker sig förf. den möjligheten, att denne blott velat ha rykten i gång, att kungen i Sverige stod efter Leicesters liv.¹ Att på detta sätt lämpa Eriks planer efter nutida moraluppfattning är emellertid föga lönande — han har utan tvivel delat sin samtids cyniska åsikter om det politiska mordet.

Förf. fortsätter sin framställning med att, i anslutning till en av Arthur Stille uttalad mening, avväga omdömena om Johans och Eriks politiska mellanhavanden i motsatt riktning mot vad Claes Annerstedt en gång gjort. Även i detta sammanhang söker han åt herr Sten vindicera en plats bland dem, som företrädesvis motarbetat Eriks politik. Ej heller här äro källornas vittnesbörd rikhaltiga. Johans politik 1563, menar förf., bär vittne om att denne — även om han ej, som det heter i ständernas dom över honom, stämplat med konungen av Danmark mot Erik — i varje fall varit »bättre underrättad om ett omedelbart förestående fredsbrott med Danmark, än Erik själv». Att Erik beskyllde sin broder för stämplingar med Danmark, har dock härvidlag icke större vitsord än senare de Johans många anklagelser mot Erik, vilka förf. så bestämt — och delvis berättigat — avvisar. — För att belysa Sten Erikssons ställning i dessa frågor i enlighet med bokens allmänna planläggning begagnar emellertid förf. ett brev av Johans tjänare, greve Johan von Artzen, vari det heter, att vid ett danskt infall i Sverige Johan skulle kunna få ridderskapet och adeln med sig och väcka så mycken rörelse, att det skulle lända ho-

¹ I detta sammanhang bör observeras, att de rykten om ett planerat attentat, som Fr. Ödberg (Tidsbilder ur 1500-talets svenska hävder, sid. 69) tror sig finna spår av, ej äro verkliga. Ödberg har råkat ut för ett missförstånd: de händelser, som omtalas, utspelades ej i London, utan i Skottland, och den på anf. ställe omtalade ambassadören är ej Gyllenstierna.

nom till det bästa. Det resonemang, varigenom förf. får detta von Artzens brev att belysa Sten Erikssons ställning i frågan, må här anföras: »Att von Artzen kan räkna med att adeln härvid skulle kunna tänkas sluta sig till Johan, kan å andra sidan endast förklaras så, att han genom Johan visste, att denne bland adeln hade mäktiga vänner, vilka önskade överflytta kronan från Erik till Johan. Johans förnämste bundsförvant inom den svenska adeln är Sten Eriksson Leijonhufvud. I Köpenhamn har han lyckats framkalla fredsbrottet mellan Danmark och Sverige, och hans handlingssätt får sin förklaring, om man förutsätter, att han räknade i huvudsak på samma sätt som von Artzen.» Detta är otvivelaktigt ett djärvt resonemang, i synnerhet om man observerar, att det uttalande i von Artzens brev, varpå det hela bygger, i själva verket endast ger vid handen, att von Artzen i allmänhet räknat med möjligheter för ett uppror under upprörda förhållanden.

Att herr Sten eller hertig Johan spelat under tücke med Fredrik II vid krigsutbrottet, låter sig sålunda ej med det anförda resonemanget bevisas. Förf. vill emellertid på en annan väg, antydd redan i det citerade partiet av hans framställning, ådagalägga, att herr Sten spelat en huvudroll vid krigets början, ja, att han rentav genom en med slug förslagenhet iscensatt intrig åstadkommit förutsättningarna för den avgörande svensk-danska brytningen, då han med en svensk legation till Hessen i februari 1563 anlände till Danmark. Ett sådant tillvägagångssätt skulle, om det låter sig bevisas, utgöra ett sensationellt faktum i Nordens 1500-talshistoria. Förf:ns framställning bygger här delvis på hans tidigare publicerade undersökning »Den svenska beskickningens fängslande i Köpenhamn våren 1563», där åtskilligt nytt och värdefullt material framdragits. Förf:ns skäl för sin uppfattning äro i stark förkortning följande.

Beskickningen till Hessen, bestående av herr Sten, Gabriel Christersson Oxenstierna och Jöran Fincke, avreste från Sverige i början av 1563. På nedresan gjorde herr Sten en avstickare till en sin gård Kärre, som låg nära Älvsborg. Man har all anledning, skriver förf., »att göra den frågan, om herr Sten, då han tog denna omväg, ej hade sitt särskilda ärende till kommandanten på Älvsborg» (förf. ställer denna fråga med utgångspunkt från sitt föregående försök att se Sten Eriksson som själva själen i en verksamhet för Johan med Danmark mot Erik). Herr Sten och Fredrik II skulle nu ha smitt en komplot, vilken gick ut på att provocera den svenske kungen till ett fredsbrott. Denna skulle ha bedrivits på följande sluga och synnerligen väl dolda sätt. Då Gabriel Christersson och Jöran Fincke nått Köpenhamn, förhandlades ett par dagar om pass för den svenska legationen, vilket de begärde från kanslern Johan Friis. Sedan herr Sten kort därefter anlant, begärde han emellertid pass direkt hos konungen, utan att därom underrätta kanslern, vilket enligt förf:ns omdöme var »alldeles oförlåtligt». Det av herr Sten begärda passet utställdes nu av konungen den 20 februari 1563, men det sändes ej till Köpenhamn utan till Vordingborg. Enligt författarens mening är detta egendomligt, eller finner rättare sagt sin förkla-

ring i en tidigare uppgjord plan av herr Sten och Fredrik II. Redan aftonen dessförinnan hade emellertid Arild Ugerup meddelat de svenska herrarna, att om pass ej hann komma till nästa dag, detta skulle sändas efter dem. Förf. anser, att Ugerup »av allt att döma» var invigd i den av herr Sten och Fredrik II smidda komplotten.

Emellertid kom ej det först genom Friis begärda passet, och Friis visste ej vad han skulle göra, hindra svenskarna från att fara vidare eller tillåta avresan. Från konungen, som vid denna tid vistades i Sorö, hade han ej fått besked. Detta finner förf. bestyrka sina misstankar: det får »sin naturligaste förklaring så, att konungen, som vi redan sagt, spelade under täcke med herr Sten». Situationen hade dessutom försvårats därigenom, att herr Sten med »brottslig förtegenhet» uraktlåtit att omtala att han begärt pass direkt från konungen. »Hade han genom Ugerup låtit meddela kanslern detta, hade allt ordnat sig av sig självt», skriver förf.; då skulle kanslern på ett rätt sätt ha tytt sin konungs oförklarliga tystnad.¹

I denna situation följde nu herr Stens bekanta brådstörtade avresa, varvid han vid stadsporten blev hejdad av vakten, enligt sin egen framställning i brev till Fredrik II med förbud och våld, enligt en av 14 danska vittnen undertecknad redogörelse efter våldsam uppträdande av herr Sten, sedan han förbudits passera. Två dagar där-efter befallde kungen, att svenskarna skulle kvarhållas, vilket också skedde; inom kort förlorade de sin frihet. Herr Stens pass hade under tiden nått fram: det sände han hem till Erik. Härigenom, menar förf., sökte han ställa den danska åtgärden att kvarhålla dem i så ofördelaktig dager som möjligt; meningen härmed skulle då vara att provocera Erik till fredsbrott.

Herr Stens hela tiden förda dubbelspel bestyrkes enligt författarens mening av, att han under den fortsatta fångenskapen, enligt Oxenstiernas berättelse, stod i ett mycket nära och vänskapligt förhållande till Fredrik II. Slutgiltigt bevis för sin tes om intrigen vill förf. finna däri, att den danske konungen tillät herr Sten att draga hem till Sverige, men ingen av de andra fångna svenska herrarna; härvid har herr Sten avgivit en icke närmare känd förbindelse, troligen syftande till att verka för fred.

Den av förf. givna tolkningen av materialet framkallar här tvivel. Först och främst ge källornas vittnesbörd intet bestämt vid handen om existensen av en komplott. Förf:s direkta huvudskäl för att en dylik verkligen förelegat — att både Fredrik II och herr Sten förteगत den senares begäran om pass — bygger vidare endast därpå, att i källorna intet nämnes om, huruvida de meddelat den åt någon annan. Det bör därvid påpekas, att redan dagen efter uppträdet med herr Sten vid stadsporten brev kom från konungen till Köpenhamn med meddelande, att pass utfärdats. Förf:s ofta synnerligen sinnrika resonemanger ge ej heller den enda nödvändiga och

¹ Det bör observeras, att Fredrik II själv den 15 februari givit order att med lämpor kvarhålla den ankommande svenska legationen, tills besked anlånt från hans egna sändebud i Sverige (Kancelliets Brevbøger 1561—65, s. 217 f., jfr s. 219; Danmark-Norges Traktater II, s. 53).

sammanhängande förklaringen av akter och händelser: dessa kunna lika väl tolkas och betraktas utifrån en annan och mera osökt uppfattning, och förf. har också själv i ett tidigare arbete föredragit en delvis annan tolkning. Att herr Sten under fångenskapen stått väl hos Fredrik II är ej heller tillräckligt att bygga denna vågsamma konstruktion på; det gjorde även andra, senare fångna svenska herrar. Och det enda tidigare källställe, som pekar i riktning mot ett samförstånd mellan herr Sten och den danske konungen är ett yttrande av Friis till konungen vid de svenska sändebudens ankomst, att han förstått, att Sten Erikssons gunst hos Erik var måttlig »för hertig Johans och för E. K. M:ts skyld», en andrahandskälla, som kan bygga antingen på den gamle kanslerns egna slutsatser eller på herr Stens utsagor för att vinna reputation hos den främmande monarken.

Förf. följer så herr Stens verksamhet efter återkomsten till Sverige, som ledare för »hertig Johans parti»,¹ samt Erik XIV:s regeringsåtgärder, om vilka senare han ger åtskilliga goda och värdefulla detaljiakttagelser i anknytning till sina tidigare publicerade undersökningar. Mot framställningen av Eriks fortsatta fririer torde emellertid även här böra anmärkas, att de långt ifrån huvudsakligen utgöra ett fullföljande av »striden med släktkretsen i giftermålsfrågan», utan framför allt ha allmän utrikespolitisk innebörd (jfr I. Andersson, »Erik XIV och Lothringen», i Scandia 1933).

Sten Erikssons maktperiod infaller, enligt Elanders framställning, efter Sturemorden, under Eriks svaghetstid, och förf. anser sig för denna tid kunna tala om en bestämd »kardinalpunkt i herr Stens politik», förlikningen mellan Erik och Johan. Även här känner sig läsaren understundom hågad att spörja, varför just herr Sten framställs som förgrundsgestalten i rådet och som upphovsmannen till den svenska adelns politiska åtgärder, även om hans nära släktskap till Johan naturligen manat honom att hjälpa denne. Det torde böra framhållas, att oerhörda svårigheter möta vid ett försök att för denna tid med ett sådant material som det här ifrågavarande fastställa en personlig insats i politiken; saken blir en annan, då det gäller kungen själv, hertig Johan eller Jöran Persson. Det bör även framhållas, att försök att ur rådslagens otympliga formuleringar framläsa finare psykologiska nyanser i allmänhet äro dömda att misslyckas, liksom att ofta ordalag i tidens olika aktstycken som för oss kunna synas t. ex. ironiska (s. 117) eller kränkta (s. 78), ingalunda av den skrivande avsetts få en sådan klang, eller åtminstone ej kunna bevisas vara avsiktliga eller ha uppfattats så av en samtida. Förf. förefaller bygga väl mycket på dylika stilistiska omöden, som med nödvändighet måste bli mer eller mindre subjektiva.²

¹ Det bör här nämnas, att ordet »parti» i 1500-talsspråket torde ha en annan klang än för våra öron; det kan i det av förf. nämnda sammanhanget närmast återges med anhang.

² Förf:s försök att med stöd av några brevformuleringar visa, att man genom hård behandling velat göra hertig Magnus till Eriks fiende, lider av samma svaghet.

Sedan herr Stens död under upproret 1568 skildrats, fortsätter författaren sin framställning med en kortfattad översikt över Eriks fängelsetid och sista stunder samt en analys av Johans litterära agitation mot Erik. Den senare ger åtskilliga värdefulla påpekanden om denna agitations hänsynslösa art. Otvivelaktigt har denna direkt och indirekt givit stoffet till en god del av senare historieskrivnings framställning av Erik (om de vägar, varpå den inträngt i de historiska verken, se I. Andersson, »Erik XIV och Macchia-velli», s. 2 f., i Scandia 1931).

Den här anmälda boken har sålunda två huvudpersoner, angivna i titel och undertitel: Erik XIV och Sten Eriksson Leijonhufvud. Ett par ord skulle kunna tillfogas om de psykologiska bilder, förf. ger av dessa. Herr Sten blir en bakslug och illistig man, diplomatiskt durkdriven och huvudman för ett adelsparti med bestämt politiskt program. Den detaljerade bilden av honom torde dock, som ovan gjorts gällande, ej ha betryggande stöd i källorna. Erik XIV skildras i färger, som starkt avvika från de traditionella. De onda egenskaperna tillhöra ej hans väsen, utan äro synvillor; han är som människa mild; han har en ofta förtrytsam öppenhet och skarp ärlighet, som är i släkt med faderns; han har en intellektuellt betonad anspråkslöshet; han är religiös och i sin religiositet ödmjuk; han är icke sensuellt lagd; han avskyr plumphet och råhet. Om denna bild kan det sägas, att den utan tvivel liksom den traditionella är bestämd av Johans agitationsskrifter, blott att den ej följer dem positivt utan negativt: den uppdrager de rakt motsatta linjerna i det psykologiska porträttet. Ej heller tar den hänsyn till de psykopatiska dragen i Eriks just genom dessa mera gripbara sjäsliv.

Ingvar Andersson.

Uppländskt domboksmaterial.

— *Uppländska konungsdomar från Vasatiden intill Svea hovrätts inrättande.* Ur otryckta källor utgivna jämte inledning, förklaringar och register genom Nils Edling (Uppländska domböcker, utg. av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala, III). Upps. 1933. 8:o. X, 213 s. Häft. kr. 6: —.

Serien av uppländska domböcker, varav 1926 utkom Vendels sockens dombok 1615—1645 samt 1929 Upplands lagmansdombok 1578—79, här av häradshövding Edling fortsatts med ett nytt nummer, vars titel läses här ovan.

Det behöver näppeligen ånyo framhållas (jfr PHT 1930, s. 104 ff.), att det vidlyftiga äldre domboksmaterialet är av största intresse för den historiska forskningens olika grenar. Anmälaren

Aktstyckenas formuleringar torde icke kunna tolkas i den riktning förf. gör. Förfns omdöme blir: »Här faller ljus över de metoder, som denna tid i det tysta kunde användas. Meningen med dem måste ha varit att göra hertig Magnus till Eriks fiende.» Bevis för ett sådant påstående kunna ej föras. Man vet varken, om denna behandling tillkommit på initiativ av »släktkretsen», eller vilket tillstånd hos hertigen som framkallat behandlingen (äldre tiders behandling av sinnessjuka var ju ofta av en grotesk råhet).

skall här ej gå in på rättshistoriska bedömanden, vilka höra hemma i annan fackpress, liksom juridisk granskning av utg:s inledning (78 s). Från allmänt formell synpunkt kan emellertid även här sägas något. I rec. av häradsbövding Edlings förra domboksedition gjorde undertecknad beträffande registret den anmärkningen (PHT 1930, s. 105), att utg. i detta utan verkligt skäl bibehållit textens regellösa namnstavning. I detta fall erbjuder den nya editionen ett framsteg: namnen äro i registret normaliserade. En viss normalisering beträffande ej blott interpunktion utan även särskilt stora bokstävers användande i själva texten kunde emellertid också varit på sin plats. Detta ses bäst av följande typiska exempel. Edling har s. 168 (ingressen) samt s. 170—172 avtryckt protokollet över ett mål 1602, vilket, utan att utg. synes ha observerat det, redan föreligger i tryck i K. G. Westmans Aktsamling till Kungsådreinstitutets historia (1920), s. 75 f. Jämför man nu de båda avtrycken, vilka återgå på samma original, faller genast i ögonen, hur otroligt villkorlig den s. k. noggrannhet är, som eftersträvar återgivande av alla i originalet förekommande stora bokstäver. Den talan för en förnuftig textnormalisering, som Emil Hildebrand förde i Historiskt Bibliotek V (1878), förtjänar i varje fall i fråga om stora bokstäver och modern interpunktion (a. a., s. 28 f. och 32) alltjämt det största beaktande, även om hans principer i övrigt i vissa punkter måhända föra väl långt (jfr även diskussion i Hist. Bibl. V, bil. till h. 2, samt VI, 1879, s. 629 f., och Kyrkohist. Årsskr. 1914, s. 489 f.). Det är sålunda enligt anmälarens åsikt meningslöst att vid tryckningen av 1500-talstext t. ex. bibehålla små bokstäver i början av namn, som Edling gör. Beträffande Edlings och Westmans textavtryck förekomma f. ö. även rena oöversensstämmelser. Vad normaliseringsfrågan beträffar, bevarar Edling t. o. m. i den bifogade *ordlistan* stor bokstav i början av de ord, som händelsevis fått sådan i texten.

Dombrevens och domstolsprotokollens personhistoriska värde i Edlings aktpublikation är emellertid glädjande stort. Då detta värde i praktiken skall av en större allmänhet i första hand åtkommas genom registret, måste likväl tyvärr ånyo påpekas — på samma sätt som skedde i PHT 1930, s. 105 — att registret, som visserligen utarbetats av annan person, men godtagits av utgivaren, dessvärre ingalunda uppfyller vetenskapliga anspråk. Detta ger anledning åter framhålla, att register till texter från medeltiden och 1500-talet samt arbeten rörande dessa perioder ställa ovanligt stora krav på utarbetarens fackhistoriska kunskaper, erfarenhet av dylikt arbete och förmåga att tillgodogöra sig tryckta och otryckta hjälpmedel. Det är gott och väl, att en rad personer i den Edlingska editionens register blivit person- och släktidentifierade, men det brister mycket i konsekvens härvidlag. Vissa, vilkas indentitet kunde klarlagts med tillhjälp av så lätt tillgängliga källor som registren i Gustaf den förstes registratur och Naumanns register till Historiska Handlingar (1919), ha icke alls släktidentifierats, t. ex. Isak Nilsson (Banér), Karl Bengtsson (Månesköld; sonen Johan Karlsson identifierad), Knut Eskilsson (Banér), Nils Hansson (Brask) till Helgö (jfr Sv.

Biogr. Lex., bd 6, s. 67), Ture Eriksson (Bielke) och Ture Pedersson (Bielke). Arend Persson hade näppeligen behövt frågetecknet efter Örnflycht — det är utan tvivel den historiskt bekante A. P. Ej fullt exakt är att skriva »Gunildt [Bielke]» och »Märta [Oxenstierna]». Det borde ha hetat: Gunnil (Johansdotter Bese), änka efter Erik Turesson (Bielke), samt Märta (Johansdotter Slaveka), änka efter Bengt Christersson (Oxenstierna). Det framgår av text och rättsfallsrubrik å s. 84, att den där nämnde, förrymde Olof Bröms är Gustav Vasas kammarmästare magister O. B. (jfr t. ex. Kyrkohist. Årsskr. 1915, s. 45; N. Edén, Om centralregeringens organisation etc., 1899, s. 33, och Stockholms stads tänkebok 1528 ^{20/4}, L. Larssons ed., s. 208 f.), men mannen står likväl oidentifierad i registret. Dettas »Jacob W. Ganderson» kan knappast vara riktigt. Ifråga om dess »W.» hade i detta fall full noggrannhet varit på sin plats, ty textens »w.» häntyder på van eller von. Då häradshövdingen i Bro Måns Larsson i registret kallas Ulfsparre, borde tillagts: el. Hjortösläkten, ty under senare namnet står ätten i Elgenstiernas Ättartavlor. Bredvid denne Måns Larsson står en häradshövding i Nardinghundra Måns Larsson utan släktidentifiering. Detta är i själva verket samme person. Ett liknande fall är Anders Sigfridsson å s. 142, som tydligen är identisk med den upptagne A. S. Rålamb, emedan den förres angivna syster Kerstin äger jord i Norrala, där just A. S. Rålambs syster Gunborg hade en gård.

Ett rätt ledsamt fel, som begåtts i registret, är, att detta utan fullgiltiga skäl kreerar fem nya svenska 1500-tals riksråd. Det rör sig här om tolkningen av aktpublikationens första nummer, lagmannen Michel Nilssons (Krumme) dombrev av Uppsala den 23 maj 1526. Det är visserligen mycket begripligt, hur registerförf. kommit till sin slutsats, ty efter brevets formulering: »flere ärlighe godhe men aff rikesens radh som är» uppräknas 10 namn i följd. Redan tillvaron av Emil Hildebrands kända riksrådslängd för denna tid i Svenska Riksdagsakter, del I, s. 829 ff., borde emellertid manat till försiktighet. En jämförelse med den visar, att de fyra första namnen äro säkra: Lars Siggesson (Sparre), Knut Andersson (Lillie), Anders Axelsson (Lillie) och Peder Erlandsson (Bååt) voro utan tvivel rådsherrar 1526. De följande sex namnen — Michel Eriksson, Ture Eriksson, Peder Larsson, Karl Bengtsson, Olof Ivarsson och Staffan Henriksson — saknas alla utom ett i Hildebrands längd. Vad beträffar Staffan Henriksson är saken alldeles klar: det är den kände borgmästaren i Uppsala (se t. ex. GFR 1526, J. A. Almquist, Lokalförvaltningen, bd IV, s. 220, och Acta pontificum Danica, VI, s. 261), just den stad i vars rådstuga ifrågavarande rättssammanträde hölls. Det är alltså mycket naturligt, att han sitter med i rätten. Men att borgmästaren i Uppsala, som visserligen vad Staffan beträffar var frälseman, skulle varit medlem av rikets råd år 1526, är från social synpunkt icke synnerligen troligt. En enda genomgång av den verkliga rådslängden visar detta. Därmed är emellertid också klart, att brevet 1526 ej får tolkas rent formellt, utan att skrivaren tydligen i själva verket åsyftat den icke ovanliga följden av rikets råd

och andra av adel. Det enda av de sex sista namnen, som återfinnes i Hildebrands rådslängd, är Ture Erikssons (Bielke). Men denne blev uttryckligen rådsherre först vid kröningen 1528. Under sådana förhållanden förbjuder tidens stränga rangordning att någon av dem, som nämnas efter honom (Peder, Karl, Olof och Staffan) kan ha varit rådsherre. Peder Larsson (sågskura el. ulfstand) i Hallkved, Karl Bengtsson (Månesköld) och Olof Ivarsson¹ äro tydligen i själva verket vanliga uppländska frälsemän, som inkallats såsom lokalt tillgängliga bisittare. De förekomma också under Uppland i t. ex. frälselängden 1526 (s. å. som dombrevet) i det kungliga registratret och i rusttjänstlängden 1537 i Hist. Handl., del 3 (1863), s. 1 f. Ingen av dem omtalas eljest som rådsherre. Återstår Michel Eriksson, som nämnes före Ture Eriksson (Bielke). Detta synes emellertid troligast vara den i brevingressen omtalade rådsherren Axel Anderssons (Lillie) till Länna svärfader Michel Eriksson, att döma av ättartavlorna. Det är utan tvivel också en vanlig uppländsk frälseman, som aldrig varit eller blivit riksråd. Det har tidigare i svensk litteratur ej sällan oförsiktigt och öriktigt slösats med den viktiga riksrådstiteln. Det måste beklagas, att nu se den i fem bestämda fall felaktigt använd i den Edlingska editionens register; endast i det sjätte fallet (Ture Eriksson Bielke) kan den försvaras, då denne i varje fall senare blev riksråd.

Registrets doktor Andreas (1553) är utan tvekan den bekante jur. dr Andreas Olai (Sv. Biogr. Lex., bd 1, s. 768 ff.), bror till läkaren doktor Benedictus Olai. För biskop Otto i Västerås kunde gärna Svinhufvudnamnet utsatts. För prästerna följer registret så slaviskt texten, att om denna har »M. Johan j Wendelle» så heter det i registret »Johan, M. i Wendel», i stället för »Johan, magister, kyrkoherde i Vendel» eller ännu bättre »Johan [Petri Gevaliensis], magister, kyrkoherde» etc. — det gäller en från herdaminnet redan känd person. Att i fråga om prästerna upplösa »M.» till magister är så mycket mer skäl till, som titeln eljest blir identisk med den enkle bårdskäraren mäster (»M.») Hans' titulatur (ehuru samtiden visserligen ofta skrev mäster för båda grupperna).

Emellertid är det ej blott i registret, som fel och onöjaktigheter finnas av personhistorisk art. I inledningen, s. 10, talar utg. själv om »biskoparna Axel och Peder i Västerås». Någon biskop Axel där har aldrig funnits. Uppgiften synes härröra från Gustaf den förstes registratur, bd 3 (1856), s. 17 (1526 ¹⁵/₁). Men där står i själva verket: »domini episcopus Arosiensis Electus Scarensis Axlo Andersson Kanutus anderson» etc. Utg. har med andra ord tagit riksrådet Axel Anderssons (Lillie) dopnamn och placerat det — ej på den närmast föregående electus i Skara — utan på den näst förut nämnde Västeråsbiskopen. I registret syns detta ej, ty utg. låter tyvärr ej namnen från inledningen inflyta i registret. Vad litteraturförteck-

¹ Väpnaren Olof Ivarsson förekommer i det k. registratret i ett brev av Västerås d. 8 sept. 1525 tillsammans med bl. a. Ivar Månsson (Iljjeörn). Måhända hörde Olof Ivarsson till dennes släkt. I brev (i registratret) 1526 ²³/₄ omtalas O. I. i Enköpings.

ningen beträffar, förvånar man sig över, att Styffes Skandinavien använts i sin första uppl. (1880), ej i den tredje (1911).

Övergår man till att granska vad positivt nytt dombokseditionen ger från biografisk och genealogisk synpunkt är detta, särskilt beträffande biographica, redan vid en hastig genomgång ej litet och en djupgrävning kan säkert ge mycket mera. Den Rålambska släkttavlan ökas med två systrar till Anders Sigfridsson, nämligen den förut nämnda Kerstin och en annan, Merit eller Marit. Till riksrådet och riddaren Bengt Nilssons (Färla) karakteristik ges några bidrag, som äro av intresse särskilt med tanke på, vad som publicerades om herr Bengt i HT 1894, s. 268 ff. Ofantligt mycket nytt kan hämtas om underlagsmännens och lagläsarnas så föga kända krets samt om de häradshövdingar, som ej tillhörde de stora släkterna. Snabbast och tydligast framgår emellertid kanske den personhistoriska vinsten vid en granskning av prästuppgifterna under jämförelse med J. E. Fants och A. Th. Låstboms herdaminne över ärkestiftet (jfr f. ö. därom G. Hellström i PHT 1930, s. 55 ff.). Följande sammanställning torde exemplifiera detta:

Alunda. Edling, s. 117 f.: intressanta upplysningar 1541 om allmogens förkärlek för de katolska bruken, varvid deras kyrkoherde, herr Jöns, missfirmas. Denne synes ej vara upptagen i Herdaminnet (I, s. 103). Vad sakuppgifterna beträffar äro de, som utg. själv påpekar, redan utförligt behandlade av N. Ahnlund i Oljoberget och Ladugårdsgärde (1924), s. 189 ff. Ifrågavarande konungsräfst (1541 $\frac{4}{5}$) har även Emil Hildebrand i förbigående omnämnt (i HT 1894, s. 354).

Danmark. Herdam. (I, s. 251, nr 2) har en Laurentius som kyrkoherde 1532. — Edling, s. 104 f.: denne herr Lars är tydligen död före d. 13 febr. 1541, då arvet efter honom omtalas. Lars' dotter var g.m. borgaren Erik Staffansson i Uppsala. I registret sammanslås denne herr Lars med en, som omtalas som levande 1595 och som är Herdam:s (I, s. 251) nr 5: Laurentius Thomæ, kyrkoherde 1577, † 1617. Upplysningar ges hos Edling om sistnämnde herr Lars' framlidna hustrus släkt (hustrun saknas i Herdam.).

Enånger. Herdam. (I, s. 350, nr 7): Andreas Beronis, kyrkoherde 1570, † 1600. — Edling, s. 126 och 134 f., har uppgifter om herr Anders' i E. godstransaktioner åren 1576 och 1586.

Ljusdal. Herdam. (II, s. 212 f., nr 3): Olaus Magni, underskrev Uppsala mötes beslut, var riksdagsman 1594. — Edling, s. 157: O. M. levde ännu 15 febr. 1595 och var då g.m. Barbro Nilsdotter men utan barn: redogörelse för deras testamente.

Ockelbo. Herdam. (II, s. 364, nr 5): Sveno Johannis Bröms, kyrkoherde 1581—1610. — Edling, s. 168 ff.: herr Svens jordtransaktioner 1596—1602.

Odensala. Herdam. (II, s. 372, nr 2): Jesperus 1543—56. — Edling, s. 100: herr Jesper var kyrkoherde redan d. 12 febr. 1541, trol. än tidigare.

Tuna. Edling, s. 105: omtalas en f. d. kyrkoherde i Tuna herr Erik, som supplicerar att få en prebendegård i st. f. den gård, konungen

fråntagit honom. Denne herr Erik synes vara ny, ty han kan ej vara identisk med Herdam.:s (III, s. 199) nr 5 Ericus Olai Kaxe, som var kvar omkr. 1554 och dog 1584.

Ununge. Edling, s. 121: d. 31 jan. 1553 omtalas som avliden en kyrkoherde Jöran i Ununge, som hade gjort testamente till bl. a. »sin frille barn». I Herdam. (III, s. 230) saknas denne herr Jöran alldeles. Om herr Jörans brorsöner se Viksta nedan.

Uppsala. Herdam. (III, s. 244, nr 29): Joachim Olai Bröms 1572—83. — Edling, s. 138, omtalar denne d. 24 jan. 1586 såsom alltjämt i Uppsala (han kom sedan till Veckholm, † 1620).

Vaksala. Herdam. (III, s. 320, nr 4): Jöns Nilsson 1557, — — —. Var curatus 1532. — Edling, s. 122, omtalar d. 31 jan. 1553 herr Jöns i Vaksala och hans moder.

Herdam. (III, s. 321, nr 7): Laurentius Esberni 1582—1610. Edling, s. 136, omtalar herr L. E. d. 24 jan. 1586, samt ger s. 172 uppgifter om hans jordtransaktioner 1598—1602.

Vendel. Herdam. (III, s. 369, nr 16): Magister Johannes Petri Gevaliensis 1570—84. — Edling, s. 138: magister Johan i Vendel omtalas ännu d. 24 jan. 1586.

Viksta. Edling, s. 121, omnämner d. 31 jan. 1553 herr Lars i Viksta, som alldeles saknas i Herdam. (III, s. 410). Denne herr Lars hade bröder och deras farbror var den avlidne kyrkoherden i Ununge (se ovan) herr Jöran.

Ovanstående sammanställning, som ej avser att vara uttömmande, antyder även, hur mycket som lokalhistorien kan hämta i Edlings edition, givetvis även för trakter utanför Uppland (enär ärkestiftet ju sträckte sig betydligt längre). Detsamma gäller, frånsett de ökade möjligheterna för det rättshistoriska studiet, även kyrko- och förvaltningshistorien samt sist men ej minst kulturhistorien.

B. H—d.

Linköpings stifts herdaminne.

Kyrkoherden Erik Meurling i Kristdala har utgivit två nya häften av *Linköpings stifts herdaminne* (del 4, h. 4 o. 5. 8:o. Linköp. 1932—33. Sid. 259—428, 429—547. Kr. 7:— pr häfte). De omfatta de förut icke behandlade församlingarna i Ydre kontrakt samt Vifolka och Valkebo kontrakt. Utg. har denna gång utnyttjat ett rikare material än förut. De två senaste häftena torde också vara de utförligaste i detta herdaminne och äro mycket tillfredsställande.

I de medeltida prästserierna finnas visserligen många luckor, men detta är en nödvändig följd av, att större delen av våra medeltidsurkunder tyvärr ännu icke äro utgivna. De tryckta urkunderna hava emellertid väl utnyttjats, men de lämna ju mycket knapphändiga upplysningar. Ofta får man endast veta, att en viss präst sigill- lerat någon handling eller varit närvarande som vittne. Ibland omnämnes, att en from och om sina närmastes själar ivrande sockenbo skänkt kyrkan en gård eller en äng, för att sockenprästen skulle hålla mässor och vaka över själaringsningen.

Under 1500-talet börja källorna att flöda rikare. Kammararkivets ovärderliga material har för ifrågavarande häften väl utnyttjats. Med hjälp av de olika kamerala längderna har det också lyckats utg. att väl igenfylla luckorna och rätta kronologien i gamle Håhls prästlängder från detta århundrade.

Endast på några punkter anser sig anmälaren tvungen framställa anmärkningar. I de fall, där Håhls herdaminne är den enda källan för en viss uppgift, borde detta lämpligen omtalats, då ju dennes uppgifter alltid måste upptagas med stor försiktighet. — Beträffande den tionde kyrkoherden i Sund, Magnus Johannis, vilken i herdaminnet uppgives hava varit kyrkoherde där mellan åren 1571 och 1593, hänvisas endast till de uppgifter, som i ett herdaminnets föregående häfte meddelats om denne under Asby församling, där han också var kyrkoherde. Då undertecknad i en uppsats i denna tidskrift¹ anmälde sistnämnda häfte, påvisades, att ett flertal av uppgifterna om Magnus Johannis voro felaktiga samt klargjordes det invecklade förhållandet mellan församlingarna Asby, Ryd och Sund. Beklagligt nog har detta påpekande på intet sätt beaktats. Magnus Johannis uppgives sålunda fortfarande hava varit kyrkoherde i Sund till 1593 i st. f. 1584, som är det riktiga året. Genom att endast hänvisa till det föregående häftet har utg. sålunda utan motivering vidhållit sina förut lämnade delvis felaktiga uppgifter. Med hänsyn till kommande forskning är detta givetvis beklagligt.

För 1600-talet hava domkapitelsprotokollen och domböckerna varit rikt givande källor. Många målande tidsbilder av stort kulturhistoriskt intresse har utg. framletat ur dessa. Det framgår av flera exempel icke bara huru djupt rotad vidskepelsen var i dessa bygder utan även, att processer om trolldom och häxeri voro mycket vanliga långt före de s. k. häxprocessernas tid. En framstående trollkarl synes Olof i Fludehammar i Norra Vi socken hava varit. Under många år hade han stöpt över sjukt folk. Tillvägagångssättet var rent hedniskt. Han brukade införa en svärdspets i den sjukes mun samt ösa vatten på svärdet, så att det rann in i munnen. Det var ett osvikligt medel. Han visste också väl förklaringen härtill. Han hade nämligen begått mandröp med detta svärd samt därvid »tagit in» av den dräptes blod, för att han i framtiden skulle lyckas väl med stöpnigen! — Ända in på 1700-talet förekom mycken vidskepelse i denna församling. Berättelsen (i del IV, s. 320 ff.) om den s. k. Solhvarfsängeln är ett gripande vittnesbörd härom.

Om befodringsgrunderna lämnas ett flertal mycket intressanta uppgifter. Änkans konservering var kanske den säkraste vägen. Den hade sockenmännens stora sympati och åtminstone tidigare domkapitlets stöd, ty gamla oförsedda prästänkors underhåll kunde lätt bli betungande. Förhållandena i Mjölby 1653 äro belysande. Stiftets biskop hade till prästänkan Märta i Mjölby sänt tre hederliga prästmän, av vilka två hade barn och en var utan, men »hon hafuer dem alla tree förskutit». Hon ansåg nämligen, att hon »änteligen skulle

¹ Prästerskapet i Kinds och Ydre kontrakt, PHT 1930, s. 67 ff.

kliflua till och fåå en magistrum». Biskopen hade då bjudit »samma wilkor» åt tre andra prästmän, vilka alla voro magistrar, men ingen av dessa hade velat fria till änkan. Domkapitlet beslöt därför, att hon efter förflutet nådår skulle flytta från prästgården. Ett par månader senare anmärkes emellertid helt kort i kapitlets protokoll: »D. Canutus Laurentii Beckius hade befrijat sig med enckian i Mjölby.» Herr Knut var mycket riktigt magister. Han var tillika rektor i Söderköping, varför hans frieri icke skedde av befördringshänsyn eller konserveringstvång.

Förhållandena i Torpa voro också typiska. Fyra präster av familjen Torpadius hade varit kyrkoherdar i församlingen, den siste efterlämnade åtta små barn. Den närmaste efterträdaren fick pastoratet på villkor att han »upprättade» änkan och predikade om fredagarna! Han dog emellertid snart, och änkan blev åter konserverad av nästa prästman.

Även till prästdöttrarna sträckte sig konserveringstanken. I juli 1693 hade herr Bengt Sylvenius utnämnts till komminister i Herrberga med villkor att äkta företrädarens dotter. Hans tankar emot henne och hennes hus förändrades emellertid och för att slippa fullborda äktenskapet vände han sig till konsistoriet. Detta förklarade sig icke kunna tvinga Sylvenius till giftermål, varför avgörandet lämnades till dennes fria val »och hemställes til gudz försyn».

En ny uppfattning hade sålunda omsider brutit in i konsistoriet. Denna uppfattning företrädades av den nye biskopen, Hakvin Spegel, vilken var motståndare till konservering av både prästänkorna och döttrarna. Apologisten Petrus Strandberg, som sökte kyrkoherdeplatsen i Sund, synes hava varit underkunnig härom. Då han efter sin provpredikan av menigheten tillfrågades, om han ville konservera företrädarens änka, svarade han »sig intet wara ther emot utan wil taga enkan, om thet är guds behag och nådiga wilja». Han vägrade emellertid efter tillträdet att gifta sig med henne. Saken kom omsider inför domkapitlet. På förfrågan, om icke Strandberg ville fullborda äktenskapet, sade han: »Jag hafwer bedit Gud, att han wille beveka mit sinne ther til, men jag kan mig icke sielf ther til öfwertala. Therför hoppas jag slippa altsammans.» Domkapitlet ansåg sig icke kunna tvinga parterna till giftermål utan biträdde allenast vid en förlikning, varvid Strandberg lovade att icke för hastigt tvinga änkan flytta ur prästgården. Apologisten Strandbergs fall påminner i mycket om adjunkten, senare kyrkoherden i Mjölby församling, Göteborgs stift, Arvid Lindman, stamfader till konteramiralen Arvid Lindmans släkt.¹ Den förre blev utnämnd till kyrkoherde, sedan han lovat konservera prästdottern i Mjölby. När han fått sin fullmakt, vägrade han likväl, sade sig icke vara ordentligt förlovad med henne och hade även andra undanflykter. I detta fall yrkade konsistoriet hos hovrätten, att han skulle dömas fullmakten och pastoratet förlustig, vilket emellertid icke bifölls.

Under 1700-talet tillkommer en ny källa, nämligen sockenstämmo-

¹ Se PHT 1912, s. 108.

protokollen. De lämna en mångfald intressanta upplysningar om den kyrkliga och även världsliga självstyrelsen, som utövades på dessa stämmor runt om i vårt land.

Protokollen över biskopsvisitationerna äro också av stort värde. Som exempel härpå må anföras ett sådant protokoll från Asby, enligt vilket prosten Johannes Wenelius »uti Kyrkioboken antecknat, att Asby klockan hafver utan någons vidrörande klämtat åhr 1718 näst för Sal. K. Carl d. XII död, hwilket Hr Probstén sielfwer hafwer åskådat». Rikshistoriens inslag spåras ofta i den mest avlägsna socken.

Om prostén Ringqvist i Asby hade gamle Leonard Fredrik Rääf ett typiskt omdöme: hans seder voro rena och tanken alltför klar att omtöcknas av liberala läror! Det framgår av mångfaldiga exempel, att bildningen ofta var väl tillgodosedd i kontrakten. Ringqvists efterträdare var en av landets främste latinare, prostén Anders Hedner. Minnet om »doktors» tid lever ännu i socknen. Hans trädgård var mönstergill och konstnärlig. Nu är den igenvuxen och snårig. Det är vemodigt, ja upprörande, skriver utg., att 1910 års lönereglering haft sådana följder.

Om livet i de gamla prästgårdarna lämnar Meurling ett flertal målande bilder. Johannes Duræus i Asby hade förstått att fylla gästfrihetens bud. Man glömde det ej i hans gravskrift: »Som glad gjästgifvare undfågnade han alla frikostigt. Hvarföre ock sällan eller aldrig feltes gäster i hans hus.» Alla hade dock ej samma möjligheter att hålla ett stort hus, och komministrarna hade det säkert ofta rätt svårt.

Det torde framgå av ovanstående exempel, som givetvis kunna mångfaldigas, huru mycket av allmänt intresse de senast utgivna häftena innehålla. De skildra inte bara prästerna i tvenne kontrakt, utan innehålla mycket av äkta svensk kulturhistoria. Med det största intresset kommer givetvis det nya bidraget till stiftets historia att mottagas främst av alla dem, som på ett eller annat sätt anse sig »höra hemma» i stiftet. För dem är det en särskild anledning att lyckönska utg. till hans senaste värdefulla arbete på äreminnet åt det stift, vid vilket han är knuten med sekelgamla band.

Gerhard Hafström.

Ätten Heijkensköld.

De Svenska släktmonografiernas rad har tillökats med en prydlig volym om adliga ätten *Heijkensköld* (*En bergsmanssläkts historia* ... Sthlm, Norstedt & S., 1933. 8:o. 461 s. + 1 pl. + rättelser. Illustr.). Ämnet är intressant, ty släkten ifråga har genom tiderna varit ovanligt homogen och har inom sitt område att uppvisa en högst avsevärd arbetsprestation. Den är utgången från en 1623 invandrad tysk bergsmanssläkt, som kallade sig Heijke och som vid sidan av den nobiliterade grenen levde kvar i Sverige in på 1800-talet under villkor, som ej mycket skilde sig från dennas. Både de ofrälse och de frälse linjerna ägnade sig nämligen i största utsträckning åt bruksrörelsen,

och det är ett förvånande antal bruksegendomar, som ej blott tillfälligt possiderats av släktmedlemmarna utan också ibland av dem grundats och med ovanlig seghet behållits understundom genom flera generationer. Närmare underrättelser härom lämnas i denna bok av major Carl Heijkenskjöld, som sammanställt data till dessa bruks historia med fullständiga ägarelängder och uppgifter om driften. På detta sätt har man här fått en topografisk-historisk beskrivning över mera än ett dussin mestadels framstående samt här och var t. o. m. mycket betydande företag, vilka mer eller mindre hava Heijkenskjöldarnas förmåga att tacka för sin tillkomst och utveckling på samma gång som de bildat den materiella grundvalen för släktens blomstring. Växelveckan är ögonskenlig och ger, »när man så hava kan», en ypperlig illustration i en släkthistoria. Intrycket befastes genom arbetets nästa och knappast mindre omfattande kapitel, som handlar om den Heijkenskjöldska ättens fonderade donationer, som till antalet äro så talrika, att de tarvat gruppering i tre olika slag. Där finnas sålunda fonder, som stå under riddarhusets förvaltning, och sådana, som alltjämt kvarstå under släktens privata administration, samt till sist en hel rad, som överlämnats till allmänna ändamål. Som man ser, hava alla de förpliktelser infriats, vilka följa av ej blott noblesse utan också richesse. Även ättens förbindelser med andra släkter äro belysta genom en bilaga, som upptager en särskild liten monografi över släkten Hising (Hisinger), vilken vid »icke mindre än tre särskilda tillfällen» blivit befryndad med familjerna Heijke och Heijkenskjöld, och sannolikt icke varit utan betydelse för det välstånd, som varit den sistnämndas arvedel. Lägges härtill, att arbetet avslutas med ett personregister, vars uppgifter likväl bort kunna förfullständigas (förnamn saknas för många lätt identifierbara personer), har redogörelse lämnats för det mesta av innehållet med undantag av — boken själv.

Huvudpartiet i denna har nämligen naturligt nog ägnats åt den Heijkenskjöldska släktens egen genealogi, men skiljer sig rätt väsentligt vad beträffar det redaktionella från redan omnämnda delar av mera adiaforistisk natur. Det förra utgör resultatet av ett mångårigt kärleksfullt samlarintresse hos den nyligen (1932) avlidna fröken Syster Heijkenskjöld, vilken tidigare gjort sig känd bl. a. som utgivare av Marie Louise Forsells dagboksanteckningar. Det insamlade stoffet är mycket rikhaltigt och omfattar icke blott de genealogiska och biografiska data, utan allt vad tänkas kan av personliga souvenirer från ansökningshandlingar och utdrag ur riksdagsprotokollen till mantalsuppgifter och dödsannonser samt framför allt — mycket vers. Allt detta kan vara mycket intressant och utgör ett förträffligt hjälpmedel vid åstadkommandet av verkliga levernesbeskrivningar, men uppradat i fullkomligt osmält tillstånd ersätter det icke dylika. Det ligger också i sakens natur, att det icke ligger inom möjlighetens gränser att utan sprängning av ramen införa allt sådant under tabellerna i en släkttavla, och det får icke lämnas outtalat, hur mycket bättre en annan uppställning skulle te sig, vilken skilde det genealogiska från det biografiska och förvisade ur-

kunder och litteraria till bilagor. Den splittrade formen för framställningen och den otympliga dispositionen bidraga i hög grad att undanskymma det intryck av kraft och helgjutenhet, som denna släkt eljest är ägnad att framkalla och som det säkerligen skulle glatt författarinnan att ytterligare förmedla, fastän förmågan väsentligen brustit inför aldrig rätt insedda svårigheter. Som den nu framträder, är icke boken vad den kunnat bliva, vilket dock icke betyder, att den är värdelös. Ämnet har nämligen i detta fall varit i och för sig så pass gott, att det åt boken trots allt förlänar ett bestående intresse. Illustrationerna äro talrika, väl utförda och mångsidigt belysande.

Aqut.

Sveriges kyrkor.

Den betydelsefulla serien *Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium*, utg. av riksantikvarien Sigurd Curman och prof. Johnny Roosval, har utkommit med flera nya häften. För *Gästrikland* har sålunda utsänts h. 1: *Gävle stads kyrkor* av Erik Andrén, Brynolf Hellner och Percy Elfstrand (Sthlm 1932. 4:o. 128 s., ill. o. planritn. Kr. 10:—), för *Dalarna* bd 1, h. 3: *Kyrkor i Falu domsagas södra tingslag* av Gerda Boëthius (Sthlm 1932. 8:o. S. 327—542, ill. o. planritn. Kr. 16:—), för *Gotland* bd 1, h. 5: *Kyrkor i Dede ting* av Efraim Lundmark (Sthlm 1931. 8:o. S. 511—642, ill. Kr. 10:—), för *Blekinge* bd 1, h. 2: *Kyrkor i Medelsta härad* av William Anderson (Sthlm 1932. 4:o. S. 185—392, ill. Kr. 14:—), för *Skåne* slutligen bd 1, h. 1: *Kävlinge kyrka i Harjagers härad* av Monica Rydbeck (Sthlm 1932. 4:o. 24 s. Kr. 2:50).

Denna förträffliga svit av i eminent mening svenska kulturmonografier borde på helt annat sätt än som sker uppmuntras av svensk allmänhet. »Fädernas kyrka» kunde stå som rubrik över hela serien. Den topografiska litteraturens högst diletantiska kyrkouppgifter få här en välbehövlig korrigerings — det är därför av principiell vikt, att t. ex. prästmän och hembygdsforskare här söka inhämta en metodisk insikt samt kunskap om korrekt terminologi. Det personhistoriska värdet av serien växlar naturligtvis för varje kyrka men saknas sällan helt och är ibland påfallande stort. Både ättartavlor, herdaminnen, konstnärshistoria och allmän borgerlig genealogi kunna ösa ur dessa *Fontes rerum suecicarum*, som kyrkoinventarierna med skäl kunde kallas. Observeras böra de rikhaltiga litteratur- och arkivhänvisningarna vid kapitlens början.

För Gävlehäftet ha förf:a kunnat tillgodogöra sig Einar Hedins studie över Peter Schaefer i PHT 1928. Gravstensbilder och gravinskrifter, oftast flertaligare i stadskyrkor, giva detta häfte särskilt värde (om Gävlelitt. jfr även s. 206 nedan).

I Dalahäftet ingår en så viktig kyrka som Stora Tuna, en betydande plats också från allmänhistorisk synpunkt. Porträtt finnas i detta parti av kyrkoherde Jacob Güthräus († 1661) och prostarna Petrus Dahlborg († 1723) och Magnus Sahlstedt († 1752) samt bild

av Jacob Neafs (Näf) gravsten. Häftet är viktigt också som det sista i första Daladelen och därför försett med de efterlängtnade nycklarna ort-, person- och sakregister till hela delen.

Gotlandshäftet är rikare från konsthistorisk än från biografisk synpunkt. Här märkas dock t. ex. epitafiebild av kyrkoherden Magnus Magni Majander med familj (1654) och reproduktioner av intressanta medeltidsgravstenar från 1200- till 1400-talet. Även här är fullständigt bandregister, nämligen till första Gotlandsbandet.

Blekingehäftet avslutar likaledes en första del och har sina viktiga register. Den sjömilitära personhistorien skall icke förgäves forska där, ty det rör sig ju om Karlskrona- och Ronnebytrakten. Kanske inställer sig då och då en stilla skepsis inför de förnåma amiralernas och commendeurernas långa förtjänstkedjor med gyllene länkar som »dygd, flit, redelighet, tapperhet» o. s. v., och man påminnes om ett ställe hos den berömda engelske romanförfattaren Henry Fielding (1707—1754) i hans odödliga »Tom Jones». Sedan Fielding i Books I—II låtit läsaren följa den avskydde hustyrannen kapten Blifils vingliga stråt, avslutar han andra boken med dennes gravskrift: »Here lies, in expectation of a joyful rising, the body of Captain John Blifil, London had the honour of his birth, Oxford of his education, — — —, He was a dutiful son, a tender husband, an affectionate father, a most kind brother» etc., för att nå climax med den i livstiden hårt kujonerade makans ståtliga tirad: »His inconsolable widow hath erected this stone, the monument of his virtues and her affection.» Men Blekinge kyrkor äro ingen fiktion som Fieldings roman och man får hoppas, att Karlskronafruarna hade all grund för sina pietetsfulla minnesskrifter. På s. 347 återges en nu försvunnen, av N. H. Sjöborg på sin tid kopierad inskrift (i Tving) av 1460 ^{8/11}, som väl återgår på ett diplom. Någon urkund av nämnda dag med i inskriften angivet innehåll är ej känd i danska Repertoriet, andra serien, bd 1, och således, om kopieringen är riktig, en nyhet. Porträtt av biskop Canutus Hahn med maka synas å s. 372 f.

Skånes otroligt rika kyrkobestånd börjar i serien inventeras med Kävlinge, som onekligen är, för att använda en oegentlig bild, en av de »mindre profeterna» och därför verkar en smula omotiverat som portal. Men någonstädes skall man ju börja, och bara fortsättning snart kommer, så vet man, att här möter en särskilt givande avdelning. Några talrikare personalia kan emellertid det goda Kävlinge icke bjuda, men det är ju ej heller seriens huvudändamål att giva dylika. Även dessa komma dock ej att saknas i fortsättningen av Skånebanden.

De nya häftenas uppställning är som alltid i detta verk klar och översiktlig, utstyrseln över allt beröm. Vad hela serien beträffar, skulle man vilja tillämpa — med utrymme för dubbla tolkningar — en kyrkoinskrift från Gävlehäftet: »Ej in utan andakt, ej ut utan uppbyggelse.»

B. H—d.

Sigrid Leijonhufvuds Tessinbok.

— Sigrid Leijonhufvud, *Carl Gustaf Tessin och hans Åkerökrets*. Senare delen: I aftonsvalkan. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1933. 8:o. 281 s., 7 pl. Häft. kr. 7: 50.

Till historien om det outtömliga ämnet Carl Gustaf Tessin har Sigrid Leijonhufvud som bekant på många olika sätt lämnat värdefulla bidrag. Av hennes senaste monografi utkom första delen 1931 (se PHT 1931, s. 255 ff.). Den nu föreliggande, senare delen fullföljer detta arbete fram till Tessins död. Den är försedd med utökta planscher samt utmärkta källhänvisningar och personregister till båda banden.

Redan undertiteln »I aftonsvalkan» anger, vilken ställning Tessin vid denna tid intog i livet: han var *en retraite*. Hans Åkerö var hans konungarike, med den sörmländska Yngaren som bred vallgrav kring herrgården. Och dock var icke ens detta Åkerö längre hans eget, utan svågerns, greve Wrede Sparres. Av de ekonomiska bekymrens kalk fick den grånade stats- och hovmannen dricka allt till sina sena år. Han hade aldrig lärt sig att iakttaga den riktiga proportionen mellan inkomster och utgifter. Men det yttre trycket knäckte honom å andra sidan aldrig helt. Han förblev till det sista en förunderligt levande människa.

Utanför politiken stod den åldrige man, som en gång känt dess irrgångar så väl, som seglat friskt för medgångens vind för att slutligen pröva fallets storm och onådens stiltje. En gång hade hattarnas namn varit hans partisymbol — nu tyckte han sig ironiskt kunna tillämpa de parisiska gatuförsäljarnas rop: »Vieux chappiaux! Chapiaux vieux à vendre!» Tessin var naturligtvis icke utan underrättelser om politiken, tvärtom. Hans frände och fosterson Fredrik Sparre m. fl. försedde honom rikligen med informationer. Till den omvälvande partiriksdagen 1765 satte sig den gamle t. o. m. i vagnen till Stockholm och tänkte ett ögonblick på att delta. Men han var ur leken, såg det själv, gav bort sin fullmakt och sörjde över den hänsynslösa korruptionen. Tessins uttalanden ge intressant belysning av miljö och stämningar vid denna riksdag. För honom själv blev den ödesdiger. Partifanatismen gick fram och Tessin miste $\frac{2}{3}$ av sin pension. »Mig frånges ålderdomsfrukten av mångåriga trogne tjänster», skrev han bittert och fortsatte: »Jag är ett oskyldigt offer av en ändrad sistem. Ho mig igenfinna vill, gräve undan rikets grus.» Och då mössorna togo bort statens stöd åt Alingsås manufakturverk, skrev Tessin: »Allt till rikets bästa . . . Var tyst, monseigneur, det sker för ert eget väl, sade till infanten don Carlos de som strypte honom.» I mindre vacker dager står i detta kapitel den episkopale partifanatiker i Strängnäs, Jacob Serenius.

Frankrike, Tessins älskade andra land, kom honom själv till hjälp. Breteuil förmedlade en årlig fransk gratifikation men avböjde samtidigt den djupt sårade Tessins projekt att helt lämna Sverige och slå sig ned i Provence.

Alldeles orörlig satt Tessin ej i eget land. Man får följa honom

på brunnsresa till Ramlösa 1762; han fann skåningarna fryntliga och hövliga. Likaledes får man se herrskapet Tessin på det till riksrådet förlånade västgötska Leckö.

Till Tessins gladare intryck — ett avbrott mot alla ekonomiska bekymmer — hörde den vänlighet hans forne elev, kronprinsen, åter visade sin gamle »Tess». Greve Tessin befalldes in till Nyköping 1766 på kronprinsens resa söderut för att hämta sin brud. Från annat håll kan anmälnaren hämta en liten notis om Tessin vid detta tillfälle. I prinsens följe befann sig en ung kavaljer, frih. Carl Edvard Taube, som sedan gjorde klerikal karriär och blev överhovpredikant, pastor primarius och ordensbiskop. Taubes under resan förda »Journal» är bevarad (handskrift i Ribbingska huvudmannaarkivet, tillh. prof. Lämnart Ribbing, Stockholm). Om Nyköpingsbesöket skriver Taube: »Le Comte Tessin avec sa femme y étaient à la rencontre du Prince. Ce Comte conservait encore toute la vigueur possible, il était même plus matineux le jour suivant que tous nous autres. Il fit au Prince une très belle harangue.» I maj 1769 kom kronprinsen t. o. m. på visit till Åkerö. Då var emellertid dess värdinna, Tessins trofasta maka, gången hädan (1768), ett svårt slag för honom.

Bland Tessins rika kulturintressen var också sinnet för historia och historiska dokument. Han såg herrgårdsarkivens fara. Själv förvarade han »stora buntar med koncepter och onödiga papper, på det att pigor, kokerskor, husjungfruer, unge herrar och fröknar måtte hava att släcka sin pappersharm uppå och ej bruka familjeakter till strutar, i botten av tårtpannor, till fönsterklistring, till papiljotter, till mönsterklippning, till väderdrakar, kallkök med mera, som så ömkeligen förstört pärme- och kungabrev, gamla manuskript, sunda anmärkningar och nyttiga böcker samt genealogier» (s. 222). Sin eleganta prosa med dess träffande anmärkningar bevarade den gamle helt. Hans skarpa iakttagelse speglar sig också däri. Om Ramlösa skriver han: »De tidigaste brunnsgäster vore jag och en liten bäcksvart råtta, som syntes helt sällskapslik och lopp beständigt fram och tillbakars, ganska sysslosatt.» Och om italienska poeter hette det, att de »äro i en art av yra och i deras flykt... likna tummelduvor, men fransyska poesien är jämnare och svävar som örnen uti sträckningen, då han vilar på sina vingar».

Det är intressant att se, att världsmannen Tessin bevarade något av ungdomstidens karolinska fromhet. Han är influerad av pietisten Tolstadius och kan t. o. m. tala om en religiös upplevelse vid en nattvardsgång 1759. På ett ställe omtalar Tessin en »nådebrödhustru» i hans fars hus, vars lära var »Gud bevare själen! Stor sak i kroppen!». Och han skriver därom — egendomligt nog påminnande om ett uttalande av Amiel — att »Mig vill tyckas, att gumman med denna korta lösen geck rätt så gent och tryggt till himlen som mången biskop och teologie doktor».

I ensamhet var den gamle excellensen på Åkerö vid nyåret 1770, då »skuggorna började längas». Prosten i Bettna satt dock vid sin »högst vördade sockenherres» dödsbädd den 7 januari. En låga, som brunnit lysande, högt och klart, slocknade med Carl Gustaf Tessin.

Läsaren lägger samman boken och sörjer honom, som han förstår att Tessins så kongeniala biograf måst göra, då hon nedskrivit sidorna om hans sista stunder. Den inlevelseförmåga och det mjuka handlag, som Sigrid Leijonhufvud äger vid skildringen av det svunna svenska herrgårdslivets blommande ortagård, besitter ingen av våra nu levande personhistoriska författare så som hon.

B. H—d.

Linnerhielms Resor.

— Jonas Carl Linnerhielms *Bref under resor i Sverige*¹ ha alltid på skilda håll tilldragit sig ett stort intresse. Litteraturhistorikerna ha observerat dem för deras kultiverade stil och förromantiska prägel, konsthistorikerna för de breven åtföljande, av bröderna Martins konstart påverkade graverade »vuerna» av svenska landskap. Dessutom äga vi i Linnerhielms brev ett enastående inventarium av svenska herrgårdar och bruksanläggningar och tillika av dessas olika ägare från tiden omkring år 1800. Det måste därför anses vara en mycket god idé, då fil. lic. Harald Schiller företagit sig att utge ett urval av dessa resebrev (Jonas Carl Linnerhjelms, *Brev under resor i Sverige*. Valda samt med inledning försedda. Sthlm, Wahlström & Widstrand, 1932. 287 s. Kr. 6:75) jämte en del av gravyrerna i reproduktion.

Linnerhielms personlighet, av vilken utg. ger en värdefull och levande bild i sin inledning, är fängslande i sin tidstypiskhet. Intim vän med den Gjörwellska familjen, en dyrkare av Gessner och den engelska trädgårdsstilen, är L. en utomordentlig representant för den generation av svenskar, som upplevde naturkänslans nyväckelse, och som på ett svärmiskt, ja nästan rituellt sätt ägnade den sin dyrkan. Utg. betonar emellertid riktigt den begränsning, som vidlåder den Linnerhielmska natursynen — det är den »städade», odlade, pittoreska naturen han älskar, medan de vida slättutsikterna, heden, vildmarken och bergen lämna honom kall eller rent av inge honom förskräckelse. Så finner han Skåne- och Västgötslätterna »ohyggliga», Trollhättefallen inge honom fasa, och Kullens »nakna fjällrygg» utgör i hans ögon »en ryslig syn». Självklart är också L. i sin uppfattning av historiska minnesmärken, byggnader och konstföremål barn av sin tid med dess brist på historisk känsla och vidsynhet i den estetiska smaken. Så finner han Kristianstads och Vadstena kyrkor fula, därför att de ej äro i »den goda antika smaken», och anblicken av Visby stadsmur lämnar honom oberörd, ehuru han motvilligt medger, att den från sjösidan är »frappant». Detta utesluter dock ej, att L. hyser ett verkligt intresse för äldre historiska byggnader; han upprörs t. o. m. över att man låtit Borgholms slott och Visby kyrkoruiner förfalla. — Trots en obestriddlig sentimentalitet — f. ö. mer framträdande i hans andra brev än i resebreven — utmärkes

¹ *Bref under resor i Sverige* (1797); *Bref under nya resor i Sverige* (1806); *Bref under senare resor i Sverige* (1816).

L. som reseskildrare framför allt av en noggrann, ja man kan nästan säga nykter saklighet. Tydligt är att han medvetet vill träda i Lin-nés fotspår som resenär i svenska landskap och således inom svensk reseskildring fullfölja en äkta nationell linje. Det är därför ett fullständigt misstag att som Karl Warburg sammanställa L. med Laurence Sterne. För L. är resan huvudsak, för Sterne endast en förvändning att få utveckla sin excentriska sentimentalitet, sin självbespeglande reflexion i en halvt novellistisk, av en originell fantasi inspirerad form. Av detta finns hos L. ej ett spår.

Vad L. intresserar sig för är de svenska herrgårdarna, i synnerhet deras yttre anläggning med trädgård, alléer och park, men även bruk, kyrkor och städer. Vida mindre intresse har han till övers för allmogen och dess bostäder, även om han här och var röjer förromantikens känsla för »den enkla hyddas son». Ehuru en anhängare av Montesquieu och berest i vitt skilda svenska landskap, ger han endast ringa bidrag till kännedom om folkpsyket. Trots sin romantiska känslsamhet är han mer ett barn av 1700-talets rationalism än av det begynnande 1800-talets historiskt nationella anda. Hans styrka är iakttagelsens noggrannhet och friskhet; hans begränsning bristen på överblick och djupare originalitet. Hans detaljintresse är typiskt för en tidsperiod, då naturen för det vaket iakttagande ögater sig så ny, att allt, även det minsta, blir betydelsefullt. L. förenar i sig både forskarens och den speciellt svenska naturvännens sinne för det enskilda och konkreta.

Om Schiller gjort en god gärning att för den intresserade förmedla en bekväm bekantskap med L., kan man emellertid beklaga, att han ej tagit steget fullt ut och redigerat sitt urval efter mer strikt vetenskapliga principer. Redan mot urvalet kan den invändningen göras, att utg. ej medtagit något av de tre företalen till de resp. samlingarna, av vilka dock åtminstone det första är av speciellt intresse genom sin programmatiska karaktär. En uppsvensk anser nog också en smula orättvist, att utg. varit så njugg, då det gällt resor i nordligare landskap — Uppland, Gästrikland, Dalarna, Västmanland — under det han frikostigt medtagit de flesta från Sydsverige. Olämpligt synes vara att inte ordna resorna kronologiskt efter de olika samlingarnas utkomstår, detta i all synnerhet därför att L:s bildmaner undergår en stor förändring — i den första samlingen etsning, i den andra akvatinta, i den tredje litografi. Nu komma de olika reproduktionstyperna huller om buller, och man får ej minsta föreställning om den utveckling konstnären undergår, detta så mycket mindre, som det aldrig uppges, från vilken samling bilderna äro hämtade. En viss förvirring följer också av att illustrationerna inte förekomma på samma sida som eller ens motstående sida till den, där det på gravyren avbildade omtalas. Skada är väl också att avbilda gravyrer — i synnerhet ovala sådana — utan marg och den i denna förekommande originalunderskriften. Som dessutom illustrationernas format och bokens papperssort varit ogynnsamma faktorer, måste man säga, att de ur konstnärlig synpunkt värdefulla bilderna ej så, som man kunde önskat, kommit till sin rätt. Återgivandet av texten

synes vara gjord med noggrannhet. Oriktigt torde dock vara, att när man i övrigt återger de gamla ordformerna korrekt, ändra t. ex. »förbuden» till »förbjuden», »troupper» till »trupper», »äntligen» till »äntligen», »sednare» till »senare». I Bref om Djurgården och Haga äro i början drygt fyra sidor överhoppade, utan att detta på något sätt angivits. Inledningen vanprydes av flera tryckfel. Slutligen kan påpekas, att Linnerhielm skrev sitt namn med i, ej med j i sista stavelsen, och att detta skrivsätt bort respekteras av utgivaren.

Beth Hennings.

Fersenska mordet.

— Ture Nerman, *Fersenska mordet*. Ett historiskt reportage från Stockholm den 20 juni 1810. Sthlm. Saxon & Lindströms förlag, 1933. 8:o. 352 s., 1 pl., ill. Häft. kr. 6: 50.

Skriptställaren Ture Nerman har utgivit en vackert illustrerad bok över de hemska händelserna i Stockholm den 20 juni 1810, då riksmarskalken greve Axel von Fersen d. y. mördades på Riddarhus-torget i Stockholm i de paraderande truppersnas åsyn. Förf. tecknar först i korthet »dramats förspel». Han lämnar en kort karaktistik av syskonen Axel och Fabian von Fersen och Sophie Piper. Han skildrar vidare kronprinsen Karl Augusts hastiga död på exercisfältet Kvidinge hed den 28 maj 1810 och de i anledning därav uppkommande och allmänt trodda förgiftningsryktena. Med hjälp främst av kämnärsrättens i Stockholm rannsakningsprotokoll har förf. sedan lämnat en detaljrik och målande skildring av det hemska dramat. Bokens sista del kallas »Den stora rättegången», men behandlar icke denna ur processuella synpunkter utan skildrar endast de olika gärningsmännen med hjälp av rannsakningsprotokollet.

Förf. nämner inledningsvis, att han icke skrivit någon politisk historia utan endast ett historiskt reportage. Hans arbete är sålunda icke avsett att vara något vetenskapligt bidrag till det dunkla problemets lösning. Den viktigaste källan som kommit till användning har som nämnt varit det synnerligen innehållsrika protokollet från kämnärsrättens rannsaking. Förf. har däremot icke använt sig av de andra rättsliga källor, som icke kunna förbigås vid en ingående undersökning, nämligen polisförhørsprotokollet, hovrättsakten och hovrättens protokoll, justitiekanslersämbetets olika handlingar samt viktiga delar av statsrådsprotokollen m. m. De i krigsarkivet förvarade orderjournalerna, rapporterna och protokollen hava icke heller kommit till användning. Den tryckta memoarlitteraturen och Schinkel-Bergmans »Minnen» hava i stället väl utnyttjats. Förf. har emellertid icke gjort något försök att källkritiskt behandla de använda källorna, varför skildringen på många ställen icke står sig inför en mera ingående granskning. Förf:s bristande förtrogenhet med det rättsliga materialet har också mången gång fört honom på villospår. Han säger sålunda, att kronprinsen Karl Johan skulle på grund av rättegångens föga tillfredsställande resultat låtit föranstalta om »revision» och givit sedermera justitierådet Noréus i uppdrag att söka upptäcka mordets

upphovsmän. Noréus skulle därvid hemställt, att akterna i målet överlämnades till justitiekanslersämbetet för närmare undersökning. »Någon vidare åtgärd är emellertid icke känd», säger förf. till sist. I verkligheten var förhållandet det rakt motsatta. Det var i stället Noréus, som i egenskap av t. f. justitiekansler fortsatte sin företrädare af Klintebergs energiska försök att få Kungl. Maj:ts tillstånd åtala de militära befälhavarna. Sakens behandling i statsrådet, vartill jag hoppas få tillfälle att i annat sammanhang återkomma, är mycket märklig. Karl Johan försökte nämligen ingalunda underlätta den av justitiekanslern igångsatta aktionen — ett par gånger förklarade han i stället i statsrådet, att den icke skulle föranleda någon åtgärd. — Förf. nämner på ett ställe (s. 288), att hovrätten »stadsfäste kämnärsrättens dom». I själva verket skedde endast rannsakingen inför kämnärsrätten, men denna domstol dömde icke i målet. — Vid skildringen av den viktiga konseljen på eftermiddagen den 20 juni 1810 framhåller förf., att justitiestatsministern greve C. A. Trolle-Wachtmeister icke var närvarande. Detta var ganska naturligt, ty denne hade dött ett par månader tidigare.

Det torde av dessa exempel framgå, att boken måste ur historisk-vetenskaplig synpunkt behandlas med försiktighet. Som ovan framhållits, har förf. emellertid icke avsett att giva någon historisk skildring i egentlig mening, utan endast ett journalistiskt reportage. Som sådant har boken sina givna förtjänster — den lämnar verkligen en fängslande, ja, spännande och mycket lättläst skildring av det hemska dramat. Det må i detta sammanhang dock uttalas den förhoppningen, att litteraturens och pressens män för sina av allmänheten säkerligen mycket uppskattade skildringar för framtiden måtte undvika att välja de svåraste frågorna i svensk rättshistoria. Dylika innefatta problem, som endast kunna lösas av den skolade fackmannen. Man kommer att tänka härpå vid läsningen av Nermans bok. Man måste emellertid vara förf. tacksam, att han icke fällt några självständiga värdeomdömen om, var ansvaret kan vara att söka för mordet å Axel von Fersen. Ty innan historiens dom kan fällas i den kanske nesligaste händelsen i svensk historia, måste väsentligt djupare forskningar utföras än dem förf. behövt göra för att i ett reportage måla bilden av den 20 juni 1810.

Gerhard Hafström.

Den nya Armfeltsmonografien.

— Carl v. Bonsdorff, *Gustav Mauritz Armfelt*, Levnads-skildring. Del. II o. III. (Skr. utg. av Sv. Litt. sällsk. i Finl. CCXXIII, CCXXXI). Hfors 1931, 1932. 8:o. 694 s., ill.; VI, 514 s., ill. Häft. resp. Fmk. 80: — och 70: —.

Med erkännansvärd raskhet har prof. v. Bonsdorff fortsatt utgivandet av sin stort anlagda Armfelt-monografi, vars första del anmälades i årg. 1931 av denna tidskrift. I nu föreliggande två volymer har han fört fram sin skildring till 1812 och därmed hunnit in på sitt egentliga forskningsgebit, Finlands förening med Ryssland. Såsom

vi i föregående anmälan tilläto oss förmoda, har detta icke kunnat undgå att sätta spår i framställningen, vilken vunnit icke blott i bredd utan framförallt i djup. I synnerhet gäller detta om tredje delen, där Armfelts märkliga insatser vid grundläggandet av den finska självstyrelsen erhållit en sakrik belysning. I denna punkt behövde uppenbarligen Tegnér, i övrigt så uttömmande verk, en utfyllnad. Med oförminskat intresse följer läsaren den sista metamorfosen hos vår nordiske Alcibiades, då han som chef för Finska kommittén i Petersburg utför en positiv statsmannagärning av bestående värde. Men även i övrigt har v. B. i nu föreliggande delar frigjort sig från beroendet av föregångarens framställning. Icke minst framträder detta vid teckningen av Armfelts förhållande till Gustav IV Adolf, där Tegnér ensidiga betraktelsesätt underkastats en välbehövlig revision. Samma nyktra kritik präglar den intressanta redogörelsen för Armfelts medverkan vid störtandet av »förrädaren» Speranskij, Alexander I:s allsmäktige gunstling (1812). — Armfelts privata förhållanden, hans familjeliv etc. ägnar förf. allt fortfarande ett ingående intresse. En mycket underhållande skildring är kapitlet »Barnens education» i del II, där den »upplyste» aristokraten från l'ancien régime betygar »kolartron» sin respekt. »Simpla, enfaldiga bondtron» är säkrast och bibehåller sig bäst — och därtill är lilla katekesen nog», inskräper han för hustrun, beträffande dottern Augusta. Skulden till sin egen förvillelse kastar han ogenerat på sin kristendomslärare, lektor Alnander i Karlskrona, »en stor teolog och en klok man», men »som ville bevisa det som ej tål att bevisa», vilket hade till följd, att disciplen »började tvivla och söka skäl». Alltså »en simpel gudalära, ordentel. morgon- och aftonböner samt beständiga repetitioner av lilla katekesen», men ingen teologi, »ty utom Sverige läser man aldrig mer detta». Märkligt är också, att den lysande hovmannen Armfelt besvär sin hustru vid allt heligt att hålla deras barn fjärran — från hovet. »Hellre kammartärna hos en hederlig och förmögen borgarfru än vara hovfröken!» Särskilt varnar han för hertiginnan av Södermanland (Hedvig Elisabeth Charlotta), till vars mottagningar barnen aldrig finge föras, enär där rådande »anda och atmosphère var gjord att förgifta deras oskuld». — I det hela artade sig Augusta till faderns belåtenhet — hon blev gift med greve A. A. Piper till Ängsö, vars moder var den celebra Sofie v. Fersen — dock gjorde det Armfelt förtvivlad, när han fick höra (1803), att hon »hemfallit åt den otäcka och osnygga vanan — att snusa!» — Liksom i föregående del kryddar förf. sin framställning med massor av citat ur Armfelts oerhört omfattande korrespondens. Av otröcktt källmaterial anlitat han endast de inhemska samlingarna (Armfeltska i Statsarkivet, samt Viurila- och Rilaks-arkiven m. fl.), men ägnar tillbörlig uppmärksamhet åt märkligare publikationer av i andra länder befintliga armfeltska handlingar. Så t. ex. ha stämplingarna mot Gustaf IV Adolf 1808—09 erhållit en fullständigare belysning genom de av H. Donner framlagda breven till den kontrarevolutionäre agenten greve d'Antraigues; likaså Alexander I:s omsvängning 1811—12 genom de av Karmin offentliggjorda meddelandena från Armfelt till sir Francis d'Ivernois. —

Säkerligen finns det ännu betydande rester av armfELTSKA papper att framdraga ur arkivens gömmor, ej minst i Sverige.

A. Grade.

Illis quorum.

En överdriven uppskattning av medaljernas rent historiska och personhistoriska källvärde har hittills snedvridit den numismatiska vetenskapens behandling av denna grupp av »fornålderslämningar». Vanligen ha de sålunda fått bilda stoff för kronologiskt eller efter de porträtterade personerna ordnade beskrivningar, medan deras egenskap av konstföremål betänkligt försummats. Denna gren av den konsthistoriska forskningen befinner sig sålunda i Sverige och de flesta andra länder ännu i sin linda och har överhuvud taget egentligen endast beträffande renässansens medaljkonst nått fram till mera betydande resultat. Men medaljerna kunna ses ur ytterligare en synpunkt — den kulturhistoriska.

Här väntar ett nytt fält för bearbetning. Till detta område — medaljen som bruksföremål — kan man närmast hänföra ett arbete av Karl Löfström, *Kungl. medaljen Illis quorum meruere labores* (Nordisk rotogravyr i distr. Sthlm 1933. 8:o. 95 s., 3 pl. Kr. 10:—). Det lilla arbetet giver mera, än vad titeln utlovar. I själva verket får man en ganska utförlig historik över alla våra kungliga belöningsmedaljer, en i rask och livlig form meddelad sammanställning av ofta svåråtkomliga upplysningar, för vilken man har all anledning att vara tacksam, allra helst som den ofta vilar på primärforskningar (tyvärr saknas direkta källhänvisningar i önskvärd utsträckning), vilket naturligtvis i synnerhet gäller huvudföremålet för skildringen, »Illis quorum», vars stundom ganska invecklade historia blir föremål för en klagörande utredning. Man skulle möjligen kunnat önska att i inledningen finna fylligare upplysningar om medaljer som belöningsmedel under tiden före omkr. 1750, då den nuvarande formen med inskriptionen i form av en dedikation till den belönade introduceras. En jämförelse med andra länders förhållanden på detta område skulle varit av intresse, särskilt som en sådan, efter vad anmälaren efter en flyktig undersökning funnit, sannolikt skulle givit till resultat, att Sverige varit ett föregångsland vad de statliga civila förtjänstmedaljerna beträffar.¹ I Danmark tillkom sålunda medaljen »Pro Meritis» först 1771 och i Österrike »Humanitatis studiis instauratis» 1774. En god sak i översiktlighetens tjänst hade varit, om förf. lämnat systematiskt uppställda beskrivningar och avbildningar av »Illis» i dess olika utseenden och format under de 8 konungar, som hittills utdelat den.

Den personhistoriska sidan av saken har ingalunda blivit försummad. En fullständig matrikel över innehavare av »Illis quorum» framstår som slutresultatet i detta avseende. Här kan det dock icke anses oberättigat att framhålla önskvärddheten av rikhaltigare data

¹ I motsats till ordnarna, där vi voro ganska sent ute.

rörande medaljerade »herrar och fruor», för att låna C. R. Berchs gamla term. För ett stort procenttal av dem skulle uppgifter om döds- och födelseår samt hemort varit lätta att anskaffa, och för återstoden, de okända ur de djupa leden, hade uppspårandet därav varit ett naturligt mål för den personhistoriske forskaren. Vem var t. ex. skepparen Lars Larsson, som 1816 blev hugnad med den mindre medaljen i silver, och stoff-fabrikören H. Fougst, som 1809 erhöll den mindre i guld? Alldeles fullständig är ej heller förteckningen, som förf. också själv anger. Frågan är om ej den lucka, som existerar — det gäller i själva verket 48 medaljer från första tiden 1785—1800 — med någon ytterligare forskning skulle kunnat fyllas. Anmälaren har tittat litet i skrifterna och funnit följande: I Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok (II, s. 113) heter det för mars 1786: »Konungen har under loppet af denna månad varit i Uppsala för att där låta uppsätta gravvård öfver Konung Johan III. — Stadens borgmästare hafva med anledning häraf fått medaljer att bäras i guld-kedjor», och i Hochschilds Memoarer (I, s. 110) för maj 1787: »direktören vid slussbyggnadsverket i Strömsholm Ulfström erhöll (av konungen) 2 stora guldmedaljer». Huruvida det i dessa två fall verkligen varit »Illis quorum», som lämnats i nådevedermåle, kan väl ej med bestämdhet påstås, men förefaller tänkbart. Det bör vara relativt lätt att ta reda på, hur härmed verkligen förhöll sig. Säkrare kan man vara (se förf:s skrift s. 21, 53) beträffande de 5 silvermedaljer, som vid Norrköpings riksdag 1800 tilldelades riksdagsmännen Matts Pickarain, Anders Äinas och Jonas Scroderus från Uleåborgs län, Johan Mettarvainio från Torneå socken, Kuopio län, samt Peter Wänenen från samma län, sedan de fyra förstnämnda för konungen och drottningen m. fl. hållit uppvisning med en av dem förfärdigad båt (»i likhet med deras egna i Norrland», sic!) och den sistnämnde »sjungit runor» för drottningen och hennes suite (Inrikes tidningar nr 73 d. å.) Ovan framställda påpekanden äro ej avsedda att förringa bokens värde.

N. L. Rasmusson.

Den svenska kvinnorörelsen.

— Lydia Wahlström, *Den svenska kvinnorörelsen*. Historisk översikt. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1933. 8:o. 339 s., 10 pl., ill. Häft. kr. 6:50.

Det måste sägas, att Lydia Wahlströms bok om den svenska kvinnorörelsen har framträtt just vid den rätta tidpunkten. Hennes jämförelser mellan kvinnans ställning inom samhället då rörelsen började och nu omkring ett halvsekel senare äro i hög grad laddade med aktualitetsintresse, inte minst som en maning att bättre tillvarata vunna möjligheter.

Även i ett annat hänseende är tidpunkten den rätta. De första pionjärerna äro borta, men i det hela och särskilt när det gäller rösträttsrörelsens historia har framställningen kunnat få den färg och det liv, som endast personliga intryck och minnen förmå att skänka.

Icke blott aktstycken och protokoll utan i hög grad författarinnans egna upplevelser och muntliga meddelanden från dem, som stått mitt uppe i rörelsen, ge belysning åt bokens rika och även personhistoriskt intressanta galleri av kvinnogestalter.

Någon uppräknig kan här ej komma i fråga, men en och annan glimt av de porträtt, som författarinnan med säker hand tecknat, torde kunna ge en föreställning om bokens värde i detta avseende. Den svenska kvinnorörelsens första egentliga organisatör, Fredrika Bremer-förbundets stiftare, Esselde Adlersparre karakteriseras träffande, då författarinnan hos henne finner »en statsmans förmåga att hitta rätt person för rätt arbete och en verklig upptäckarblick för det nya och originella inom kvinnovärlden», och om förbundets första kvinnliga ordförande Agda Montelius heter det, med betonande av hennes människokännedom och naturliga måttfullhet, att hon »kan sägas ha varit den svenska kvinnosakens representant i dess allsidigaste bemärkelse». Gertrud Adelborg, som från början av Esselde knöts till förbundet, betecknas slående som »av naturen konservativt anlagd, i sin verksamhet stående utanför partierna, men i sin utpräg-lade rättskänsla nästan radikal».

Gertrud Adelborg gjorde sin insats även inom rösträttsrörelsen, och de ledande personligheterna inom denna framstå i boken i klar belysning. Författarinnans tonfall bli varma, då hon talar om Ann Margret Holmgren och hennes med uppoffrande entusiasm fullföljda upplysningsarbete. »Få kvinnor ha för saken offrat så mycket som hon, och ingen har så som hon haft kvinnlighetens hela tjusningsförmåga att gagna denna sak med.» Anna Whitlocks rika och originella personlighet är knappast tecknad med samma spontana förståelse, ehuru med den största uppskattning av hennes betydelse. För Anna Bugge-Wicksell, »en kraftnatur med överlägsen politisk begåvning», framlyser däremot ur skildringen en oreserverad beundran.

Det är som sagt endast enstaka glimtar ur bokens rika porträttgalleri, som här kunnat ges, glimtar av starka och egenartade personligheter. Blott ett tillägg må göras. Genom hela den sakrika och fylligt dokumenterade framställningen och i synnerhet i avslutningen tecknar sig indirekt författarinnans egen ledareprofil. Och det porträttet är inte det minst värdefulla i boken.

Sigrid Leijonhufvud.

Västerbottens läns hushållningssällskap.

Till de talrika officiella historikerna över hushållningssällskapen sluter sig numera även Bo Enanders teckning av *Västerbottens läns hushållningssällskaps historia 1814—1914* med en kompletterande översikt över den nyaste utvecklingen av länshövding Nils G. Ringstrand (Upps., Almqvist och Wicksell, 1933. 8:o. 315 s., ill.). Förf. har givit sin skildring formen av en fortlöpande krönika. Dispositionen har, som alla dylika, både fördelar och nackdelar. De särskilda skedena framstå fylligt och väl karakteriserade, men de olika verksamhetsgrenarna ha i gengäld blivit svårare att överblicka.

Framställningen är emellertid klar och lättflytande och håller läsarens intresse vid liv. Inledningsvis tecknas i anslutning till den rikhaltiga litteraturen på området de organisatoriska strävanden, som till sist mynnade ut i den 1811 stiftade lantbruksakademiens allmänna organisationsplan för hushållningssällskapen, den direkta anledningen till det stora nygrundningsskede från vilket även det västerbottniska hushållningssällskapet räknar sitt upphov. Den allmänna bakgrunden till denna utveckling behandlas endast antydningssvis. Även i en så starkt förkortad framställning borde emellertid förf. ej ha låtit den börjande frihetstidens merkantilistiska ensidighet ge hela skedet dess karaktär genom att förklara, att jordbruket under denna period ställdes i skymundan. På så sätt kommer det ej tillbörligt fram, att just frihetstiden skapade det dominerande intresse för jordbruket, som under de följande årtiondena bar frukt. Och direkt missvisande är det, då hattarnas avgörande andel i den ekonomiska uppfattningens strömkantning fördöljes bakom den i och för sig ej oriktiga frasen, »att det egentligen endast var hattpartiet, som drev den mer extrema merkantilistiska politiken».

Någon teckning av jordbrukets och därmed förbundna näringsgarnas faktiska tillstånd har förf. ej sökt ge. Däremot är skildringen av hushållningssällskapets verksamhet trots förlusten av oersättliga källor vid Umeå brand fyllig och mångsidigt orienterad. Man får ett starkt intryck av det ideella patos och det levande intresse, som trots små medel och växlande svårigheter bar arbetet framåt. Insatserna, framför allt på upplysningens och undervisningens område, blevo tidigt akttningsbjudande och fruktbärande. I vissa fall vittna de emellertid mer om de föreliggande behoven än om kontakt med de nyskapande krafter, vilka till sist skulle tillgodose dessa. Sällskapets uppoffrande arbete för ängskultur, särskilt ängsbevattning (översilningsängar) röjer sålunda men löste ej jordbrukets grundläggande svårighet före växelbruket, den otillräckliga foderproduktionen. På samma sätt förhöll det sig med de varmt omhuldade binäringarna. Salpeter- och pottasketillverkning, tjärbränning och husslöjd gävo säkerligen välkomna bidrag till den fattiga allmogens uppehälle. Men den allmänna lyftning av landskapets ekonomiska liv, som krävdes även för jordbrukets uppsving, skulle först komma med skogsbruket — och här stod sällskapet länge tveksamt eller rent av avvisande på grund av den traditionella rädslan för skogsbrist.

I denna tidskrift bör det särskilt framhållas, att det enligt ämnets karaktär i övervägande grad sakliga stoffet ingalunda hindrat förf. från att ge individualiserande och konkreta bidrag till bilden av flera bland sällskapets ledande personligheter med ordförandena-landshövdingarna i spetsen. För en av dessa, finska krigets kände skildrare Gustaf Montgomery, har uppgiften f. ö. underlättats genom onekligen originella drag och därav härflytande, ofrivilligt karaktiserande tvister. Längder över funktionärer och personregister underlätta tillgodogörandet av det personhistoriska stoffet. Till detta hör också ganska talrika porträtt.

Bertil Boëthius.

Finlands hävder.

— Eirik Hornborg, *Finlands hävder*. Del 4. Finlands väg till frihet. Tiden 1809—1919. Hfors, Holger Schildts förl., 1933. 8:o. 523 s., ill. Häft. fmk. 120: —, helklotband fmk. 150: —.

Vid omnämnande av delarna 2—3 av Hornborgs stora verk »Finlands hävder» antydde anmälaren i PHT 1931, s. 253 ff., några allmänna synpunkter, vilka icke behöva här återupprepas. Att Hornborgs fjärde del, som behandlar Finlands öden efter upphörandet av det statliga samlivet med Sverige, är mindre givande för egentlig svensk personhistoria, säger sig självt. Och dock är den kanske från allmänhistoriska synpunkter den för nutida rikssvenskar viktigaste att studera. Ty först i detta avslutningsband klarläggas de linjer, som föra direkt fram till det nuvarande Finland. Hornborg ger med flärdfri men fängslande stil en levande bild av de bistra förutsättningarna för vad vi nu skåda på andra sidan Ålands hav och Bottenhavet. Det är en för rikssvenskar från många och starkt olika synpunkter ej sällan beklämmande men särdeles nyttig lektyr. Rikssvensk allmänhet arbetar i dessa frågor på ett besynnerligt sätt alltjämt i stor utsträckning med Runebergs och Topelius' halvromaniserade Finlandsbilder, kompletterade med lösryckta scener ur en alltför näralliggande och därför ännu dimmig värld. Hos Hornborg får man en klart framställd orsakskedja, en verklighetsskildring, vars uppriktiga försök till historisk objektivitet åt olika håll är all aktning värd, ehuru förf. samtidigt ingalunda skyler över sina egna ut- eller inrikespolitiska tänkesätt. Lugn är det som Finlands folk under de sista 40 åren minst har kunnat klaga på. Författningskamp, nationalistisk agitation, socialdemokratisk frammarsch och våldsam ståndscirkulation ha jämte inbördeskrig och den nya självständigheten skapat det »yrvakna ödemarksfolk», varom Hornborg talar. »Det har», skriver förf., »för Finlands svenska befolkning varit en av historiska förhållanden betingad plikt att i mån av sina krafter spela rollen av andlig barlast i det rullande och krängande statsskeppet». Man förstår, att just känslan härav med inre nödvändighet drivit Eirik Hornborg att följa sitt folks öden i en sammanhängande, översiktlig skildring.

Främmande element möta i stigande grad oss rikssvenskar i denna fjärde del av Finlands hävder. Och dock är det alltjämt på ett sätt så, som om vi följde vårt eget. Därav så mycket starkare de stingande förnimmelserna i oss både då andra trampat på Finland, då dess egna bespottat vårt och då vi själva bort hjälpa och icke gjort det. Och allt främmande till trots — hur mycket välkänt svenskt möta vi icke även efter 1809 både av namn och fakta i denna Finlands historia. Till svenska riddarhusets ätter hörde de flesta av Storfurstendömet Finlands första ledande uppsättning. Dit hörde och höra också så olika personer som skaparen av Finlands arbetarörelse Victor von Wright, Bobrikovs mördare Eugen Schauman, frihetskrigets ledare Gustaf Mannerheim och republikens nuvarande president Pehr Evind Svinhufvud. Från Jämtland och Uppland stam-

mar Runebergs släkt, rikssvensk var också från början t. ex. finsk-ivaren Yrjö-Koskinens familj, liksom hans meningsfrände historikern Danielson-Kalmaris släkt utgått från Småland.

Vad som i all den historiska förvirringen framstår som ett ursvenskt särdrag är rättskänslan och rättskampen. Underligt förlängas linjerna av svensk rätt därborta: i en del av »Gamla Finland», nämligen den som erövrats av Ryssland före 1734, gällde ända till 1812 konung Kristoffers medeltida svenska landslag! Och hela Finland styrdes som bekant även efter 1809 till in i detta sekel enligt regeringsformerna från Gustav III:s tid. De män, som inför avsättning och fångenskap, ja med döden för ögonen stritt för svensk rätt, de höra också till vår historia och personhistoria.

Hur framtiden kommer att te sig är svårt att förutsäga. Hornborgs bok ger ju ej blott näring för rikssvensk känsla — den ger också möjligheter till nykter och verklig sakprövning av Finlands nuvarande läge. Det är av oskattbart, internationellt värde, om svensk kultur och rättsuppfattning kunna bibehållas där även i rent finska kretsar. Men givetvis måste denna Finlandskulturs klädande i finsk språkdräkt bli ett alltmer fjärmande moment. Detta synes icke minst på vetenskapligt område, t. ex. historiens och personhistoriens. Det är här icke fråga om någon teoretisk avoghet eller ens ett ställningstagande. Det enkla, praktiska faktum, att finska språket i Sverige — frånsett små och kulturellt mindre betydande grupper i nordligaste Norrland — knappast förstås av en handfull människor, säger tillräckligt. Ett verkligt utbyte kommer under sådana förhållanden helt enkelt ej till stånd. Men i den mån rikssvenska kretsar icke få något tillbaka från andra sidan, minskas självfallet också deras intresse. I så måtto är Finlands språkfråga onekligen av avgörande betydelse för Sverige, ej minst för rikssvensk historisk vetenskap. Att man i Sverige ännu bevarar ett starkt intresse också för det nuvarande Finland, därtill bidrager emellertid just en sådan finlandssvensk prestation som Eirik Hornborgs verk och vad som ligger bakom detta av svenskhet.

Utförliga litteraturförteckningar och ett synnerligen välkommet personregister till det intressanta Hornborgska arbetets alla fyra band avslutar dettas sista del.

B. H—d.

Brandes och Sverige.

— Holger Ahlenius, *Georg Brandes i svensk litteratur till och med 1890*. Hans ställning och inflytande. Sthlm, Alb. Bonniers förlag, 1932. 8:o (6), 418 s. Häft. kr. 7: 50.

Det ämne Ahlenius valt för sin doktorsavhandling innesluter allvarliga metodiska risker. En undersökning av denna typ lockar nämligen nästan med naturnödvändighet författaren att övervärdera ett inflytandes räckvidd, hur inställd på objektivitet och vetenskaplig kringssyn han än må vara. Den som bara följer jett enda spår en lång sträcka har så mycket svårare att få en klar och oberoende

uppfattning av terrängen. Helt har inte heller Ahlenius undgått dessa faror. Så har avsnittet om Brandes och Viktor Rydberg visats lida av inexakthet och benägenhet för löst parallelliserande utan tillräckliga kronologiska och andra hållpunkter. Ahlenius snuddar också vid en annan olägenhet: ett mekaniskt katalogiserande, vars resultat och slutsatser icke alltid stå i tillräcklig proportion till omfånget och mödan. Han sammanfattar (s. 249) sina undersökningar om Brandes' inflytande på 80-talet i följande ord: »Det synes mig av det föregående ha framgått, att den i det svenska åttioalet starkt framträdande litteraturriktning, som är av problemdebatterande, tendentiös och samhällskritisk karaktär, ytterst går tillbaka på Brandes' i *Emigrantlitteraturen* framlagda program till en modern diktning i samklang med sin tids idéer och strävanden, en litteratur som sätter problem under debatt och därigenom utgör ett organ för den individualistiska frihets- och framstegstanken.» Så som det här är formulerat, synes det knappast innebära någon större nyhet. Men för att göra förf. rättvisa bör man också citera fortsättningen: »Denna riktning bryter sig, på ett sätt som jag i varje enskilt fall studerat, mot en annan, en med fransk och dansk naturalism besläktad, mer objektivt hållen och psykologiskt inriktad verklighetsskildring, vilken icke kan sägas vara direkt influerad av Brandes.» Han vill också komma fram till att denna brytning likväl icke fjärmar från Brandes, som själv mot slutet av 70-talet alltmer närmade sig den psykologiska naturalismen, och det måste erkännas, att man inte tidigare haft den samlade och ofrånkomliga bilden av danskens dominerande ställning i vår vitterhet.

Det betydelsefullaste i Ahlenius' avhandling är utan tvivel dess nya belysning över 70-talet. Detta årtionde, betraktat som efterklangens döda tid före den stora nydaningen, rymmer tydligen mer av problem och intresse, än vad man trott. Brandes' första mottagande här blir en liten probersten, som ger rätt överraskande resultat. Då han med sina första Hovedströmningers brandfackla tände på allt gammalt och fornt i Danmark, väckte det inte alls den häpna indignation man kunde vänta sig från 70-talets akademiska kretsar i Sverige. Han möttes tvärtom med intresse och sympati. Fri tanke och fri forskning voro inga okända begrepp i Boströms och Viktor Rydbergs land, och andra farliga, »fria» saker hade man åtminstone vant sig vid från Almqvists »Det går an». Man hade accepterat eller påverkats av universitetsfilosofins från teologin frigjorda tankande, och liberalismen var inte längre »rabulism». Den var en makt i samhället. C. R. Nyblom, S. A. Hedlund, Snoilsky och Bergstedt betyga alla med anledning av Brandes' kampanj, att Sverige befann sig på ett andligen mer framskridet stadium än grannlandet. Även Ibsen instämmer. Den gamle liberalen Bergstedt ansåg sig t. o. m. kunna konstatera, att Sverige »redan undangjort den välbehövliga rektifikation av hävdvunna föreställningar, vilken svårigen kunde utebliva».

Ahlenius' resultat visa oss något nytt. Det grundliga och förstående studium, som Brandes från första början blir föremål för hos oss, hade till förutsättning en annan atmosfär än den danska. Flera

av de faktorer Ahlenius pekar på ha antytts här ovan. I journalistiska och akademiska kretsar hade man dessa årtionden en friare och mera framskriden litterär uppfattningsförmåga, än vad den övervägande delen av den samtida vittra produktionen låter förmoda, det står efter Ahlenius' undersökningar klart. Man såg kritiskt och oförvillat även på sin egen litteratur, och universitetsestetikens ledande man, C. R. Nyblom, kunde 1866 i en f. ö. mycket intressant Shakespeareuppsats (tr. i Estetiska studier) förklara såsom allmänt känt, att »det är inom den falska idealismens alexandrinska efterblomstringstid vi nu leva».

I alla fall kan det sägas, att många av 70-talisterna, som med sitt frisinne förenade en ofta mycket ömtålig moralisk idealism, tydligen inte alls hade klargjort för sig arten av den naturalism (i vidaste bemärkelse), som Brandes förkunnade. Först inför Tegnérboken (1878) började avståndet framträda. Detta intima personporträtt, som öppet tog fasta på den psykologiska betydelsen av skaldens erotik, väckte även utöver de Böttigerinfluerade en indignerad opposition. I detta sammanhang vill jag göra ett litet kompletterande påpekande. I polemik med Levertins Östrabo-essay anser förf. (s. 95), att Tegnér på 70-talet, fränsett den officiella Böttigertraditionen, var »ganska tillbakaskjuten och undanträngd i det allmänna medvetandet». Men både han och Levertin förbigå den icke betydelselösa privata anekdottradition, som frodades kring skaldens minne och som åter speglas t. ex. i Frödings dikt. Låt vara, att denna tradition ofta stod på ett mycket lågt plan (delvis jämförligt med en del folkliga Bellmansföreställningar), men dess tillvaro var dock välbekant för många fler än som ville låtsas om det. Och just att det i detta material fanns mer än en ofrånkomlig sanningskärna, har säkert gjort den officiella opinionen särskilt ömtålig för ett mera realistiskt psykologiskt betraktelsesätt på nationalskalden.

Detta är endast några randanmärkningar till det rika stoff, som Ahlenius' avhandling erbjuder. Den i början påpekade risken med undersökningar av detta slag neutraliseras i icke ringa mån av att ämnet verkligen är så eminent betydelsefullt. Och man får också (inte minst av förf:s stora brevmaterial) en nästan överväldigande bild av det litterära orakel, som Brandes varit för svenska författare i bortemot två decennier — i ett fall ödesdigert, men i de flesta, som förf. påpekar, övervägande hjälpande, frigörande och impulsgivande.

Ahlenius för sin undersökning fram till 90-talet och gör endast flyktiga strövtåg in på dess marker. Han får dock med viktiga påpekanden om Levertin, Heidenstam och Fröding och slutar med en väl avvägd, vacker och träffande jämförelse mellan Brandes och Levertin som kritikertyper och ljusspridare. Den senares hyllningstal från 1906 blir den effektfulla slutvinjetten: »Georg Brandes har varit vår mästare.» Denna bekännelse kan stå som ett sannskyldigt motto över en av de största perioderna i vår litterära historia. Mästaren var Brandes ännu för Hjalmar Söderberg och Bo Bergman, som båda gett uttryck åt varma tacksamhetskänslor.

Sven Rinman.

Hallströms Snoilskymonografi.

— Per Hallström, *Minne av Carl Snoilsky*. (Sv. Akad:s Handl. fr. 1886, del 42, 1933.) — [Även som:] *Carl Snoilsky*, En levnadsteckning, Sthlm, Albert Bonniers förlag, 1933. Med 7 plancher. 8:o. 262 s. Häft. kr. 6:50.

Per Hallströms stora och intressanta bok om Snoilsky är helt och hållet en estetiskt litterär analys av hans författarskap. Det biografiska finns endast med som ram och bakgrund och har behandlats så knappt som möjligt. »Vi lämna det privata området med dessa till det nödvändigaste inskränkta ord», skriver Hallström som avslutning på en kort skildring av Snoilskys första äktenskap, och enligt samma princip har han förfarit alltigenom. Därigenom har han fått utrymme för en detaljerad undersökning av flertalet dikter. Biografiska, idéhistoriska och genetiska avhandlingar om våra författare äro ju vanliga, medan däremot estetiska så gott som alldeles saknas, varför Hallströms verk är synnerligen välkommet och välbehövt redan genom att syssla med det förbisedda. Tilläggom att detta förbisedda är just det, som avgör om en dikt är värd det namnet: rytm, välljud, klang, bild, vision.

För en dylik undersökning krävs det icke blott intellektuellt skarp sinne och insikter utan också poetisk uppfattning. Med bara logik är man inte hulpen. Det var en av Georg Brandes' stora egenskaper och gav honom en överlägsen ställning, som ännu märks, att han uppfattade dikter som poesi, och Hallström äger samma gåva. Han berättar, att han mycket tidigt lärde känna Snoilskys *Rouget de Lisle* »och utan att förstå mycket blev jag på något dunkelt sätt förtrollad av vältalighetens eld och klang». Denna medfödda mottaglighet för diktens estetiska värden, vilken uppfattar instinktivt, är upphovet och grundvalen för Hallströms analys. Det är karakteristiskt för Hallström, att han med så utomordentligt fin hörsel för versens melodi och klangverkan tolkar dem som uttryck för sjäsliv. Om *Mod* skriver han: »Det är en mycket ståtlig dikt med en rytm som ypperligt återger, hur viljekraft övervinner mörker och tyngd» — det är en skalds kongeniala karakteristik. Samma instinktiva säkerhet utmärker Hallströms kritik: att *Hemkomsten* ej griper »med hög poetisk skönhet, hur djupt den än är känd», förklarar han med att »kompositionen ej lämnar rum för ett talat ord, ehuru det gäller en avgjort dramatisk situation». — Detta blott som exempel på Hallströms sällsynt sakkunniga och klargörande analys. Utrymmet tillåter mig icke att dröja vid enstaka punkter, det får vara nog att framhålla rikedomerna på träffande iakttagelser och djup karakteristik.

Icke minst betydelsefull är denna förstående tolkning i fråga om *Svenska bilder* och andra episka poem. För närvarande äro svenska poeter, litteraturkritiker och förläggare fångna i en underlig modeföreställning, att berättande dikter ej äro tillåtna eller åtminstone inte skola anses jämbördiga med lyriken. Man här till och med siat, att den sortens diktning aldrig mer skall komma i svang hos oss. Det är en underlig övertro på att en tillfällig svaghet och ensidighet aldrig skall komma att vika. Om det för tillfället inte finns andra

skalder än sådana som skriva beskrivande poem — om dem gäller Heidenstams ord:

blott hur allt ser ut de veta —

eller de evinnerliga jagdikterna, bör man kunna hoppas, att smaken snart förändras. Ty varför skulle en mer än tusenårig diktform behöva bli dödsdömd år 1933? Alla hjul rulla runt, och bara utlandet ger signal om nya versnoveller, bli de nog populära här också. Hallström har naturligtvis inte uttalat sig medlidsamt underkännande om Snoilskys epik utan övertygande framhållit dess värden; särskilt vill jag påpeka hans rättvist beundrande karakteristik av *Den nya Cendrillon*. Det är många ord av sann och tungt vägande erfarenhet i dessa kapitel, vilka jag hoppas, att yngre släkten tillgodogöra sig.

För att icke bli stämplad som panegyriker vill jag till slut anmärka, att jag i några småsaker icke kan dela Hallströms åsikter. Han säger t. ex. att i *Fylgian* »sägner om Pausanias och Kleonike omplanterades till fransk mark». — Att diktens hjälte väntar döden för »frankers hämnarsvård» behöver emellertid ej betyda, att dödsscenen utspelas i Frankrike, och väsentligt är ju att diktens Tyche, Kleonike, blivit hjältens slavinna i Hellas och dödats av honom där. — Att Snoilsky velat accentuera ordet *Rococo* olika i samma dikt, tror jag icke; det har tvivelsutan haft huvudtonen på sista stavelsen överallt.

Hallströms monografi över Snoilsky sluter sig nära till hans tidigare teckning av Talis Qualis, men man märker lätt, att han stått Snoilsky närmare — tonen är varmare. Det är en älskvärd och innehållsrik bok, väl ägnad att inleda den renässans i uppskattningen av Snoilskys skaldskap, som nu — jämmt trettio år efter hans död — enligt den vanliga rytmen i litteratursmakens ebb och flod bör vara att vänta. Hallström har varit en oförliknelig lyssnare till de Snoilsky-ska dikterna och med sällsynt pregnans åskådliggjort deras levande innehåll och ovanskliga form.

Ruben G:son Berg.

Moderna varjager.

— Bernhard Estlander och Karl Ekman, *Från hav och hov. Amiral Oscar von Kræmers levnadslöpp*. Sthlm, Holg. Schildts förl., 1931. 8:o. (2), 386, (2) s., ill. Häft. kr. 12: 50.

Annie Furuhielm, *Människor och öden*. Hfors, Söderström & Co. förl., 1932. 8:o. 351 (1) s., ill. Häft. kr. 9: 50.

Den biografiska litteraturen i Finland har under de senaste åren varit synnerligen rikhaltig. Landets på egenartade personligheter talrika ledarklass, dess skiftande historia med övergången från lugn idyll i det ryska kejsardömet skugga till det slutande 1800-talets upprörda kampår avtecknar sig nu i ett stort antal personhistoriska arbeten.

Tvenne teckningar av närbesläktade öden ha under de senaste åren tilldragit sig en särskild uppmärksamhet: den Estlander-Ekman-ska skildringen av amiral Oscar von Kræmer och Annie Furuhielms bok »Människor och öden».

Oscar von Kræmer tillhörde den stora skara finländare, som ägnade sitt liv åt arbete i det ryska kejsardömet's tjänst, dessa män, som Bernhard Estlander kallat våra moderna varjager. Som typ för dessa, vilkas gärning ofta vidgat den andliga horisonten i hemlandet och berikat dess kulturella och politiska liv, vinner Kræmer sitt största intresse. Vi kunna i levnadsteckningen över honom skönja motiven för deras handlingssätt, se vad de finga offra och vad de vunno.

Släktens traditioner hänvisade Kræmer till den militära banan; redan vid åtta års ålder sändes han till den Alexandrovska kadettkåren i S:t Petersburg. Det var provande år, han här fick gå igenom. Tidigt gjorde sig Kræmer bemärkt som en dugande sjöman och sedan han med utmärkt tapperhet deltagit i Sevastopols försvar var hans karriär säkrad. Efter kriget kom den första världsomseglingen, med deltagande i det ryska Stilla-havsväldets uppbyggande under 1860-talet, där f. ö. så många finländare gjorde sig bemärkta, samt kommanderingar, som förde honom särskilt nära kejsarfamiljen. Karriären gick allt högre; till sist förde den till chefskapet för marinens huvudstab.

En känsla av osäkerhet och vilsenhet möter ofta i korrespondenser från årtiondena efter 1809. Var man svensk, finne eller ryss? För Kræmer rådde på denna punkt aldrig någon tvekan. De flesta av hans landsmän i kejsardömet's tjänst motstodo ju frestelsen att gå upp i den ryska miljön. Kræmer själv bevarade i sällsynt hög grad sambandet med sin ursprungliga miljö. Rörande äro hans brev till modern från ungdomsåren i kadettkåren; han har likväl icke kunnat hjälpa, att det någon gång smugit sig in en och annan rysk bokstav i skriften!

Litteraturen var kanske det starkaste bandet vid svenskheten. Under Sevastopols belägring var särskilt Bellman en outtömlig källa till glädje för Kræmer och hans finländska kamrater. Vid sitt första besök i Stockholm sökte han förgäves finna Bellmans grav på Solna kyrkogård — den ligger som bekant vid Klara kyrka — men erfor i stället en stor tillfredsställelse, när han på Djurgården kunde taga hatten av och buga djupt inför den odödliges byst. Ibland möter oss dock Krylov vid Bellmans sida i de Kræmerska breven.

Dessa finländares ställning i Ryssland var aldrig lätt: Man kan även hos Kræmer någon gång märka en önskan att få sluta sin bana i det egna landets tjänst. Och med förtryckskampanjen mot Finland och det slutande 1800-talets nationella ryska rörelser fick Kræmer se förutsättningarna för sin egen och kamraternas gärning försvinna. Det blev för honom ett tragiskt slut. Från början betydde därför det personliga trohetsförhållandet till tsarerna, som personligen sökte locka den finländska ämbetsmanna- och officersadeln till rysk stats-tjänst, oerhört mycket. Kræmer stod även såväl Alexander II som dennes söner mycket nära. Mången gång var han en ovärderlig talesman för sitt land hos monarken. Ännu i mars 1903 gjorde den då gamle amiralen bruk av sin rättighet som generaladjutant och talade Finlands sak hos Nikolaj II. Men när han lämnade audiens-

rummet, mötte han Kuropatkin, en representant för de segerrika strömmingarna.

Krämer ägde i rikt mått den stilistiska begåvning, som utmärkt så många medlemmar av hans släkt. Levnadsteckningen har i stor utsträckning kunnat bygga på hans brev. Med särskild glädje ser man den pietetsfullhet, med vilken de äro utnyttjade.

Annie Furuhjelm's »Människor och öden» är en bok av en helt annan karaktär än den Estlander-Ekmanska biografien. Författarinnan har givit några briljanta teckningar av tidigare generationers Furuhjelmars och sina egna ungdomsminnen, tecknat scener såväl från tiden närmast efter skilsmässan från Sverige som från herrgårds- och flickpensionsliv på 1870-talet med utblickar fram mot 1918 års hemska händelser.

Största delen av boken är ägnad åt en skildring av faderns, Hampus F:s, och farbrodern Otto F:s öden. Bägge tillbragte sitt liv i rysk tjänst. Den Furuhjelmiska miljön är dock vida kargare än den Krämerska. Fri från sentimentalitet var den uppfattning, som de bägge brödernas fader hade av 1809 års händelser. Karakteristisk är även brödernas syn på Fänrik Ståls sägner: de voro för dem endast konstverk, utan samband med den historiska verkligheten.

Hampus F. blev sjöofficer. Ganska snart trädde han i tjänst hos det rysk-amerikanska kompaniet, lockad av de rika möjligheter detta erbjöd. Han avancerade till guvernör över det då ryska Alaska — en post, som han dock erhöll först sedan han uppfyllt sina med ryskt kolonial-liv erfarna förmäns oavvisliga fordran och ingått i det äkta ståndet — förflyttades sedan till östra Sibirien som amiral, krigsguvernör och chef för hamnarna vid Stilla Oceanen. Under 20 års hårt arbete inlade han här verkligt betydande förtjänster om det ryska väldets organisering. Förf. lämnar en livfull skildring av de primitiva förhållanden, under vilket detta arbete utfördes, av krigshamnen Ajan, där guvernören fick post två gånger om året, av Nikolajevsk, där alla tjänarne voro f. d. straffångar. Med särskild tacksamhet nämnes mörderskan Greta, systemns sköterska! Märkligt är det stora antal finländare, som möter i denna skildring från 1850-talets Sibirien.

Fröken F:s berättarkonst firar likväl sina största triumfer, när farbrodern, general Otto F. kommer på tal. Han hade ingått äktenskap med en rysk dam, och i deras hem i Petersburg kom motsättningen mellan finländskt och ryskt bjärt i dagen. Där redde sig betjäningen på övligt ryskt vis nattläger i tamburen och i skrubbar. Och understundom hände det, att generalskan fann den andliga atmosfären unken och kanske gemålen för litet uppmärksam. Då intog hon sängen, och snart kom den stund, då popen måste giva den sjuka, som under tårar bad make och betjäning om förlåtelse, den sista smörjelsen. Men när den heliga akten var över, då spred sig åter ett friskt leende över generalskans kinder. »Visst hade det varit teater, men dock ett drama, framkallat av ett själsligt nödläge.»

Stig Jägerskiöld.

Ätten Wachtmeisters historia.

Ett sedan några år tillbaka bebådat genealogiskt-biografiskt arbete av stora mått har begynt utkomma i och med den del av *Ätten Wachtmeister genom seklerna*, som för någon tid sedan offentliggjorts. Det är utan tvivel synnerligen önskligt, att denna släkt, som alltifrån det sextonde seklet och in i det sista spelat en mycket framträdande roll i vårt land, får sin historia klarlagd. Därvidlag kommer det emellertid mindre an på rent yttre data, som beträffande denna ätt för länge sedan föreligga nöjaktigt utredda. Men bland bärarna av det vittfrejdade namnet finnas flera, vilka, på samma gång som de intagit platser i främsta planet, delat öde med denna världens store att bliva rätt olika bedömda för sina insatser. Detta gäller, för att endast nämna några exempel, såväl reduktionsmannen Axel Wachtmeister (död 1699) och hans äldre broder generalamiralen Hans (död 1714) som riksdrotset Carl Axel (död 1810). Det lider intet tvivel, att ingående skildringar, grundade på opartisk forskning, av bl. a. dessa mäns liv och leverne borde kunna tillföra även allmän svensk historia värdefulla landvinningar. Det vill med andra ord säga, att det sätt, på vilket Wachtmeistrarnas historia skrives, har ett stort allmänt intresse och ingalunda angår familjen ensam. För att värdigt fylla uppgiften kräves enligt anmälarens mening en hel rad av vetenskapligt väldokumenterade monografier, vilkas författare finge fria händer att gå till botten med frågorna.

Dessa antydningar, som utgöra allvarligt menade önskemål, kunna vara på sin plats redan innan de bärande delarna av verket utkommit. De hava efter vad som förspörjes, anförtratts åt fullt kvalificerade krafter, som man får hoppas skola gå i land med den visserligen icke lätta uppgiften. Vad som hittills utkommit är emellertid rätt så olik det uppställda idealet, men har ett annat syfte, som ju för all del gärna kan tillgodoses vid sidan av mera vågande ting. En avdelning av verket, som ägnats »generationen kring sekelskiftet 1900», skall nämligen upptaga två band, av vilka det ena nu föreligger färdigt och bär delbeteckningen 4 (Sthlm 1932. 4:o. 251 s. + 91 pl. + en stamtavla). Det ligger i sakens natur, att ämnet ligger för nära vår egen tid för att kunna behandlas efter några stränga riktlinjer. I stället har valts ett rätt originellt tillvägagångssätt, i det att släktmedlemmarna mestadels själva fått framträda med sina autobiografier, vilket givetvis är ägnat att framlocka en rätt så brokig provkarta på olika pretentioner och dito skrivsätt. Den tillsatta »historiekommittén» kan icke heller i förordet hålla inne vissa bekymmer över att »somliga ättemedlemmar äro tyvärr alltför ytligt, andra ej alls behandlade». En granskning lär i det stora hela ej jäva självkritiken, vilket icke hindrar, att boken kan läsas med nöje, understundom icke blott för vad där står utan även för sådant, som utelämnats. Vissa skildringar, särskilt av några nu avlidna, höja sig för övrigt över mera anspråkslösa bidrag och böra därför enligt Thorilds bekanta tes giva ledning för bedömandet av det hela.

Den nu utgivna volymen behandlar ättens äldsta gren, som här-

stammar från konteramiralen greve *Hans Fredrik Wachtmeister* (död 1807), och från två av dennes söner, som var för sig bildade *Johannishus-* och *Vanåsgränarna*, uppkallade efter de båda fideikommiss, som tillfallit dem. Den förra representeras i boken främst av den 1905 avlidne landshövdingen *Hans Wachtmeister*, vars levnadslopp pietetsfullt skildrats för barndomstiden av en dotter och för de följande åren av en son. På samma sätt har den sistnämnde författat minnesrunan över sina båda bröder, generaldirektören *Hans* och vice amiralen *Alarik Wachtmeister*, som dogo 1929 och 1925. Dessa teckningar höra till de bästa i arbetet. De suppleras lyckligt av de minnen fröken *Sigrid Wachtmeister* († 1928) berättat om sig själv och sina närmaste samt av landshövdingen *Axel Hansson Wachtmeisters* († 1926) självbiografi, vilken innehåller även en kortfattad redogörelse för hans officiella verksamhet. Vanåsgränens 1899 bortgångne huvudman, överstekammarherren *Axel Fredrik Wachtmeister*, har tecknats av hans likaledes (1929) framlidne son *Axel*. Som en egenomlighet kan anföras, att dödsåret icke är utsatt i någondera av de inledande dataöversikterna. Eljest föreligga idel »självbekännelser» av till det mesta ännu levande personer till det värde de hava kunna. I slutet av boken äro sammanförda över ett nittiotial helsidesporträtt av släktmedlemmarna. Detta värdefulla galleri utmärker sig för ett gediget utförande, och bokens utstyrsel är även i övrigt förstklassig. Skada endast, att texten vanställes av ett förvånande stort antal tryckfel, vilket tyckes utvisa, att korrekturläsning ej ingått i familjens vardagsvanor. Icke ens den åtföljande stamtavlan går fri från anmärkning, då det kan förmodas, att det ej varit meningen att därifrån utsluta den 1884 avlidne greve *Arvid Hansson Wachtmeister* och två av hans systrar men detta icke desto mindre skett. De äro dock alla företrädna med artiklar i själva texten.

Aqut.

Laurins Minnen.

— Carl G. Laurin, *Minnen 1908—1918*. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1932. 8:o. 575 s., rikt ill. Häft. kr. 12: 50.

De, som föredraga att studera böcker med ett fåtal handlande personer, kunna tyvärr icke rekommenderas att läsa Carl G. Laurin. Som memoarförfattare har han snarare gått efter programmet: »Seid umschlungen, Millionen!» Lord Macaulay antecknade en gång i slutet av en roman antalet av de svimningsanfall, som bokens figurer undergingo. Man kunde känna sig frestad att även göra litet statistik över Carl Laurins människor. Utan att gå så i detalj som Macaulay torde man väl i varje fall lätt kunna konstatera, att enligt dr Laurin består mänskligheten av 99 $\frac{1}{2}$ % goda och trevliga personer, medan $\frac{1}{2}$ % måhända är tvivelaktig. Det skall tydligen vara politiken, som får Laurin att på allvar ställa folk i skamvrån. Oberoende av århundradena åthutar förf. t. ex. onekligen ganska ordentligt både Karl Staaff och i förbigående Bo Jonsson Grip. För den sistnämnde skulle anmeldaren likväl vilja fälla en liten förbön. Tillvitelsen (a. a., s. 272)

mot drotsen Bo, att denne egenhändigt i Gråmunkekyrkan fällt en fiende (det gällde frälsemannen Karl Nilsson), är nämligen icke bevisad — i sin utbroderade form infördes historien i litteraturen först av Messenius. Längre kan emellertid tyvärr icke rentvagningen gå. Ty de, som känna den gamle drotsen bäst — hrr Holger Rosman (i Bjärka-Säby, I) och Sten Engström (i Sv. Biogr. Lex.) — anse, att Bo i varje fall bar moraliskt ansvar för dådet. Men det är ju alltid något att fritagas från att säkert ha begått ett dråp själv — och denna kritik torde med visshet vara den människovänlige förf. till behag.

Som titeln säger, går Carl Laurins senaste och avslutande minnesdel från 1908 till 1918, d. v. s. till »fredsutbrottet» eller rättare till förf:s femtioårsdag. Han vore ej den tjänstvillige ciceron man känner från bl. a. de tidigare memoarvolymerna, om han ej förde läsaren lika mycket omkring i främmande land som i det egna. Bäst kommer han väl ändå till sin rätt, när hans djupa och vida konstintressen få spela med. Allt vad han här sett och glatt sig över — samt ibland något förargats av — visar han gärna och vänligt också för andra, och det är icke litet han sett. Det som alltid hos Laurin med slösande rikedom meddelade bildmaterialet belyser ytterligare denna sida av hans författarskap och är som vanligt över allt beröm. Grönländaren Kagsuk (bild s. 179), mysande över illustrationerna i Laurins Konsthistoria, kan med fördel upphöjas till symbol. Näst efter konsten älskar Laurin litteraturen. En kritikers sorgliga plikt är ju att då och då ge sitt offer en nypa salt. Vördsamt må därför tillåtas att åt »La princesse lointaine» upptäcka en annan pappa än den förf. visserligen hypotetiskt framför (Maeterlinck) — rätta barnafadern var Edmond Rostand. Förf:s danskvänlighet, som man i allmänhet med verkligt nöje kan dela, sätter måhända dock någon gång litet kraftiga spår. Utropet om Georg Brandes: »Borde han ej blivit 'elefant'?» låter åtminstone för anm. ungefär som om man sagt: kanske Hjalmar Söderberg borde blivit »seraf» — och serafernas sfär är väl ändå icke Söderbergs egentliga? Av historier är boken fullproppad. Skall man såsom eklektiker utvälja någon, så förtjänar i varje fall att utmärkas berättelsen om arbetsfördelningen på den värmländska herrgård, där vissa av tjänstfolket skulle passa upp på »fruntimmera och hönsera» samt andra på »herra och svina». Fast dålig är ju ej heller annonsen (s. 334): »En dubbelbössa, ett sittbadkar och en udda del av Warburgs litteraturhistoria finnas av en händelse till salu». Om bl. a. Strindbergsfejden och Konstföreningen ger förf. värdefulla vittnesbörd. Att i övrigt våga sig på ett samlande referat av bokens personvimmel är ogörligt. Anm. skall i stället blott antyda en detalj men en typisk sådan — partiet om Norstedts i kapitlet »Arbetsliv». Med ett välbehag, som finner genklang hos läsaren, målar förf. där bilden av den genom firmans Riddarholmslokaler gående, berömda långa korridoren. Lyckligtvis ändras namnskyltarna på dess dörrar icke alltför ofta. Det ligger över dessa rum en sällsynt enhetlig stämning av sympatisk trivsel, både när det gäller den muntra von Sydowska »honorarkammaren» eller de gemak, som vetta utåt de stockholmska vattnen. Den samfälliga glada

vänlighet, som här överallt möter, har med säkerhet inspirerats traditionellt. Och till Norstedts tradition hör genom både börd, arbete och personlighet i eminent grad memoarförfattaren Carl G. Laurin.

B. H.—d.

»Klinckans» äventyr.

— A. Klinckowström, *Klinckans minnen*. Skildringar och erinringar från mitt forskar- och färdeliv i när och fjärran. Del 1. Sthlm, Alb. Bonniers förl., 1933. 8:o. 305 s., 46 pl.-s. Häft. kr. 12: —.

Den zoologiske och litterate baronen m. m. på Stafsund har funnit tiden inne att i likhet med sin idunesiske broder Carl G. Laurin övergå till memoarskrivarnas värdiga generation. »Klinckans» första del går t. o. m. 1904, då han slutade som docent i zoologi vid Stockholms högskola för att ägna sig åt godsägaren-författarens fria liv. Verkets underrubrik ger den riktiga synpunkten: det är en äventyrsbok. Förf. har ju tidigare speciminerat på detta område både med t. ex. den objektivare »Med tyskar och engelsmän till Jan Mayen» och, ridande med lösare tyglar, i romaner som »Den hemlighetsfulla fotbollen» och »Guldsaxen». Baronens påpekande, att hans lärare prof. Vilhelm Leche älskade goda historier oberoende av deras sanningshalt och att förf. »under en så ypperlig ledning gjorde avsevärda framsteg i berättarkonstens mysterier», får väl tas som ett diskret återgivande av den oundvikliga memoarrubrik Goethe införde med »Dichtung und Wahrheit». I varje fall är »Klinckans» bok ytterst underhållande, ja dramatisk. Hans äventyr spänna över alla breddgrader och man följer honom med nöje både då han ramlar utför fågelberg på Spetsbergen, åker upp sin byxbak på fjäll vid Tromsö eller utdelar svensk punsch sejdelsvis till de tyska studenterna i Würzburg, för att ej tala om, när han överraskas ensam av mörkret i det nederländska Sydamerikas tropiska urskog eller av intensivt snöglöpp i Eldlandet.

Bland dessa arktiska eller exotiska utsvävningar figurerar Stafsund och Karduansmakaregatan i Stockholm som fasta punkter, till vilka förf:s barndomsminnen anknyta — till det förra stället återkommer han av naturliga skäl med jämna mellanrum. Den monokelprydde baron Rudolf Mauritz, Fersenpublikationernas utgivare och »Klinckans» fader, skymtar i memoarerna mest som »den gamle herrn». Det är icke utan, att läsaren gärna skulle sett mer av en i många hänseenden så lockande gestalt, bemärkt även på politikens område, men det är självfallet en memoarförfattares rättighet att dra gränserna för vad han vill ge, särskilt då det rör hans närmaste. Dyrbar är skildringen av »Klinckans» barndoms stora dag eller rättare natt, då fadern efter ordinarie hovbal den 21 januari återkommer hem med den obligatoriska hovkaramellen, »en verklig kunglig hovkaramell, stor och grann, med guldpaper och silvertyll». Då den unge baronen på efternatten somnade med dyrgripen i famnen hade, skriver han, »gamle kung Oskar i hela sitt vida rike ingen lojalare undersåte än jag»! En imponerande dam är förf:s äldriga mormoder, den ryskbaltiska diplomatfrun, som hade haft Talleyrand till bords och lord Byron till guide bland Vatikanens marmorbilder.

För egentlig svensk personhistoria mest givande äro partierna om förf:s högskolestudier och naturvetarvankrets. Där möter man den tidigt bortgångne Gustaf Nordenskiöld, Adolf Eriks son, och får se många interiörer från deras polarforskarhem, både i huvudstaden och på Dalbyö. På *stor* middag till Nordenskiöld senior kom »Klinckan» visserligen bara en gång, tillkallad som nödhjälp, då det i sista minuten uppdragades, att den tankspridde husfadern kvarglömt de flesta av bjudningskortet i sin pälsficka. Till kännedomen om den unga Stockholms högskola och den där utbrutna »stora schismen» på naturvetenskapligt håll, koncentrerad kring bl. a. »herr och fru Retzius» samt Leche, ger förf. högst belysande, ibland saftiga bidrag. Sympatiska äro de ständiga försök han här gör till uppriktigt rättvist bedömande av de olika parterna, vilka som bekant stodo hårt mot varann. Det dåtida yngre persongalleriet, förf:s nära samtida, omfattar bl. a. den fantastiskt originelle dr John af Klercker — »det blåste aldrig länge samma vindar, där sir John regerade», skriver förf. Klerckers svägerska, nuvarande universitetskanslerens maka, skymtar i laboratoriet som en blek dam i brunt kattunförkläde, som med vaksamt öga följer bubblorna i kokkolven. Av stort intresse äro förf:s bilder från den Gyldeńska kretsen, hans makas familj.

De forskningsfärder förf. skildrar gingo 1890 till Spetsbergen, 1891—92 till Surinam och 1903—04 åt Sydpolarländerna (den antarktiska undsättningsexpeditionen). Det måste medges, att dessa starkt vidgade fält för hans naturvetarlusta i hög grad bidraga att på för läsaren angenämt sätt komplettera de eljest säkert värdefulla studierna över tyska spolmaskar och andra skummare djursläkten. Särskilt hög färg ha kapitlen om Surinamtiden, då förf. ömsevis fick åhöra den aktningssvärde och kloke guvernören och excellensen van Asch van Wijk i Paramaribo hålla andaktsstund kl. 8 f. m. och ömsevis mätta sin zoologiska själs åtrå med från taket neddimpande lövgrodor och geckoödlor i soppskålen. På det vetenskapliga området hade förf. eljest onekligen otur. Stormen spolade hans sydpolarsamlingar över bord och Leche intrigerade ut honom från högskolan, som förf. uppriktigt men med tilltalande tonfall berättar.

Läsaren av »Klinckans» minnen får ett par glada timmar, som samtidigt icke sakna allvarligare tankeställare. Någon kritik ser sig den humanistiskt orienterade anmälaren icke i stånd att uppbringa utom på en punkt, rörande den litterära personhistorien. Veterligen hör nämligen Dickens' berömda »fat boy» till dennes pickwickianska galleri och icke till David Copperfields, som förf. i hastigheten uppper.

B. H.—d.

— Professor Nils Ahnlund har i efterföljd till sina tidigare essaysamlingar (se PHT 1931, s. 88) utgivit en ny sådan *Från medeltid och Vasatid*. Historia och kulturhistoria (Sthlm, tr. Upps., Hugo Gebers förl., 1933. 8:o. 221 s. Häft. kr. 6: 50). De flesta

av dessa studier ha förut i huvudsakligen samma skick offentliggjorts på skilda håll, dock i mer eller mindre lättillgängliga publikationer. Den historiskt intresserade allmänheten ser i varje fall med oblandad glädje dessa undersökningar samlade tillhopa i en ny volym av förf:s hand. Det inledande kapitlet, »Svenskt och tyskt i Stockholms äldre historia», är Ahnlunds installationsföreläsning vid Stockholms högskola, tr. i HT 1929. Uppsåtsen, som bl. a. berör Käckplingemorden, innehåller en hel rad av personalia till huvudstadens borgarhistoria. Så t. ex. figurera storköpmannen Peter Alänning, som även hade förbindelser med lågrälset (se PHT 1932, s. 89, not 9) och tysken Alf Greverade, vidare den rike Gorius Holst (1500-talets början), stadsskrivaren Hans Hansson Bilefeld (1590-talet), borgmästaren Jakob Grundel, m. fl. Studien »Medeltida gillen i Uppland» stod i Rig 1923 men är väsentligt omarbetad. Den skildrar en av den medeltida samlevnadens betydelsefullaste former. Ingen kan gå närmare in på medeltidens personhistoria utan att också göra klart för sig den enorma roll, som gillena spelade. I hur hög grad detta gilleväsen florerade, får man en god föreställning om just i Ahnlunds uppsats. Kapitlet »Sankt Olofs minne i Norrland» utgöres av en artikel i Norsk Teologisk Tidsskrift 1930, samarbetad med ett parti av förf:s »Pilgrimsvägar i Härjedalen», som stod att läsa i Sv. Turistfören:s Årsskr. 1931. Studien ger intressanta inblickar i svenskt folkligt fromhetsliv från medeltiden och framåt. »Brasklappen» har förut varit tryckt i Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening 1929—30 och »Kristian II i svensk och dansk historieskrivning» i Nordisk Tidskrift 1930. Essayen »Före klubbekriget» (tr. i Hist. Tidskr. för Finland 1930) rör givetvis speciellt herr Clas Fleming och hertig Karl. Partiet om »Gustav Adolf och Stockholm» åter är ett föredrag från 1932 och har icke förut varit tryckt. Såsom behandlande två av förf:s närmaste specialiteter och i mycket byggt på material i Riksarkivet, fångslar det givetvis läsaren i hög grad. Den sista studien åter, »Drottning Kristinas tronavsägelse», är för denna tidskrifts läsekrets känd från PHT 1931.

Vid tidpunkten för recensensavdelningens ombrytning får anmälaren i sin hand tvenne andra, innehållsrika volymer, av vilka den ena är prof. Ahnlunds med så stora förväntningar emotsedda del av riksdagshistorien — *Sveriges riksdag*, avd. I, bd III: *Ständsriksdagens utdanning 1592—1672* (Sthlm 1933. 8:o. 4 + 591 s., flera pl. Häft. kr. 15:—). Den andra viktiga publikationen är *Borgarståndets riksdagsprotokoll före frihetstiden*, utg. av Stadshistoriska institutet (Upps. 1933. 8:o. XII, 511 s. Häft. kr. 12:—). Denna volyms red. är också prof. Ahnlund, som härvid nära samverkat med Institutets amanuens fil. lic. Nils Staf. Ehuru utrymmet f. n. icke tillåter närmare ingående på dessa uppseendeväckande tillägg till vår historiska litteratur och våra aktpublikationer, har det varit anmälaren en glädje att redan nu i varje fall signalera deras tillvaro.

B. H—d.

— Ett betydande tillskott till västgötsk litteratur är prof. N a t. Beckmans *Vår skolas historia*, del I: Tiden till omkr. 1800, och del II: Tiden från c. 1800 till c. 1906 (Gtbg 1926—31. 8:o. 361 s., ill.; 431 s., ill. Häft. kr. 8:— och kr. 6:—). Båda delarna ha personregister. Titeln är måhända ej så lyckad — vem har inte gått i »vår skola»? Det rör sig i detta fall om Skara. Uppställningen är ej direkt personhistorisk. Däremot framför förf. en serie »Ögonvittnen», börjande med engelske ambassadören Whitelocke och biskop A. O. Rhyzelius, och partierna härom äro värda särskild uppmärksamhet.

— Vid tiden för tidskriftens ombrytning anländer till red. förste amanuensen vid Nordiska Museet, fil. lic. Gösta Bergs *Artur Hazelius*. Mannen och hans verk (Sthlm 1933. 8:o. 156 s., ill. Häft. kr. 2: 25). Det är en för bred publik avsedd minnesskrift till Hazeliusjubileet, behandlande Hazelii biografi, hans föregångare och medhjälpare samt hans verk, främst Nordiska Museet och Skansen. Förf. har s. 48 f. en intressant utredning angående motsatsen mellan företrädarna för central fornminnesvård och decentraliserad sådan under 1800-talet. Med risk att bli betraktad som partisk skulle anmeldaren blott vilja framhålla, att då riksantikvarierna Bror Emil Hildebrand (av förf. på ett ställe onödigtvis omdöpt till »Bengt Emil») och Hans Hildebrand motarbetade N. M. Mandelgren, berodde detta icke enbart på hans idéer om kulturminnesvärden utan också i hög grad på, att Mandelgren utan tvekan var vetenskapligt inkompetent för en hel rad av de uppgifter, som han ändock djärvt gav sig på och sökte lösa. I fråga om G. O. Hyllén-Cavallius och N. G. Djurklou ställde sig saken givetvis annorlunda. Om man närmare tar kännedom om Bror Emil Hildebrands utveckling som museiman, ser man f. ö. intressant nog att denne centralmuseets egentlige skapare visst icke från början företrätt enbart de idéer, vilka han sedan som riksantikvarie förfäktade. Det fanns en tid, när den 25-årige B. E. Hildebrand, då docent i Lund och amanuens vid universitetets historiska museum, skrev (⁵/₅ 1831) rörande 1830 års vackra myntfynd vid Borup följande ängsliga rader till dåvarande riksantikvarien, prof. J. G. Liljegren: »Jag vågar hoppas, att Herr Professorn ej misstucker, att detta fynd blifvit inlöst af Akademikassan till Myntkabinettet härstädes. De flesta mynten voro slagna här i Lund... Jag ville så gerna lemna ett minne efter mig i denna samling, som jag snart i 2 år förestått... Då Herr Professorn själf en tid haft värden om vårt Museum, hoppas jag, att Herr Professorn ursäktar den lilla oförrätt, som härigenom tillfogats Antiquitets-archivet» (Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens arkiv).

B. H—d.

— Prof. Johan Bergman utgav 1932 *Universitetet i Dorpat under svenska tiden*. Gustav II Adolfs sista kulturskapelse (Upps. & Sthlm. 8:o. 204 s., flera pl. Häft. kr. 5:—). I Gustav Adolfsjubileets litteratur (jfr PHT 1932, s. 112, noten) utgör prof. Bergmans bok ett betydande lärdomshistoriskt inslag, kompletterat av riks-

bibliotekarien Isak Collijns studie *Den äldsta bokdonationen till Dorpats universitetsbibliotek* (i NTBB 1932, s. 155—219).

Planschporträtten i Bergmans bok visa bilderna av generalguvernörerna och universitetskanslererna Johan Skytte och Erik Dahlbergh, Dorpatprofessorn och sedermera biskopen i Åbo Johannes Gezelius d. ä., vidare Johannes Baazius, student i Åbo, slutligen ärkebiskop i Uppsala, professorn och sedan kanslirådet Olof Hermelin samt Arvid Moller, docent i Dorpat, slutligen professor i Lund. I olika kapitel skildrar Bergman bl. a. instiftelsen av Dorpatakademien 1632, Georg Stiernhielm i Dorpat, studenterna vid Academia Gustaviana, ryska invasionen 1656, den återupprättade Academia Gustavo-Carolina Dorpatensis och flyttningen till Pernau 1699. Vad det svenska Dorpat beträffar, blev det 1708 evakuerat och sedan bränt och grusat. En ytterst viktig personhistorisk bilaga har prof. Bergmans bok i förteckningen över samtliga svenska studenter vid universitet i Dorpat (och Pernau) under tiden 1632—1710.

Den nuvarande, estländska Dorpatakademien har även bidragit till sin historia. Sålunda utsände 1932 dr Johan Vasar *Quellen zur Geschichte der Universität Tartu (Dorpat). I. Academia Gustaviana. a. Urkunden und Dokumente* (Tartu. 8:o. LXXXIX + 236 s.) med vidlyftig inledning på både estniska och tyska. I aktpartiet äro rubrikerna likaledes på båda dessa språk. Publikationen är från många synpunkter viktig för svensk lärdomshistoria. Likaledes har utkommit Louis Villecourt, *L'Université de Tartu 1919—1932* (Tartu 1932. 8:o. VII + 136 s., 1 pl.), som alltså skildrar det nuvarande universitetets återupprättande. Vasars och Villecourts skrifter ingå båda i *Acta et commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis)* som ser. C, Annales, nr XIV, respektive nr XV.

Statsarkivet i Dorpat har utsänt *Bericht über die Tätigkeit des estnischen staatlichen Zentralarchivs 1921—1932 nebst einem Verzeichnis der ihm einverleibten Archive* (Tartu 1932. 8:o. 180 s.). Boken innehåller arkivets historia och förteckning på accessioner till 1932, bidrag som äro av betydelse också för svenska forskare.

B. H—d.

— Berzeliuslitteraturen (jfr PHT 1932, s. 148) har fått ett välkommet tillskott i den *Bibliografi över J. J. Berzelius* (även med fransk titel), som Vetenskapsakademien publicerat genom sin bibliotekarie dr Arne Holmberg. Den utkomna del I (Sthlm o. Upps. 1933. 8:o. 152 s.) omfattar tryckta arbeten.

— Förste amanuensen fil. lic. Carl Björkbohm har i serien Bidrag till Kungl. Bibliotekets Historia som nr III utgivit *Kungliga Bibliotekets planschsamling* (Sthlm 1933. 8:o. 42 s.). Särskilt från porträtthistorisk synpunkt må boken här påpekas. En redogörelse för K. B:s svenska porträttsamling ges s. 20 ff. och är av stort intresse. Samtidigt har författaren i festskrift till Overbibliotekar Wilhelm Munthe 1933 (Oslo 1933) gjort ett läsvärt och beaktansvärt inlägg *Om ordnandet av grafiska porträttsamlingar* (s. 20—22).

— H. J. Boström, *Suomen muistorahat. I. Henkilömitalit ja -plaketit*. [Finlands minnespenningar. I. Personmedaljer och -plaketter.] Hfors, Otava, 1932 (XVI + 172 s., 53 pl. med 260 bilder) är en beskrivande katalog, utarbetad på uppdrag av Antellska delegationen. Verket, som bygger på Antellska samlingarnas i Helsingfors bestånd av inhemska och i utlandet präglade medaljer över i Finland födda eller där verksamma personer, skall utkomma i två band. Kanslirådet Boström (f. 1876, d. 1930, se O. Durchmans nekrolog i PHT 1931, s. 77 ff.) dog innan manuskriptet till första delen blev färdigt, men det avslutades av Helmer Salmo efter Boströms plan. Boström var jurist, känd som god släktforskare och numismatiker, och i sin sistnämnda egenskap lade han på anmodan upp en finländsk avdelning i American Numismatic Societys Museum i Newyork samt skrev en översikt över mynt- och medaljprägling i Finland. Hans beskrivande katalog *Suomen muistorahat*, som synes vara noggrant utförd, kompletterar Mauritz Hallbergs »Minnespenningar över enskilda personer födda eller verksamma i Finland» (1906, 1923) och följer i anordningen av materialet B. E. Hildebrands »Minnespenningar» etc. Efter titelbladet finns en plansch med H. F. Antells plakettporätt, utfört av Felix Nylund, och en nekrolog av Alvar Renqvist över Boström inledes med en bild av denne efter Gerda Qvists medalj. Materialet är ordnat efter personernas kronologiska ordning, icke efter medaljens, resp. plaketts tillkomstår. Uppställningen är föråldrad, men ett register över de avbildade hjälper den studerande till rätta. Register över konstnärer saknas, men det kanske kommer i del 2, som man får hoppas även förses med en resumé på något annat europeiskt språk än finskan.

Efr. L—k.

— Stadsbibliotekarien i Krefeld, professor Gottfried Buschbell har i *Historiska Handlingar*, del 28: 3, för Kungl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinavien historia ederat *Briefe von Johannes und Olaus Magnus, den letzten katholischen Erzbischöfen von Upsala* (Sthlm 1932. 8:o. XXIV, 119 s., 1 facs. Häft. kr. 7: 50). Sammanförandet av ett så rikt material (för tiden 1524—1555) — det mesta förut otryckt — rörande de två landsflyktiga ärkebiskoparna är givetvis av stor betydelse. Över tidigare tryckta brev från bröderna lämnar utg. förteckning. Boken har person-, ort- och sakregister.

Utg:s utredning av brödernas släkt å s. 23, not 2, erbjuder också intresse. Den tredje brodern, *Petrus Magni*, var även präst. Härav följer, att det i litteraturen (t. ex. H. Hjärne i Hist. Handl., 12: 2, s. 1, Emil Hildebrand i Sveriges hist. intill tjugonde seklet, del 3, 1903, s. 273, samt G. Bolin i Samfundet S:t Eriks Årsbok 1912, s. 39) gängse talet om ärkebiskoparnas »brorsöner» är oriktigt — en fel-tolkning av det latinska nepos, nepotes, nepotuli. Johannes och Olaus Magnus hade däremot även tre systrar, av vilka en gick i kloster, men två gifte sig. Den ena gifta system hade sonen *Magnus Petronius*, som enligt Buschbell dog i Rom i dec. 1543. Den andra gifta system

åter hade två söner, *Magnus Laurentii* och *Olaus Laurentii* — de nämnas vid fulla namn i ärkebiskop Olai Magni testamente i Rom 1557. Man kan tillägga, att Magnus Laurentii även omtalas i (biskop Brasks f. d. sekreterares) Hans Spegelbergs testamente i Rom 1548 (se J. Lindbæk i HT 1901, s. 142). Denne Magnus nämnes f. ö. också av Messenius (se t. ex. Scandia, VII, p. 54, 60), under formen »Magnus Laurentius». Han var präst och kom med Possevino till Sverige 1579 (se t. ex. Bolin i a. a., s. 39, och där anförd litt.).

Sedan Hist. Handl. 28: 3 tryckts, har prof. Buschbell i litteraturen hittat några nya upplysningar, vilka han i brev till prof. B. Boëthius refererat. Genom prof. Boëthius' benägna förmedling ha de tillställts redaktionen. I kardinal Andreas Steinhubers arbete »Geschichte des Collegium Germanicum Hungaricum in Rom» (2:a uppl., bd 1, 1906, s. 42) omtalas sålunda »Laurentius Magnus aus Schöninge» som ärkebiskoparna Johannis och Olai »Neffe». Trots omsvägnngen av dop- och fadersnamnen är det här tydligen fråga om Magnus Laurentii, som på sina håll i litteraturen (se t. ex. Bolin och E. Hildebrand, a. a.) förekommer även under formen »Laurentius Magnus» eller »Magni». Steinhuber meddelar, att M. L. (»L. M.») lämnade nämnda collegium före prästvigningen, kom 1578 åter till Rom och synes ha varit ifrågasatt till eventuell katolsk ärkebiskop i Uppsala under Johan III — det sistnämnda är redan förut bekant. M. L. prästvigdes i Braunsberg 1578 och följde som sagt Possevino till Stockholm 1579. Därpå skall M. L. 1586 ha varit biktfader för de sista nunnorna i Vadstena. Enligt Buschbell, som härvid citerar arbetet om Collegium Germanicum del 1, skulle Magnus även ha varit Sigismunds lärare. Slutligen fäster Buschbell uppmärksamheten på Steinhubers uppgifter (s. 353—361) om andra »Germaniker» i Sverige. Tiden har icke tillåtit vidare och närmare undersökningar i frågan, men givetvis äro de anförda upplysningarna av intresse för fortsatt forskning.

B. H—d.

— Gunnar Carlquist, *Sparbanken i Lund 1833—1933*. Minnesskrift på uppdrag av sparbankens styrelse utarbetad. Lund 1933. Stor 8:o. (6) + 259 s. + grafiska tabeller + 134 s. (porträtt).

Vid Sparbankens i Lund 75-årsjubileum 1908 utgav Torsten Uggla en minnesskrift på 56 stora oktavsidor, omfattande bl. a. en kort historik och en matrikel med biografiska data om styrelseledamöter m. fl.¹ Sparbanken har nu låtit sekelminnet högtidlighållas genom ovanstående, vida utförligare historik, som omsorgsfullt utarbetats av förste bibliotekarien dr G. Carlquist. En av sparbankens stiftare och dess förste ordf. var den store C. A. Agardh. Även senare möter hans släktnamn i bankens historia, i det att prof. Jacob Georg Agardh var ordf. 1857—1861. Dennes avgång stod i samband med en kritisk period i bankens hävder, i det att han och hans kusin prof. Mortimer Agardh, ledda av från bankstyrelsens mening avvikande idéer, 1861

¹ Se PHT 1909, s. 50 f.

bildade Sparbanken för Lunds stad och kringliggande land, gemenligen kallad Nya Sparbanken i motsats till den gamla. Båda bankerna kommo emellertid sedan att blomstra sida vid sida. Det personhistoriska inslaget i den nu utkomna festskriften representeras främst av det stora porträttgalleriet på 134 sidor med vackra reproduktioner. De biografiska uppgifterna äro dock här ej så utförliga som i Ugglas minnesskrift 1908, utan röra endast födelse och död samt vederbörandes ställning i banken. Märkligt nog förekomma i detta galleri, vid sidan av många välkända lundensiska professors- och borgarnamn, även tre ärkebiskopar: Henrik Reuterdahl (ordf. 1844—52), A. N. Sundberg (vice ordf. 1863—65) och Erling Eidein (huvudman från 1925). I bankens nuv. styrelse är apotekaren Fredrik Montelin ordf., prof. C. G. Björling vice ordf. samt bankdir. G. Brattström verkst. direktör.

B. H.—d.

— Tid och utrymme tillåta tyvärr endast helt korta omnämnanden av den senaste tidens historiska doktorsavhandlingar. Direkt biografiskt upplagd är bibliotekarien C. Vilh. Jacobowskys *J. G. Sparwenfeld*. Bidrag till en biografi (Sthlm 1932. 8:o. 413 s. Häft. kr. 6:50), som innehåller vidlyftigt nytt stoff till den kände »götiske» resandens skiftande och innehållsrika historia. I förbigående kan anmärkas, att det är egendomligt, att förf. kan föra fram såsom »obestridlig» (s. 15) den av forskningen eljest för länge sedan övergivna hypotesen om de yngre Ribbingarnas (och därmed Sparwenfelds) härstamning från heliga Birgitta. Elgenstiernas del VI med Ribbingegenealogien utkom 1931 och redan denna hade således kunnat giva annat besked. Då förf. s. 16 och 21 citerar Anrep för delar, som redan ersatts av de nya ättartavlorna, visar detta felkällan. Till vår lärdomshistoria lämnar avhandlingen emellertid givetvis många intressanta bidrag. Personregistret på 17 dubbelspaltiga sidor visar, hur mycket som i allmänhet kan vara att hämta för personhistorikern ur denna bok.

Av biografisk natur är också länsarkivarien Karl Mellanders *Johan Christopher Toll som militär och politiker under Gustav III* (Sthlm 1933. 8:o. 271 s., 1 pl.-portr. Häft. kr. 5:—). Det är en belysande och uppriktigt teckning av Tolls viljestarka personlighet. Hans ohöljda streberaktighet parades med en icke ringa grad av duglighet och förf. ger särskilt djup inblick i hans militära reformsträvanden, t. ex. rörande Krigskollegium och passevolansen. För kännedomen om skånska förhållanden är boken också värdefull. En kuriös episod är Tolls frimurarlegation till Danmark 1778 (s. 89 ff.), som tidigare berörts av G. Iverus i hans avh. om hertig Karl.

Från personhistoriska synpunkter är docenten Kjell Kumliens avh. *Karl Knutssons politiska verksamhet 1434—1448* (Sthlm 1933. 8:o. 316 s.) av särskild vikt ej blott för sitt huvudämne utan som allmänt bidrag till kännedomen om frälset och prelaterna vid mitten av 1400-talet.

Till 1932 hör doc. Birger Fahlborgs grundliga avh. *Sveriges yttre politik 1660—1664* (Sthlm. 8:o. XVII, 597 s. Häft.

kr. 12:—). Bland däri mest omtalade personer må nämnas Harald Appelboom, Sten Bielke, Mathias Biörenklou, Gustaf Bonde, Per Brahe, M. G. De la Gardie, Edv. Ehrensteen, Stefan G. Hirschenstierna, Bengt Horn, Bengt Skytte, Georg v. Snoilsky, Clas Tott och Carl Gustaf Wrangel. — Till tiden strax därefter hör Harald Bohrens avh. *Sverige, Danmark och Frankrike 1672—1674* (Sthlm 1933. 8:o. 404 s.). Biografiskt sett rör den bl. a. Nils Brahe, M. G. De la Gardie, Johan Gyllenstierna, Gustaf Lilliecrona, Esaias v. Pufendorf, Per Larsson Sparre, Clas Tott, B. C. Wangelin och Carl Gustaf Wrangel.

Docenten Ragnar Liljedahls *Svensk förvaltning i Livland 1617—1634* (Upps. 1933. 8:o. XXIV, 558 s.) ger en inventering av dåtida svenskar i förvaltningen i österled. En huvudfigur är Johan Skytte. Även märkas i boken Svante Banér, Jacob De la Gardie, Anders Eriksson Hästehufvud, Gabriel Gustafsson Oxenstierna, Måns Mårtensson Palm, Thomas Ram, Johannes Rudbeckius, Philip Scheding, bröderna Spierinck, Nils Stiernsköld, Erik Andersson Trana, Johan Ulrich och Mårten Wulff. Om en rättelse till registrets uppgift om diplomaten Johan Möller se nedan (rec. av Genos) s. 218. — Även arkivarien Einar Wendts *Det svenska licentväsendet i Preussen 1627—1635* (Upps. 1933. 8:o. 269 s. Ingår i Upps: Univ:s Årsskr. Häft. kr. 9:—) ger icke få biographica, särskilt rörande bröderna Spierinck.

Den stadshistoriska litteraturen har riktats med det voluminösa bidraget *Västerviks historia*, del I—II (Västervik 1933. 8:o. 545 s.; 468 s. Rikt ill.). Första delen omfattar, utom ett förhistoriskt parti, Folke Lindbergs ak. avh. om staden under *Tiden 1275—1718*. I det äldre partiet därav fäster man sig särskilt vid kapitlet om medeltidsborgmästarna (bl. a. Sjunne Ragvaldsson på 1300-talet) samt biografien över den verksamme Linköpingsdekanen — en tid electus i Åbo — Erik Svensson, som slutade sina dagar som »mäster Erik i Västervik» omkr. 1541 i en undangömd frid, som starkt kontrasterar mot den gamle Romfararens och stridbare kyrkomannens och politikerns tidigare gärning. Dackefejden kommer med i förf:s skildring. Av redogörelsen för Västerviks grevskap under ätterna Sture och Königsmarck hämtas nya bidrag till dessa släkters historia. Även dokumenteringen till avhandlingen är ingående och värdefull (särskilt notparti på slutet). — I del II skildras Västervik under *Tiden 1719—1932* av lektor Lars Dalgren. Förf. ger bl. a. en intressant översikt av de bland borgerskapet dominerande släkterna på 1700-talet (s. 28 ff.) och lämnar sedan t. ex. borgmästarlängder. Den nitiske och duglige Västervikskännaren prostén H. J. Sivers († 1758) får en utförlig teckning. Vissa partier ägnas även direkt åt författaren Jacob Wallenberg, som i sin ungdoms dagar var informator i Västervik, samt versmakaren och tullkontrollören Anders Nicander († 1781). Även i denna del är skildringen dokumenterad i ett bifogat parti med noter.

Som något glädjande just från personhistorisk och vetenskaplig-teknisk synpunkt kan framhållas, att samtliga ovannämnda mono-

grafier ha personregister (visserligen icke i separatupplagan av Lindbergs avhandling, men väl i den Västervikshistoriens första del, vari denna ingår).

B. H—d.

— Hakon Swennes gradualavhandling (Gtbg 1933. St. 8:o. XIII, 366 s.) om *Svenska adelns ekonomiska privilegier 1612—1651 med särskild hänsyn till Älvsborgs län* utgör en värdefull undersökning rörande förutsättningarna för det första ståndets materiella ställning under det sjuttonde seklets förra hälft och rekommenderas till dem, som vilja djupare intränga i de icke alltid lättlösta problem, som den dåtida kameralistiken uppställer. Arbetets hela planläggning och detaljriktighet skulle emellertid göra ett referat av innehållet mindre njutbart och en diskussion om de behandlade spörsmålen lämpar sig så mycket mindre för denna tidskrift, som förf. med avsikt inskränkt den personhistoriska sidan av ämnet till ett minimum. En från början planerad redogörelse för skattefråseböndernas förhållande till de adliga ränteinnehavarna ingår ej i den nu utgivna volymen utan har sparats för en framtida publikation.

— *Konung Gustav III:s brevväxling med Adolf Fredrik Munck*, utg. och bearbetad av Harry Donner (Hfors 1933. 8:o. 172 s. Svenska Litt.-sällsk. i Finl. nr CCXXXVII. Häft. Fmk 30:—) har utkommit. Publikationen består av en vidlyftig inledning på 123 s. + Bilagor å s. 127—171. Den förra berör Muncks ställning till Gustav III intill början av 1780-talet, Munck såsom mystiker, hans verksamhet under kriget och de sista åren av Gustav III:s regering.

— Vår släktlitteraturs största arbete *Den introducerade svenska adelns ättartavlor* med tillägg och rättelser utgivna av Gustaf Elgenstierna är nu framme vid del VII. *Schildt—Sture* (Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1932. 8:o. X, 797 s. Häft. kr. 60:—, i halvfr. bd kr. 70:—).

— Tidigare litteratur om Göteborgs nation i Lund har man i Sjöströms kända, utförliga arbete från 1907 och ett porträttalbum från 1915. Då nationen nyligen fyllt 350 år, har den högtidlig-hållit jubileet genom att utgiva *Göteborgs nation i Lund 1682—1932. Minnesskrift* (tr. Lund 1933. 8:o. 183 s., många pl. Häft. kr. 7:—). Nuv. inspektor, professorn i anatomi Torsten Hellman, inleder boken med en intressant historik, biskop Carl Block skriver om »Göteborgs stift — vår hembygd», en av våra yngre kyrkohistorici, Sven Kjällerström, behandlar nationens stadgar av 1760 och förste bibliotekarien Bert Möller skildrar Eberhard Rosenblads inspektorat, »Thorilds och Lidners tid». F. d. domprosten Magnus Pfannenstill berättar om sin företrädare domprosten C. Olbers som inspektor, förutv. statsrådet prof. Claes Lindskog ger krönika för åren 1890—99, prof. Elis Essen-Möller bidrar med nationsminnen om bl. a. prof. Seved Ribbing, nationens vördade inspektor 1888—

1910, varjämte Harry Johansson under rubriken »Torsten Hellmans inspektorat» skildrar också den nya, ur Göteborgs nation utbrutna Hallands nations födelse. Generalkrigskommissarien Ludvig Widell redogör för nationens donatorer och stipendier. Med vemod läser den lundensiskt orienterade den av läroverksadjunkten Gustaf Blidberg författade uppsatsen »Fester i nationen» — i december 1933 nedlade nämligen den sympatiska gamle läraren sin penna för alltid. Galleriet av nationens stympinnar under tidernas lopp visar i hög grad växlande gestalter. Då prof. E. S. Bring var inspektor (1823—55) avvisade han från inskrivning i nationen en Viktor Rydbergs ungdomsvän med den motiveringen, att han »icke. tålde honom, emedan han var så lik Robespierre»! Höstterminen 1906—vårterminen 1908 var kurator nuv. generaldirektören Otto Holmdahl, prokurator nuv. landshövdingen Alvar Rodhe och notarie nuv. ärkebiskopen Erling Eidem — ett sällsynt gott triumvirat! De meddelade planschporträtten av inspectores äro ovanligt väl reproducerade. Man möter där professorerna Erasmus Sackenskjöld, Andreas Rydelius, Kilian Stobæus d. ä., J. H. Engelhart, Eberhard Rosenblad, C. Olbers, Seved Ribbing, Elis Essen-Möller och Torsten Hellman. Dessutom finnas porträtt av Bengt Lidner och den berömde latinprofessorn och bokhandlaren m. m. Johan Lundblad. Nationen har all heder både av sin historia och sin nya, ståtliga minnesskrift.

B. H—d.

— *A History of the House of Hamilton* by Lieutenant-Colonel George Hamilton, a Solicitor of the Supreme Court of England, 28 + 1,168 s. J. Skinner & Co., Ltd, Edinburgh 1933, tr. i 250 ex. Pris inb. £ 3: 3s net., i svenska bokhandeln 65 kr.

Enligt företalet stöder sig detta omfattande bokarbete främst på Dr. John Andersons år 1826 utgivna »The House of Hamilton», men därjämte säger sig förf. hava hämtat sina uppgifter från en stor mångfald tryckta och otryckta källor, förtecknade på icke mindre än sju tättryckta sidor.

Med stort intresse gick undertecknad till studiet av detta för en svensk Hamilton till synes intressanta arbete. På grund av att en och annan uppgift syntes tvivelaktig eller rent av oriktig, beslöt jag att sätta bokens värde på prov genom att ingående granska de 13 sidor, som ägnas åt de svenska familjerna Hamilton. Att i ett så omfattande arbete, som det föreliggande är, ett och annat misstag kunnat inflyta, är förklarligt och ursäktligt, men att till trycket befordra så till den grad oriktiga uppgifter, som det svenska partiet av boken innehåller, kan helt enkelt icke ursäktas. Praktiskt taget lämnas icke korrekta uppgifter om någon enda av det betydande antal omnämnda personerna i den svenska avdelningen. Bortsett från enklare förvrängningar av namnen, vare sig de svensk- eller engelskklingande, samt från ofullständigheter på grund av brist på kännedom om de senare decenniernas händelser, uppskattar jag felaktigheterna till i runt tal 500 — på 13 sidor. I ett och annat fall äro uppgifterna färska — knappt ett 10-tal år gamla — men i flertalet fall äro inga nyare tidens

händelser angivna. Och dock meddelas endast uppgift beträffande vederbörandes och hans (hennes) makas (makes) namn, födelse-, äktenskaps- och dödsår samt i många fall någon titel och stundom det gods vederbörande ägt, betecknat med »of». Så t. ex. angives generalen Malcolm Walter Hamilton (1825—1903) såsom »Malcolm Wathier of Wester Gottland», onekligen ett bra gods, och han uppgives hava innehaft »Iron Cross (Sweden and Germany)», vad det nu för Sveriges del skall betyda. Detta är det enda fall, då någon ordensdekoration angivits. En annan Malcolm Hamilton (1635—1699) uppgives hava, bland andra, haft en son »Gabriel Gyllengrip», vilken i verkligheten var gift med en dotter till nämnde Malcolm, i boken betecknad »Jane (1665—1693) m. in 1687 a Swedish Judge». Ätten Fleming af Liebelitz kallas »of Lubrelitz», namnet Leijonhufvud återgives »Leijonshurnd», Barsebäck kallas som regel »Börsebäck» (»Skäne») och över huvud taget tillgripas de accentuerade svenska bokstäverna gärna t. ex. »Lagercräntz, Tine», vilket skall betyda »Lagercrantz, Nina». Ha personer flera än två förnamn, utsorteras alla utom ett eller två godtyckligt valda, oavsett om personens »kallnamn» härigenom bortfallit. Exempler tryta icke; något 50-tal personer saknas helt. Registret anser sig förf. hava gjort särskild lätthanterligt, men på grund av alla felaktigheterna i boken blir det ganska svårt att finna sig till rätta med ledning av registret. Det är icke lätt att lista ut att en person, som i verkligheten bär namnen Henning William Rolf Hubert och som kallas Hubert, skall sökas under Herbert Robert. Även i övrigt är registret oanvändbart på grund av den nyssnämnda godtyckligheten i återgivandet av förnamnen, som ju äro de väsentliga i en bok, där alla huvudpersonerna ha gemensamt tillnamn.

Det är givetvis oriktigt att bedöma detta omfattande verk ensamt på basen av huru författaren handskas med de svenska Hamiltonarna, men nog tarvas det ett verkligt vederhäftigt intyg rörande de övriga delarna av boken för att man skall anse sig kunna hava någon som helst nytta av detta dyrbara bokarbete.

Adolf Hamilton.

— Professor K. J. Hartman har till sin tidigare rika produktion i den karolinska historieskrivningen under det senaste året lagt tvenne nya uppsatser. De uppslag, som han givit redan i de sista häftena av sitt stora arbete »Äländska kongressen och dess förhistoria», utvecklas här vidare.

I uppsatsen *Karl XII och hans förnämsta tromän* (särtryck ur: Historiallinen arkisto XL, 1933, 79 s.) har Hartman lämnat en rad skildringar av de under de sista 10 åren av konungens regering särskilt framträdande personligheterna. Det är Magnus Stenbock, Arvid Horn, Erik Sparre och naturligtvis Görtz, som här behandlas.

Det är ej något nytt material eller några egentliga forskningsresultat, som så lagts fram. Hartmans avsikt har tydligen varit, att med snabbt tecknade personskildringar peka på omständigheter, som tala för att han med sina i »Äländska kongressens» sista häften

framlagda »arbetshypoteser» träffat det riktiga (jfr anm:s uppsats i Karolinska Förbundets Årsbok 1931—32, s. 127—176): att Karl XII:s politik efter Poltava haft till mål att krossa Danmark, ej att lösa de östeuropeiska problemen; att konungen och de i uppsatsen skildrade personerna härvid helt handlat i samförstånd samt att allt, vad som strider häremot, är att betrakta som »camouflage», som konungen föranstaltat, för att förvill sina motståndare. I synnerhet gäller detta, enligt Hartman, om de order, som Karl XII från Bender ideligen sände till rådet och Stenbock, att sända honom en här till mötes i Polen; denna *måste* ha avsetts mot Danmark. Det gäller även om de åtgärder, som skulle få världen att tro, att Arvid Horn fallit i onåd.

Den andra artikeln har kallats *Randanteckningar i anledning av Harald Hjörnes uppsats: 'Karl XII, hans livsverk från riksförsvarets synpunkt'* (särtr. ur Sv. Litteratursällskapets Hist. o. Litteraturhist. studier, 9, Hfors 1933). Med samma ur strängt vetenskapliga synpunkter utan tvivel diskutabla metoder, som tidigare tillämpats, söker Hartman här visa, att Karl XII-forskningen med Hjärne ännu icke kommit in på fullt riktiga spår. Åter är det satsen, att vi icke få sluta oss till konungens planer efter orden i hans order eller hans diplomati, som föres fram; i stället måste vi räkna med »camouflage». Sedan Hartman så frigjort sig från det forskningen förut besvärande materialet, kastar han fram tanken, att Karl XII redan tidigt försonat sig med tanken på avträdelser till tsaren, och i verkligheten åsyftat att taga hämnd på Danmark.

Vad man än må säga om dessa uppsatsers vetenskapliga värde — ett intresseväckande diskussionsinlägg i den ständigt fortgående Karl XII-forskningen äro de dock. Måhända finnes det i dem uppslag, som kunna komma denna forskning till godo.

Stig Jägerskiöld.

— Gunnar Heckscher, *Konung och statsråd i 1809 års författning*. Regeringsmaktens inre gestaltning under det nya statskicket första halvsekel. (Skrifter utg. av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala. III). Ak. avh. Upps. och Sthlm 1933. V, 484, (1) s., 1 pl. Kr. 7: 50.

Numera docenten Heckschers omfattande doktorsavhandling har ett större personhistoriskt intresse än fallet brukar vara med statsvetenskapliga specialarbeten. Vare sig författaren diskuterar orsakerna till statsråds utnämmande och avgång, karakteriserar statsrådsledamöternas sociala utgångsmiljö eller skildrar regeringens och monarkens samverkan i det löpande arbetet, tvingas han av sitt ämne till diskussion av personliga krafter och insatser. Han synes icke heller ha försummat tillfällena att meddela rikhaltiga och exakta personhistoriska upplysningar. Ett exempel — taget på måfå — är den utförliga exkursen, s. 414 ff., om B. B. von Platens avgång 1812. Av icke enbart konstitutionellt intresse är den fint nyanserade framställningen av det s. k. Braheväldet; bland utförligare person-

karaktistiker kan man f. ö. peka på bilden av Wetterstedts ledargestalt eller den starkt kritiska teckningen av Oskar I. Författaren har i stor utsträckning utnyttjat brevmaterial, delvis ur enskilda samlingar (t. ex. M. F. Björnstjernas papper på Almare Stäket, A. G. Mörnens på Esplunda, G. F. Åkerhielms på Margrethelund, N. F. Palmstiernas på Skenäs, C. A. Löwenhielms på Ökna) och frikostigt meddelat brevcitat i noterna. En resonerande översikt av det otryckta materialet samt ett personregister bidraga till verkets användbarhet.

Karl-Gustaf Hildebrand.

— Albin Lenhardtson, *Femtio år som tandläkare*. Sthlm, Gustaf Lindströms boktryckeri, 1933. 8:o. 400 s.

En av förkämparna för bättre munhygien i Sverige, uppfinnaren av det bekanta preparatet Stomatol, tandläkaren A. Lenhardtson, har utgivit minnen från sin långa tandläkarbana. Boken innehåller bl. a. avsnitt om tandläkarutbildningen på 1880-talet, om det besvärliga arbetet för bättre tandvård redan i skolorna samt uppgifter om odontologien i grannländerna. Den illustreras av talrika porträtt, karrikatytyr och bilder till tandläkekonstens historia. Utom många personalia över kolleger (tyvärr saknas register) ger förf. en mängd personanekdoter och ögonblicksbilder från kollegial samvaro eller kongresser, bl. a. från en mottagning på slottet i Madrid, där en svensk läkare mycket vördnadsfullt bugade sig för infantinnan Isabella och harangerade henne på svenska: »Tillåt mig i min egenskap av läkare att ge dig ett råd, lilla tjocka gumma, nämligen att åka velociped en gång om dagen uppför Pyrenéerna för att bli av med fläsket.»

A. A—t.

— Som Grafiska Sällskapets publikation 1933 har utkommit Efraim Lundmark, *Peter Roddelstet-Gottlandt*. Gotlänningen, som blev Cranach d. ä:s lärjunge, berömd hovmålare och grafiker (Sthlm 1933. 8:o. 23 s., ill.).

— Den läkarhistoriska litteraturen har skjutit nya skott (jfr översikten i PHT 1932, s. 118—125). Av *Sveriges läkarehistoria*, fjärde följden, utg. på uppdrag av Svenska Läkaresällskapet och red. av A. Widstrand, har utkommit del 3, omfattande partiet K—N (Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1933. 8:o. 629 s. Häft. kr. 14: —, i klotbd kr. 16: —), uppställd på sedvanligt sätt. Över läkaren och läkarhistorikern dr *Vilhelm Djurberg* († 1933) har livmedikus dr O. Hult skrivit minnesord i *Hygiea* 1933, bd 95, s. 169—174, och i *Nord. Medicinsk Tidskr.*, bd 5 (1933), s. 400—409. Hult har i *Hygiea* (ib., s. 641—646) även biograferat dr *Fredrik Lindskog* († 1933), en vittberest medicus med starkt skiftande öden. Den 1929 bortgångne prof. *Hjalmar Öhrvall* är tecknad av prof. Torsten Thunberg dels i *Hygienisk Revy* 1929, dels i *Skandinavisches Archiv für Physiologie*, bd 61, 1931.

Till läkarhistorisk litteratur hör även Gustaf Retzius, *Biografiska anteckningar och minnen*, I. Med förord av O. Walde

(Upps. 1933. Stor 8:o. 251 s., talt. ill. o. pl., 2 släkttavlor över familjerna Retzius och Dahlberg. Ej i bokh.). Man observere även Axel Westmans biografier över provinsialläkare i Halmstad, se nedan s. 207.

Om *Apotekare i Visby på 1600- och början av 1700-talet* har förste provinsialläkaren dr Kurt Bergström tryckt ett litet separat (Visby 1932, 8 s.) ur Gotlands Allehanda nr 6 s. å. Det rör Joachim Andreas Peltzer († 1692), Adolf Hinrich Christian Zverg († 1710), Mattias Schytzenberg († 1711), Gustaf Örner († 1721) och Johannes Pihl.

B. H—d.

— Pastor Axel Malmberg har utgivit minnesskriften *Trelleborgs och Maglarps pastorat under trehundra år. 1632 ⁶/₁₁ 1932* (Lund 1932. 8:o. 104 s., ill. o. pl. Häft. kr. 2: 10). Det anförda datum, d. 5. nov. 1632, utfärdade Christian IV det kungabrev genom vilket Trälleborgs och Maglarps (Maglerup) församlingar förenades till ett pastorat. Malmbergs minnesskrift berör först den kvarvarande danska perioden 1632—58. Höga överheten beflitade sig den tiden ingående om kyrkonitet. Ett annat kung Christians brev innehöll sålunda förordnande om kyrkstöt; några skulle »gaae omkring i Kirkerne med lange Kieppe og slaa dennem paa Hofwedet som sofwer og saaledes holde Folken aarvagen til at høre dis flitigere Prædiken». De äldre svenska herdarna i pastoratet, vilka ganska utförligt biograferas, äro Johan Bagger († 1722), dennes måg Joachim Behring († 1738), Åke Engeström († 1748) — exc. greve Lars von Engeströms farbror —, Nils Bruzelius d. å. († 1788), stamfader för den kända kultursläkten med detta namn — själv en ganska stridbar man, som »både nappat och klappat Trelleborgsborna», vidare Christoffer Adam Schlyter († 1814) och Eric Magnus Sjölin († 1830). Det senaste århundradets präster behandlas kortare. Boken är av ej blott lokalt intresse; bl. a. bära ju flera av kyrkoherdarna välkända släktnamn. Någon käll- eller litteraturredovisning lämnar förf. tyvärr icke alls, men han har tydligen använt också otryckt material. En del smärre anmärkningar kunna nog göras. Så omtalas s. 31 »en överste Stobée», d. v. s. den bekante karolinen, generalmajoren och landshövdingen Lorentz Christopher S. Generalauditör J. Ehrenbusch kallas överauditör (s. 29; hans huvudbanér är avbildad i K. Enghoff. Trelleborg, 1917, s. 270). På tal om altarpuppen av Johan Ullberg i Maglarps kyrka kunde möjligen nämnts, att den är avbildad i Fornvännen 1929, s. 351. Å andra sidan synes boken icke göra egentligen vetenskapliga anspråk; den är trevligt skriven och prydlig i utstyrsel.

B. H—d.

— *Meddelanden från svenska riksarkivet för år 1931* (Sthlm 1932. 8:o. 4 + 157 s. Kr. 3:—) har utkommit. Förste amanuensen fil. lic. Arne Munthe lämnar redogörelse för Likvidationskommissionen 1680—1717 (presidenter: frih. Claes Fleming och gre-

ve Jacob Gyllenborg) och prof. Eli Heckscher bidrager med »En undersökning av svenska privata affärsarkiv», som bl. a. rör släkten Grill. På avd. Fynd och meddelanden skriver arkivarien S. Hedar om »Den senare skogskommissionens i Skaraborgs län handlingar» (bl. a. om häradshövding Anders Wessman Stiernklo, † 1733), arkivrådet H. Brulin om »Saknade och tillrättakomna handlingar angående generallöjtnanten Georg Lybecker» (jfr PHT 1932, s. 151) samt arkivarien Einar Wendt om »En återfunnen samling koncept från 1789 års sjökrig». Undersökningarna av herrgårdsarkivalier ha gällt Kavlås (papper om ätten von Essen), Mariedal (Sparre), Stora Ek (Scheffer), Näs (Silverstolpe), Trollesund (Löwen, Sperling, Ulf-sparre), Ångsö (Sparre), Apertin (Löwenhielm, von Gertten). Ett i RA återfunnet stycke av Birger Jarls sigill kompletterar den förut kända omskriften och visar, att Birger kallat sig »secundus». Till RA ha kommit landshövdingen och statsrådet P. Axel Bergströms koncept och inkomna handlingar, envoyén frih. Carl Bildts efterlämnade papper, ryttmästaren C. G. Bondes dagbok 1700—1704 (jfr PHT 1932, s. 178), m. m.

— Gleeerupska Univ.-Bokhandeln i Lund fortsätter sin inventering av prästgårdslivet i olika delar av landet. Senast utkomna av dessa *Minnen från gamla svenska prästhem* (jfr PHT 1932, s. 164 f.) äro del VIII: *Norrländska prästhem*, utg. av F. Arbm an (Lund 1932. 8:o. 259 s., ill. Häft. kr. 7: 50), och del IX: *Minnen från prästhem i ärkestiftet*, utg. av Carl Wilhelm Palm (Lund 1933. 8:o. 284 s., ill. Häft. kr. 7: 50).

Kända namn figurera i Norrlandsboken. Den börjar med Martin Johanssons och hans makas Vendela Rappes biskopshem i Härnösand (av domprosten O. Norberg), Manfred Björkquist skildrar sitt fädernehem i Gideå och Ester Lutteman sina föräldrars, kyrkoherden Anton Lundströms och hans makas tid i Arnäs. Av äldre präster biograferas Johan Olof Ruuth (1819—1853) i Multrä. Prästfamiljerna Sundelin i Nora, Frisendahl i Ädals-Liden, Arbm an i Borgsjö och i Åsele, Löfvenmark i Refsund, Frykholm i Lycksele, Wagenius i Berg, Höijer i Piteå och Skellefteå, Brandell i Skellefteå samt Calleberg i Arjeplog tecknas, mest av närstående.

Boken om ärkestiftet är lika rikhaltig. Sitt fädernehem i Forsmark (hovpredikanten G. H. Palms) skildrar utg. själv. Läsaren föres vidare till domprosten Sundelins i Uppsala, prosten Sandbergs i Väster Åker, Thörnells i Trönö och Skuttunge, Arvedsons i Tillinge, Sandahls i Norrtälje, prostarna Lars Rosengren i Vårdö, Olof Hjalmar Humble i Ovensjö och Per Erik Frisk i Häverö, samt tittar slutligen in hos Ekmans i Vendel, A. J. Peterssons i Hökhuvud och Torsåker, Gawells i Arbrå, Kihlbergs i Söderhamn, Ponténs i Bergsjö, dr Steinmetz i Bollnäs samt Bergwalls i Hälsingtuna. — Dessa minnen från prästgårdar, framdragna av dem, som själva fullt och helt levat med där, ha en ovanlig friskhet över sig och bilda för framtiden ett arkiv av högt värde både från ort- och personhistorisk synpunkt.

B. H—d.

— Sveriges äldsta ännu existerande bokhandel är *Aktiebolaget Ph. Lindstedts Universitets Bokhandel i Lund*. Till 150-årsjubileet 1783—1933 har firman utgivit *En gammal bokhandel. Minnesskrift*, författad av förste bibliotekarien Bert Möller (Lund 1933. 8:o. 102 s., många pl.).

Förf. inleder boken med ett kapitel om bokhandeln i Lund under akademiens första århundrade, skildrar upprättandet genom Isaac Andreas Sylvan 1783 av den bokhandel, varom här är fråga, och följer dess öden. En klassisk tid hade den som Lundbladska boklådan, ledd av den store latinpoeten och latinentusiasten prof. Johan Lundblad, vilken som bekant även var förläggare med boktryckeri. Boklådan har tydligen tjänstgjort även som antikvariat, ty bland *nyinkomna* böcker 1788 annonseras också en Virgilius, tryckt i Nürnberg 1492! Lundblad avled 1820 och affären övergick till M. J. Åberg, av släkt från Höör och tidigare betecknad såsom »dräng» hos Lundblad. Sommaren 1826 kom emellertid den stora händelsen i den lundensiska bokhandelns historia, då C. W. K. Gleerup slog sig ned i staden (jfr Ewert Wrangels monogr. om Gleerupska förlaget 1926) och bildade epok även i den svenska bokhandelns hävder. Läser man vetenskapliga brevväxlingar mellan Upp- och Sydsverige samt mellan Sverige och Danmark från denna tid, finner man lätt, hur oeffterrättliga förhållandena voro ännu på 1820-talet. Så t. ex. kunde den berömda arkeologen Christian Jürgensen Thomsen i Köpenhamn skriva 1821 (¹⁸/₆, Vitterhetsakademiens arkiv) till Johan Gustaf Liljegren i Stockholm: »Det har aldrig været saa slet bestilt med at faae svenske Bøger i Kiøbenhavn eller Efterretninger om, hvad der i litterair Henseende passerer i Stockholm eller Upsal som nu. Vi erfarer plat ud intet» — utom vad som från tyska tidningar kunde komma att översättas i de danska. Gleerups initiativ var således välbehövligt. Av konkurrensen eggades Åberg till tävlan och upptog större annonskampanj, öppnade lånebibliotek o. s. v. Överflyglad blev han visserligen men boklådan bestod. Affären övergick 1852 till N. Fr. Borg och 1869 till Philip Nathanael Lindstedt, som givit den sitt ännu bestående namn. Efter växlande öden gick affären en ny framtid till mötes, då den 1896 övertogs av bröderna Albert och Oskar Schedin. År 1910 ombildades firman till aktiebolag och från 1919 är Albert Schedin ensam ledare av bokhandeln, som även utövar förlagsverksamhet, bl. a. med Svenska akademiens stora ordbok. Den innehållsrika minnesskriften framträder i vårdad typografisk utstyrsel med talrika och vackra planscher.

B. H—d.

— Professor Ernst Newman i Åbo har under titeln *Svensk högkyrklighet, lågkyrklighet och frikyrklighet* (Sthlm, Sv. kyrkans diakonistyrrelses bokförl., 1932. 8:o. 266 s., ill. Häft. kr. 3:75) samlat ett antal på spridda håll förut tryckta kyrkohistoriska undersökningar. Den första, »En Göteborgsprästs frikyrkoplaner på 1810-talet» har till centralfigur Cornelius Rahmn (1785—1853), men rör även t. ex. pastor Johan Wæterdahl i Stockholm. Rahmn misslyc-

kades i sina planer och blev sedan Sveriges förste hednamissionär under 1800-talet. Ett kapitel ägnar förf. åt den bekante predikanten, prosterna Jonas Sandells (1790—1858) barndoms- och ungdomshistoria i Karlshamn och Växjö, som student i Lund och under de första präst-åren i Småland. Som gymnasist var Sandell egendomligt nog beka-jad av spelpassion. Av andra präster nämnas i studien t. ex. Anders Hjelmqvist och P. L. Selligren. Newman tecknar även för sig den Selligrenska väckelsen i Blekinge, varvid man möter bl. a. klocka-ren och riksdagsmannen Sven Rosenberg († 1895; jfr nedan s. 188), prosterna N. J. Cervin-Stéenhoff († 1879) och B. Th. Brorström († 1886), m. fl. En undersökning ägnar förf. åt »Inre missionens» första framträdande i Sverige och kommer därvid in på Pehr Ny-man, lektor Per Magnus Elmblad, Peter Fjellstedt, frih. Wilhelm Rappes familj på Tagel, Peter Wieselgren, C. O. Rosenius, C. W. Lilljecrona och andra. Den sista studien åter, med samma titel som boken, följer de olika kyrkoriktningsarnas inbördes förhållanden och utveckling. H. B. Hammar, den teologiska s. k. stora fakulteten i Lund, Schartau, biskoparna V. Flensburg, E. G. Bring, A. F. Beck-man och Martin Johansson, ärkebiskoparna A. N. Sundberg och Henrik Reuter Dahl, vidare P. P. Waldenström, Gottfrid Billing och Manfred Björkquist äro några av dem, som mest framträda i detta kapitel. — Boken, som har personregister, sluter sig värdigt till Newmans tidigare med deras intressanta kartläggning av vårt kyrk-liga 1800-tal.

B. H—d.

— I Arkiv för matematik, astronomi och fysik, utg. av Veten-skapsakademien, bd 23 A, n:o 13 (1933), har N. V. E. Norden-mark skrivit en avh. om *Swedenborg som astronom* (102 s., ill., 3 pl.).

— Genom kommandörkapten Arnold Munthes värdefulla skild-ring av viceamiralen Otto Henrik Nordenskjölds insats i 1788—1790 års krig (Svenska sjöhjältar, 7) med ty åtföljande militära ehren-rettung har uppmärksamheten blivit fäst på dennes person. Främst såsom ett komplement till denna Munthes framställning har överste Erik Nordenskjölds nyligen utkomna, välskrivna och un-derhållande skildring *På amiralens tid. En levnadsteckning över vice-amiralen friherre Otto Henrik Nordenskjöld* (Sthlm, Wahlström & Widstrand i distr., 1933. 8:o. 327 s., ill. Häft. kr. 9:—), mera all-mänt intresse, men den giver även många inblickar i tidens herr-gårdsliv, hushållning och uppfostringsmetoder. Arbetet har dragit nytta av sin upphovsmans kända pietet för minnena från förfädren och deras gårdar. Den anmärkningen synes dock böra göras, att framställningen tyngts av alltför flitig citering ur det rika och med sällsynt fullständighet bevarade primärmaterialet av privatbrev, vil-ket emellertid tyvärr ej redovisats i någon källförteckning. Omdö-mena verka ibland stereotypa, men det är ej heller med alltför sam-mansatta naturer man har att göra — såsom förf. framhåller dug-

liga och arbetsamma ämbetsmän, driftiga lantbrukare, goda fäder och rättvisa husbönder. I vissa kapitel i arbetets senare partier synes en gruppering av materialet efter ämne ha låtit det bättre komma till sin rätt än den valda, i övrigt fördelaktiga kronologiska. I sista kapitlet lämnas en orientering om de fem sönernas levnadsöden. Boken har personregister.

F. W—t.

— I PHT 1930, s. 229 ff., påpekades, att den stora publikationen *Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län*, utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola (sekr. och undersökningsledare: prof. Hjalmar Lindroth), har stort värde även för personhistorien genom där intagna gårds- och kulturhistoriska anteckningar. Den senast utkomna delen. *III: Ortnamnen i Askims härad och Mölndals stad* (Gtbg 1932. 8:o. XXIII, 347 s., 1 karta. Häft. kr. 7:50) bekräftar detta intryck. Ett stort släktnamnsregister är för forskaren vägledande. Det bör ihågkommas, att de meddelade gårdshistorikerna i största utsträckning vila på arkivmaterial och således ofta bringa i dagen nytt stoff.

— Under rubriken *Familjeporträtten och antropologien* har prof. Lännart Ribbing tryckt en liten studie (7 s., ill. Sthlm 1932) över porträtt av professorerna Andreas Stobæus (1642—1714) och hans son Nils Stobæus (1694—1754), Peter Aurivillius (1677—1728) och Nils Lagerlöf (1688—1769). Förf. påpekar det ofta förbisedda värde, som familjeporträtt ha just från antropologisk synpunkt. I Nordisk Statistisk Tidskrift har förf. även publicerat uppsatser om »Antropologi och historia» (bd 10, 1931, s. 605—614), »Naturfolken och vi» (bd 11, 1932, s. 425—429), »Rasblandning» (ib., s. 430—433) och »Människourval» (ib., s. 434—437).

— I serien Svenska författare utg. av Svenska Vitterhetssamfundet har nyligen utkommit bl. a. bd XVII, h. 1 (1933), utgörande början av *Samlade skrifter av Johan Runius*, utg. av Erik Nooren. Häftet är av personhistoriskt intresse genom där intagna bröllops- och gravskrifter av Runius. De här publicerade röra: hustru Ursilia Wadt (odat.); handelsmannen i Göteborg Anders Hansson Borgs dotter Elisabeth Borg († 1698 ⁵/₈); justitieborgmästaren där Andreas Spalding (f. 1659 ¹²/₁₁, † 1698 ¹⁶/₁₂); tullinspektoren där Arvid Bratt (begr. 1699 ¹⁸/₆); kaptenen vid amiralitetet Birger Grundh, g. 1701 ²³/₄ i Göteborg m. Elisabeth Swedmarck; handelsmannen där Lars Hansson († 1702 ¹⁴/₄); jungfru Catharina Rothman, gift Söderman 1702; en »Broems som drucknat» (odat.); hauptmannen över änkedrottningens livgeding Johan von Westphal, g. 1703 ²³/₁₁ (Elgenstierna har ²⁹/₁₁) på Jälunda med Brita Magdalena Fleetwood; Anders B. Aman, g. i jan. 1705 m. Catharina Otter; regementsfältskären Mattfeld, g. 1707 ¹⁰/₂ i Göteborg m. »jungfru Cervin»; generalguvernören Johan (Paulin) Olivekrans († 1707 ¹⁰/₁ i Stockholm); borgmästaren Peter Reimers, g. 1707 ¹⁷/₉ m. »Anna

Catharina von Erdteman» (se Elgenstierna: von Ertman); kyrkoherden Eric Zethelius, g. m. »jungfru Hall» (odat.); mantalskommisarien och slottsskrivaren Erik Ekeröth, g. m. (odat.) Anna Magdalena Henning, samt löjtnanten Carl Magnus Drake, g. (1711) m. Gu-nilla Montgomery.

Av biografiskt värde är även det i Vitterhetssamfundets serie ny-utkomna häftet (1933) med kommentar (av prof. Otto Sylwan, prof. Sverker Ek och fil. dr Margit Abenius), till *Johan Henrik Kellgrens brev*.

B. H—d.

— Professor emeritus Henrik Schück har till den långa raden av sina verk även lagt trenne stora volymer om *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Dess förhistoria och historia*. (Sthlm 1932—33, tr. i Upps. Stor 8:o. 8 + 282 s., ill. o. pl.; 4 + 466 s., ill. o. pl.; 4 + 404 s., + facsim.-pl. Pris häft. kr. 25:— pr bd). Det vore frestande att närmare ingå på det monumentalt lagda arbetet, men tid och utrymme brista; i annat sammanhang hoppas an-mälaren få återkomma därtill. Blott skall här sägas, att verket även är biografiskt rikt givande rörande en rad lärda stormän, bl. a. Johan-nes Bureus och Johannes Messenius, M. Aschaneus, O. Verelius och J. Hadorph, m. fl. Med del I—II går förf. fram till Antikvitets-kollegii ombildning till Antikvitetsarkivet 1692. Del III är ägnad åt de litterära frukterna av det arkeologiskt-vetenskapliga arbetet un-der samma tid. — En utvidgad och direkt biografisk behandling ger Schück samtidigt en av antikvitetsstudiets fäder i *Johan Hadorph. Minnesteckning* (Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1933. 8:o. 265 s., 1 portr.-pl. Ingår även i Sv. Akad:s Handl. ifr. år 1886, del 43).

Det är givande att parallellt med Schücks monografier samt Vil-helm Gödels »Riksantikvarieämbetet» (1930) läsa dr Ellen Jør-gensens både till innehåll och form gedigna och utsökta arbete med översikt av *Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800* (Khvn 1931. 8:o. 226 s.), som på intresseväckan-de sätt uppmärksammar också den svenska lärdomshistorien.

B. H—d.

— År 1921 utgav numera överbibliotekarien i Göteborg Seve-rin Hallberg av »Svensk officersmatrikel» (Hasse W. Tullberg, Sthlm) del I (se rec. i PHT 1921, s. 243 f.), som fick erkännande som ett gott personhistoriskt verk. Medan del II—III av denna matrikel fortfarande ej utkommit, uppenbarar sig på C. W. K. Glee-rups förlag i Lund oväntat nog *Svensk officersmatrikel, IV. Reserv-officerare*, utg. av kapten P. G. Sjövall (Lund 1933. 8:o. 309 s. Häft. kr. 10:—). Det är ett typiskt dilettantarbete med oräkneliga brister, i det att varje verkligt försök till redigering saknas. Tyd-ligen har utg. utsänt frågeformulär och sedan avtryckt svaren, obe-roende av alla lakuner och inkonsekvenser samt utan att anlita ens den allra lättast tillgängliga personhistoriska litteraturen. Ett exem-

pel på, vilka formellt komiska uppgifter man svalt, är notisen om en underlöjtnant A., som uppgives som son av »majoren F. S. A. och grevinnan A. von O., född M.» Den stackars grevinnan har lyckligtvis lämnat detta jordiska år 1931 och slipper således se sig själv schavottera.

B. H—d.

— *Skara stifts herdaminne 1850—1930* av L. A. Cederbom och C. O. Friberg har efter kyrkoherden Fribergs död d. 6 mars 1930 slutförts av f. d. lektor Cederbom och föreligger nu komplett med bd 2 (Sthlm, Sv. kyrkans diakonistyrelses bokförl., 1931. 8:o. 751 s.). Häre finnes personregister till båda banden.

— Framlidne majoren frih. Sixten A:son Sparre utgav 1930 del IV av *Kungl. Västmanlands regementes historia*, med biografier över officerare och deras vederlikar 1623—1779. Försättningen, för tiden 1780—1926, har genomgått av kapten N. G. Belfrage och kapten P. R. Tersmeden samt utgivits av den senare som del V (Sthlm, Hasse W. Tullberg, 1933. 8:o. 279 s. + 2 bil. m. släkttavlor, ill. Häft. kr. 12:—). Beträffande redigeringsprinciperna se rec. av del IV i PHT 1931, s. 107. Biografierna synas i allmänhet vara omsorgsfullt gjorda. Adelstitlarna äro dock icke utsatta med full konsekvens och dokumenteringen av citat ur särskilt ottryckt material är fortfarande otillräcklig. Eljest förekomma just ur arkivmaterial många intressanta notiser. Bilder av och namn på ett flertal väl kända militärer blicka emot en på sidorna. Sist komma präster, läkare, regementsskrivare, regementsintendenter och musikdirektörer. Boken har bl. a. utförligt personregister och är ett välkommet nytt nummer i den regementshistoriska litteraturen. De avslutande släkttavlorna visa frändskapen mellan ett antal av regementets officerare. Verkets utstyrsel är prydlig.

B. H—d.

— Hembygdsforskaren Pehr Johnsson har under titeln *Herrgårdsliv i Skåne för hundra år sedan* utgivit *Överste Joachim Staël von Holsteins Dagböcker* (Malmö, Bokförlaget Scania, 1933. 8:o. 293 s., många pl. Häft. kr. 10:—). Det rör sig här om friherre J. Staël von Holstein, f. 1759, † 1836. Dagböckerna, omfattande tiden okt. 1815—sept. 1821 och 1831—mars 1836, ha avtryckts i urval. Utan att vara historiskt märkvärdiga ge de ett livligt intryck av dåtida herrgårdsliv. Redigeringen är däremot tyvärr högst dilettantisk, delvis rentav underhållig. Ibland utsättes t. ex. ej året, då nytt sådant börjar (s. 191). Utom en inledning på 12 sidor saknas så gott som all kommentar. Ej heller finnes personregister, vilket hade varit så mycket behöfligare, som personer ofta nämnas blott med förnamn. Bildmaterialet är delvis mycket dåligt, men delvis intressant och bra.

B. H—d.

— Elof Stolz' studie över *Andrarums alunbruk*, en försvunnen bruksbygd (Meddelanden från Lunds universitets geografiska institution, ser. C., n:o 78. Särtr. ur Svensk geografisk årsbok 1932, s. 65—121. Lund 1933) är en historisk-geografisk och kulturgeografisk ortsundersökning. Den innehåller bidrag till ätten *Becks* (*Beck-Friis*) historia, närmare bestämt rörande den bekante godsägaren och länsmannen Jochum Beck († 1682), hans maka Elsa Friis och deras son Lave Beck († 1710).

B. H—d.

— Frida Strindberg, *Strindberg och hans andra hustru*. I. Före äktenskapet. Med aldrig förut offentliggjorda brev av August Strindberg. Sthlm, Albert Bonniers förlag, 1933. Med 14 planscher och 3 brevfaksimil. 8:o. 390 + 1 s. Häft. kr. 10:—.

Strindbergs korta andra äktenskap — en episod på något mer än ett år — har varit en jämförelsevis okänd del av hans liv. Själv berättade han dess förhistoria och förlopp endast i korthet, nämligen i den andra av Karantännmästarens berättelser i »Fagervik och Skamsund» 1902. Nu föreligger den första delen av en stort anlagd skildring av episoden, författad av hans maka och därför lika auktoritativ. Dess värde som biografiskt dokument kan alltså icke underskattas. Men det kommer att bli en mycket vanskelig sak att avgöra, vem som skall tros, när de båda kontrahenterna icke komma överens i fråga om fakta — att deras tycken och omdömen icke sammanfalla, det gör ju mindre. Fru Fridas skildring förefaller att vara mycket samvetsgrann, den meddelar autentiska dokument i stor utsträckning och är välgörande lugnt skriven. Vad som egentligen väcker tvekan, är dess förvånande detaljrikedom. Den tidrymd, som skildringen omfattar, från 7 januari 1893, då Frida Uhl gjorde Strindbergs bekantskap, till och med 16 maj samma år, då de vigdes på Helgoland, tecknas utförligt, nästan dag för dag, med samtal i oratio recta, rumsinteriorer och väderleksakttagelser, accessoarer och kommentarer, på sätt, som förbluffar genom att göra anspråk på fullständig exakthet. Det förutsätter både ett utomordentligt minne och en omsorgsfullt fördagbok eller åtminstone, att det hela blivit nedskrivet kort efter tilldragelserna. Ett och annat bär tydligt prägeln av att vara författat senare; hur brådmogen den tjuguåriga fästmon och bruden än var, har hon 1893 eller 1894 näppeligen kunnat bedöma allt så som man läser det i hennes bok. Men hon är en skicklig och intressant berätterska, hon ger livfulla och åskådliga interiörer, hennes form är god. Det skall onekligen bli intressant att se, om hennes framställning av äktenskapet skall kunna ge det starkare intryck av Strindberg, som man förgäves sökt i den första delen, där teckningen av omgivningen och bilden av henne själv är det, som främst fångar uppmärksamheten.

R. G. B.

— *Iconographia Gustavi Adolphi*, Gustaf II Adolf. Samtida porträtt. Utgivna och beskrivna av Sixten Strömbom. Sthlm 1932. Kr. 65:—.

Bland den litteratur, som utkom till Gustav Adolfsjubileet, in-
tar denna publikation en särställning. Det är första gången så många
Gustav Adolfsbilder blivit sammanställda och det är också första gån-
gen Svenska Porträttarkivets rika material kunnat tillgodogöras för
en omfattande porträttmonografi.

Författaren kallar själv sitt arbete en »uppordning av materialet»
och gör icke anspråk på att ha presterat en allsidig och uttömmande
behandling. Redan i detta erkännande ligger ett vittnesbörd om arbe-
tets kritiska inställning. Huvudsyftet har varit att förteckna por-
trätten och reproducera de mest intresseväckande. Och reflexionerna
utgöra endast inledning till förteckningen.

Men också för sin inledande översikt har författaren gjort omfat-
tande forskningar i arkiven och litteraturen. Med öppen blick för
svårigheterna att inom detta ännu tämligen obearbetade område draga
definitiva slutsatser har han nöjt sig med att ge en mängd uppslag,
på vilka forskningen kan bygga vidare. Ramen för reflexionerna
har på ett naturligt sätt begränsats för att tjäna publikationens hu-
vudsyfte, och just denna vetenskapliga sans förlänar arbetet dess be-
stående värde. Om det stora sammanhanget såväl som detaljerna
kunna naturligtvis olika meningar råda. Det är därför — från veten-
skaplig synpunkt — synnerligen lyckligt, att författaren icke utan
vidare accepterat tidigare uttalade åsikter i vissa frågor, när han ej
avsett att nu göra en uttömmande undersökning.

Från personhistorisk synpunkt ligger arbetets värde ej blott i
den fylliga sammanställningen av bilder till belysning av Gustav
Adolfs egen person — ej mindre än 276 porträtt, av vilka 162 repro-
ducerats — utan också i de rikhaltiga notiserna om tidens konstnärer
och den miljö, i vilken de verkat. Det hela är en alltigenom intresse-
väckande framställning och en ståtlig inledning till de förteckningar
över porträttarkivets skatter, som snart torde vara att förvänta.

Då arbetet utförts vid Nordisk Rotogravyr, är det förklarligt att
det också till det yttre framträder som ett praktverk.

H. R.

— *Svenska Dagbladets Årsbok*, som utkommit med årg. I—X
för tiden 1923—1932 (tr. 1924—33), har utvecklat sig till en nyttig
personhistorisk källa. Särskilt viktiga äro avdelningarna »Vad som
i riket sig tilldragit» och i viss mån »Märkliga dödsfall». En ut-
märkt hjälpredda är det *Generalregister till Svenska Dagbladets Års-
böcker I—IX*, som utkommit 1933 och där man finner samlade per-
sonregister till just de två ovan särskilt angivna avdelningarna.

— I *Svenska Akademiens Handlingar ifrån år 1886*, del 43
(Sthlm 1933. 8:o. 260 s., 1 pl. Häft. kr. 10:—), ingå Henrik
Schücks monografi över *Hadorph* (jfr ovan s. 183), Schücks di-
rektörs- och svarstal i akademien 1932, prof. T. Andræ:s inträdes-
tal över ärkebiskop Söderblom (jfr nedan s. 187 f.) och författaren
Sigfrid Siwertz' över *Tor Hedberg*. Vidare avslutar dr C.
Santesson sin edition av *Hans Järtas och B. v. Beskows brev-*

växling med avd. IV för 1841—1847 samt personregister (till avd. I—IV).

— Henrik Reuterdahls stora arbete »Svenska kyrkans historia» utkom med bd I—IV åren 1838—1866, John Wordsworths handbok »The national Church of Sweden» år 1911. Delar av svenska kyrkans historia ha med stor framgång odlats av en rad forskare. Tiden synes sålunda vara inne att på nytt gå till en sammanfattande framställning. En sådan med titeln *Svenska kyrkans historia* har nu lyckligen påbörjats, utg. av prof. Hjalmar Holmquist och doc. Hilding Pleijel. I redaktionskommittén sitta biskop Edv. Rodhe, professorerna Gottfrid Carlsson och Ernst Newman samt domprosten Yngve Brilioth. Det är således i fråga om initiativ och redigering ett lundensiskt företag, liksom det Reuterdahlska verket. Den först utkomna delen är bd 3: *Reformationstidevarvet 1521—1611*, del I: 1521—1572 (Sthlm, Sv. kyrkans diakonistyrelses bokförl., tr. Upps. 1933. 8:o. 452 s., ill. Häft. kr. 10:—). Red. hoppas få återkomma, då bandet i sin helhet föreligger färdigt. Man får önska, att varje band måtte innehålla litteraturhänvisningar och register.

— På grund av medeltidsgenealogiens starka samband med och beroende av rättshistorien måste även släktforskningen med ovanlig tillfredsställelse hälsa det initiativ, som resulterat i den påbörjade serien *Svenska landskapslagar*, tolkade och förklarade för nutidens svenskar, av professorerna Åke Holmbäck och Elias Wessén (Sthlm, Hugo Gebers förl., 1933. Hittills h. 1—8. Kr. 2:— pr häfte). Början har gjorts med Östgötalagen (245 s.) och Upplandslagen (216 s.; jämte gemensam inledn., XLV s.). Det borde vara en rikspublikation, som rönt stor åtgång, också på grund av det billiga priset. Förklaringarna omfatta både språkliga, juridiska och historiska frågor och ge rikligt med värdefulla litteraturanvisningar.

B. H—d.

— Den Söderblomlitteratur, som började snart efter ärkebiskopens död 1931 (se PHT 1931, s. 267 ff.) har fått ett nytt viktigt bidrag i serien *Hågkomster och livsintryck*, saml. 14: *Till minnet av Nathan Söderblom*, av 70 utländska författare, under red. av Sven Thulin (Upps. J. A. Lindblads förl., 1933. 8:o. 504 s., ill. Häft. kr. 8:50). Författarna representera över 20 länder, även utanför Europa, och redan detta ger en bild av Söderbloms internationella betydelse. Till den ekumeniska rörelsens och den nyare svenska kyrkans historia lämnar boken intressanta tillskott, till bilden av den bortgångne kyrkomannens gestalt ge dessa vittnesbörd en rad både betydelsefulla, skiftande och fint tecknade drag. Det är svårt att nämna några särskilda — personligen har anmälnaren fäst sig vid bl. a. den franska författarinnan madame Barbe de Quirielles, den danske biskop Valdemar Ammundsens, den ryske prof. Glubokowskijs och den elsassiske professorn och läkarmissionären Albert Schweitzers bidrag.

Även i *Vetenskapsakademiens årsbok 1933*, s. 305—332 (pl.-portr.) ingår en teckning av Söderblom. Den är utförd genom sammanställning av belysande utdrag ur ärkebiskopens egna skrifter samt ur biskop G. Auléns och prof. T. Andræs uttalanden om den bortgångne. Det intressanta och väl gjorda urvalet har redigerats av prof. Bengt Hesselman. — Jfr även ovan s. 186.

B. H—d.

— Docenten Edvard Thermænius har brutit ny väg för forskningen genom sina studier över 1860- och 70-talens svenska historia. Hans doktorsavhandling om »Lantmannapartiet» utkom 1928 (Upps. 8:o. XXIV, 476 s. Häft. kr. 8:—) och följdes sedan av källpublikationen *Svensk bondepolitik*. Memoarer och brev från ståndstidens slut och lantmannapartiets tidigare år (Sthlm, Hugo Gebers förlag, 1931. 8:o. VIII, 384 s., 8 pl. Häft. kr. 5:75). Den är försedd med vägledande inledningar och förklaringar av utgivaren. Thermænius offentliggör här riksdagspampen Carl Ifvarssons »Minnesteckningar 1888», Sven Rosenbergs (jfr ovan s. 181) »Tio års riksdagserfarenheter», brev mellan Ifvarsson och Eric Ersson i Wallsta 1864—72 samt mellan Jan Andersson i Jönvik och Eric Ersson 1868—71, vidare Ifvarssons och Nils Peterssons i Runtorp brevväxling 1867—1887. Efter riksdagsböndernas papper upptages ett särskilt parti av brukspatron Carl Gustaf Indebetous (1801—93) och några andras riksdagsbrev 1868—69 — även här komma dock egentliga lantmän, såsom Ola Jönsson i Kungshult, med. 1870-talets bondepolitik speglas därpå i brev från Ifvarsson, Jöns Rundbäck, Emil Key, Arvid Posse, P. F. Mengel, S. A. Hedlund, Liss Olof Larsson, Gustaf Nyblæus o. s. v. Ett noggrant personregister avslutar den innehållsrika och belysande samlingen.

Doc. Thermænius har själv ofta under stor möda fått söka upp den sporadiskt bevarade skriftliga kvarlätenskapen efter bondepolitikerna på 60- och 70-talen. Han har haft rikliga tillfällen att se, vad oförstånd och brist på pietet i onödan förstört. I ett litet häfte med titeln *Gamla brev. Några ord i en kulturminnesfråga* (Lund, Gleerupska Univ.-Bokhandeln, 1932. 8:o. 11 s. Kr. 0:50) har han framlagt tänkvärda reflexioner över de privata arkivens vådor och öden, ofta belysta av tragikomiska och drastiska exempel. Även på det viktiga gömställe, som heter Arbetarrörelsens Arkiv i Stockholm, går förf. in. Man må hoppas, att hans maning till historisk insikt och god dokumentvård måtte vinna stark anklang.

B. H—d.

— Av *Uppsala universitets matrikel* (jfr PHT 1931, s. 118) har förste bibliotekarien A. B. Carlsson nu utgivit h. 15 för tiden 1784—1788 (Upps. 1933. S. 259—288. Kr. 1:—).

— Serien *Ur Statens historiska museums samlingar* omfattar hittills som nr 1 Agnes Geijer, *Medeltida textilier* (Sthlm 1932. 8:o. 14 s., 35 pl.-bilder. Kr. 1:—) och som nr 2 Carl R. af

Uggla's *Kyrkligt guld- och silversmide* (Sthlm 1933. 8:o. 50 s., 60 pl.-bilder. Kr. 1:50). Den förra är av visst heraldiskt intresse genom ett par där avbildade textila vapen (jfr nedan rec. av Fornv., s. 198), bl. a. de på Holmger Knutssons bekanta gravtäckte från Sko. Baron af Ugglas' lilla handbok innehåller omsorgsfulla beskrivningar av guld- och silversaker med ibland, särskilt för medeltiden, intressanta små personalia både till frälsets och de andliges historia. Man kan av omtalade personer nämna riddaren Birger Ulfsson (Ulv-åsaätten) — se nr 7 —, kyrkoherden Nicolaus i Misterhult (nr 11) vid 1500-talets början, prebendaten Nils Johansson Lenck i Stockholm 1509 (nr 47). o. s. v. I kommentaren till nr 54, det bekanta Motala-fyndet från 1818 (spänne för prelatkåpa, 1300-talets förra del eller mitt), står å s. 46 tryckfelet Hallenborg i st. f. [Jonas] Hallenberg. B. H—d.

— Historiskt intresserade böra icke försumma att studera greve Arvid Wachtmeisters lärorika bok *Vad är sanning? Vittnespsykologiens grunddrag* (Sthlm, Natur och Kultur nr 115, tr. Udevalla 1933. 8:o. 162 s. Häft. kr. 2:25). Det är en ofta nedstämande lektyr men den är nyttig. Den franske historikern Charles Seignobos formulerade en gång klart den metodiska källkritiken i följande ord: »Les documents n'apprennent directement rien sur les faits extérieurs. Même quand l'auteur a pu les observer, son texte indique seulement comment il a voulu les représenter, non comment il les a réellement vus, et encore moins ce qu'ils ont réellement été» (Ch.-V. Langlois et Ch. Seignobos, *Introduction aux études historiques*, 5:e éd., p. 130). I den sista reservationen ligger innesluten frågan om vittnesbevisets värde. Denna icke blott juridiskt utan också historiskt fundamentala fråga är det, som förf. till »Vad är sanning?» undersöker. Kortare översikter av ämnet ingå givetvis i alla framställningar av historisk metodik. Men Wachtmeister vägleder till ett systematiskt, ingående studium av vittnespsykologien, som är värdefullt att taga del av för alla historiska forskare. Framställningen belyses rikhaltigt av exempel, vilka utrymmet här tyvärr icke tillåter oss att citera ens i urval. Några av bokens rubriker ge en föreställning om dess disposition: Lögnaktiga vittnesmål; Ed och mened; Varseblivning och dess felkällor; Minnets bristfälligheter; Igenkännandets vådor; Vittnesprövning; Vittnesförhöret, o. s. v.

Det historiska dokumentmaterialet är oändligt mycket bristfälligare än den stora allmänheten vill göra klart för sig och t. o. m. vida bräckligare än vad fackmän ofta tro eller medge. Detta är ett nedslående faktum men nödvändigt att ha i minnet vid den prövning, som föregår varje den historiska skildringens återuppbyggande av det förflutna. Klar insikt på detta område hjälper forskaren att skärpa och slipa sina instrument, det manar honom till försiktighet i omdömet, både om det svunna och om andra skildrare av historiskt skeende. På religionskrigens tid skrev Montaigne: »C'est mettre ses conjectures à un bien haut prix. que d'en faire cuire un homme tout vif.»

B. H—d.

— Gunnar Westin, *Negotiations about Church unity 1628—1634*. John Durie, Gustavus Adolphus, Axel Oxenstierna. (Upps. 1932. 8:o. 318 s. Kr. 10:— Upps. Univ:s Arsskr. 1932. Teologi, 3.) Prof. Nils Ahnlund publicerade 1930 i samlingen »Kring Gustav Adolf» en essay om »Ekumeniska hägringar», som bl. a. berörde förbindelserna mellan Gustav Adolfs Sverige och den skotske teologen Johannes Duræus eller John Durie, vilken sökte verka för protestantiskt enande. Docenten G. Westin i Uppsala har nu tagit upp denna fråga till ingående behandling på grundvalen av vidlyftiga arkivstudier, också i utlandet. Boken består dels av en avhandling, dels av ett parti med Duries »Documents and Letters». Den avslutas med personregister och är sålunda lätt tillgänglig även från biografisk synpunkt.

K.-G. H—d.

— På Diakonistyrelsens förlag har docenten G. Westin även utgivit *Emigranterna och kyrkan*. Brev från och till svenskar i Amerika 1849—1892. Med inledning och register försedda. (Sthlm 1932. 8:o. 612 s. Häft. kr. 8:50.) Man får där följa den svenska kolonisationen i Amerika, man får läsa om segrar och nederlag, om tvivel och hemlängtan. Breven (förvarade i Augustana College, Rock Island) ge en klar bild av emigrationens gång. »Frihetens och jämlikhetens land» lockade dem, som hemma hade det svårt. Därborta var full frihet. Där besvärade inga konventikelpakat, inga länsmän, inga kitsliga präster.

Prästbristen är gärna på tal i breven. Emigranterna ökades hastigt därute och själavården försumrades. »Sänd oss dugliga präster», heter det så ofta. Fjellstedt och Peter Wieselgren sökte gå dem till mötes. På deras uppfordran drogo många unga präster åstad. Somliga höllo någorlunda måttet, andra voro undermåliga. Men rättrogna voro de alla, nästan reaktionära. En och annan var dock verkligt betydande. Präster som Esbjörn och Hasselquist gävo fasthet och styrka åt svenskt fromhetsliv i Staterna.

—ij—

Ännu en samling har docenten G. Westin lagt hand vid, nämligen del III: 1 av serien *Ur svenska folkväckelsens historia och tankevärld* under titeln *Brev från och till den svenska baptismens banbrytare 1850—1855* (Sthlm, Baptist-Missionens bokförlags-a.-b., 1933. 8:o. 256 s., 1 portr. Häft. kr. 3:50). Det stora namnet i den äldre svenska baptismens historia är Anders Wiberg. De meddelade biographica om honom m. fl. är mestadels nytt stoff för svensk personhistoria. Av de i boken behandlade märkas även D. Forssell, F. G. Hedberg, G. och P. Palmqvist samt C. O. Rosenius.

B. H—d.

— Av *Vestrogothica*, skriftserie utg. av Västgöta nation i Uppsala, har utkommit h. II (Upps. 1932. 72 s. + bil., s. 61—92). Statssekreteraren Börje Knös skriver om studentsammanslutningar och

västgötastudenter i äldre tider, prof. Gunnar Rudberg om nationens äldre stadgar, doc. J. Götling om Viktor Rydberg och Västgöta landsmålsförening. Mest värdefullt från personhistorisk synpunkt är, att Bo V:son Lundqvist fortsätter utgivningen av nationsmatrikeln (se PHT 1929, s. 162 f.) med Vestrogothi 1641—1653. Ett och annat tillägg kan här göras. Om bröderna Salan(us) på s. 61 f. hade sålunda kanske bort påpekas Anders Grapes studie i NTBB 1914, s. 207—238. Då »Nicolaus Thomæ Femans» (s. 72) fader efter ättartavlorna (Fehman) omtalas som bildhuggare »i Stockholm», bör nämnas, att denne mästare Thomas Fehman i varje fall var verksam också som stenhuggare (av gravstenar) just i Västergötland, se Västergötlands Fornminnesförenings Tidskr., del 4, h. 2 (1927), s. 32 f. För Andreas Helgonis (s. 75) uppger utg. riktigt, att han blev student i Dorpat, men har tomrum för året. Detta fås, t. o. m. med datum (1642 ¹⁶/₉), i studentlängden hos J. Bergman, Universitetet i Dorpat under svenska tiden (1932), s. 176 (jfr ovan, s. 167 f.).

B. H—d.

— I *Vetenskapsakademiens Årsbok 1933* ha utom biografien över ärkebiskop Söderblom (se ovan, s. 188) inluttat levnadsteckningar över dr *Emanuel Nobel* (1859—1932) av Eli F. Heckscher och över metallurgen dr *Johan Gustaf Gröndal* (1859—1932) av H. Kreüger.

— Personhistoriska Samfundets framlidne sekreterare hovrättsrådet F. W. Grönwall (se nekrolog i PHT 1930, s. 86 f.) sysslade mot slutet av sitt liv med författandet av en kommentar till ett äldre arbete om fädernestaden Ystad, vars historia han så väl kände. Detta arbete — vartill manuskriptet skänkts till Ystads Fornminnesförening av apotekaren Nils Idar Bruzelius — har nu utkommit på tryck jämte kommentaren under titeln *Minnen från Ystad under 1800-talets förre del* av Carl Ludwig Wilkens, försedda med personhistorisk och topografisk kommentar av F. W. Grönwall (särtr. ur Ystads Fornminnesförenings Minnesskrift 1907—1932, tr. Lund 1932. 8:o. s. 101—223 + XXIII pl. och en karta). Publiceringen har omhänderhaft av hovrättsrådet G:s broder prof. Karl A. Grönwall och landsarkivarien Carl Gustaf Weibull i Lund, varjämte fil. dr Ernst Ljungström i Stockholm — från början Ystadbo liksom bröderna Grönwall — biträtt.

Bokens förf., C. L. Wilkens (1818—1874), var traktörson från Ystad, studerade i Lund, blev 1856 telegrafkommissarie i Hälsingborg och 1866 telegrafföreståndare i Lund. Minnena torde vara nedskrivna mot slutet av 1860-talet. Den tryggt och lugnt framskridande berättelsen har den gammaldags prosans charme. Skildringen av det samhälle, som enligt förf. själv var ryktbart för »sina millionärer, sina rika arvtagerskor och sina originaler» är redbar och flärdfri, men icke utan poänger. Anmälaren har tidigare (PHT 1931, s. 261 ff.) haft anledning presentera en del av dessa Ystadsmagnater från kontinentalsystemsperioden och senare — handlanden Gustaf

Hagerman, kommerseråden C. M. Lundgren, J. P. Hemberg och G. Berghman, lagman T. L. Sylvan m. fl. I Wilkens' bok möta utom de nämnda och deras familjer även namn som Aulin, Giutzelke, Gosselman, Lembke, Löfstedt, Sjövall, Stenberg, Wihlborg o. s. v. Vad originalen beträffar, så riktigt ser man, hur roligt staden haft åt den lille trinde gördelmakaren, som vid ett vittnesförhör skulle uttrycka sig noggrant och sade: »Jag och min hustru tänkte, att jag skulle gå ut och spatsera»! Fredrik Grönwalls kommentar är, som man kunde vänta av en sådan kännare, av högt både personhistoriskt och topografiskt värde. För huvudfigurerna ger han rikligt med exakta biographica och minutiösa beskrivningar över, var de vällovliga borgerliga näringarna bedrevos och de solida näringsidkarna bodde. Släktnamnsregistret är en god nyckel. Alldeles särskilt väl valda äro illustrationerna, både porträtten och de förtjusande hus- och gatubilderna från en av Sveriges mest enhetligt gammaldags bebyggda och pittoreska städer, det havsblickande Ystad.

B. H—d.

— *Släktbok* utgiven av Atle Wilskman (Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland, CXXXVIII: 3). Hfors 1933. 8:o. II: 3 sp. 645—1038.

»Med det nu utkommande häftet är slutligen, tolv år efter Atle Wilskmans död, andra bandet av hans *Släktbok* fullbordat», säger utgivaren, universitetssekreteraren friherre Tor Carpelan i en efterskrift till arbetet.

Vid tre föregående tillfällen (1913, s. 129, 1918—1919, s. 97 och 1920, s. 171) har undertecknad i denna tidskrift framhållit arbetets förtjänster och stora värde för den genealogiska forskningen. Även det nu föreliggande häftet bekräftar detta uttalande. Nu behandlade släkter äro Floor, Fogelholm, Karsten och Carstens, Methner, Mörn och Mörne, Palmgren, Spoof, Wallgren, Åkerman och Öhman. Av dessa härstammar Mörne från Mörby i Över-Selö sn, Södermanlands län, Palmgren från Stockholm och Åkerman från Askeryds sn, Jönköpings län, och hava i en eller flera generationer varit bosatta i Sverige. Rättelser och tillägg till arbetets båda delar upptaga 10 spalter. Förteckning på otryckta källor meddelas rörande andra delen liksom ett fullständigt personregister till samma del, uppgjort av kamreren Robert Estlander.

Att friherre Carpelan på ett högst förtjänstfullt sätt bidragit »till hugfästade av minnet av den framstående släktforskaren, vars förtidiga bortgång bröt förväntningarna på en lång och framgångsrik bana i den fosterländska kulturens tjänst», kan med tacksamhet konstateras.

G. I.

— Den flitige pastor Gotthard Virdestam har nu av *Växjö stifts herdaminne* medhunnit även del VII: *Tveta och Vista. Skolpräster* (Växjö 1932. 8:o. 384 s., ill. Häft. kr. 15:—). Härmed är det gamla Växjöstiftet (före sammanslagningen med Kalmar

stift) inventerat, vartill såväl förf. som stiftet äro att lyckönska. I varje fall torde man emellertid ha att ytterligare vänta ett band med rättelser, tillägg och register samt historik över herdaminnesarbetet.

— Andra delen av professor Ewert Wrangels arbete *Tegnér i Lund* (Professorsåren. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1932. 8:o. 356 s., ill. Häft. kr. 6:75; båda delarna i ett bd kr. 16:50) har samma förtjänster som den första. Varje sida bär vittne om sin författares sakkunskap och flit. »Det torde knappast finnas någon», kan han med full rätt skriva (s. 244), »som genomgått så mycket papper — offentliga och enskilda — rörande Tegnér och hans näraste som den, som skriver dessa rader.» Intet har undgått hans uppmärksamhet: vi få göra bekantskap med Tegnérns förmän, kolleger, vänner och tjänstefolk, vi få ta del av hans ekonomiska bekymmer, vi få följa honom på gästbud och se honom i vardagens enahanda. Mer än i första delen framträder här *skalden* Tegnér sida vid sida med den akademiske läraren, konsistorieledamoten och prebendekyrkoherden. Nyfunna akter kasta ljus över olika sidor av hans mångskiftande personlighet; också det till synes obetydliga, en matsedel, en mantalsuppgift eller en annons i Lunds Weckoblad, förmår förf. avvinna liv och intresse.

Författaren har flerstädes avtryckt Tegnérns vota i det större akademiska konsistoriet. Han har därvid följt de renoverade protokollens ordalydelse; konceptprotokollen äro emellertid bevarade och innehålla som regel vederbörande anförande i skaldens egen utskrift. I de renoverade protokollen förekomma stundom tydliga avskrivningsfel. Då Tegnér i sitt yttrande den 17 december 1813 bl. a. säger, att han förlorat den enda ordinarie lön han vid akademien ägde emot en löneexpektans, vars uppfyllande det vore osäkert om han hunne att uppleva, har sålunda avskriften — liksom förf. s. 80 — det meningslösa ordet »lönekompetens». I återgivandet av samma yttrande saknas tre hela rader (i näst sista stycket), varigenom givetvis omening uppstått. Även i övrigt har en och annan smärre inadvertens insmugit sig. S. 172 nederst talas det om »den 31 april», s. 228 om »Svenska Dagbladets julnummer 1827» och s. 171 har den staccars Ingmans klagoskrift blivit ytterligare vanställd genom tryckfelssnissens försorg (ordet »stora» överhoppat i slutet av rad 3 uppifrån, »anstår» i stället för »anstått», »dessa» i stället för »detta», »veto» i stället för »vota»).

Personhistoriskt sett har prof. Wrangels stora monografi sitt värde ej blott för teckningen av Tegnérns bild utan också ej minst som skildring av det dåtida Lund. Även för kännedomen därom är boken oumbärlig för kommande forskare och av så mycket mer intresse, som det här gäller en allmänt gyllene lundensisk epok. Medelst personregistret är läsaren också lätt orienterad. Det bör tack-samt konstateras, att professor Wrangel till den långa raden av sina Tegnérstudier nu skänkt oss ett nytt underhållande och värdefullt arbete, resultatet av årslång, kärleksfull forskargärning.

Bengt Hjelmqvist.

— ASEA — Allmänna Svenska Elektriska Aktiebolaget i Västerås — har utsänt minnesskriften *Ett elektriskt halvsekel*, en översikt över bolagets utveckling 1883—1933, utarbetad av docenten dr Johan Åkerman (Västerås 1933. 4:o. 215 s., ill.). Även biographica förekomma i viss utsträckning rörande bolagets ledare, såsom grosshandlaren Ludvig Fredholm, ingenjörerna Jonas och Georg Wenström och Ernst Danielson, disponenten O. F. Wijkman, v. häradschefen Marcus Wallenberg, dir. Sigfrid Edström, m. fl.

— *Årsböcker i svensk undervisningshistoria*, utg. av B. Rud. Hall. 34. Gammaldags penalism vid läroverken. Primärkällor och skildringar. 36. Hågkomster från folkskola och folkundervisning. Skildringar av f. d. elever och lärare. 37. Läroverksminnen. Skildringar av f. d. elever och lärare. 38. Hågkomster från folkskola och folkundervisning. Ny följd. Lund 1932—33. 8:o. 144 s.; 176 s.; 176 s.; 160 s.

Ovanstående årsböcker ha givetvis förnämligast intresse från skol- och kulturhistoriska synpunkter. De meddelade skildringarnas personhistoriska värde är däremot ofta ganska begränsat. Ehuru utg. ibland kunnat lämna kompletterande identifieringsuppgifter förekomma ej sällan både elever och lärare endast nämnda vid släktnamn, vilket från biografisk synpunkt är en olägenhet. Icke heller finnes personregister i någon av volymerna.

Minst biografiskt lagd är boken om pennalismen. Däremot bjuda Läroverksminnena på åtskilliga personalia. De i denna volym intagna skildringarna äro endast delvis förut tryckta och då mest i svåråtkomliga publikationer. Till de intressantare minnena hör den kände publicisten dr August Sohlmans hågkomster från Strängnäs 1839—43. De stockholmska gymnasieskildringarna från 1860-talet sammanfalla till tiden delvis med Retzius' skolminnen (i hans självbiogr., jfr ovan s. 177 f.), som äro väl så bra. Vanskligheten med dylika hågkomster från rent historisk synpunkt är naturligtvis, att de vanligen upptecknas först årtionden, ja ibland ett halvt sekel efter den tid, det rör sig om. Det är givet, att deras tillförlitlighet skall lida härav. En av de anekdoter, som f. d. t. f. landshövdingen H. Uddén berättar om lektor Per Magnus Elmblad, har t. ex. också anmälaren traditionsvis haft tillgång till men då hört berättas med ett helt annat slut på historien, vilket visar hur dylika kunna variera. Men är detaljvärdet ofta diskutabelt, kunna helhetsbilderna likväl vara beaktansvärda. Roligt skrivna äro rektorn och kyrkoherden Ernst Olbers' (1837—1919) Stockholmsminnen. Utg. har bemödat sig för att få boken allsidig genom bidrag från lokalt vitt skilda håll.

Av mera växlande värde är innehållet i de båda häftena folkskoleminnen. Både stilistiskt och sakligt utmärker sig där biskop Stadeners teckning av sina föräldrar »Lärareparet Svensson» i det blekingiska Asarum (h. 36). Även i dessa volymer växla de skildrade orterna i hög grad. F. ö. är i h. 34, 36 och 37 även Finland med på ett hörn, kanske dock med tvivelaktig rätt. Ur byskomakaren Jonas Stolts klasiska minnen, som Artur Hazelius tryckte 1892, har en bit fått in-

flyta i h. 36. I h. 38 åter skildras av J. Söderberg bl. a. den märklige pedagogen, folkskolinspektören Carl Jonas Meijerbergs (1816—1903) gärning. Det kan på tal härom påpekas, att viktigt stoff till dennes biografi (286 brev till M., m. m.) på senare tid kommit till Kungl. Bibl. (se O. Wieselgrens redogörelse i NTBB 1928, s. 241). Denna samling visar, att Meijerberg även hade talrika utländska förbindelser och spelade en roll för förmedling utrikes av kunskapen om svenskt folkskoleväsen.

B. H—d.

— Arkivarien Nils Östman har under titeln *Bidrag till Johanniterordens historia i Stockholm 1334—1526* (Sthlm, Sv. kyrkans diakonistyrrelses bokförl., 1932. 8:o. 64 s., 1 karta, Häft. kr. 2: 50) utgivit frukten av några av sina lärda mödor på huvudstads-historiens fält. Beträffande ordens hävder skulle anmälaren vid sidan av de av förf. citerade arbetena vilja fästa uppmärksamheten på den intressanta, kritiskt hållna artikeln om johanniterna i *The Catholic Encyclopædia* (med utförliga litt.-anvisningar). Något före 1185 var orden inkommen även till Sverige, där Eskilstunaklostret som bekant blev dess huvudsakliga härd (jfr PHT 1929, s. 169, 256 f.). Redan på 1330-talet fanns en filial på Helgeandsholmen i Stockholm, »Munkagården», vars historia Östman först skildrar. Johanniterna fingo sedan genom byte 1490 sjötomt nedanför Västerlånggatan. Senare förvärvade orden och överflyttade till en tomt vid Österlånggatan, där man uppförde en S:t Johannes kyrka, om vilken förf. även ger en mängd ingående upplysningar. Östmans studie är rik också på person-uppgifter. Jämte prelaterna möta bl. a. Sten Sture d. ä. och det bekanta riksrådet Johan eller Jon Jönsson till Gladö (jfr PHT 1931, s. 82), som Östman anser troligen ha varit johanniterbroder — vidare t. ex. Johannis Messenii makas släkt samt en rad av Stockholmsborgare. En liten lapsus är förf:s hänvisning på s. 32 för prof. Gottfrid Carlssons uppgift om Elin Gustafsdotter (Sture) till PHT 1923, s. 86, där det står helt andra saker, men hon återfinnes i PHT 1920, s. 103. — Östmans nya bok vittnar åter om hans stora arkivkännedom och djupa kunskaper i Stockholms hävder.

B. H—d.

— Den nordiska medeltidens stora urkundspublikationer ha utökats på beaktansvärt sätt. I Finland kom av Reinhold Hausens *Finlands Medeltidsurkunder* år 1930 del VI för tiden 1496—1508 (Hfors. 4:o. 649 s. Kr. 12:—) samt år 1933 del VII, som går ända till 1518 (Hfors. 4:o. 547 s. Kr. 13:—).

Danmark med sin rika Carlsbergfond är på detta område bland de främsta. William Christensen utgav sålunda av *Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis*, series secunda, bd 4 (1489—1496) år 1932 (Khvn. 8:o. 702 s. Kr. 10:—) och bd 5 (1497—1504) år 1933 (Khvn. 8:o. 669 s. Kr. 10:—). Samtidigt har *Bullarium Danicum. Pavelige Aktstykker vedrørende Danmark 1198—1316* (utfyllande tiden före Acta pontificum Danica) fullbordats 1931—32 av Alfr. Krarup (2 halvbd. Khvn. 8:o. Tills. 991 s. Kr. 4:—, 10:—) och som särpublikation även utgivits *Acta pro-*

cessus litium inter regem Danorum et archiepiscopum Lundensem, utg. av Alfr. Krarup och William Norvin (Hauniae 1932. 8:o. 404 s. Kr. 6:—), med aktstycken belysande de danska konungarnas strid med Lundaärkebiskoparna Jakob Erlandsen († 1274), Jens Grand († 1327) och Esger (Juul, † 1325). Då Lund ju innehade primatet över svenska kyrkan hela medeltiden ut, borde givetvis dessa arbeten redan därför stå i svensk Historisk Bibliografi. Där saknas emellertid både första halvdelen av Bullarium Danicum och aktsamlingen om ärkebiskopsstriden.

I Sverige har något häfte av Svenskt Diplomatarium icke utkommit sedan 1921. På detta område, de medeltida aktpublikationernas, överflyglas vi alldeles av övriga nordiska länder. De just utkomna Meddelanden från svenska Riksarkivet för år 1932 (tr. 1933) giva dock (s. 12) hopp om ljusning. — Endast en dylik aktsamling har nyligen utkommit i Sverige, i det att Lauritz Weibull offentliggjort bd VI, häfte 1, av *Lunds Ärkestifts Urkundsbok* (Lund 1932. 4:o. 256 s. Häft. kr. 9:—). Detta häfte går från 1501 till okt. 1508. För denna givande urkundssamling åter skulle man snart önska ett person- och ortregister till de 1900—1921 utkomna banden III—V. De däri intagna utmärkta diplomförteckningarna i slutet kunna nämligen likvisst icke ersätta fullständiga register, varav särskilt medeltidsforskaren är i så hög grad beroende.

Till 1500-talet hör dåv. förste arkivarien, numera landsarkivarien i Vadstena Ernst Nygrens förträffliga *Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer*, del 2 (1523—1560) — ingående i Stadshistoriska Institutets publikationsserie (Sthlm, P. A. Norstedt & Söner, 1932. 4:o. XXXII, 755 s.). Den ger vida mer än titeln säger. Påpekas bör t. ex. den intressanta utredningen ang. de svenska klostrens öden under reformationen (s. 46 ff.).

B. H—d.

— *Historisk Tidskrift* avslutade årg. 1932 med h. 3—4. I anledning av Gustav Adolfsjubileet upptog häftet prof. Bertil Boëthius' föredrag »Till Gustav II Adolfs minne», kapten Bertil C:son Barkmans uppsats »Gustav II Adolfs militära gärning i den krigsvetenskapliga litteraturens belysning», prof. G. Wittrocks studie om »Fyra relationer om slaget vid Lützen» och en rad recensioner av Gustav Adolfs litteratur (jfr även PHT 1932, s. 103 ff.). Nekrologen över prof. Edv. Bull är författad av doc. Adolf Schück. I årg. 1933, h. 1, levererar Greta Wieselgren en kritik av den i Hist. Handl., del 28: 2 (1931), av prof. J. Bergman utgivna aktsamlingen rörande Sten Sture d. y. och Gustaf Trolle (jfr nedan rec. av Scandia). Prof. Hj. Holmquists »Tillsättningar av gäll i Sverige under reformations-århundradet» i samma häfte bör observeras från bl. a. herdaminnes-synpunkt. I häftet ingår även arkivrådet H. Brulins nekrolog över huvudredaktören för Nordisk Familjebok, fil. dr Verner Söderberg († 1932), liksom P. Elfstrands hist. bibliogr. för 1932. I h. 2 skriver bl. a. prof. Wittrock om Gustav II Adolfs död enligt de litte-

rära källorna, lektor R. Elander om Sturemorden och lektor K. G. Grandinson om datum för Engelbrekts död (avvikande mening hos Kj. Kumlien, »Karl Knutssons politiska verksamhet 1434—1448», 1933, s. 65, not 1). H. 3 innehåller bl. a. dr Alf Kjelléns »Geijer och fattigdomsproblemet t. o. m. riksdagen 1840—1841». Prof. Eli Heckscher recenserar ingående och kritiskt dr Tom Söderbergs avh. »Stora Kopparberget under medeltiden och Gustav Vasa» (1932). Det avslutande h. 4 för 1933 innehåller, jämte nekrologer över C. M. Kjellberg och Per Sörensson, bl. a. prof. Eli Heckschers »En mätare på svenska folkets välståndsutveckling. Den mantalsskrivna befolkningen 1634—1820» samt de intressanta, av Lars Sjödin tryckta Axel Leijonhufvuds (Lewenhaupt) anmärkningar om Olaus Petri krönika och unionstidens historia.

B. H—d.

— *Scandia* har utkommit för 1933 med h. 1—2. Prof. Curt Weibull meddelar bl. a. ett föredrag om Gustav II Adolf, och jubileet högtidlighålles även av prof. Lauritz Weibull med en studie om Gustav Adolf och Richelieu. Lauritz Weibulls »Från Sten Sture den yngres tid» utgör en kritik av de i Hist. Handl., del 28: 2 meddelade akterna om herr Sten och Gustaf Trolle (jfr ovan rec. av HT). Docenten Ingvar Anderssons »Erik XIV och Lothringen» innehåller många personalia, bl. a. rörande frih. Nils Göransson Gyllenstierna († 1601), Charles de Mornay, Nils Sture, legoknechtsöversten Veit von Berg samt Peder Oxe. Dr Toni Schmid redogör för »Undersökningen av medeltida svenska bokfragment». Under detta slags arbete framkomma även sparsamma bidrag till den svenska medeltidens personhistoria (jfr dr Schmidts notis s. 106 om en präst Sigfrid på Visingsö samt s. 113 f. om dominikanermunken Andreas Wilkisson, nämns 1492—1508). Häftet avslutas med prof. Halvdan Kohts nekrolog över Edv. Bull.

I h. 2 skriver bl. a. prof. W. Norvin om »Abbed Wilhelms Breve», fil. lic. E. Lönnroth om »Sturekrönikan 1452—1487», fil. lic. Nils Holmberg »Från Svea till Frithiofs saga» och dr Astrid Friis om »Kansler Johan Friis' første Aar». Den nyligen bortgångne, flitige forskaren lektor Per Sörensson hann att lämna bidraget »En relation av pfalzgreven Karl Gustav om slaget vid Breitenfeld 1642».

B. H—d.

— *Fornvännen* avslutade årg. 1932 med h. 5 och 6. I förra häftet har anmälaren (s. 308 f.) berört några medlemmar av ätten Gylta (jfr PHT 1932, s. 172). Fridolf Wildte har om den släktmedlem, som det här närmast gäller, sedan publicerat en studie »Gyrid Gunnarsdotter (Gylta) till Gälared. Sågen och historia kring en medeltida kvinnogestalt» i Folkminnen och Folktankar 1933, h. 1, s. 43—53. Wildtes undersökning erbjuder mycket av intresse; på den punkt recensenten anmält avvikande mening i ovan nämnda h. 5 finner jag dock ingen anledning förändra mitt omdöme. — I Fornvännens h. 6, 1932, skriver bl. a. fil. lic. Agnes Geijer om »Albert Pärstickare och

hans förbindelser med Danzig». Författarinnan berör en mässshake från Ängsö kyrka med Sparre- och Natt och Dag-vapen, syftande på riksrådet och riddaren Fader Ulfsson (sparre) och hans maka Elin Nilsson (Natt och Dag). Styffes i detta sammanhang citerade arbete heter »Skandinavien under unionstiden», icke »Skandinaviens historia under medeltiden». Då det s. 358 talas om »Natt och Dags tvådelade [den rätta heraldiska termen är: delade] sköld i rött och guld», påminnes man om den svårlösta frågan, i vad mån man kan lita på medeltida textila vapens färger eller dessa få anses som fantasifoster. Ätten Natt och Dags rätta färger äro nämligen *blått* och guld. Frågan är veterligen icke systematiskt undersökt. På rec.-avd. i samma häfte anmäler amanuensen N. L. Rasmusson Alvar Renqvists monogr. (Hfors 1931) om medaljgravören Arvid Karlsteen.

Av årg. 1933 ha utkommit h. 1—5. Prof. Oscar Almgren biografier på lärorikt och tilltalande sätt den bortgångne riksantikvarien Bernhard Salin, vars skrifter förtecknas av fil. lic. Maja Lundqvist. Fil. lic. Henrik Alm skriver om »Strängnäs domkyrkas tornkrön. Ett verk av Carl Hårleman.» N. L. Rasmusson redogör för »Miniatyrerna i den Bromellska samlingen», varvid reproduceras ett miniatyrporträtt av den kände mynt- och naturaliesamlaren (se Fornvännen 1931, s. 377 ff. och C. M. Fürst, »Kilian Stobæus d. ä. och hans brevväxling», 1907, s. 5 f., 74) dr Olof (Olaus) Bromelius. Vissa av miniatyrerna kunna identifieras som säkra verk av A. Cooper, E. Brenner och E. Utterhielm. En hittills okänd konstnär Spöring torde enligt förf:s mening vara identisk med Herman Didrik S., död 1749 som prof. i Åbo. I h. 3 finnas uppsatser om Alvastra av antikvarien O. Frödin och dr S. Anjou, i h. 4 om Linköpings domkyrka av antikvarien Erik Lundberg (rör bl. a. biskoparna som byggherrar). Bertil Westers uppsats i h. 4 om orgelverket i Leufsta bruks kyrka handlar personhistoriskt sett om orgelbyggaren Johan Niclas Cahman på 1720-talet. I h. 5 ger Albert Löfgrens studie om senmedeltida tennkannor även namn på en del medeltida tenngjutare (s. 285). Prof. Elias Wesséns meddelande om »En runristning från år 1800» vid Djulö (Söderm.) rör ätten Ehrensvärd. Det är nämligen fråga om en minnesristning av kammarherren Carl Hillebrandsson Ugglas maka Margareta Charlotta E. över hennes syster Wilhelmina Piper, född Ehrensvärd, och av deras bror envoyén frih. C. A. Ehrensvärd över deras kusin generalamiralen greve C. A. Ehrensvärd.

B. H.—d.

— 1932 års årg. av *Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen* avslutades med nr 4. Detta innehåller bidrag rörande boktryckaren Johan Snell (av B. Claussen), ett engelskt Gustav Adolfstryck från 1632 (av Th. Virgin), en pärmstämpel för Gustav IV Adolf (av H. Nohrström) samt meddelanden om ett förut okänt arbete av Olaus Magnus (bokindex 1549) och Birgittaböner på serbokroatiska (båda av Isak Collijn). Nekrolog ingår över bibliotekarien C. F. Hennerberg (av E. Sundström). Till Linköpings stifts- och landsbibliotek har skänkts ett Leijonhufvudskt släktbibliotek (samlat

av frih. Knut Henrik, Axel Gabriel och Abraham Leonard L.). Föreningen för bokhantverk har utgivit Adolph Törneros' (1794—1839) »Sommar-Odyssé» från 1825 (efterskrift och noter av N. Afzelius).

För 1933 ha utkommit h. 1—3. Riksbibliotekarien Collijn inleder årg. med uppgifter om en inkunabel från 1480 rörande den heliga Katherinas (Ulfsdotter av Ulvåsaätten) av Vadstena kanonisationsprocess. Förste bibliotekarien Axel Nelsons studie »Benzo Albensis och Johannes Trithemius» ger bidrag till Erik Benzeliuss d. y:s biografi. Toni Schmidts »Smärre liturgiska bidrag» röra Sancta Sexburga, Sigfridsofficiet och relikier av törnekronan. — Till Vetenskapsakademiens bibliotek har skänkts omkr. 800 brev till prof. Gerhard Holm från bl. a. P. Dusén, A. G. Nathorst och G. Lindström. Prof. Gustaf Retzius' brevsamling där har ordnats. Till Uppsala univ.-bibl. har kommit en del av framl. förste bibliotekarien Robert Geetes vetenskapliga brevväxling och (som depositon) en samling brev till och från P. D. A. Atterbom, vidare papper rörande ätten af Sillén samt (som deposition) statsministern Karl Staaffs efterlämnade papper. — I h. 2 ingår bl. a. en studie, som rör Tyge Brahes bibliotek (av Flora Kleinschnitzová). Allmän- och personhistoriskt intresse har i h. 3 Greta Wieselgrens uppsats »Arcimboldi fullmakter för beskickningen till Norden. Ett bortglömt notariatsinstrument». Bland Miscellanea ingå notiser om ett porträtt av Gustav II Adolf på ett bokband i Heidelberg, om Växjöbiskopen Petrus Jonæ Angermannus († 1630; jfr PHT 1932, s. 116) och kyrkoherden Germundus Jonæ i Göteryd († 1611) samt om De la Gardieska böcker i Helsingfors univ.-bibl. Till Kungl. Bibl. har kommit red. E. B. Rinmans papper (sluten deposition, tillgänglig 1953) samt brevväxlingen mellan C. A. Wetterbergh och Z. Topelius. Samfundet Örebro stads- och länsbiblioteks Meddelanden, nr IV (1933), har bidrag rörande Örebrorektorn Jacob Rudbeckius (av prof. Johan Nordström) och Nils Gabriel Djurklous boksamling (av P. R. Dahlman).

B. H—d.

— *Kyrkohistorisk Årsskrift 1932* (Upps. 1933. 8:o. 335 s. Häft. kr. 10:—) innehåller intressanta bidrag till svensk medeltida personhistoria. Det ena är fil. kand. Nils Söderlinds studie på 104 sidor om *Striden om Uppsala ärkebiskopsstol åren 1432—1435*. Söderlinds käll- och i synnerhet litteraturförteckning äro visserligen ovanligt slarvigt gjorda — i den senare, som går på 2 sidor, äro åtminstone 14 n:r på olika sätt inexakta. Men man får hoppas som förklaring, att förteckningen, som ofta händer, kan ha gjorts i sista stund före tryckningen och att man således icke därför behöver mistro textens noggrannhet, som tiden icke tillåter anmälaren att närmare pröva. Undersökningen verkar värdefull och väldokumenterad, ehuru otryckt material icke eller föga synes ha kommit till användning. Frälsemän äro endast i få fall släktidentifierade, vilket är en brist från personhistorisk synpunkt, liksom avhandlingens karaktär hade väl motiverat ett personregister. Då Brilioths stora kyrkoun-

dersökning hittills stannat vid 1414, är det emellertid välkommet att få kartlagda ett par så viktiga år från det senare 1400-talet. Av stort värde är, att förf. haft tillfälle använda en rad uppgifter emanerande från prof. Gottfrid Carlsson. — Det andra medeltidsbidraget är amanuensens fil. lic. Sten Engströms intressanta studie om *Ett aktstycke rörande Birger GregerSSons och biskop Alfons' Birgitta-officier*, som bl. a. stöder sig på ett hittills i litteraturen ej begagnat brev i Vadstenakopieboken A 20 (förr A 26) i Riksarkivet, vilket Engström daterar till d. 6 maj 1376. Uppsatsen är av vikt särskilt för kännedomen om prelaterna av den kända Malstaätten. — Prof. Helge Kjellin skriver om reformationen i Estland och den kyrkliga konsten och förste bibliotekarien A. Nelson om en skrift av Johannes Trithemius.

B. H—d.

— *Karolinska Förbundets Årsbok* har utkommit för 1932—33 (Lund 1933. 8:o. 176, XVI, 228 s., ill. Kr. 4:—), red. av doc. Sten Bonnesen. Utg. skildrar själv livligt »Konungamötet på Frederiksborg 1658» med tillgodoseende av både historiska, personhistoriska, ceremoniella och kulinariska m. fl. synpunkter samt som vanligt hos denne förf. rikhaltig och lärorik dokumentering. Att stämningen vid måltiden på Frederiksborg i början var något tryckt är mindre underligt. Förf. citerar i detta sammanhang Dahlberghs bekanta uttalande, att danska drottningen »snedde ehesomofftast ögone opå mig och meente fuller till äfwentyrs icke alt det, som gott war». Emellertid försäkrar t. o. m. den danska festedogörelsen, att »Kongerne vare smuck lystige» fram på nattsidan. Kontrasten är skärande mellan tidens uppsluppna sällskapsseder och de upprörda tankar, som — i den mån ryktet om fredsvillkoren hunnit fram — den gången rörde sig i sinnena på andra sidan Sundet, där de vidsträckta skånska landskapen lågo bidande på brytandet av månghundraårig kulturgemenskaps band och traditioner. — I årsskriften publicerar vidare Thede Palm den kände diplomaten Gustaf Celsings (1679—1743) dagbok 1701—1712. Stig Jägerskiöld lämnar en ingående granskning av K. J. Hartmans stora arbete om Äländska kongressen, varvid jämte fullt erkännande åt verkets goda sidor en välgrundad kritik riktas mot vissa delar därav (jfr även ovan s. 175 f.). — Resten av årsboken (XVI + 288 s.) upptages av från ryskan översatta »Valda handlingar rörande fälttåget i Ryssland Juli—Oktober 1708», en aktpublikation med person-, regements- och ortregister.

B. H—d.

— *Sammlaren*. Tidskrift för svensk litteraturhistorisk forskning, har utkommit för 1933 (Ny följd, årg. 14. Upps. 1933. 4 + 249 + 46, ill. o. pl. Häft. kr. 8:—). Dr Toni Schmid har lämnat ett medeltidsbidrag, »Den heliga familjen i revelation och liturgi», Hedvig af Petersens skriver om »Robert Pearse Gillies, Foreign Quarterly Review och den svenska litteraturen», Evald Malmström om »Sång öfver Grefwe Gustaf Fredrik Gyllenborg. En nyfunnen dikt af Geijer» och

Axel Ahlström om »Klosterrovvisorna». Andra bidrag äro Carl Santessons »Atterboms Byron-dikt» och »Anna Lisa Geijer om Stagnelius», Olle Holbergs »Stagneliusproblem», Sven Rinnmans »Källan till ett skoltal av Runeberg», Olof Gjerdmans »Frödings svar på Leverins angrepp» samt John Tunelds »Till Andreas Arvidis Manuductio ad poesin svecanā». Till de två redan nämnda Stagneliusuppsatserna kommer så en tredje, som även är beaktansvärd från rent personhistorisk synpunkt, doc. Henry Olssons »Stagneliusbidrag», behandlande bl. a. skaldens porträtt, men även med direkta biographica. Den litteraturhistoriska bibliografien för 1931 är utarbetad av Nils Afzelius.

Samtidigt har Svenska Litteratursällskapet också utsänt av *Sveriges bibliografi intill år 1600*, bd III, h. 3—4, för tiden 1595—1599 jämte alfabetiskt register till bd II—II, samt bd III, h. 5, Typografiska tabeller 1526—1599, allt av Isak Collijn. Det är glädjande, att denna så viktiga bibliografi härmed är framförd till 1599, som satts som slutår. B. H—d.

— *Nordiska Museets och Skansens Årsbok. Fataburen 1933* (Sthlm 1933. 8:o. 357 s., ill. o. pl.), red. av Andreas Lindblom, Gösta Berg och Sigfrid Svensson, är till stor del ägnad åt Tyresödonationen.¹ Dr S. Karling skriver sålunda om Tyresö slotts öden, prof. B. Boëthius om industrierna på Maria Sofia De la Gardies tid och dr K. E. Steneberg om de Mörnerska familjeporträtten på Tyresö. Bidrag om Hazelius, det Stenbergska damstväveriet i Jönköping m. m. fylla den vackra volymen. Fyra 1600-tals barnporträtt av Helena Horn, Maria Eleonora Horn, Carl Ulric Torstensson och Leonharda Amalia Torstensson avbildas (s. 310 ff.).

— *Rig. Tidskrift*, utg. av Föreningen för svensk kulturhistoria, har utkommit med årg. 16, h. I—III, 1933, red. av docenten Salomon Kraft. Av innehållet märkas bl. a. prof. B. Boëthius' studie om »Dalfolkets herrarbete» samt doc. Krafts rec. av »Die Estlandsliste des Liber census Daniæ» (I—II, Reval 1933), utg. av Paul Johansen, med intressanta påpekanden angående den baltiska adeln.

— *Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift* (jfr PHT 1932, s. 178 ff.), årg. XVI för 1933 (Upps. 1933. 8:o. 6 + 154 s., ill. Kr. 15:—), redigerad av bibliotekarien Arvid H. J. Uggla, är som vanligt vacker och instruktiv. Den inledes av dr Fritz Stenström med en kärleksfullt gjord studie över Engelbert Jörlin, en av de många i linneanernas, Linnélärjungarnas, berömda rad. Magister Engelbert var visserligen ej stor nog att tillhöra Floras officerare — en begränsad och förnäm rangkategori, över vilken Linné själv uppgjort rullan. Men Jörlin var en begåvad och aktiv botanist och Stenström har avlockat ämnet både en intressant biografisk profil och pittoreska detaljer. J. var bohuslänsk bondson från Jörlanda, upptäcktes av Göteborgsbiskopen Wallin och ledtes av denne välgörare in på den lärda

¹ Efter tidskriftens ombrytning har inkommit *En bok om Tyresö* (1933. 8:o. 231 s., ill. o. pl.), som innehåller Årsbokens Tyresöuppsatser men även bidrag därutöver.

banan. Engelberts gymnasiekamrat åter var en blivande göteborgsk stiftschef, Johan Wingård, som redde sig i livet, trots att collega scholæ i Uddevalla om honom antecknade omdömet »mindre queck». Jörlin debuterade som författare tidigt med »Anmärkningar vid Biskötseln» och bibehöll livet igenom lantmannasonens praktiskt skärpta blick. I hemsocknen växte hans rykte och traditionen utsträckte till Jerusalem en Engelberts studieresa, som i verkligheten beskedligt nog stannade vid Greifswald. 1769 blev Jörlin docens i Historia naturalis vid Lunds universitet och anses ha givit impulsen till införandet av alsikeklövern som foderväxt. År 1779 tryckte han »Samlingar till svenska Åkerbruks- och Sädeshistorien», om vilka Sven Lagerbring visserligen var en aning mera reserverad än sina förtjusta naturvetenskapliga kolleger. Den nitiske Jörlins historiska ideal var f. ö. »den gamle Kung Brautanund Yngvarsson», vars agrikulturella förtjänster gjort hans namn »odödeligt». Tyvärr fick Jörlin uppleva »Lidande i Befordringsvägen», som han själv rubricerade en av sina ansökningar, men hamnade äntligen 1784 som rektor vid Göteborgs trivialskola. Han skrev nu flitigt lästa arbeten om trädgårdsodling samt »Svenska vilda träs och buskars plantering» och rekommenderade ungdomen konsten att okulera och ympa såsom nyttigare än »dans-scholar». Än i dag hägna 17 av hans hand planterade träd hemsocknens fridfulla kyrkogård.

Av andra biographica i årsskriften må nämnas överbibliotekarien A. Grapes skildring av upptäckta, märkliga Linnæana bland J. G. Acrels papper i Karolinska institutets bibliotek. Årsskriftens red., bibliotekarien Ugglå, ger glimtar från en isländsk forskares, slutligen Skálholtsbiskopen Hannes Finnssons lärda pilgrimsfärd till Uppsala och Hammarby samt redogör även för Linnémuseets nyförvärvade, värdefulla deposita, som överlämnats från Statens Historiska Museum. För rätt förståelse av gångna tiders släktled fordras icke minst fördjupade topografiska insikter, ej blott i den historiska geografien utan om naturen själv. Rutger Sernander, Mårten Sjöbeck och Åke Campbell ha tidigare och på olika håll givit ovanligt friska och nya synpunkter på detta ämne och den sistnämnde orienterar oss nu i årsskriften om »Landskapsbilden i Linnés Skånska resa», en verkligt läsvärd undersökning. En liten lapsus är titeln på Carl Härleman, som genom kontamination befordrats till överhovintendent; han var som bekant först hov- och sedan överintendent.

B. H—d.

— Ett häfte *Meddelanden från Riksheraldikerämbetet 1933* i elegant typografisk utstyrsel har utkommit (Malmö 1933. 8:o. 28 s., ill. Kr. 2:—). Det innehåller Elias Brenners vapen (i färger), Riksheraldikerämbetets årsberättelse för 1932, »Riksheraldikerämbetets uppkomst och utveckling» av ämbetets sekr., kapten Johan Kleberg, »Stadsvapen fastställda sedan 1921» (fortsättning av förutvarande riksheraldikern greve A. Lewenhaupts hithörande översikter i PHT 1912 och 1922) av riksheraldikern frih. Harald Fleetwood samt »Heraldiska exlibris» av amanuensen A. Berghman.

— *Meddelanden från Kungl. Akademien för de fria konsterna* 1933 (stor 8:o. 71 s. IV pl.) har utkommit. Under dödskorset stå namnen på f. d. intendenten dr Georg Göthe, byggnadsrådet och slottsarkitekten Fredrik Lilljekvist, konstnärerna Axel Jungstedt och Filip Månsson samt den danske målaren, Lundadömens mosaikdekoratör, Joakim Skovgaard och slutligen prof. Pontus Henriques. En lappkatalog över samlingen i akademiens arkiv av konstnärssporträtt i fotografi har färdigställts. Som avslutning följa som vanligt matriklar över akademien och Kungl. Konsthögskolans lärare.

— Av *Arkiv för nordisk filologi* har utkommit bd 48, h. 3—4 (1932), och bd 49, h. 1—2 och 3 (1933). Förstnämnda dubbelhäfte (48: 3—4) innehåller dr W. Norlinds även för historici viktiga bibliografi för 1930. I 49: 1—2 märkes Gösta Bergmans »Om Dahlstier-nas språkform och dalsländskan nu». Tredje häftet i bd 49 innehåller bl. a. »Fornsvenska ordstudier» av doc. W. Akerlund (som 1933 utgivit h. 3 av suppl. till Södervalls medeltidsordbok) och »Små bidrag till fornsvensk ordforskning» av prof. Erik Noreen. Prof. Evald Lidén fortsätter (jfr PHT 1931, s. 133) sina även personhistoriskt viktiga bidrag »Till tydningen av Stockholms äldsta stadsböcker».

— *Samfundet S:t Eriks Årsbok* (jfr PHT 1932, s. 182) för 1933 är utg. genom intendenten Gösta Selling (Sthlm 1933. 8:o. 206 s., 16 pl., ill. Kr. 10:—). Det inledande uppsatsämnet, Stockholmsnaturen som folkpark (av Hakon Ahlberg), är, som red. påpekar i förordet, modernt och aktuellt. Dr Sten Karling har i årsboken utbytt sina trädgårdsstudier mot en stadsmässig undersökning, som rör Axel Oxenstiernas palats i Stockholm. Till de i viss mån personhistoriskt givande partierna i publikationen hör fröken Dagmar Anckarsvärd's intressanta bidrag »Stockholm 1789—1790, skildrat av en polsk kanik». Det rör sig om den berömda och lärda polske jesuiten Johannes Baptista Albertrandi, »lecteur» och senare förste bibliotekarie hos konung Stanislav August, slutligen (1796) biskop in partibus infidelium och död 1808. Hans resa till Sverige 1789—90 gick bl. a. ut på att studera svenskt arkivmaterial. Jämte en inledning om Albertrandis personlighet och öden meddelar fröken Anckarsvärd i översättning och urval dels hans brev (efter polska original), dels en hans reseberättelse (i originalet franskspråkig) rörande Stockholmsvistelsen. Personhistoriskt sett är det främst corps diplomatiques brokiga rad av växlande underdjur (bl. a. spanjoren greve Corral på Manilla), som den världskloke och skarpsynta prelaten återger i en serie intima snabbteckningar. Skildringen för onekligen lätt i minnet Heinrich Heines bekanta definition av parisarna som »Guds fast anställda skådespelartrupp på jorden». Särskilt polska beskickningens medlemmar passera revy, vidare de kungliga personerna och hovet i Gustav III:s Stockholm, vilket här som eljest näppeligen ger intrycket av världsmetropol. Albertrandi uppehåller sig även vid teatern, katolska församlingens omständigheter, svenska dräkten, konstnärerna o. s. v. Tre av illustrationerna äro hämtade ur polska

samlingar, därav tvenne privata. Som helhet är Albertrandis person- och stadsgalleri både roande och historiskt värdefullt samt ger en antydning om, hur mycket som kan vara att hämta för våra hävder just ur de svårtillgängligare polska arkiven. Den »m:lle Höckerman», som var överståthållaren frih. (ej greve, som Albertrandi skriver) Carl Sparres protégé, har hypotetiskt identifierats med mamsell Hagman. Det gäller emellertid här tydligen en av de tvenne bekanta syst-rarna Ekerman (se H. L. v. Dardel, »En borgmästarfru i Linköping vid slutet av 1700-talet», i PHT 1927, s. 134 ff.). I årsboken skriver vidare Ove Leijonhufvud om en gustaviansk teater i Stockholms slott och Holger Blom om Slussområdets bebyggelse i äldre tider. Rikt personhistoriskt material från det äldre Stockholm bjuder kapten Folke Wernstedts bidrag (Två medeltidshus vid Storkyrkobrinken) med den sensationella upptäckten i Svea hovrätts arkiv av en intressant bild från 1628, föreställande tvenne tydliga medeltidshus i Gamla staden. Förf. ger en lång historia för nuv. Storkyrkobrinken nr 5 med värdefulla beriktiganden till andras tidigare studier i ämnet samt en tabellariskt klar ägarlängd 1460—1728. Gösta Selling och Erik Lundberg ha byggnadshistoriskt kompletterat Wernstedts skildring, i vilken en av protagonisterna är ett argisint äldre fruntimmer, lydande namnet Margitta, som bekämpade sin granne, hedervärde bokbindaren Bengt Nilsson. Då denne en söndagsmorgon 1627 hemkom från Västerås' marknad, hade hustru Margitta helt enkelt spikat igen hans gårdsfönster med bräder, varav så strax uppspirade en blomstrande träta. En rad borgarfigurer med namn som Weiler, Wessel, Beijer (senare von Beijer) o. s. v. glida förbi och slutligen kommer också familjen Snoilsky med på ett hörn.

B. H—d.

— I *Stockholms stads arkivnämnd och stadsarkiv, årsberättelse 1932* lämnar amanuensen fil. lic. Nils Staf bl. a. en översikt över mantals- och taxeringslängder i stadsarkivet. Skottelängder finnas, ehuru ej fullständiga, för åren 1460—1630 (skotteboken 1460—68 är som bekant utg. 1926 och den för tiden 1501—10 likaså, tr. 1889 och 1915; jfr PHT 1930, s. 115 f.). Mantalslängder likaså i enstaka årgångar för tiden 1634—1755. För åren 1760—1830 äro de fullständigt bevarade endast vart tionde år. Från och med 1831 äro längderna utan luckor. Till i föregående årsberättelse förefintlga uppgifter om kyrkoarkiven i Stockholm lämnas nu meddelande om leveranser från bl. a. finska församlingen och hovförsamlingen.

G. I.

— *Dalarnas Hembygdsbok för 1932* har utkommit (Falun 1932. 8:o. 217 s., ill. Häft. kr. 3:—), red. av rådmän Karl Trotzig och utgörande Dalarnas Fornminnes och Hembygds Förbunds Årsskrift (jfr PHT 1932, s. 182 f.). Av innehållet må framhållas Nils S. Fahlmans »Tal över... Falun 1667», översatt från latin av lektor Engelbert Nordenstam med biografiska notiser av postmästaren H. Lagergren, vidare Anders Vestgårds, »Stormor i Daloms

Leksandssläkt», Bertil J. Lundman, »Folktypundersökningar i övre Dalarna», Karl Erik Forsslunds »Ett Swedenborgsminne i Norrbärke» samt en intressant redogörelse (»Släktgårdsmässa och diplomutdelning») för en Dalarnas släktgårdsinventering rörande ej mindre än 712 gårdar. Det uppges, att ett par gårdar skulle hava gått i släkten sedan 1400-talet och ett tjugotal sedan 1500-talet. S. 159 avbildas en trevlig typ av släktgårdsdiplom, å vilket gårdens ägarlängd införes med namn och data. De diplomerade förtecknas. Man måste framhålla, att dylika släktskapslängder för äldre tid borde prövas med försiktighet och stark kritik av därtill skolade fackmän, innan de inplantas i gårdsägare, som naturligtvis själva ej ha möjlighet att sakligt granska uppgifterna. Eljest är denna hembygdsrörelse, som även annorstädes tagit fart, både väl värd intresse och manande till efterföljd. Hembygdsboken, som framträder i vacker utstyrsel, avslutas med en rikhaltig recensensavdelning (s. 179—197).

B. H—d.

— Under den gemensamma rubriken *Ur Dalarnes kultur- och personhistoria* har lektor Emil Herlenius i Falun offentliggjort dels fyra uppsatser (Falun 1931, 13 s.), varav den ena rör publicisten Per Adolf Hultberg (1816—1887), nära förbunden med George Scott — dels var för sig biografier (Falun 1933) över sekteristen (»erikjansaren») Anders Blomberg (1818—1880; 8 s.) och baptisten Peter Ferdinand Hejdenberg (1827—1900; 20 s.). Studierna vila även på otryckt material.

— Till Dalalitteraturen hör också Karl-Erik Forsslunds stora hembygdsskildring *Med Dalälven från källorna till havet*. Som tredje delens tredje bok har utkommit *Sundborn* (Sthlm, Ahlén & Åkerlunds förl., 1931. Stor 8:o. 300 s., ill. o. pl. Häft. kr. 7:50). Den Carl Larssonska socknens historia och beskrivning böra kunna intressera också en större allmänhet. Ett särskilt kapitel ägnas den bortgångne konstnären (jfr PHT 1931, s. 257 f.) och hans familj. Boken ger kyrko- och gårdsbeskrivningar både för gammal tid och ny, prästlängd och en rad genealogier med icke mindre än 20 stora släkttavlor i slutet. Av där behandlade släkter märkas Bergöö, Bonde (en ofrälse släkt), Carlborg, Carlfors, Carl Larssons släkt, Dahlberg, Dybeck, Fahlberg, Sundvallsson, Flodström, Montin, Paqualin, Richman, frälsesläkten Simla-Ekeblad, Steffenburg, Steinholz, Sundén, Vestelius och Vibelius. De partier, som behandla medeltida personer äro, såsom tyvärr mestadels är fallet i hembygdslitteraturen, icke i alla detaljer eller terminologi klanderfria. Men att ägna så utförligt utrymme åt släktskildringar och släkttavlor, som sker i Forsslunds bok, är verkligen berömvärt och ett exempel, lockande till efterföljd. Vad allmogegenealogierna angår, är det just i hembygdslitteraturen, som de höra hemma, såsom utgörande släktöversikter, där man kan följa de starkt lokalt bundna generationerna av »de stilla i landet».

B. H—d.

— F. d. rektor Richard Steffen, föreståndare för arkivdepån i Visby, har under rubriken *Personer och händelser i den gotländska kalkindustriens historia* offentliggjort omfattande anteckningar efter till stor del otryckt material. De 8 artiklarna ingå i *Gotlands Allehanda* för 3, 4, 11, 13, 18 och 23 mars samt 8, 10 och 24 april 1933. Av berörda personer märkas landsdomaren Niels Matsön, af-färsmännen Marcus Schröder och Sven Orre samt deras familjer, m. fl.

— Den välkända publikationen *Från Gästrikland* (jfr PHT 1932, s. 183), Gästriklands kulturhist. fören:s medd., red. av Karl Hedlund, har utkommit för 1932 (84 s., ill. Kr. 3:—). Fil. kand. A. Modén skriver om Gävle slotts byggnadshistoria och fil. kand. Ivar Beskow en intressant uppsats om Gävleriksdagsmännen i borgarståndet 1809—1866 (s. 26—55) med porträtt av grosshandlarna m. m. Daniel Elfstrand, Anders Petter Göransson, Carl Valley, Daniel Elfbrink, E. D. Grape och Per Murén. Särskilt personhistoriskt värde har också i år föreningens serie *Gästrikländska Hembygdsböcker* med nr II: *Hantverkarläkter i Gefle på 1700-talet* (Gävle 1932. 120 s. Kr. 2: 50). Boken är visserligen icke disponerad efter släkter utan efter yrken — bokbindare, tenngjutare, klockgjutare, kruk- och kachelugnsmakare etc. — men har ett klagörande personregister med släktnamn som Baldauff, Ek, Falk, Groop, Hedbom, Hillström, Hytter, Klintberg, Kurtz, Liebholt, Norling, Rebeskie, Rengmark, Reuterström, Sandman, Silfverberg, Ström, Säterholm, Vino m. fl.

B. H—d.

— Mycket få av våra hembygdsföreningar frambringa så stora och vackra årsböcker som *Föreningen Gamla Halmstad* (sekr.: tullöverkontrollören J. H. Pettersson). Sedan dessa sist anmälades (PHT 1932, s. 184 f.) ha utkommit tvenne nya. I *Årsbok 1932* (Halmstad 1932. 8:o. 259 s., ill. o. pl.) fortsätter publikationens hängivnaste medarbetare, vice häradshövding Axel Westman, sina värdefulla förteckningar över »Borgmästare och råd samt andra befattningshafvare i staden». I sviten komma denna gång borgmästarna lagman Elias Gustaf Nolleroth (1767—1845), Hans Pyhlson (1766—1832), Jonas Borelius (1781—1854) och Peter Thure Gabriel Stockenberg (1826—1889). Westman har även författat partiet om kyrkoherdarna samt serien rektorer, den senare för äldre tid huvudsakligen efter Skarstedts herdaminne. Kyrkoherdarna gå från danska tiden (1389) till nutiden. Vad de medeltida beträffar kan, såsom vanligt är, en och annan randanmärkning göras. Ärkebiskop Peder Lykke uppträder sålunda under formen »Lucke», som visserligen är diplomets tillfälliga stavning (1431 ²⁵/₁, se L. Weibulls Lunds Ärkestifts Urkundsbok, III, nr XCVIII, s. 95), men som helst bör normaliseras i berättande text. Bland 1600-talsherdarna är den kände Casten Månsson Rönnöw. De senaste äro prostarna Jacob Falck (1745—1822), Erik Daniel Kidron (1780—1846), Lars Niklas Mellquist (1805—1884), Johannes Wallinder (1832—1906) och Reinhold Cervin (f.

1854). Kapten J. A. Hjelmström har lämnat tvenne bidrag om hamndirektionen och dess medlemmar, Erik Westerhult skildrar tullnärernas liv på 1850-talet och Sven Sandqvist folkskolan på 1880-talet. Vidare märkas kommunalmannen dir. A. L. Apelstams hågkomster, biskop David Bexells skolminnen, skalden dr Fredrik Vetterlunds vandring bland gamla minnen och häradshövding Westmans roliga meddelanden om överliggaren och sacri ministerii kandidaten Eric August Torbjörnsson, som uppträdde i Halmstad 1876. Den påbörjade trevliga serien Gamla Halmstadssläkter omfattar här *släkten Hammar*, delvis kompletterande Martin Hammars stora släktmonografi (se PHT 1932, s. 155 f.). Sin mest spirituella medarbetare har årsboken som förut i författarinnan Klara Johanson, vars skolminnen under rubriken »Barnprogram från Halmstad» borde locka många lyssnare.

Arsboken 1933, den tionde i ordningen (Halmstad 1933. 8:o. 263 s., ill. o. pl.), är ägnad åt minnet av Artur Hazelius. Axel Westmans »Borgmästare och råd» fortsätter med bl. a. borgmästarna E. W. Tornérhielm (1838—1918) och förutv. statsrådet Georg Fredrik Bissmark (f. 1871), stadsfiskaler och rådmän m. fl. I porträttserien höra Bissmarks och författarens eget porträtt (som rådmän) till de mest distingerade. Även provinsialläkarna biograferar Westman. Den genealogiska avd. omfattar i år *släkten Pyhlson*, varjämte ett tillägg gjorts av J. Kalén om släkten Hammar. Fil. kand. Harald Nilsson skildrar utgrävningarna efter S:ta Katarinas dominikanerkloster, dr A. Warne skolan i Halmstad 1802, doc. Karl Gustav Ljunggren namnen i det äldre Halmstads topografi, dr Fredrik Vetterlund berättar om 70- och 80-tal och Yngve Dillberg beskriver epitaftet i Roskildedömen över Halmstadsborgmästaren Hans Andersen Guntzow. Uppsatsen »Striden om ett apotek» rör 1740-talet och bl. a. släkten Mattfeldt. En rad vackra planscher förhöja det fördelaktiga intrycket av denna intressanta volym.

B. H—d.

— Bland de norrländska landskapen intar *Jämtland* en särställning. Den halvt självständiga bonderepubliken, som småningom kom under norskt politiskt och svenskt kyrkligt inflytande, har en lång och ovanlig historia, innan den definitivt införlivas med Sverige genom Brömsebrofreden 1645. Prof. Edvard Bull har i sin bok »Jemtland og Norge» 1927 givit ett betydande bidrag till landskapets hävder. Jämtland präglas också, utom av sin historia, av de stora motsatserna mellan den saftigt gröna och färgglada, urgamla och rika kulturbygden kring Storsjön med fjällens ringmur vid horisonten och de ändlösa obygderna med sparsam bebyggelse upp till det nordliga hörnet. Där längst i norr, nordligare än södra Lappland, skria lommarna över Stora Blåsjön och vargen kan lämna spår efter sig på vintern, lapparna stimma ett par fattiga sommark dagar vid Ankarede kapell och främlingen ser de bortre fjäll utpekas, där björnen ännu lufsar.

Diplomatarium Norvegicum vittnar om, hur oändligt många ur-

kunder, som bevarats från de jämtska bondgårdarna, och det ståtliga *Jämtlands Läns Museum* i sin nya praktbyggnad i Östersund är häpnadsväckande rikt på allmogekulturens alster. Mitt emot museet ligger *Länsarkivet*, också detta en symbol för provinsens särartade ställning, dess dansk-norska och svenska historia och kultur.

Hembygdsliteraturen i Jämtland är gammal och rik. År 1887 började de små tunna men dock givande häftena av *Jämtlands Läns Fornminnesförenings Tidskrift*, som avslutades med sjunde bandet 1921. Vid sidan därav utkom den första sviten av *Jämten*, årg. 1—16 åren 1906—22. Under överrubriken *Heimbygdas Tidskrift* startades därpå 1923 tvenne parallella serier, av vilka nr I är *Fornvårdaren* — hittills bd I—IV, 1923—31, varvid bd III (urspr. II: 2—3) är »Jämtländska studier» (red. av Gustaf Näsström), en festskrift 1928 till den outtröttlige länsantikvariern *Eric Festin*, samt bd IV bildar festskrift (red. av Festin) till prosten *Carl J. E. Hasselberg* 1931. Som *Heimbygdas Tidskrift* nr II står den populärare lagda *Jämten* med hittills årg. 17—22 för 1923—32. Utrymmet tillåter icke ens ett urvalsreferat av dessa så givande sviter, av vilka *Jämten* alltid är rikt illustrerad med bilder och planscher (3 kr. årg.) och vilka båda redigeras av *Eric Festin*. Man möter i dessa böcker såväl biographica och släktuppsatser som sigillstudier och aktupublikationer i mängd, till stigande upplysning av landskapets hävder, dess historia och personhistoria. I förbigående skall nämnas beträffande uppsatsen »En skånsk sigillstamp i Jämtland» (i festskriften till *Hasselberg* 1931, s. 393—395) av *Heimer Wikström*, att förf:s identifikation av stampen som arkeologen prof. *Nils Henrik Sjöborgs* är riktig, men att bevisningen kan göras än mer stringent. Ett lackavtryck av just detta sigill (*Sjöborg* hade även ett med latinsk omskrift) befinner sig nämligen vid *Sjöborgs* egenhändiga namnteckning på ett hans förordnande av Stockholm d. 25 april 1817 för *Johan Gustaf Liljegren* (i *Liljegrens Biographica*, vol. I, *Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens arkiv*). — I *Heimbygdas* styrelse sitta landshövdingen *M. Munck af Rosenschöld* (ordf.), häradshövdingen frih. *E. K. Leijonhufvud* (vice ordf.) m. fl., i arbetsutskottet även bl. a. landshövdingenskan fil. dr *Hanna Rydh Munck af Rosenschöld*.

Vid sidan av *Heimbygda* verkar *Jämtlands läns Fornskriftsällskap*, som utger aktupublikationer. Bland dess *Skrifter* ha sålunda utkommit nr I: *Fale Burmans Anteckningar om Jämtland i urval* (m. inledn. av *G. Hasselberg*) och nr II: *Urkunder rörande Jämtlands läns tillkomst* (med inledn. av *E. Hamrell*). Senast utkommet är nr III: *Jämtlands domböcker 1621—1628* (tr. Lund 1933. 8:o. 275 s. Häft. kr. 5:—), vars redigering omhänderhafts av redaktionsutskottet och däri främst pastor *G. Hasselberg*, varjämte länsantikvariern dr *Karl Mellander* deltagit. Dessa domböcker, helt från den dansk-norska tiden, utgöra ett viktigt bidrag såväl till våra rättshistoriska textupublikationer som till Jämtlands kultur- och personhistoria. Man må hoppas, att editionen måtte avslutas med personregister.

En betydelsefull nyckel till jämtländsk litteratur är prosten *Carl*

J. E. Hasselberg *Bibliografiska Anteckningar rörande Jämtland och Härjedalen* (Östersund, tr. Örnsköldsvik, 1920. 8:o. 261 s., flera facs. Häft. kr. 15:—). Anmälaren vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på, att en systematisk genomgång av även större *danska* historiska tidskrifter torde kunna ge nya bidrag. Den intressanta uppsatsen t. ex. av N. O. Kolsrud »Om Hamarbispen Karl Jönssons æt» i dansk Personahist. Tidsskr. 5: 5 (1908), s. 61—85, rör just Jämtland men är icke medtagen i Hasselbergs bibliografi. Av annan Jämtlandslitteratur må här nämnas nytrycket 1912 av A. A:son Hülphers' Samlingar 2—3 om Jämtland och Härjedalen samt Viktor Behm, *Ur Jämtlands och Härjedalens historia intill 1814*, utg. av Eric Festin (Östersund 1920. 8:o. 160 s. Häft. kr. 12:—). Om Per Perssons sockenmonografier, som ej må förglömmas, se PHT 1931, s. 282.

Jämte museet och länsarkivet hyser Östersund en tredje kulturinstitution i *Jämtlands Bibliotek*, vars chef är fil. dr C. V. Jacobowsky. Bakom detta står föreningen »Jämtlands Biblioteks vänner», som utger *Jämtlands Biblioteks Årsskrift*, vilken för 1932 utgör ett häfte på 52 s. och för 1933 på 40 s. I det förra ingå redogörelser för föreningen och biblioteket samt »Lofqväden öfver Carl XII. Ulrika Eleonoras samling» (Ur Jämtlands Biblioteks handskriftssaml., I) av Viktor Hagström. Även i Årsskriften 1933 finnas redogörelser för biblioteket, minnesord över lektor Sven Johan Kardell († 1921) och en uppsats om bibliotekshuset på Frösön. Som nr II i serien rörande handskrifterna följer *Adlersparreska portföljen n:o 1* av dr C. V. Jacobowsky, som ger bidrag till greve Georg Adlersparres och hans familjs historia.

B. H—d.

— Sedan *Skrifter utgivna av Föreningen Det gamla Lund* här senast anmäldes (se PHT 1930, s. 126 ff.) ha ett par nr utkommit, nämligen för 1930 nr XII (tr. 1932): »Om vattendragen och den äldsta bebyggelsen i Lund» av Hans Erlandsson, för 1931 nr XIII (tr. 1932): »Från gamla Lund. Några föremål i min samling. 53 bilder med beskrivande text» av Julius Berg, samt för 1932 nr XIV: *En lundensisk studentkrets vid 1800-talets mitt*. Med teckningar av Carl Wetter och andra illustrationer, av Ewert Wrangel (Lund 1933. 8:o. 40 s. + 13 pl.). Prof. Wrangels text är skriven huvudsakligen som kommentar till bokens 13 planschporträtt, ritade av Carl Lorenz Henrik Wetter (1824—1866), rådmans- och handlandeson från Kristianstad, stor sångare i Otto Lindblads krets, slutligen telegrafkommissarie i Helsingborg, g. 1856 m. Carolina Hommerberg. De välgjorda porträtten ur Wetters album föreställa bl. a. skalden Wilhelm von Braun, kammarskrivaren E. F. G. Wisander (1821—53), reg.-läkaren Gustaf Fredrik Möller (1826—89), possessionaten Wilhelm Gustaf Mörck (1826—92), telegrafkontrollören S. E. V. Follin (1823—1901), landshövdingen greve N. H. R. B. Horn af Rantzien (1825—92; förträfflig ungdomsbild), stationsinspektoren A. G. Bergholtz (1825—1902), vice häradshövdingen J. G. Smith (1825—57),

prof. F. A. Lundberg (1825—82) och kammarskrivaren T. V. Bruno (f. 1817). Dessutom torde tvenne bilder föreställa Wetter själv och hans maka.

B. H—d.

— *Malmö Fornminnesförening* utgav 1920 en välbekant och ytterst värdefull »Minnesskrift 1909—1919», bl. a. innehållande släktuppsatser om familjerna Bager, Kockum och Suell (av Alvar v. Platen) samt Faxé (av Ulla Bellander), varom se PHT 1921, s. 163. Först nyligen har föreningen framträtt med en ny publikation, nämligen en *Årsskrift 1933* (Malmö. 8:o. 74 s., ill.). Den inledes med fil. dr. Hans Wåhlins studie om »Tiggarmunkarnas kloster och kapell i Malmö» med även åtskilliga personalia om 1400-talets Malmöbor. Sten Kalling skildrar en tomtgrävning vid Västergatan och museiintendenten dr Ernst Fischer bringar nytt material om målaren Christian Laurentius Gernandt (1765—1825). Einar Bager bidrar slutligen med tvenne uppsatser, den ena om »Christoffer Knock. En slyngel i Malmö på 1500-talet» — vars innehåll fullt motsvarar de förväntningar titeln väcker — den andra kallad »Ett brev från det stora nordiska krigets dagar». Denna rubrik är ej fullt lycklig, då historien i själva verket rör Karl XI:s skånska krig (vilket som bekant ej var det »stora nordiska»). Det publicerade brevet är skrivet av fältmarskalken frih. Otto Wilhelm von Fersen i Malmö d. 16 juni 1676 och rör de dansk-svenska striderna s. å. — Glädjande nog utlovar föreningen fortsättning på sin tilltalande och läsvärda årsskrift. Föreningens sekreterare är sedan maj 1933 stadsarkivarien Leif Ljungberg.

B. H—d.

— Av *Föreningen Örebro Läns Museums Meddelanden* har utkommit nr XI (Örebro 1933. 8:o. 96 s., ill.), red. av intendenten fil. lic. Bertil Waldén. Numret visar, att föreningens festskrift 1931 (se PHT 1931, s. 270) betraktas som en särpublikation utanför den vanliga serien (om tidigare nr se PHT 1931, s. 144 ff.). Det nu utkomna häftet innehåller bl. a. nekrolog över kammarherren Robert Montgomery-Cederhielm (av R. von Horn), studier rörande Folkungatidens kyrkliga byggnadskonst i Närke (av Erik Lundberg), Vårfruklostret i Örebro (av K. G. Grandinson, se särskild rec. här nedan) samt uppsatser av utgivaren B. Waldén om gården Södra Landsåsen i Knista sn., om tre polska mässshakar i Örebro läns museum (rör även ätterna Stromberg, Gyllenpatron, Falkenberg af Bålby, Kagg och Anrep) samt om »Den helige sankte Engelbrekts' grav». Att Engelbrekt efter döden blev föremål för folklig kult är ett intressant faktum, som här åter belyses. Förf. framställer en av åtskilliga omständigheter stödd hypotes, att Engelbrekts grav skulle legat i den 1898—99 rivna s. k. Långbrokyrkan, en del av Nikolaikyrkan i Örebro.

B. H—d.

— K. G. Grandinson, *Bidrag till kännedomen om Vårfruklostret i Örebro* (i *Föreningen Örebro Läns Museums Meddelanden*,

XI, s. 55—64). Uppsatsens huvudsyfte är att ånyo (efter förste bibliotekarien fil. dr O. Wieselgren) fästa uppmärksamheten på en namnlängd (pergamentsrulle), som förvaras i Kungl. Biblioteket i Stockholm (sign. A 134) och att granska de många problem den erbjuder. Det främsta av dessa är handskriftens proveniens. Dr Wieselgren anser den för en själamässlängd från Riseberga, lektor Grandinson för en sådan från Vårfruklostret i Örebro. Innan enstaka problem vidare diskuteras, vore en facsimilereproduktion eller åtminstone en vetenskaplig textedition med kommentar önskvärd. Den borde bl. a. ingå på möjliga identifikationer och genom allsidig belysning erbjuda en god bas för ytterligare forskningar. Grandinson lämnar flera förslag för sådana identifikationer, vilka delvis behöva efterprövning.

Bland detaljanmärkningar må t. ex. nämnas, att »defunctorum» (s. 61, rad 9 nedifr.) betyder icke »de begravdas» (kan missuppfattas såsom de, vilka fått gravplats hos dem, vilka utfästa sig bedja för dem) utan »de dödas», »de avlidnas» (även om de äro begr. på annat håll). Med »officium» (s. 64, r. 14) menas icke tacksägelse, utan »officium defunctorum» (gudstjänst för de döda).

T. S—d.

— Av Norrbottens läns hembygdsförenings tidskrift *Norrbotten* (jfr PHT 1930, s. 130, och 1931, s. 144) har utkommit årg. 1931 (tr. Luleå 1932. 8:o. VIII pl., 1 karta, 186 s., ill.) och 1932—33 (tr. Luleå 1933. 8:o. XVI pl., 167 s., ill. För medl. kr. 3:—, i bokh. kr. 4:—), båda red. av Gunnar Ullenius. Den förra inledes med en längre och intressant biografi av kyrkoherden Georg Bergfors över Per Henrik Widmark (1800—1861), den äldre av de båda Norrbottenslandshövdingarna av denna släkt. Sonens Henrik Adolf W:s (1833—1889) levnad är redan tidigare tecknad i tidskriften (1929). Per Henrik var urmarkar- och rådmansson från Luleå och således ett bygdens barn. Förf. citerar f. ö. (s. 8) en monografi om »Släkten Widmark från Löfvånger» (Hälsingborg 1930) av G. W. Widmark, vilken bör uppmärksammas på genealogiskt håll. Den unge Per Henrik gick lantmätarvägen och kom i samband härmed även in på ortshistoria. Redan tidigt insände han till lantmäterimyndigheterna i Stockholm helå sockenbeskrivningar (med kartor) rörande Hälsingland, viktiga fyndgruvor för senare forskare. Han tryckte bl. a. ett parti av sin stort anlagda »Beskrifning öfver provinsen Helsingland». Sedan han 1859 fått den norrbottniska hövdingeposten publicerade han även en värdefull berättelse s. å. om sitt län. Han gjorde där under tungt arbete en stor gärning.

Jämte det vägande biografiska bidraget om P. H. Widmark innehåller årg. 1931 bl. a. August Nordströms »Skriftskola och kyrkhelg» (minnen från Nederluleå). Hugo Lindgren refererar ett bergstingsprotokoll från Junosuando 1739 rörande personer med släktnamn som Sup (!), Grape, Steinholtz, Albogius, Stålnacke och Mört. En heraldisk uppsats redogör för Norrbottens läns vapenfråga.

Dubbelårgången 1932—33 har ett större personhistoriskt inslag

i prosten Albert Nordbergs i Luleå biografi över sin 1600-talsföreträdare Andreas Canuti Gevaliensis († 1649; jfr om denne L. Bygdén, Hernösands stifts herdaminne, del 2, s. 202 f.), nära befryndad med släkterna Bure och Niurenus. Skildringen är tydligen grundad också på otryckt material. Magister Andreas blev kyrkoherde i Nederluleå 1626. Om hans nit vittnar bl. a., att då vid synodalmötet i Uppsala d. 22 sept. 1641 »icke en var tillstådes ifrån Hålsingland, Medelpad, Ångermanland och Bothn», ankom den 6 okt. likväl Luleåprosten efter fem veckors färd. Intressant är ej blott biografien utan även den därtill fogade arkivförteckningen, som magister Andreas 1630 uppgjorde över breven i »Lulå Sokne Kyrkio Kista». Denna omfattar 24 nr, ett par dock sammanfallande, flera odaterade och samtliga såsom register skäligen knapphändiga. Uppsatsens förf. har endast kommenterat längden i så måtto, att han angivit vilka brev, som i original eller avskrift finnas kvar i Nederluleå kyrkas arkiv. Några av dessa brev äro intressanta såsom förut ej tryckta; i viss mån har förteckningen utnyttjats av Bygdén i herdaminnet. Beträffande nr XIV, som är Olof Nilsson lagläsares brev till lagmannen herr Knut Eskilsson (Banér) om ett fiske i Bälunge (Nederluleå sn), varom uppsatsens förf. säger: »Lär finnas i Uppsala Univ. Bibl.», så är det tydligen Olof Nilssons där mycket riktigt förvarade brev i original på papper, utställt å Luleå ting d. 30 juli 1502, som rör bl. a. herr Sverkillus Olavi, kyrkoherde i Nederluleå.

I årg. 1932—33 har vidare fil. lic. Agnes Geijer skrivit om »Tre märkliga tennbroderier», bl. a. Jockmocksantependiet från kyrkliga utställningen i Stockholm 1929. För dess initialer har förf. accepterat Frans de Bruns tolkning i PHT 1929, s. 163. Dir. G. Indebetou har emellertid meddelat red., att denna identifikation säkerligen är oriktig. Den »adliga» kronan får ej tillmätas för stor betydelse. Initialerna passa bäst för kyrkoherden i Jockmock Olof Modeen, som dog år 1754 och var gift med Ingeborg Groth. Antependiets inskrift uppges nämligen vara »O. M: I. C. — 1754», varvid I. C. nog är felläsning för I. G. En nekrolog finnes i årsskriften över hembygdsforskaren Sigurd Dahlbäck († 1932). Personalialia ingå även i Hugo Lindgrens uppsats om Gustafs kyrka i Luleå. Den där omtalade dopskålens inskrift (s. 26), som anges vara »Johan Catharina Orre Biörn», måste väl lämpligen läsas »Johan Orre Catharina Biörn»; s. 28 omtalas f. ö. en rådman Hans Biörn i staden.

B. H—d.

— Den småländska *Hyltén Cavallius-Föreningen* för hembygds-kunskap och hembygdsvård (jfr PHT 1929, s. 170 f., 1931, s. 141 f., och 1932, s. 188) har utgivit sin *Arsbok* 1933 (Växjö 1933. 8:o. 216 s., ill., flera kartor). Från historisk synpunkt märkes P. G. V. e j d e s utförliga och som vanligt värdefulla skildring av *Åskenäs säteri i Sunnerbo* (s. 47—131), i Göteryds socken. Studien är delad i två partier, ett allmännare och mycket intressant om Sunnerbo härad, samt ett speciellare, också på vidsträckt arkivstudier vilande,

om Askenäs säteri. Vad den s. 59 anförda Växjö stadga 1414 (²⁴/₈, SD II, nr 1968, s. 822 ff.) angår, så torde kanske böra påpekas, att den i sin nuvarande form icke är äkta (se diplomatariet och BSH 2, s. XCVIII, not **), vilket icke behöver hindra, att vissa dess bestämmelser tillämpades. Ägarelängden för Askenäs går till 1450-talet (s. 90). Gården tillhörde bl. a. Nils Persson Siöblad, ätten Galle och Olof Jöransson Lilliesparre. En misskrivning å s. 92 anger Margareta Grips mormor (Gustav Vasas syster) som »Cecilia Vasa» — det var som bekant Margareta Eriksdotter (Vasa). Intressanta upplysningar ger Vejdes ägarhistoria om familjerna Nieroth och Gyllen-nieroth, kapten Hans Lilliegranat m. fl. Den, som skapade det moderna Askenäs, var överstelöjtnanten Henric Hammarberg (1755—1812), sonson till Stenbocks kurir. Sedan 1930 tillhör Askenäs krigsdomaren Nils Aschan av den kända Smålandssläkten.

B. H—d.

— *Norra Allbo hembygdsförening* i Småland har tidigare utgivit skildringar av socknarna Blädinge, Aringsås och Lekaryd (1929—31; jfr PHT 1930, s. 128 ff., 1931, s. 142 ff., och 1932, s. 189 f.). Turen är nu med föreningens *Årsbok 1932—1933* (Moheda 1933. 8:o. 117 s., 1 karta, ill. Kr. 2: —) kommen till socknarna *Härlöv* och *Ör*, belägna öster och nordost om Lekaryd, varvid Ör gränsar direkt till Helgasjön. Årsboken inriktar sig som vanligt på fornminnen, kyrkor och herrgårdar — här intressera närmast de två senaste kategorierna. Dr Ragnar Blomqvist har skildrat kyrkorna. Härlövs är känd i urkunderna från 1273, den nuv. kyrkans äldsta del är från 1600-talet. Av personalia hänföra sig de flesta till prästerskapet (bl. a. prosten J. E. Colliander). Emellertid har assessorn Gabriel Branting (d. 1746) på Orraryd i Nöbble socken och hans hustru Sara Gahm begåvat kyrkan med oblatask av silver. En malmkrona bär översten Adolf Gustaf Hård af Segerstads (d. 1640) och hans maka Catharina Silfverhielms (d. 1679) vapen och initialer. Härlöv var av gammalt s. k. offerkyrka, där även utsocknes gärna offrade: Under perioden 1679—86 antecknade pastor Andreas Lithomannus ej mindre än 2,000 offergåvor. Ett utdrag av denna förteckning är av stort intresse. En del givare specificeras utan namn, t. ex. »Een reesande person ifrå Jönekiöping, i swärmodiga tankar» och »Ett quinfock af then oreene Ande anfäcktat». Det kulturhistoriska värdet kompletteras personhistoriskt i flera notiser. Alla stånd bidrogo, av adeln bl. a. Brita Rosenbhelke, Maria Eketräå, översten Abraham Cronhiort, majoren Isak Silfverhielm, av prästerna t. ex. Elias Wiesel i Vislanda (fadern till den berömde Samuel Wiesel, Sam. Ödmanns morfar), vidare till yrket aktade borgare som Oluf Swärdfägare i Karlshamn och Gudmund Krämare i Kristianstad samt mindre aktade som skarprättaren Hemming i Växjö. En rörande rubrik är »Tree tiggare i Dädesjö Sochn tillsammans» 3 öre silvermynt. T. o. m. från Södermanland hittade gåvor dit ned. Dr Blomqvist gör troligt, att offrandet sammanhängt med urgammal källkult på platsen, enär på 1700-talet om-

talas en igenfylld offerkälla. Blomqvist har även skildrat Örs kyrka, som dock från biografisk synpunkt ger mindre.

För herrgårdspartierna står som vanligt i denna publikation P. G. Vejde. Det gamla kartnamnet »Folkomsö» på en senare, likaledes försvunnen gård Storeholm (vid nuv. Arnanäs), förknippar förf. med lagmannen Folke Karlsson (pukehorn) i Varend, som i testamente 1282 skänkte till Växjö domkyrka två gårdar i Ör och Härlov. Även 1434 omtalas en frälseman, Nils Magnusson i »Hærilde». I Ör skildrar Vejde gården *Örsholm* vid Helgasjön. Den köptes från kronan av landshövding Bengt Bagge och såldes till Maria Stråle, som 1652 var bosatt där. Hon äktade 1659 borgmästaren i Växjö, sedan i Karlshamn Johan Michelsson, slutligen häradshövding i Norrvidinge, Allbo och Kinnevald. Gården gick till Marias syster Karin Stråle, sedan till dennas dotter Estrid Sabelfelt och den sistnämndas son, karolinen överstelöjtnanten Magnus Ulfsax. Riksrådet greve Henning Gyllenborg, som även eljest hade godsfränsäkringar i Småland, kastade sitt öga på den lilla gården i Ör och köpte den 1740. Den var en tid förpantad till prosten Andreas Wiesel, men såldes av Gyllenborgs son 1784 till diplomaten frih. J. W. Sprengtporten och bortbyttes därpå 1787. Gården vandrade sedan mellan olika släkter, såsom Ridderborg, Prytz och Hané samt tillhörde 1823—96 ätten af Klinteberg, bl. a. översten Knut Alfred af Klinteberg, nuvarande Växjöbiskopinnan Stadeners fader. Godsägaren Karl Emil Westman donerade den till staden Linköping, men 1930 gick gården åter till ny ägare, en svensk-amerikan, översten och arkitekten John A. Nydén, murarson från Moheda och trogen ättling av Småland, död 1932. Ur domböcker har Vejde i en annan uppsats givit intressanta detaljer från trupptransporter genom Ör 1711—21. En kulturbild från 1800-talets slut ger slutligen Gösta Ydström under titeln »Husförhållasaset».

B. H—d.

— Södermanlands hembygdslitteratur omfattar även i bokform klassiska arbeten som t. ex. H. O. Indebetous »Södermanlands minnen» (1877) och N. A. Lundgrens »Beskrifning öfver Vestra Vingåkers socken» (1873). Den stora »Sörmlandsboken» 1918 samt Joh. Ax. Almquists monogr. över hushållningssällskapet 1914 och om frälsegodsen (på Södertörn) 1931 höra till den värdefullare nyare litteraturen om detta åldriga kulturlandskap.

Även hembygdsföreningar ha där av gammalt fotfäste, främst *Södermanlands Fornminnesförening*, bildad 1860 (härom se Sörmlandsbygden I, 1932, s. 101 ff.). År 1877 utkom första häftet av dess välkända svit *Bidrag till Södermanlands kulturhistoria*. Ehuru denna serie i sin helhet närmast ansluter sig just till det rent kulturhistoriska programmet, ha flera nr även stort historiskt och personhistoriskt värde. I häfte III (1882) återfinnes bl. a. prosten Joh. Wahlfisks uppsats om Strängnäs-katedralen (med goda personalia) och h. VIII (1889), utg. av Wahlfisk själv, innehåller t. ex. V. Örnbergs viktiga förteckning över äldre handskrifter (1328—1568) i Strängnäsbiblioteket. H. XVII (1921), utg. av lektor Isak Fehr, omfattar den-

nes redogörelse för minnesalbum i nämnda bibliotek och kommer därvid in på Axel Oxenstierna, superintendenten Jonas Rothovius (Rhotovius), medicinalrådet Lars Christian Tingstadius och lektor Olof Esp-ling († 1822). H. XX (1925) fylles av Mats Åmarks monografi om de medeltida kyrkklockorna i provinsen och denna saknar icke person-notiser av värde. Med »consvl skånig» på Tystbergaklockan äsyftas t. ex. Sörmlandslagmannen och riksrådet herr Åke Jönsson (Svarte Skåning), död 1494. Om B. Waldéns gravmonumentstudie i h. XXIII (1929) se PHT 1930, s. 98. Frih. Karl K:son Leijonhufvud, sedan länge årsskriftens red., utgav 1932 h. XXV (Strängnäs. 8:o. 48 s., ill. Kr. 4:—) med bl. a. hans egna skildringar av Strängnäsdomens orgelverk 1472—1801 och konsistoriets medeltidssigiller samt E. L. Larssons av kyrksilvret i Fogdö.

Östra Södermanlands Kulturhistoriska Förening i Södertälje startade 1930 en skriftserie med nr 1 (se PHT 1931, s. 119 f.). År 1931 bildades *Södermanlands Hembygdsförbund*, till vilket nämnda förening, fornminnesföreningen, Södermanlands museum (Nyköping) och Eskilstuna stads museum anslutit sig. Hembygdsförbundet utgav 1932 årg. 1 av sin årsbok, *Sörmlandsbygden* (Nyköping 1932. 8:o. 164 s., ill. o. pl. Kr. 4:—). Red.-komm.: frih. K. K:son Leijonhufvud, ordf., fil. kand. Nils Dencker, sekr. m. fl.), ersättande (det nu upplösta) Södermanlands museiförbunds tidigare tidskrift av samma namn. Jämte en rad redogörelser för landskapets hembygdsrörelser, uppsatser om Fituna (av J. A. Karlsson), Selaön (av Fanny Alving) och Nyköpings hus (av H. Tigersköld) samt »Södermanland och Gustav II Adolfsutställningen 1932» (av Henrik Alm) innehåller denna prydliga volym bl. a. lektor Mats Esséns värdefulla biografiska översikt (s. 136—140) »Sörmlandslitteratur» (jfr nedan).

Även *Sörmlandsbygden* 1933 har utkommit (Nyköping 1933. 8:o. 174 s., ill. Häft. kr. 4:—). Frih. K. K:son Leijonhufvud skildrar Malmköping genom tiderna, Thorborg Claesson skriver om »Skenäs, skaldernas och sångens hemvist» och Sigrid Leijonhufvud berättar om »När Tessin lät koppypa Åkeröbarnen». Redogörelse lämnas för de 4 stora Sörmlandsmuseernas (Strängnäs, Eskilstuna, Nyköping och Södertälje) verksamhet och lektor M. Essén fortsätter (s. 159—170) sin värdefulla bibliografi över »Sörmlandslitteratur» med avd. II: Ortsbeskrivningar, varvid här inflyta rubriker på sockenbeskrivningar, alfabetiskt ordnade efter socknarna, samt nyutkommen Sörmlandslitteratur.

B. H—d.

— *Historisk Tidskrift för Finland* avslutade årg. 1932 med h. 4. Håri skriver Nils G. Wollin om en Abobild av Jean Louis Desprez. L. G. v. Bonsdorff meddelar ur ett förhållningsprotokoll från 1808 uppgifter lämnade av Carl Ulrich Hasselström om bl. a. generalen G. M. Sprengtportens uttalanden och uppträdande i Finland s. å. Av vikt är Jarl Galléns utförliga kritiska referat av J. Rinnes stora finskspråkiga monografi 1932 om den helige biskop Henrik, Finlands skyddshelgon. Av stadshistorisk litteratur omnämns i häftet

A. Takolanders bok om Ekenäs, del I (1930), och G. Nikanders om Lovisa, I—II (1930—32). Den förra är av betydelse för grevarnas av Raseborg, d. v. s. ätten Leijonhufvud-Lewenhaupts historia på 1500- och 1600-talen. Ett referat av Historiallinen Arkisto, bd 39 (1932), ger bl. a. en intressant kritisk belysning av finskspråkig frälsesläktforskning (rör t. ex., s. 215 f., 1300-talsriddaren Harald Algh) och omnämner vidare bidrag (med brevbilagor), till historien om adelns godsförvärv på 1500-talet, om Korsholms kungsgård 1556—1622 samt om J. A. Ehrenströms skriftliga kvarlätningskap från åren 1787—89; den i Hist. Arkisto intagna Gyllenskiepps dagbok har tidigare påpekats i PHT (1932, s. 196).

Av Hist. Tidskr. för Finland 1933 har hittills utkommit h. 1—2. L. G. v. Bonsdorff inleder årgången med en uppsats om försök till bonderesning i sydvästra Finland 1808. E. Anthoni har skrivit en nekrolog över den bortgångne historikern J. R. Danielson-Kalmari. Harry Donner lämnar en värdefull redogörelse för fältmarskalken frih. F. J. B. von Platens (1732—1805) efterlämnade papper i svenska Krigsarkivet och bland G. M. Armfelts arkivalier i Finland. K. B. Wiklund berör en detalj i forskningen om Michael Agricola, L. Svahnström publicerar en intressant förteckning över flyktingar från Åland till Sverige 1808—09. G. Nikanders referat av O. Nikulas avhandling »Svenska skärgårdsflottan 1756—1791» (1933) rör personhistoriskt sett Augustin Ehrensvärd, Henrik af Trolle, F. H. af Chapman och Michael Anckarsvärd. I rec. av Historiallinen Arkisto, bd 40, böra observeras notiser rörande Jürgen Farensbach, biskop Lars Tammelin, prof. Israel Nesselius, Yrjö Koskinen, general O. Furuhielm m. fl.; om K. J. Hartmans bidrag se här ovan, s. 175. Det finska biografiska lexikonet Kansallinen Elämäkerrasto har med bd 4 (1932) kommit till Rönnebäck.

B. H—d.

— Genealogiska Samfundet i Finland påbörjade 1930 utgivandet av tidskriften Genos. Emellertid synes detta i och för sig tilltalande initiativ hava inverkat ofördelaktigt på samfundets äldre publikation, årsskriften. Medan denna för 1929 utkom år 1930, har man sedan länge måst sakna en sådan. Det är med så mycket större glädje man konstaterar, att omständigheterna nu åter medgivit upptagandet även av den gamla årsskriften. En dubbelårgång XIV—XV för 1930—1931 av *Genealogiska Samfundets i Finland Årsskrift* har nämligen nyligen sett dagen (Hfors 1933. 8:o. 373 s., ill.). För redaktionen står som förut samfundets sekreterare kamrer Osmo Durchman. I red.-kommittén sitta hrr frih. T. Carpelan, G. Rein, P. Nyberg, A. R. Cederberg, B. Åkerman och K. Teräsvuori.

Den nya årsskriften innehåller, jämte finskspråkiga bidrag (bl. a. nekrologer över H. J. Boström och uppsats om släkten Korsman), många bidrag av rikssvenskt intresse. Hit hör t. ex. Woldemar Backmans utredning om rikssvenska inslag i Nykarleby på 1700-talet och under 1800-talets förra hälft. Det rör släkter som Benzelstierna, Berger (från Göteborg), Broman (från Västervik), Brunberg (från

Solna), Brunnström (från Orust), Dyhr (från Piteå), Forsberg (från Uppsala; stamfaderns, Karl Johan F:s dopnamn uppges ha intim kunglig anledning!), Hammarin (från Lövsta), Hedström (från Umeå), Hoppe (från Göteborg), Hytter (från Norrland), Lindqvist (från Kärda, Småland), Lindskog (från Stockholm), Långberg (från Filipstad), Sager (från Norrköping), Turdin (från Bygdeå) och Forsén, Wahlberg (från Strängnäs), Wennerholm (från Göteborg) samt Werfving (från Gävle). Av lika mycket rikssvensk som finländsk karaktär äro bidrag rörande släkterna Leijonhufvud och Troilius. Sålunda har frih. K. K:son Leijonhufvud i Strängnäs biograferat dels den bekante presidenten i Åbo hovrätt, ordensmannen och vitterlekaren frih. Axel Gabriel Leijonhufvud (1717—1789), dels översten för Österbottens reg:te frih. Sebastian Leijonhufvud (1738—1818). Beträffande den sistnämnde är det egendomligt, att förf. ej citerat eller hänvisat till Johan Ekströms 1806 skrivna, 1930 tryckta »Utkast til Beskrifning öfver Thuringe Församling» (se PHT 1931, s. 119 f.), så mycket mer som förf. själv äger originalet till Ekströms skildring och således känt väl till dess publicering. Ekströms monografi i sin tryckta form innehåller nämligen uppgifter om både Sebastian Leijonhufvud själv och hans gård Nykvarn samt ett vackert planschporträtt av honom. En brist ligger också i, att förf. — att döma redan av litt.-förteckningarna — endast använt personhistorisk, men ej historisk litteratur. Bakgrunden för Sebastian Leijonhufvuds avskedstagande under kriget i Finland 1788 skulle sålunda kunnat belysas mera (jfr t. ex. C. T. Odhner, Sveriges politiska historia under konung Gustaf III:s regering, del 3, 1905, s. 113, samt J. R. Danielson-Kalmari, Finland under gustavianska tiden, del 2, 1925—26, s. 101). Mer givande än skildringen av Seb. Leijonhufvud är egentligen förf:s biografi över presidenten Axel Gabriel, för vilken av historisk litteratur i varje fall Malmström använts. En liten lapsus är uppgiften, att Axel Gabriel 1773 invalts i Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien — denna tillkom ju först 1786. Det var till drottning Lovisa Ulrikas Vitterhetsakademi, som invalet skedde, men visserligen övergick Leijonhufvud 1786 automatiskt till den nya akademien. L. Pasch d. y:s vackra porträtt av L. finns som plansch (vid s. 272) i H. Valentins »Frihetstidens Riddarhus» (1915; underskriften där felaktigt »Anders» Gabriel).

På svensk mark är man även i frih. Walter von Troils uppsats »Friherrliga ätten von Troils svenska förfäder». Det gäller prosten i Leksand Uno Troilius (1586—1664), hans son kyrkoherden i samma pastorat Samuel T. (1619—1666), dennes son kyrkoherden i Stora Skedvi Olaus T. (1661—1732) och den sistnämndes son ärkebiskopen Samuel T. (1706—1764). Förf. har begagnat otryckt material. Även här skulle starkare hänsynstagande till historisk litteratur varit av värde och t. ex. artikeln i Nordisk Familjeboks 2:a uppl. om ärkebiskop Samuel T. är ej helt utnyttjad. Uppgiften (s. 242), om biskopens i Strängnäs namn är oriktig: det var den bekante Johannes Matthiæ (förf. har »Josef» M.). Beträffande Troilarnas berömda

stammoder Margareta Hansdotter, d. v. s. »Stormor i Dalom» (jfr ovan s. 204 f.), så begagnade hon aldrig själv Burenamnet.

I årsskriften har fil. dr. frih. Eric von Born i studien »Ur von Bornska ättens historia» kompletterat sina tidigare undersökningar i ämnet. Uppsatsen rör även andra svenska ätter av pommersk börd, t. ex. von Bahr, von Bauman, Klinckow(ström) och Tessin samt kompletterar på många punkter Elgenstiernas ättartavlor. Av principiellt intresse äro förf:s uttalanden (s. 96) angående tillkomsten av ett i grunden oberättigat »von» framför många tyska borgarsläkters namn. K. V. Akerblom skildrar Vasasläkten Backman, till vilken hörde bl. a. Zacharias Topelius' mormor. Genom henne hade skalden även rikssvenska anor (från Medelpad). En egenartad men intressant förteckning har Woldemar Backman gjort över »De föddas (döptas) namn i Nykarleby stad under 200 år (1730—1929)», ur vilken statistik både ett och annat kan utläsas. Årsberättelser för 1929—31 och förteckning över samfundets bytessällskap (för utbyte av publikationer) avsluta den värdefulla volymen.

Samfundets tidskrift *Genos*, red. av herr Harry Donner, har för 1933 hittills utkommit med n:ris 1—3. Man finner där, jämte talrika finskspråkiga bidrag, bl. a. uppsatser om släkter med namnen von Brandt (av O. C. Koerber), Osberg (urspr. från Halland och Skåne; av G. W. Wallgren) och Hertzberg (av Å. A. Hertzberg). Berndt Aminoff (»Ur ingermanländska handlingar», I) ger i anslutning till den 1859—62 i Petersburg utgivna Ingermanlands första svenska jordebok för tiden 1618—23 upplysningar om där nämnda förläningsinnehavare, mest av rysk börd. Värdefull är bl. a. förf:s uppgift ur ryska källor med exakt dödsår för den svenske diplomatische agenten i Ryssland Johan Möller († 1651 ²⁰/₈, begr. i Moloskowitz kyrka, Jamburgska kretsen). Denne har eljest kunnat följas blott till 1636 (Elgenstierna, adl. ätt. Möller nr 454); registret till R. Liljedahls (se ovan s. 172) »Svensk förvaltning i Livland 1617—1634» (1933), s. 595, synes t. o. m. tro, att Möller avlidit före 1633, vilket alltså är oriktigt. H. Donner skriver om en tillfällighetspoet Gustaf Magnus Hallman (f. 1761, † trol. 1804; kyrkoherdeson från Huddinge), Hugo Lagström ger en förteckning på släktnamnen i Karleby på 1500-talet. Nekrologer över konsthistorikern dr K. K. Meinander (av H. Donner) samt av O. Durchman över ingenjören Hjalmar Björkman, prof. Ernst S. Nordström, dr Stephan Kekule von Stradonitz och dr G. P. William Meyer ingå även i årgången.

B. H—d.

— Jämte sin Årsskrift XIV—XV för 1930—1931 och tidskriften *Genos* har det lyckliga Genealogiska Samfundet i Finland kunnat bestå utgivandet av ännu en stor volym, näml. *Genealogiska Samfundets i Finland Skrifter IX*. Det är *Liber Scholae Aboensis 1670—1825—1830* (Hfors 1933: 816 s.); Åbo katedralskolas matrikel, red. av lektor E. J a l a v a. Efter dennes död har arbetet slutförts av Samfundets outtröttlige sekreterare O s m o D u r c h m a n. Det biogra-

fiskt värdefulla arbetet har ett personregister på inemot 10.000 namn. Dr M. Hammarström ger »Förklaring av latinska förkortningar och ord».

— *Finlands Adels Förbund* började sin litterära verksamhet genom utgivandet av prof. P. O. von Törnes verk om »Finlands Riddarhus 1818—1918», del I, 1925. Förbundet har emellertid därtill medhunnit flera årgångar av en ståtlig *Årsskrift* (I—VI för 1926—1931, tr. Hfors 1927—32), som till stor del, men icke enbart, innehåller biografier över bortgångna samtida. I årg. II skriver t. ex. greve Adam Lewenhaupt som vanligt spirituellt om »Heraldikens uppgift och betydelse» och prof. von Törne om »Frälsefrihet och frälseman-narätt i äldre tider». Av biografierna märkas i denna del sådana över Alexis Gripenberg, Finlands förste minister i Stockholm, den bekante ryske hovministern greve (finländske friherren) A. V. Freedericksz samt Louise Ehrnrooth, född De Geer (den sista av grevliga grenen D. till Tervik). I årg. III finnas t. ex. uppsatser om greve Alexander Armfelt på Ratula och om en bibel, som tillhört Maria Gustava Gyllenstierna, g. m. landshövdingen greve Carl Bonde (med avtryckta släktanteckningar) samt biografier över Mathilda Wrede m. fl. Rubriken »En landsmans brev från Sevastopol 1853—55» gäller brev från sedermera amiralen O. von Kræmer, om vilken se ovan s. 158 ff. I årg. IV skildrar Osmo Durchman det invecklade men intressanta engelska adelsväsendet. En äldre biografi ingår, nämligen över landshövdingen frih. Knut von Troil (1760—1825). Av de nyare levnadsteckningarna märkas en sådan (av B. Estlander) över ministerstatsekreteraren frih. August Langhoff († 1929). Årg. VI utgör delvis (även tr. separat) en festskrift till Gustav Adolfs-jubileet 1932. Av innehållet märkes Axel Wallenskölds tal vid avtäckandet av Gustav Adolfs byst i Finlands Riddarhus 6 nov. 1932, Carl von Bonsdorffs »På Lützen-dagen» och Georg Frasers »Vår store konung». Av äldre frälsemän tecknas krigarna Arvid Eriksson Stål-arm († 1620), Arvid Tönnesson (Wildeman) till Tjusterby († 1617), Evert Horn († 1615) och Torsten Stålhandske († 1644). Bland moderna biografier är en av Sigurd Nordenstreng över historikern rektor Bernhard Estlander († 1931).

Ovanstående axplockning ger icke tillräcklig föreställning om rikhaltigheten i denna serie. I de olika biografierna speglas också Finlands så skiftande öden i fred och ofred av olika slag. Årsskriften blir på så vis än mer ett fosterländskt monument. Utstyrseln är utmärkt, illustreringen förträfflig.

B. H—d.

— Arkivarien Folke Landgrén — förut känd bl. a. som utg. av Finländsk släktkalender 1920 — har utgivit *Nyländska avdelningens matrikel 1869—1900* (Nyland, samlingar utg. av Nylands nation, h. 9. Hfors, Söderström & C:o Förlagsaktiebol., 1932. 8:o. 696 s. Fmk. 150:—). Det är ett stort och värdefullt personhistoriskt arbete, av vidsträckt intresse också för rikssvensk allmänhet. Den högst be-

tydande nyländska studentnationen i Helsingfors har att uppvisa en ändlös rad av svenska kulturbärare. Matrikeln giver icke blott biographica, utan även bibliografier, som ofta äro utförliga, t. ex. för statsarkivarien R. Hausen (s. 15 ff.) och kompositören Jean Sibelius (s. 253 ff.). Att de likväl icke alltid äro fullständiga ses t. ex. av den för Rolf Nordenstreng (s. 456) intagna bibliografien, där i varje fall ett av hans största arbeten alldeles saknas. Ett mycket omfattande personregister ökar bokens värde. Porträtt äro däremot icke medtagna. Denna kulturbräddade matrikel är ett från många olika synpunkter imponerande historiskt monument över den största svenska nationen vid Helsingfors' universitet.

B. H—d.

— En finsk »Vem är det» har utkommit under titeln *Aikalaiskirja* (Bok över samtida) för 1934 (Hfors 1933. 771 s.). För redaktionen svarar främst Osmo Durchman, Genealogiska Samfundets i Finland sekr., och jämte honom fil. dr Ilmari Havu och kanslerssekr. Lauri Hendell. Boken omfattar 3.239 biografier och torde ju vad beträffar t. ex. födelsedata, föräldrars, hustrurs och svärföräldrars namn samt vissa bibliografiska uppgifter kunna utnyttjas även av den rikssvenska publiken.

— Medan Svenskt Biografiskt Lexikons avbrott tyvärr synes antaga alltmer definitiv karaktär, startar man i Danmark en ny, omarbetad upplaga av Brickas klassiska verk. Det nya *Dansk Biografisk Leksikon* redigeras av Povl Engelstoft under medverkan av Svend Dahl och har redan utkommit med två ståtliga volymer, nämligen del I: Aaberg-Bagge (Khvn, J. H. Schultz' Forlag, 1933. 8 + 627 s.) och del II: Bagger-Bildsøe (Ib., s. å. 4 + 612 s.).

Samtidigt fortskrider *Norsk Biografisk Leksikon* under Einar Jansens redaktion. Det nyss utkomna H. 29 (Oslo 1933) går till början på art. om hertiginnan Ingeborg Eriksdotter och innehåller fullständig Halvdan Kohts art. om hertiginnan Ingeborg Håkonsdotter, konung Magnus Erikssons moder. I häftet läses f. ö. H. Beyers högintressanta art. om Henrik Ibsen och W. Keilhaus om Sigurd Ibsen, den senare av värde också för svensk-norsk unionshistoria.

B. H—d.

— Av den kända serien *Kirkehistoriske Samlinger* har utkommit ett nytt häfte (6. Række, 1. bd, H. 1), utg. genom prof. J. Oskar Andersen (Khvn 1933. 8:o. 240 s.). Prof. Johannes Steenstrup utvecklar frågan »Fandtes der i Middelalderen i Danmark eller andre Riger Herreklostre?», som besvaras nekande. Dr Ellen Jørgensen ederar (m. inledn.) den medeltida »Ribe Bispekrønike», arkivarien Eiler Nystrom skriver om »Erik Pontoppidans Udnævnelse til Prokansler» och arkivarien Bjørn Kornerup utger (m. inledn. o. kommentar) Aarhusbiskopen Jørgen Hees († 1788) självbiografi. Prof. J. O. Andersen skildrar biskop H. L. Martensens ungdom.

— Av dansk *Personalhistorisk Tidsskrift*, red. av arkivarien och bibliotekarien H. Hjorth-Nielsen, har utkommit av årg. 54 (9:5) för 1932 h. 3—4, av årg. 55 (9:6) för 1933 h. 1—2. I förstnämnda häfte fortsätter S. Kühle sin Kierkegaardsstudie (jfr ovan s. 92). Genealogen Albert Fabritius skildrar »Genealogiske Genvordigheder for 100 Aar siden» och H. Fussing gör meddelanden »Om Eiler Brockenhuus' kalenderoptegnelser». Skånst intresse har P. Madsens bidrag »Et Skiftebrev og to Testamenter efter Fru Anna Ramel, Hr. Malte Juuls til Maltesholm og fra Slægten Putbus». — I h. 1—2 för 1933 publicerar dr Louis Bobé brev från Christian VIII till diplomaten greve F. D. Reventlow. Arkivarien Harald Hatt trycker anteckningar om »Danmarks Amtsforvaltere 1848—1932», en fortsättning av Henry Bruuns tidigare arbete om samma tjänstegrupp 1660—1848.

B. H—d.

— I all korthet må påpekas, att dr Louis Bobé i *Danmarks Adels Aarbog* 1932 publicerat genealogier över bl. a. den betydande lärdomssläkten *Bartholin (von Bartlin)* och den gamla förnåma skånska ätten *Urup (Ugerup)*, som utdog 1671 med riksrådet Axel Urup till Bälteberga.

— Genealogen Albert Fabritius — Dansk Biografisk Leksikons genealogiske medarbetare och medutgivare av den ovan s. 112 ff. anmälda danska släktforskningshandboken — har utgivit *Anders Andersen Borch's Descendenter* (Khvn 1933. 8:o. XII, 70 s.). Den omsorgsfulla utredningen, som utgår från köpmannen m. m. i Roskilde Anders Borch (1721—1793), har även ett svenskt inslag. En av ättlingarna, Sophie Elisabeth Borch, äktade nämligen 1900 marindirektören Ivar Johan Falkman; deras barn och barnbarn äro därför också upptagna här.

B. H—d.

— Arkivarien i danska Rigsarkivet dr. theol. Bjørn Kornrup har utgivit *Frederiksborg Statsskoles Historie 1630—1830*. Med en Oversigt over Skolens nyere Historie (Khvn, Gyldendal, 1933. 8:o. 8 + 288 s., ill.). Den ståtliga monografien börjar med en översikt av det latinska skolväsendet efter reformationen samt dess utveckling under Fredrik II och Christian IV. Skolhistoriskt har boken givetvis ett särskilt intresse för jämförelse med tidens parallella skånska skolväsen. En av Frederiksborgskolans rektorer var Albert Bartholin, av den kända lärdomssläkten. Karl X Gustavs och svenskarnas krigiska närvaro på Själland 1658—59 blev en tid av oro för skolan. Som dess dåv. rektor skrev lät den svenske konungen t. o. m. »forvandle de kongelige Musers Helligdom til en Hestestald og lod de Apollinske Ynglinge udjage»! Att skolan besöktes även från de skånska provinserna ser man av ett fascimile av lärjungeförteckningen 1646, vars ortsbeteckningar antyda förbindelse med Malmö,

Halmstad och Blekinge. Boken avslutas med förteckning över lärarpersonalen 1633—1933, källhänvisningar, person- och ortsregister.

B. H—d.

— *Norsk Slegtshistorisk Tidsskrift* har utkommit med h. 1—2 av bd IV (1933). Red:s, arkivarien S. H. Finne-Grønns art. »Fra Humanist-kredsen i Oslo» berör Bohuslän (s. 20, 23), varjämte nämnes (s. 20, noten) en präst Mads Lauridsen († 1628), som urspr. var från Malmö. I Christiansands domkyrka visar sig vara begravnen 1719 ^{15/6} »Carl Henrik Normand, svensk ritmester» (s. 65).¹ E. A. Thomle skriver om frälsesläkten Benkestok. Intressant är biografien över »Genealogen byraachef Wilhelm Lassen» (s. 145 ff.). N. Stene behandlar »Norsk-islandske slechtsforbindelser i Middelalderen». Svenska medeltidsforskare böra i denna uppsats observera bl. a. notiserna (s. 163) om den avsatte Uppsalaärkebiskopen Johannes Gerechini (Jens Gerekesen) av ätten Lodehat (om honom se G. Djurklou i Hist. Tidskr. 1894 och Y. Brilioth i »Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt 1363—1414», 1925). Denne hatade prelat blev biskop i Skálholt omkr. 1429 och dränktes av isländarna 1433. Även herr Alf Knutsson (Trefors) beröres (s. 166).

— I Reval hölls 15—29 okt. 1933 en *genealogisk utställning* på föranstaltan av *Estlands Literärische Gesellschaft*. Utställningsföremålen voro fördelade på sju rum och berörde både adliga och borgerliga släkter. Sålunda exponerades t. ex. adelsdiplom och skråhandlingar, vapenporcelain, textila vapen och målade fönstervapen, antavlor och stamtavlor, exlibris, genealogisk litteratur samt porträtt i original (bl. a. miniatyrer) och särskilt i fotografi jämte utförliga porträttförteckningar, ävensom t. ex. gods- och gravstensbilder. Utställningen, som att döma av där tagna fotografier, var synnerligen smakfullt arrangerad, väckte berättigat uppseende och besöktes av 2.500 personer.²

— E. A. van Berestejn, *Repertorium van gedrukte genealogieën en genealogische fragmenten*. Haarlem 1933.

Personhistoriska samfundets motsvarighet i Nederländerna »Genealogisch-Heraldisch Genootschap de Nederlandsche Leeuw» har nyligen firat sin femtioåriga tillvaro. Sedan sällskapet d. 20 dec. 1932 i anledning därav erhållit predikatet kunglig, har det förändrat sitt namn till *Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde*. I anslutning till jubileet har sällskapets hedersledamot Jhr. Mr. Dr. E. A. van Berestejn utarbetat förestående bibliografi över

¹ Tydligt den C. H. Norman, som dog 1719 i fångenskap i Norge enl. A. Lewenhaupt, Karl XII:s officerare, del 2, sid. 482 (där dödsdagen — således felaktigt — uppges vara d. 24 juli).

² För bilder från utställningen och litteratur därom (Dorpatser Zeitung ^{20/10}, Revalsche Zeitung ^{25/10}, ^{27/10}, ^{2/11} och Rigasche Rundschau ^{27/10} 1933) står red. i förbindelse till majoren Ph. von Krussentierna, Nyköping.

den holländska genealogiska litteraturen. För var och en, som av en eller annan anledning vill orientera sig i denna litteratur, måste arbetet anses som oombärligt, men även för oss i Sverige har det många uppgifter om släkter, som hit överflyttat, t. ex. de Broen, van Daalen, de Geer, de Groot, van der Hagen, Hoving, In de Betou, Keyser, Moll, Momma, Nisbeth, van Rijswijk, Scharp och Versteegh. Av från Sverige till Holland invandrade kunna nämnas Cronström, Holmberg de Beckfelt och Kyronius. Hänvisningarna till den svenska litteraturen torde inskränka sig till de av friherre Louis de Geer år 1920 utgivna, av riksbibliotekarien E. W. Dahlgren utarbetade stamtavlorna över ätterna de Geer.

Av sin tidskrift *De Nederlandsche Leeuw* har sällskapet bl. a. utgivit ett jubileumsn:r (maj 1933) med historik 1883—1933 samt en uppsats om Oranien-Nassauss vapen. Sällskapet är att lyckönska till sin långvariga och framgångsrika verksamhet!

G. I.

Insända böcker

(utom de ovan på avd. Recensioner och smärre meddelanden, s. 112 ff., behandlade).

- Norstedts världshistoria, del IX. Absolutism och merkantilism (1660—1721) av Gustaf Jacobson och Herman Brulin. Sthlm 1933.
 Martin P:n Nilsson, De arkeologiska upptäckterna i den klassiska Södern och den forna Orienten. Sthlm 1933.
 Hector Bolitho, Albert den gode. Sthlm 1933.
 Meddelanden från svenska Riksarkivet för år 1932. Sthlm 1933.
 Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften. Görlitz 1933 (forts.).
 Stammtafeln nicht immatrikulierter baltischer Adelsgeschlechter, bearb. von Alfred v. Hansen (Publ. der Sektion für Genealogie der Estländischen Literarischen Gesellschaft), bd 1, h. 1—2. Reval 1932.
 F. Stenström, Per Dubb och hans livsgärning. Gtbg 1933.
 Historisk Tidskrift 1933, h. 4.
 Fornvännen 1933, h. 6.
 Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen 1933, nr 4.
 Namn och Bygd 1932, h. 3—6, 1933, h. 1—5.
 Fornvårdaren 1933, V: 1.
 Jämten 1933.
 Upplands Fornminnesförenings Tidskrift XLIII: 2, 1929—33.
 Acta Wrangeliana 1933, nr 1.
 Nysvenska studier 1932, h. 4—5, 1933, h. 1—5.
 Historisk Tidskrift för Finland 1933, h. 3.
 Genos 1933, nr 4.
 De Nederlandsche Leeuw 1933, nr 1—12.
 Zeitschrift für Niedersächsische Familienkunde 1933, nr 1—12.
 Archives Héraldiques Suisses 1932, nr 4, 1933, nr 1—4.

Frågor.

- 1) Porträtt av följande personer sökas i och för komplettering av Överkommendantsexpeditionen å Stockholms Slott porträttgalleri:
 Generallöjtnant *Georg Henrik Jägerhorn*, född $\frac{9}{2}$ 1747, död $\frac{19}{8}$ 1826.
Fredrik Daniel Freidenfelt (Värml. Fältj. reg:te), född $\frac{12}{12}$ 1804, död $\frac{9}{8}$ 1857.
Lorentz August Richnau (Västmanl. reg:te), född $\frac{8}{8}$ 1803, död $\frac{20}{10}$ 1833.
 Friherre *Carl August Koskull* (Jämtl. Fältj. reg:te), född $\frac{17}{8}$ 1805, död, $\frac{8}{12}$ 1837.

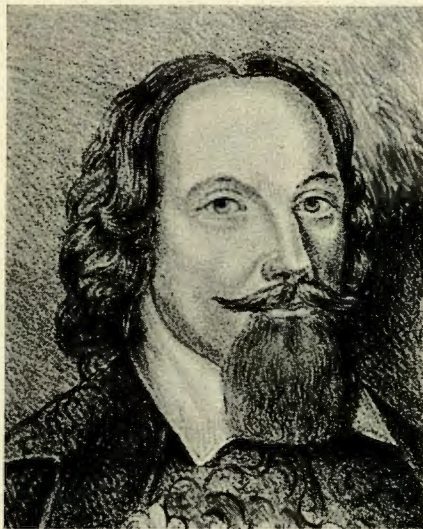
Isaac Ulric Silfversparre (Kronob. reg:te), född $19/4$ 1802, död $1/3$ 1849.

För forskning ang. ovannämnda personers porträtt och meddelanden härom stannar i den största tacksamhetsskuld

Ernst Killander,
kapten,
Överkommendantsexpeditionen,
K. Slottet, Stockholm.

2) Vid inventering i Frillestads kyrka 1833 fanns där ett porträtt av kyrkoherden *Rasmus Rasmusson Hoffgard* (kyrkoherde i Frillestad och Ekeby 1676—1692), målat på väv i olja. Detta porträtt har försvunnit, och enligt trovärdiga uppgifter har det icke funnits i kyrkan efter ombyggnaden 1877. Undertecknad vore synnerligen tacksam för eventuell upplysning om var detta porträtt nu finns.

Carl Efvergren.
förste bibliotekarie,
adr.: Kungl. Biblioteket, Stockholm.

3) Vidstående porträtt av assessorn i Bergskollegium *Erik Odelstierna* (1661—1704) fanns enligt Stiernelds katalog över Gripsholms tavelsamling (tr. 1825—26) på detta slott. Tavlan beskrives vara 42 tum hög, 31 tum bred. Den finns ej längre på Gripsholm. Kan någon uppgiva var den finnes? Benäget svar torde sändas till

Erik Odelstierna,
f. d. byråchef, verkst. dir.,
Linnégatan 75, Stockholm.

Notiser.

Personhistoriska Samfundets årsmöte ägde rum i Gyldene Fredens festvåning lördagen den 22 april 1933. På revisorernas förslag beviljades styrelsen full och tacksam ansvarsfrihet för 1932 års förvaltning. Till medlemmar av styrelsen omvaldes arkivrådet Joh. Ax. Almquist, överstekammarjunkaren greve Adam Lewenhaupt, direktören Govert Indebetou, professor Sven Tunberg och redaktionssekreteraren i Nordisk Familjeboks redaktion Bengt Hildebrand. Till medlemmar av redaktionsutskottet omvaldes arkivrådet Almquist, stadsarkivarien professor Bertil Boëthius, intendenten frih. Rudolf Cederström, postkontrollören Gustaf Elgenstierna och sekreteraren Bengt Hildebrand. Till revisorer omvaldes bankdirektören A. Dandenell och kamrer C. Schram med fil. dr Sune Ambrosiani som suppleant. — Vid därpå hållet styrelsesammanträde konstituerade sig styrelsen med arkivrådet Almquist som ordf., direktören Indebetou som skattmästare och sekreteraren Hildebrand som samfundets sekr. och red. för Personhistorisk Tidskrift.

Fil. lic. Bo Enander höll föredrag med titeln »Från Carl Henrik Anckarsvärds ungdomsår», varefter intogs gemensam supé.

Utdrag ur revisionsberättelsen för år 1932:

Debet.

<i>Behållning</i> från år 1931	kr. 2,939: 49
<i>Inkomster</i> år 1932:	
332 årsavgifter	kr. 3,486: —
En ständig ledamotsavgift . . . . . »	150: —
Tidskriftsförsäljning . . . . . »	473: 55
Räntor . . . . . »	116: 83
Statsanslag för år 1932 . . . . . »	850: —
	» 5,076: 38
Summa kr.	8,015: 87

Kredit.

<i>Utgifter</i> år 1932:	
Trycknings- och illustrationskostnader .	kr. 3,330: 62
Uppbörds- och distributionskostnader . »	386: 65
Arvoden . . . . . »	1,110: —
	4,827: 27
<i>Behållning</i> till år 1933	kr. 3,188: 60
Summa kr.	8,015: 87

PERSONREGISTER.¹

- Aaby-Ericsson, släkt, 101.
 Aabye, dansk släkt, 100.
 Aberdeen, Gordon, earl of, brittisk premiärminister, 68—79, 82, 86.
 Abildgaard, Søren, dansk arkivtecknare, 121 f., 124.
 Acrel, Joh. Gust., prof., 202.
 Adelborg, Gertrud, fröken, 151.
 Adlersparre, Georg, greve, landsh., politiker, 209.
 — Sophie, född Leijonhufvud (*Esselde*), författarinna, 151.
 Adolf, hertig av Holstein-Gottorp, 14.
 Adolph Friedrich, hertig av Mecklenburg, 17, 23 f.
 Agardh, C. A., biskop, nationalekonom, 170.
 — Jacob Georg, prof., 170.
 — Mortimer, prof., 170.
 Agerskov, dansk släkt, 100.
 Agricola, Michael, biskop, 216.
 Albert Pärstickare, 197.
 Albertrandi, Johannes Baptista, polsk biskop, 203 f.
 Albogius, släkt, 211.
 Albrecht VII, hertig av Mecklenburg, 2.
 Alexander II, rysk kejsare, 159.
 Alf Knutsson, se Tre rosor.
 Alfons(us) Pecha de Vadtterra, spansk biskop av Jaen, 200.
 Almqvist, C. J. L., förf., 155.
 Alnander, Samuel Johansson, lektor, 148.
 Alstermark, släkt, 110.
 Amiel, H. F., schweizisk filosof, 143.
 Anckarsvärd, Carl Henrik, greve, generaladjutant, 78.
 — Michael, greve, general-löjtn., 216.
 Anders Sigfridsson, se Rålamb.
 Andersson, Christine, g. m. C. Ljungman, 107.
 — Jan, i Jönvik, riksdagsman, 188.
 — Karin, g. m. N. Kierkegaard, 99, 108.
 — Lars Erik, grossh., 108.
 Andreas Arvidi, estetiker, 201.
 — Canuti Gevaliensis, präst, 212.
 — Helgonis, prost, 191.
 — Olai, jur. dr, 133.
 — Wilkinsson, dominikanermunk, 197.
 Anna, svensk prinsessa, 10.
 — brandenburgsk prinsessa, g. m. Albrecht VII av Mecklenburg, 2.
 Anrep, ätt, 210.
 Antell, H. F., finländsk samlare, 169.
 d'Antraigues, E. L. H. de Launay, greve, fransk publicist o. diplomat, 148.
 Apelstam, A. L., dir., 207.
 Appelboom, Harald, diplomat, 172.
 Arbman, släkt, 179.
 Arcimboldus, Johannes Angelus, påvlig legat, 199.
 Arend Persson, se Örnflykt.
 Arfwedson, C. A., affärsman, 88.
 Armfelt, Alexander, greve, godsäg., 219.
 — Augusta, g. m. A. A. Piper, 148.
 — Gustaf Mauritz, greve, generalguvernör, 31, 147 ff.
 — Hedvig Ulrika, se De la Gardie.
 Artzen, Johan von, greve, 126 f.
 Arvedson, prästfam., 179.
 Arvid Tönnesson, se Wildeman.
 van Asch van Wijk, holländsk guvernör, 165.
 Aschan, Nils, krigsdomare, 213.
 Aschaneus, M., fornforskare, 183.
 Askelöf, J. Chr., publicist, 83 f.
 Atterbom, P. D. A., förf., 199, 201.
 August, kurfurste av Sachsen, 6.
 Aulin, släkt, 192.
 Aurivillius, Peter, prof., 182.
 Axberg, Johan, sekreterare, 13 f.
 Axel Andersson, se Lillie.
 Axelssönerna, se Tott.
 Baazius, Johannes, ärkebiskop, 168.
 Backman, släkt, 218.
 Bager, släkt, 210.
 Bagge, släkt, 110.
 — Bengt, landsh., 56, 214.
 — Carl, grossh., brukspatron, 109.
 — Hedda Catharina, g. m. A. F. Bildt, 109.
 Bagger, Johan, kyrkoh., 178.
 Baggesen, Jens, dansk skald, 102.
 — Øllegaard, g. m. M. A. Kierkegaard, 99, 102.
 Bahr, von, ätt, 218.
 Baldauff, släkt, 206.
 Balslev, Joachimine Sofie Hedeveg, g. m. 1) J. A. Mendez, 2) Chr. H. Hegedahl, 104.
 Banér, ätt, 49.
 — Gustaf, riksråd, 6.
 — Isak Nilsson, kammarråd, 131.
 — Knut Eskilsson, lagman, riksråd, 131, 212.
 — Sten, riksråd, 7.

¹ Urtarbetat av W. H.

- Banér, Svante, frih., guvernör, 172.
- Bartholin, dansk släkt, 221.
- Albert, dansk pedagog, 221.
- Bartlin, von, dansk ätt, 221.
- Bassewitz, C. W., mecklenburgsk diplomat, 21.
- Battram, smeder, 40.
- Bauman, von, ätt, 218.
- Beck, ätt, 185.
- Jochum, länsman, 185.
- Lave, godsäg., 185.
- Beck-Friis, ätt, 185.
- Beckius, Canutus Laurentii, kyrkoh., 137.
- Beckman, släkt, 109—111.
- A. F., biskop, 181.
- Christian, brukspatron, 107, 111.
- Hans Jacob, grossh., 109.
- Johanna (Jeanna) Catharina, g. m. N. Chr. Kierkegaard, 99 f., 107, 111.
- Behring, Joachim, kyrkoh., 178.
- Beijer (von Beijer), släkt, 204.
- Bellman, C. M., skald, 156, 159.
- Benedictus Olai, med. dr, 133.
- Bengt Nilsson, se Färla.
- Benkestok, norsk ätt, 222.
- Bennet, Wilhelm, frih., överstelöjtnant, 36.
- Benzelius, Erik, d. y., ärkebiskop, 199.
- Benzelstierna, ätt, 216.
- Benzo Albensis, 199.
- Berfelt, se Bärfelt.
- Berg, Anna Lisa, g. m. 1) J. N. Eckstein, 2) m. C. Forsten, 30.
- Anton, lärftskrämare, 43.
- Carl A. Chr., danskt Etatsraad, 103.
- Maria Margareta, g. m. I. Burman d. ä., 30, 38, 42 f.
- Veit von, legoknektsoverste, 197.
- Berger, släkt, 216.
- Berghman, G., kommerseråd, 192.
- Bergholtz, A. G., stationsinspektör, 209.
- Bergman, Bo, skald, 156.
- Bergstedt, Carl Fredrik, fil. dr, förf., 93, 155.
- Bergström, P. Ax., landshöv., statsråd, 179.
- Bergwall, prästfam., 179.
- Bergöö, släkt, 205.
- Bernhard, biskop i Skara, 119.
- Bertram, Israel, kontrollör, (överinspektör), 40.
- Johan, smedsmäst., 40.
- Christina (Stina) Dorotea, g. m. H. Burman d. y., 38, 40.
- Berzelius, J. J., frih., kemist, 168.
- (Bese), Gunnil Johansdotter, g. m. Erik Turesson (Bielke), 132.
- Beskow, B. von, frih., överstekammarjunk., förf., 66, 78 f., 81, 87 f., 186 f.
- Magdalena von, född Wählberg, friherrinna, 87.
- Bexell, David, biskop, 207.
- Bielke, Clas, frih., riksråd, 6 f.
- Gunilla, se Gunilla.
- Hogenskild, frih., riksråd, 6.
- Sten, frih., riksråd, 172.
- (—), Ture Eriksson, riksråd, 132 f.
- (—), Ture Pedersson, riksråd, 132.
- Bildt, Axel Ferdinand, major, 109.
- Carl, frih., diplomat, 179.
- Bilefeld, Hans Hansson, stadsskrivare, 166.
- Bille, Elisabeth, 122.
- Jens, dansk länsherre, 122.
- Peder, se Lykke.
- Billing, Gottfrid, biskop, 181.
- Birger Gregersson, se Malstaätten.
- Jarl, 179.
- Ulfsson, se Ulvåsaätten.
- Birgitta Birgersdotter (Finstaätten), helgon, 171, 198, 200.
- Biron, hertiginnan de, 63.
- Bissmark, Georg Fred., borgmäst., statsråd, 207.
- Biörenklou, Mathias, diplomat, 172.
- Biörn, Catharina, 212.
- Hans, rådman, 212.
- Björkgren, Anna Charlotta, g. m. J. G. Wegelin, 40.
- Björkman, Hj., ingenjör, 218.
- Björkquist, prästfam., 179.
- Manfred, rektor, 181.
- Björling, C. G., prof., 171.
- Björnberg, Anna Margaretha, g. m. Chr. Beckman, 107, 111.
- Niklas, kommerseråd, 107.
- Björnstjerna, Magnus F. F., greve, diplomat, 67—91, 177.
- Oscar Magnus, greve, diplomat, 72.
- Blidberg, Gustaf, läroverksadjunkt, 174.
- Blomberg, Anders, sekterist, 205.
- Bobrikov, Nikolaj Ivanovitj, rysk generalguvernör, 153.
- Boije af Gennäs, ätt, 49 f.
- Göran, riksråd, 50.
- Bojesen-Trepka, dansk släkt, 96 f.
- Bo Jonsson, se Grip.
- Bonde, (ofrälse) släkt, 205.
- Bonde, Carl, greve, landsh., 219.
- C. G., ryttmäst., 179.
- Gustaf, frih., riksskattmäst., 172.
- Karl Knutsson, se Karl.
- Borch, dansk släkt, 221.
- Borelius, Jonas, borgmäst., 206.
- Borg, Anders Hansson, handl., 182.
- Elisabeth, 182.
- N. Fr., bokhandl., 180.
- Born, von, ätt, 218.
- Boström, H. J., kansliråd, finländsk genealog och numismatiker, 169.
- Johan Christopher, filosof, 155.
- Boufflers, Marie Charlotte Hippolyte de, fransk grevinna, född de Saujon, 61—65.
- Boufflers-Bouverel, de, greve, fransk ryttmäst., 61.
- Brahe, Magnus, greve, riksmarskalk, 176.
- Nils, greve, riksråd, 172.
- Per, d. y., greve, riksdrots, 172.
- Tyge, dansk astronom, 199.
- Brandell, prästfam., 179.

- Brandes, Georg, dansk förf., 93 f., 154—157, 163.
 Brandt, von, ätt, 218.
 Branting, Gabriel, assessor, 213.
 Brask, Hans, biskop i Linköping, 166.
 (—), Nils Hansson, borgmäst., 131.
 Bratt, Arvid, tullinspektör 182.
 Brattström, G., bankdir., 171.
 Braun, Wilhelm von, skald, 209.
 Brenner, Elias, heraldiker, numismatiker, konstnär, 198, 202.
 Breteuil, L. Chr. A. le Tonnelier, baron de B., fransk diplomat, 142.
 Bring, E. G., biskop, 181.
 — E. S., prof., 174.
 Brinkman, C. G. von, frih., diplomat, förf., 82 ff.
 Brockenhuus, Eiler, 221.
 Brocman, Nils Reinhold, assessor, 121.
 Brodinus, J., biskop, 60.
 Broen, de, släkt, 223.
 Broman, släkt, 216.
 Bromelius, Olof, med. dr., 198.
 Brorström, B. Th., prost, 181.
 Brunberg, släkt, 216.
 Brunnström, släkt, 217.
 Bruno, Torild Vilhelm, kammarsskrivare, 210.
 Bruzelius, Nils, d. ä., kyrkoh., 178.
 Bröchner, dansk släkt, 102.
 — Hans, dansk filosof, 97, 102 f., 105.
 Bröms, släkt, 182.
 — Joachim Olai, kyrkoh., 135.
 — Olof, mag., kamarmästare, 132.
 — Sven Johannis, kyrkoh., 134.
 Bugge-Wicksell, Anna, se Wicksell.
 Bull, Edv., norsk historiker, 196 f.
 Bunsen, Chr. C. J., tysk diplomat, 70.
 Bure, släkt, 26 f., 53, 212, 218.
 Bureus, Johannes, riksan-
 tikvarie, 183.
 Burman, släkt, 26—46.
 — Fale, 208.
 Busenius, Anthonius, apo-
 tekare, 56.
 Bülow, Lewin von, meck-
 lenburgsk adelsman, 10 f.
 (Bååt), Peder Erlandsson,
 riksråd, 132.
 Bårfelt, ätt, 54.
 — (Berfelt), Wichart, kap-
 tenlöjtn., 52, 54.
 Böttiger, C. W., skald, 156.
 Cahman, Johan. Niclas, or-
 gelbyggare, 198.
 Calleberg, prästfam., 179.
 Carlborg, släkt, 205.
 Carlfors, släkt, 205.
 Carlsson, C., biskop, 60.
 Carnegie, D. sr., grossh., 110.
 — D. jr., grosshandl., 106,
 110 f.
 — Susen, g. m. D. Carnegie
 jr., 110.
 Carstens, släkt, 192.
 Cartwright, sir Thomas, en-
 gelsk diplomat, 68—79,
 86.
 Catharina (Vasa), svensk
 prinsessa, g. m. greve
 Edzard II av Ost-Fries-
 land, 9.
 Cedercrantz, ätt, 110.
 Cederhielm, frih., 64.
 Cederström, ätt, 60.
 Celsing, G., diplomat, 200.
 Cervin, N. N., g. Mattfeld,
 182.
 — Reinhold, prost, 206.
 — Salomon Fredrik, ma-
 jör, 36, 38, 43.
 Cervin-Stéenhoff, N. J.,
 prost, 181.
 Chapman, F. H. af, vice-
 amiral, 216.
 Charlotta, Hedvig Elisa-
 beth, drottning av Sve-
 rige och Norge, 148.
 Chesnecopherus, Nils, hov-
 kansler, 20.
 Christian II, konung av
 Danmark, Sverige och
 Norge, 166.
 — IV, konung av Danmark,
 23, 178, 221.
 — VIII, konung av Dan-
 mark, 221.
 Claesson, Peter, kronostyr-
 man, 27.
 Colliander, J. E., kontr-
 prost, 213.
 Cooper, A., miniatyrmålare,
 198.
 Corral, Ignacio Maria del C.
 y Aguirre, greve, spansk
 diplomat, 203.
 Coyet, Berndt Julius, stall-
 mästare, major, 35.
 Cronacker, Nils Julius, ma-
 jör, 111.
 Croneborg, ätt, 100.
 — R. H. W., kapten, 99,
 108.
 Cronhiort, ätt, 49.
 — Abraham, överste, 213.
 — Abraham, frih., general-
 major, 49.
 Cronstierna, ätt, 53.
 — Henrik, frih., president,
 53.
 — Mikael, överste, 53.
 Cronström, ätt, 223.
 Crusenstolpe, M. J., förf., 86.
 Cöhler (Köhler), Catharina
 Margareta, g. m. G. Lund
 Ohlson, 42.
 Daalen, van, släkt, 223.
 Dacke, Nils, 172.
 Dahlberg, släkter (två olika),
 178, 205.
 Dahlbergh, Erik, greve, ge-
 neralguvernör, konstnär,
 168, 200.
 Dahlborg, Petrus, prost, 140.
 Dahlbäck, Sigurd, förf., 212.
 Dahlstierna, Gunno, skald,
 203.
 Dalman, W. F., publicist,
 74, 82.
 Danielson, Ernst, ingenjör,
 194.
 Danielson-Kalmari, J. R.,
 prof., finländsk histori-
 ker, 154, 216.
 Danielsson, Zion, saltfisk-
 handl., 27.
 Dantzeville, Wilhelm, befall-
 ningsman, 56.
 Danzay, Charles de, fransk
 diplomat, 1.
 Daug, släkt, 110.
 de Broen, släkt, 223.
 De Geer, ätt, 223.
 — Louis, frih., statsmini-
 ster, 89.
 de Groot, släkt, 223.
 Deichmann, dansk släkt, 96.
 De la Gardie, ätt, 199.
 — Hedvig Ulrika, g. m. G.
 M. Armfelt, 148.

- De la Gardie, Jacob, greve, fältherre, 172.
— M. G., greve, rikskansler, 172.
— Maria Sofia, g. Oxenstierna, 201.
Desideria, svensk drottning, 87.
Desprez, Jean Louis, konstnär, 215.
Dickson, släkt, 110.
Disbrowe, sir E. C., brittisk diplomat, 67.
Djurberg, Vilhelm, läkare, 177.
Djurklou, N. G., frih., arkeolog, 167, 199.
Domanus, tysk doktor o. syndicus, 20.
Dorotea, dansk prinsessa, g. m. hertig Kristoffer av Mecklenburg, 4 f.
Drake, Carl Magnus, löjtn., 183.
Duraus, Johannes, kyrkoherde, 138.
— Johannes, skotsk teolog, se Durie.
Durie, John (Duraus, Johannes), skotsk teolog, 190.
Dusén, P., botanist, 199.
Duwall, ätt, 52, 55.
— Axel, general, 52, 55.
Dybeck, släkt, 205.
Dücker, C. G., greve, riksråd, 53.
Dyhr, släkt, 217.
- Eckstein, Johan Niklas**, snickarmästare, 30.
— Lisa, 30.
Edström, Sigfrid, dir., 194.
Ehrenbusch, J., generalauditor, 178.
Ehrensteen, Edv., diplomat, 172.
Ehrenström, J. A., senator, 216.
Ehrensward, Augustin, greve, fältmarskalk, 216.
— C. A., greve, generalamiral, 198.
— C. A., frih., envoyéé, 198.
— Margareta Charlotta, g. m. C. H. Uggla, 198.
— Wilhelmina, g. Piper, 198.
- Ehrnrooth, Louise, född De Geer, 219.
Eidem, Erling, ärkebiskop, 171, 174.
Ek, släkt, 206.
Ekdahl, N. J., präst, historieforskare, 122.
Ekeblad, ätt, 205.
Ekerman, mamsellerna, 204.
Ekeröth, Erik, mantalskommis., 183.
Ekestubbe, ätt, 56.
Eketrää, Maria, g. Siöblad o. Tranefelt, 213.
Ekman, prästfam., 179.
Elin Gustafsdotter, se Sture.
Elisabeth (Vasa), svensk prinsessa, g. m. hertig Kristoffer av Mecklenburg, 1—25.
— drottning av England, 126.
Elfbrink, Daniel, grosshandl., 206.
Elfstrand, Daniel, grossh., 206.
Elmblad, Per Magnus, lektor, 181, 194.
Engberg, dansk släkt, 102.
Engelbrekt Engelbrektsson, rikshövitsman, 197, 210.
Engelhart, J. H., prof., 174.
Engeström, Lars von, greve, diplomat, 178.
— Åke, kyrkoherde, 178.
Ericsson, Aaby A. W., major, godsäg., 101.
— Johan Wilhelm, vice häradshövding, 100.
Erik XIV, konung av Sverige, 3, 125—130, 197.
Eriksson, Hans, länsman, 27 f., 39.
Erik Svensson, dekan i Linköping, electus i Åbo, 172.
Ersson, Eric, i Wallsta, riksdagsman, 188.
Ertman, Anna Catharina von, g. m. P. Reimers, 182 f.
Esbjörn, Lars Paul, svensk-amerikansk kyrkoman, 190.
Esger (Juul), se Juul.
Esping, Olof, lektor, 215.
Essen, von, ätt, 179.
Essen-Möller, Elis, prof., 174.
- Estlander, Bernhard, finländsk rektor o. historiker, 219.
Ewert, släkt, 110.
- Faber, dansk släkt, 98, 103.
Fader Ulfsson, se Sparre.
Fahlberg, släkt, 205.
Falck, Jacob, prost, 206.
Falk, släkt, 206.
Falkenberg af Bälby, ätt, 210.
Falkman, Ivar Johan, dir., 221.
Farensbach, Jürgen, krigsöverste, 216.
Faxé, släkt, 210.
Fehman, Thomas, bildhugg., 191.
Fersen, Axel von, greve, riksmarskalk, 146 f.
— Fabian, von, greve, överstekammarherre, 146.
— Otto Wilhelm von, frih., fältmarskalk, 210.
— Sophie von, gift Piper, 146, 148.
Finboge, biskop i Bergen, 120.
Fincke, Jöran Gödiksson, 127.
Finsson, Hannes, isländsk biskop, 202.
Finstaätten, se Birgitta.
Fitinghoff, ätt, 53.
Fjellstedt, Peter, präst, 181, 190.
Fleetwood, Brita Magdalena, g. m. J. v. Westphal, 182.
— Georg, frih., gen.-löjtn., 50.
Fleming, ätt, 53.
— Clas, frih., riksråd, 166.
— Clas, frih., president, 178.
— Hans, fortifikationsofficer, 123.
— Hans, kapten, 123.
Flensburg, Vilhelm, biskop, 181.
Flodström, släkt, 205.
Floor, släkt, 192.
Fogelholm, släkt, 192.
Folcker, Lotten, g. m. W. Bennet, 36.
Folke Karlsson, se Pukehorn.
Follin, S. E. V., telegrafkontrollör, 209.
Forsberg, släkt, 217.
Forssell, D., baptist, 190.

- Forssén, släkt, 217.
 Forsten, Anna, 30.
 — Carl, snickarmästare, 30.
 Fougst, H., fabrikör, 150.
 Fredholm, Ludvig, gross-handl., 194.
 Fredrik II, konung av Danmark, 5, 7, 127 ff., 221.
 — III, konung av Danmark, 200.
 Freedericksz, A. V., greve, rysk hovminister, 219.
 Friis, Elsa, g. m. J. Beck, 185.
 — Johan, dansk kansler, 127, 197.
 Frisendahl, prästfam., 179.
 Frisk, Per Erik, prost, 179.
 Frykholm, prästfam., 179.
 Fryxell, Anders, historie-skrivare, 76.
 Fröding, Gustaf, skald, 156, 201.
 Funch, dansk släkt, 97.
 Funck, ätt, 110.
 Furuhjelm, Hampus, rysk guvernör, 160.
 — Otto, rysk general, 160, 216.
 Fähræus, släkt, 124.
 — Olof Immanuel, stats-råd, landsh., 85.
 (Färla), Bengt Nilsson, rid-dare, 134.

Gahm, Sara, g. m. G. Bran-ting, 213.
 (Galen), Jakob Erlandsen, ärkebiskop av Lund, 196.
 Galle, ätt, 213.
 Garde Hansen, dansk släkt, 104.
 Gawell, prästfam., 179.
 Geete, Robert, förste biblio-tekarie, 199.
 Geijer, Anna Lisa, född Lilljebjörn, 291.
 — Erik Gustaf, prof., hi-storiker, skald, 72, 75 ff., 89, 197, 200.
 Germundus Jonæ, kyrkoh., 199.
 Gernandt, Christian Lauren-tius, målare, 210.
 Gertten, von, ätt, 53, 179.
 Gezelius, Johannes, biskop, 168.
 Gillies, Robert Pearse, skotsk publicist, 200.
 Giutzelke, släkt, 192.

 Glerup, C. W. K., bok-handl., bokförlägg., 180.
 Glinka, D., rysk chargé d'affaires, 78.
 Gordon, brittisk chargé d'affaires, 82.
 Gosselman, släkt, 192.
 Gottlandt, Peter, se Rod-delstet-Gottlandt.
 Grahm, släkt, 102, 104.
 — Åke, kontorschef, 102.
 Grand, Jens, ärkebiskop av Lund, 196.
 Grape, släkt, 211.
 — E. D., grossh., 206.
 Greverade, Alf, borgare, 166.
 Grijs, ätt, 58.
 Grill, släkt, 179.
 (Grip), Bo Jonsson, drots, 162 f.
 Gripenberg, Alexis, finländsk diplomat, 219.
 Groop, släkt, 206.
 Groth, Ingeborg, g. m. O. Modeen, 212.
 Groot, de, släkt, 223.
 Grundel, ätt, 56.
 — Jakob, borgmästare, 166.
 Grundh, Birger, kapten, 182.
 Gröndal, Johan Gustaf, me-tallurg, 191.
 Guizot, F., fransk utrikes-minister, 81 f., 86.
 Gunborg Sigfridsdotter, se Rålamb.
 Gunilla Bielke, svensk drott-ning, g. m. Johan III, 12.
 Guntzow, Hans Andersen, borgmäst., 207.
 Gurév, D., rysk finansmi-nister, 66.
 Gustav I, konung av Sverige, 8, 125.
 — II Adolf, konung av Sve-rige, 24, 166, 167, 185 f., 190, 196 f., 198 f., 215, 219.
 — III, konung av Sverige, 61 f., 64 f., 143, 173.
 — IV Adolf, konung av Sverige, 61 f., 148, 198.
 Gustaf Adolph, hertig av Mecklenburg, 25.
 Gylden, släkt, 165.
 Gyldenstolpe, A., greve, riks-marskalk, 87 f.
 Gyllenanckar, ätt, 50.
 Gyllenborg, Gustaf Fredrik, greve, skald, 200.
 — Henning, greve, riksråd, 214.

 Gyllenborg, Jacob, greve, president, 179.
 Gyllenhaal, Carl Henrik, frih., generaltulldirektör, 35, 87.
 — Gustava, fröken, 66.
 — L. H., frih., justitie-statsminister, 70.
 — fröknar, 35.
 Gyllennieroth, ätt, 213.
 Gyllenkrok, frih. ätt, 103 f.
 — Elisabeth (Betty), g. m. W. B. Thomsen, 104.
 — Stellan Walfrid, frih., godsäg., 104.
 — Thure Gabriel, frih., ma-jor, godsäg., 104.
 Gyllenpatron, ätt, 210.
 Gyllenskiepp, Wilh., löjtn., 216.
 Gyllenstierna, ätt, 53, 110.
 — Johan, greve, riksråd, 172.
 — Maria Gustava, g. m. C. Bonde, 219.
 — Nils Göransson, frih., riksråd, 126, 197.
 Gylta, ätt, 197.
 (—), Gyrid Gunnarsdotter, 197.
 Gyrid Gunnarsdotter, se Gylta.
 Gütthæus, Jacob, kyrkoh., 140.
 Göransson, Anders Petter, grossh., 206.
 Görtz, G. H. von, frih., stats-man, 175.
 Göthe, Georg, intendent, 203.

Hadorph, Johan, fornfor-skare, 183, 186.
 Hagen, van der, släkt, 223.
 — Christoffer von, ståt-hållare, 17.
 Hagerman, Gustaf, handl., 191 f.
 Hahn, Canutus, biskop, 141.
 Hall, N. N., g. Zethelius, 183.
 Hallenberg, Jonas, riks-an-tikvarie, 189.
 Hallman, Gustaf Magnus, poet, 218.
 Hamilton, ätt, 174 f.
 — frih., 64.
 — (af Deserf), Hugo, frih., överste, 50.
 Hammar, släkt, 207.
 — H. B., kyrkoh., 181.

- Hammarberg, Henric, överstelöjtn., 213.
 Hammarin, släkt., 217.
 Hané, släkt., 214.
 Hansson, Lars, handl., 182.
 Hardenberg, Mette, 122.
 Hartmannsdorff, August von, president, 69—91.
 Hasselquist, Tuve Nilsson, svensk-amerikansk kyrkoman, 190.
 Hasselrot, Pehr Richert, generallöjtn., 104.
 — Signe, se Selldén.
 Hasselström, Carl Ulrich, 215.
 Hausen, R., finländsk statsarkivarie, 220.
 Hazelius, Artur, museiman, 105, 167, 201, 207.
 Hedberg, F. G., kyrkoh., 190.
 — Tor, förf., 186.
 Hedbom, släkt., 206.
 Hedlund, S. A., redaktör, 155, 188.
 Hedner, Anders, prost, 138.
 Hedström, släkt., 217.
 Hee, Jørgen, dansk biskop, 220.
 Hegedahl, Anna Caroline Michelli, g. m. S. W. Gyllenkrok, 104.
 — Christian, 104.
 — Christian Hansen, dansk Etatsraad, 98, 103 f.
 — Christopher, dansk Cancelliraad, 103.
 Heidenstam, von, ätt, 104.
 — Verner von, förf., 156.
 Heijke, släkt., 139.
 Heijkenskjöld, ätt, 138 ff.
 Heinrich, släkt., 110.
 Hejdenberg, Peter Ferdinand, baptist, 205.
 Helling, släkt., 110.
 Hellman, Adolf, major, 34.
 — Torsten, prof., 174.
 Hemberg, J. P., kommerseråd, 192.
 Hennerberg, C. F., bibliotekarie, 198.
 Henning, Anna Magdalena, g. m. E. Ekeröth, 183.
 Henrik, S:t, biskop, helgon, 215.
 Henriques, Pontus, prof., 203.
 Herlitz, släkt., 124.
 Hermelin, Olof, kansliråd, 168.
 Hertel, dansk släkt., 102, 104.
 Hertzberg, släkt., 218.
 Heurlin, Isak, biskop, statsråd, 81.
 Heutze, B., sekreterare, mecklenburgsk diplomat, 17.
 Hildebrand, släkt., 103 f.
 — Bror Emil, riksantikvarie, 167.
 — Hans, riksantikvarie, 167.
 Hillström, släkt., 206.
 Hirschenstierna, S. G., diplomat, 172.
 Hising (Hisinger), släkt., 139.
 Hjelmqvist, Anders, kyrkoh., 181.
 Hjorth, Sophia, g. m. O. Beckman, 110.
 (Hjortösläkten el. Ulfsparre), Måns Larsson, härads-hövding, 132.
 Holm, Gerhard, prof., 199.
 Holmberg de Beckfelt, ätt, 223.
 Holmdahl, Otto, generaldir., 174.
 Holmger Knutsson, 120, 189.
 Holmgren, Ann Margret, född Tersmeden, professorska, 151.
 Holst, Gorius, borgmäst., 166.
 Hommerberg, Carolina, g. m. C. L. H. Wetter, 209.
 Hoppe, släkt., 217.
 Horn af Kanckas, ätt, 49.
 Horn, Arvid, greve, kansli-president, 175 f.
 — Bengt, frih., riksråd, guvernör, 172.
 — Claes Fredrik, greve, landsh., 74, 87.
 — Evert, krigare, 219.
 — Helena, 201.
 — Maria Eleonora, 201.
 — af Rantzien, N. H. R. B., greve, landshöv., 209.
 Hoving, släkt., 223.
 Huldberg, Per Adolf, publicist, 205.
 Humble, O. Hj., prost, 179.
 Hülphers, Abraham Abrahamsson, dir., 59 f.
 Hyltén-Cavallius, Gunnar Olof, diplomat, etnolog, 167.
 Hytter, släkter, 206, 217.
 Håkansson, Carl, kapten, 36.
 Håkansson, Christina, g. m. N. F. Palmstierna, 88.
 Hård, ätt, 49.
 — af Segerstad, Adolf Gustaf, överste, 213.
 — af Thorestorp, ätt, 48.
 Harleman, Carl, frih., arkitekt, 198, 202.
 Hästehufvud, Anders Eriksson, guvernör, 172.
 Høeg, Henrik, 123.
 — Jens, dansk länsman, 123.
 Høijer, prästfam., 179.
 Høyernielsen, dansk släkt, 96.
 Ibsen, Henrik, norsk förf., 220.
 — Sigurd, norsk politiker och förf., 220.
 Ifvarsson, Carl, riksdagsman, 188.
 Ihre, A. E., frih., utrikesstatsminister, 70—72, 74, 79, 81, 85.
 In de Betou, släkt., 223.
 Indebetou, Carl Gustaf, brukspatron, riksdagsman, 188.
 Ingeborg Eriksdotter, hertiginna, 220.
 — Håkonsdotter, hertiginna, 220.
 Ingerbom, Stina, g. m. N. Öström, 39.
 Irving, Alexander, 56.
 Isak Nilsson, se Banér.
 Ivar Månsson, se Liljeörn.
 d'Ivernois, sir Francis, 148.
 Jakob Erlandsen, se Galen.
 Jens Gerekesen, se Lodehat.
 Jensen, Niels, dansk skeppare, 102.
 Johan III, konung av Sverige, 4 f., 6—9, 126—130.
 — Adolf, hertig av Holstein-Gottorp, 21.
 — Karlsson, se Månesköld.
 — Petri. Gevaliensis, mag., kyrkoherde, 133, 135.
 Johann VII, hertig av Mecklenburg, 5, 7, 9.
 — Albrecht, hertig av Mecklenburg, 2 f., 5.
 — Albrecht d. y., hertig av Mecklenburg, 17, 23 f.
 — Friedrich, hertig av Braunschweig-Lüneburg, 9 f.

- Johann Georg, kurfurste av Brandenburg, 6.
 Johannes Gerechini, se Lodehat.
 — Magnus, ärkebiskop, 120, 169 f.
 — Matthiæ, biskop i Strängnäs, 217.
 — Trithemius, 199 f.
 Johanson, Klara, förf:a, 207.
 Johansson, Martin, biskop, 179, 181.
 Jon (Johan) Jönsson, till Gladö, riksråd, 195.
 Juel, Herman, dansk länsman, 122.
 — Maren Jensdotter, g. m. H. Juel, 122.
 Jungstedt, Axel, konstnär, 203.
 Justelius, Erik, karduanmakare, 30, 38, 41.
 (Juul), Esger, ärkebiskop av Lund, 196.
 Juul, Malte, godsäg., 221.
 Järta, Carl August, diplomat, 88 f.
 — Hans, landshövd., 69, 186.
 Jönsson, Anna Maria, g. m. N. Björnberg, 107.
 — Ola, i Kungshult, riksdagsman, 188.
 — Sophie, g. m. O. Beckman, 110.
 Jörlin, Engelbert, präst, botanist, 201 f.
 Kagg, ätt, 210.
 Kahl, Georg, kejserlig tysk diplomat, 11.
 Kalling, ätt, 100.
 — A. G. F. A:son, greve, löjtnant, 99, 108.
 Kardell, Sven Johan, lektor, 209.
 Karl Knutsson (Bonde), konung av Sverige, 171.
 — IX, konung av Sverige, 5—25, 166.
 — X Gustav, konung av Sverige, 197, 200, 221.
 — XII, konung av Sverige, 25, 175 f., 209.
 — XIII, konung av Sverige och Norge, 62.
 — XIV Johan, konung av Sverige och Norge, 66, 71, 86 f., 90, 146 f.
 Karl, hertig av Mecklenburg-Güstrow, 5 ff., 14, 16 f., 19—23.
 — August, svensk kronprins, 146 f.
 — Bengtsson, se Månesköld.
 — Jenson, biskop av Hammar, 209.
 — Nilsson, frälseman, 163.
 Karlsteen, Arvid, medaljgravör, 198.
 Karsten, släkt, 192.
 Katherina Ulfsdotter (Ulvåsaätten), helgon, 199.
 Kaulbars, von, ätt, 53.
 Kaxe, Ericus Olai, kyrkoh., 135.
 Keith, Andreas, frih., hovråd, 52.
 Kekule von Stradonitz, Stephan, genealog, 218.
 Kellgren, J. H., skald, 183.
 Kerstin Sigfridsdotter, se Rålamb.
 Key, Emil, politiker, 188.
 Keyser, släkt, 223.
 Kidron, Erik Daniel, prost, 206.
 Kielsen, dansk släkt, 97, 99, 102, 221.
 Kierkegaard, släkt, 92—111.
 — Søren, dansk förf., 92—106, 221.
 Kihlberg, prästfam., 179.
 Kijl, ätt, 53.
 Kjellberg, C. M., landsarkivarie, 197.
 Kleen, Elise, g. m. C. Håkansson, 36.
 Klercker, John af, fil. dr, förf., 165.
 Klevenfeldt, Terkel, dansk genealog, 121.
 Klinckow(ström), ätt, 218.
 Klinckowström, Axel, frih., fil. dr, förf., 164 f.
 — Rudolf Mauritz, frih., överste, 164.
 Klintberg, släkt, 206.
 Klinteberg, af, ätt, 214.
 — Knut Alfred af, överste, 214.
 — W. af, frih., bitr. justitiekansler, landsh., 147.
 Knock, Christoffer, 210.
 Knorrning, ätt, 56.
 Knut Andersson, se Lillie.
 — Eskilsson, se Banér.
 Kock von Gyllenstein, ätt, 48.
 Kockum, släkt, 210.
 Koefoed, dansk släkt, 104.
 Krämer, Oscar von, rysk amiral, 158 ff., 219.
 — R. F. von, frih., landsh., 69 f.
 Kristina (av Holstein) d. ä., svensk drottning, g. m. Karl IX, 15, 20 f., 23.
 — drottning av Sverige, 166.
 Kristoffer, hertig av Mecklenburg, 11—12, 15, 24.
 Krog, N., norskt statsråd, 87.
 Krook, Gustaf, borgmäst., 34.
 — Johan Önnert, löjtnant, 33.
 (Krumme), Michel Nilsson, lagman, 132.
 Krüdener, A. von, rysk minister, 69, 80, 82, 86.
 Krylov, Ivan Andrejevitj, rysk förf., 159.
 Kuropatkin, Aleksej Nikolajevitj, rysk general, 160.
 Kurtz, släkt, 206.
 Kuylenstierna, C. U., överste, 67.
 Kyronius, släkt, 223.
 Köhler, Catharina Margareta, se Cöhler.
 — J., sekreterare, mecklenburgsk diplomat, 4.
 Königsmarck, ätt, 172.
 Lagerbielke, Gustaf, greve, hovkansler, statsråd, envoyé, 73, 87 f.
 Lagerbring, Sven, prof., 202.
 Lagergren, Per Johan, borgmäst., 69, 87.
 Lagerheim, Elias, frih., envoyé, utrikesstatsminister, 67, 97.
 Lagerlöf, Nils, prof., 182.
 Landberg, släkt, 110.
 Langebek, Jacob, dansk historiker, 121 ff.
 Langhoff, August, frih., finländsk ministerstatssekr., 219.
 Lars Siggesson, se Sparre.
 Larsson, Carl, konstnär, 205.
 — Daniel, brännvinsbrännare i Stockholm, 26 f., 37.
 — Lars, skeppare, 150.
 — Liss Olof, riksdagsman, 188.

- Larsson, Louise, g. m. L. E. Andersson, 108.
 — Olof, rusthåll., 41, 44.
 Lassen, Wilhelm, byråchef, norsk genealog, 222.
 Laurelius, O., biskop, 60.
 Laurentius Magni, se Magnus Laurentii.
 Laurin, C. G., fil. dr, förf., 162 ff.
 Lauzun, Armand Louis de Goutant de Biron, hertig de L., 63.
 Leche, Vilh., prof., 164.
 Leicester, Robert Dudley, earl av, engelsk hovman, 126.
 Leijonacker, ätt, 110.
 Leijonfelt, ätt, 56.
 Leijonhufvud, Abr. Leon., frih., löjtn., 199.
 — (Lewenhaupt), Axel, greve, riksråd, 197.
 — Axel Gabriel, frih., president, 199, 217.
 — Knut Henrik, frih., kammarherre, 199.
 — (Lewenhaupt), Sten Eriksson, greve, riksråd, 125—130.
 — Sebastian, frih., överste, 217.
 Lembke, släkt, 192.
 Lemnie, ätt, 55 f.
 Lemnius, S., apotekare, 56.
 Lenck, Nils Johansson, prebendat, 189.
 Lenhardtsen, A., tandläk., 177.
 Leuhusen, ätt, 56.
 Lewenhaupt, ätt, 216.
 — Axel, se Leijonhufvud.
 — Mauritz, greve, överståthåll., 69.
 — Sten Eriksson, se Leijonhufvud.
 Levertin, Oscar, prof., förf., 156, 201.
 Levinsen, dansk släkt, 96.
 Lidner, Bengt, skald, 173 f.
 Liebholt, släkt, 206.
 Liljégren, Johan Gustaf, prof., riksantikvarie, 167, 180, 208.
 Liljencrantz, G. F., greve, hovmarskalk, landsh., 87.
 (Liljeörn), Ivar Månsson, frälseman, 133.
 Lillie, ätter, 49.
 — Axel Andersson, riksråd, 132 f.
 (Lillie), Knut Andersson, riksråd, 132 f.
 Lilliecrona, Gudmund Matias, överstelöjtnant, 36.
 — Gustaf, diplomat, 172.
 Lilliegranat, Hans, kapten, 213.
 Lilliehorn, ätt, 48.
 Lilliehöök, ätt, 110.
 — af Fårdala, ätt, 49.
 Lilliesparre, Olof Jöransson, frälseman, 213.
 Lilljecrona, C. W., publicist, 181.
 Lilljekvist, Fredr., byggnadsråd, slottsarkit., 203.
 Lind, Jenny, sångerska, 78.
 Lindenov, ätt, 49.
 Lindman, Arvid, kyrkoh., 137.
 — Arvid, konteramiral, poetiker, 137.
 Lindqvist, släkt, 217.
 Lindskog, släkt, 217.
 — Fredrik, läkare, 177.
 Lindstedt, Ph. N., bokhandl., 180.
 Lindström, Gustaf, prof., 122, 199.
 Linné, Carl von, botanist, 201.
 Linnerhielm, Jonas Carl, förf., konstnär, 144 ff.
 Lithomannus, Andreas, präst, 213.
 Liwensten, Thomas, överstelöjtn., 50.
 Ljungman, Carl, godsäg., 107.
 — Maria Charlotta, g. m. Kr. N. Kierkegaard, 99, 107.
 Lobstein, V., fransk diplomat, 81, 86.
 Lode, Johan, 52.
 (Lodehat), Jens Gerekesen (Johannes Gerechini), ärkebiskop av Uppsala, biskop av Skálholt, 222.
 Lubius, Eilhard, mecklenburgsk präst, 19.
 Ludvig XV, konung av Frankrike, 64.
 — XVI, konung av Frankrike, 64.
 Lund, dansk släkt, 96 ff.
 — Anna Carlsdotter, g. m. P. Månsson, 44.
 Lund Ohlson, Anna Lisa, g. 1) m. J. Ö. Krook, 2) m. A. Hellman, 32 f.
 Lund Ohlson, Catharina Margareta, g. m. J. Burman, 33 f., 38, 41 f.
 — Gustaf, auditör, 32, 34, 42.
 Lundberg, Christoffer, hovkamrer, 111.
 — Conrad, löjtnant, 35.
 — F. A., prof., 210.
 — Lovisa Dorotea, g. m. I. Burman d. y., 38, 43.
 — Peter, körsnärålderman, 38, 40, 43.
 Lundblad, Johan, prof., 174, 180.
 Lundbom, Anna Cajsa, g. m. P. Molin, 43.
 Lundgren, C. M., kommerseråd, 192.
 Lundström, Anton, kyrkoh., 179.
 Luth, släkt, 56.
 Lutteman, släkt, 124.
 Lybecker, Georg, frih., generallöjtn., 179.
 Lykke (Bille), Peder, ärkebiskop av Lund, 206.
 Lynar, Rochus Friedrich von, greve, dansk diplomat, 25.
 Långberg, släkt, 217.
 Löfstedt, släkt, 192.
 Løfting, dansk släkt, 96.
 Löfvenmark, prästfam., 179.
 Löthman, Anna Elisabeth, g. m. A. Berg, 43.
 Löwen, ätt, 179.
 Löwenhielm, ätt, 179.
 — Carl Axel, greve, diplomat, 77, 177.
 — Carl Gustaf, greve, diplomat, 89.
 — Gustaf, greve, diplomat, 67, 73, 79, 82 f., 85 f., 88, 91.
 Mads Lauridsen, präst, 222.
 Magito, Pietro Noël, överfyrverkare, 88.
 Magnus Eriksson, konung av Sverige och Norge, 220.
 — svensk hertig, 129 f.
 — hertig av Sachsen, 12.
 — Laurentii (Laurentius; Laurentius Magni), präst, 170.
 — Petronius, 169.
 Majander, Magnus Magni, kyrkoh., 141.

- (Malstaätten), Birger Greger-
sson, ärkebiskop av
Uppsala, 200.
- Mandelgren, N. M., fornfor-
skare, 167.
- Manderström, Ludvig, gre-
ve, utrikesstatsminister,
66, 69, 73, 80 f., 85,
87.
- Mannerheim, Gustaf, fin-
ländsk riksföreståndare,
general, 153.
- Margareta Elisabeth, meck-
lenburgsk prinsessa, g. m.
hertig Johan Albrecht
(d. y.) av Mecklenburg,
10, 12f., 15 f., 21—24.
- Eriksdotter, se Vasa.
- Hansdotter (Stormor i
Dalom), 204 f., 218.
- Marnell, Samuel, tenngju-
tare, 42.
- Martensen, H. L., dansk
biskop, 220.
- Mattfeld, reg.-fältskär, 182.
- Mattfeldt, släkt, 207.
- Meidell, F. V. B., dansk kap-
ten, 103.
- Meier, Andreas, mecklen-
burgsk räntmästare, 17 f.
- Meijerberg, Carl Jonas, pe-
dagog, 195.
- Meinander, K. K., finländsk
konsthistoriker, 218.
- Mellquist, Lars Niklas, prost,
206.
- Mendez, Joaquine Antoina,
fröken, 104.
- José Antoin, portugisisk
konsulatsekr., 104.
- Mengel, P. F., politiker, pu-
blicitist, 188.
- Menzies, newzealändsk släkt,
96 f.
- Merit (Marit) Sigfridsdotter,
se Rålamb.
- Messenius, ätt, 48.
- Johannes, historiker,
183, 195.
- Mether, släkt, 192.
- Mettarvainio, Johan, riks-
dagsman, 150.
- Metternich, C. W. N. L.,
furst, österrikisk stats-
man, 67.
- Meyer, G. P. William, dr,
218.
- Michel Eriksson, uppländsk
frälseman, 132 f.
- Nilsson, se Krumme.
- Michelson, Johan, häradsh.,
214.
- Modeen, Olof, kyrkoh., 212.
- Molin, Carin, mamsell, 31.
- Marie, mamsell, 31.
- Peter, skomakare, 43.
- Petronella Gustava, g. m.
I. Burman d. y., 32, 38,
43.
- Moll, släkt, 223.
- Moller, Arvid, prof., 168.
- Momma, släkt, 223.
- Montaigne, Michel de, fransk
filosof, 189.
- Montelin, Fredrik, apoteka-
re, 171.
- Montelius, Agda, född Reu-
terskiöld, fru, 151.
- Montgomery-Cederhielm,
Robert, kammarherre,
210.
- Montgomery, Gunilla, g. m.
C. M. Drake, 183.
- Gustaf, landshöv., 152.
- Montin, släkt, 205.
- Mornay, Charles de, frih.,
krigsöverste, 52, 197.
- Charles de, fransk diplo-
mat, 82.
- Munch, dansk släkt, 104.
- Munck, Adolf Fredrik, gre-
ve, 173.
- Murén, Per, grossh., 206.
- (Månesköld), Johan Karls-
son, häradsh., 131.
- Månesköld (af Seglinge),
Elin, g. m. J. von Bär-
felt, 54.
- (Månesköld), Karl Bengts-
son, väpnare, 131 ff.
- Måns Larsson, se Hjortö-
släkten.
- Månsson, Filip, konstnär,
203.
- Möller, von, ätt, 110.
- Möller, dansk släkt, 104.
- Gustaf Fredrik, reg.-läk.,
209.
- Johan, diplomat, 172,
218.
- Wilhelm, doktor, syndi-
cus i Hamburg, 14—20.
- Mörck, Wilhelm Gustaf, pos-
sesionat, 209.
- Mörling, Carl Gustaf, svar-
varemästare, 38, 44.
- Mörn, släkt, 192.
- Mörne, släkt, 192.
- Mörner, ätt, 201.
- A. G., greve, statsråd,
177.
- Mörner, Carl Göran, greve,
statsråd, president, 73.
- Mört, släkt, 211.
- Nathorst, A. G., prof., 199.
- Natt och Dag, ätt, 198.
- Neaf (Näf), Jacob, frih.,
ståthåll., 52, 141.
- Neijber, Edouard, bank-
kamrer, 36.
- Nesselius, Israel, prof., 216.
- Nesselrode, K., greve, rysk
rikskansler, 66, 69 f.,
80 ff., 86.
- Nessen, Hajo van, mecklen-
burgsk diplomat, 21.
- Nicander, Anders, tullkon-
trollör, 172.
- Nicolaus, kyrkoh. i Mister-
hult, 189.
- Niels Matsön, landsdomare
på Gotland, 206.
- Nierothe, ätt, 213.
- Nietzsche, Friedrich, tysk
förf., 93.
- Nikolaj (Nikolaus) I, rysk
kejsare, 66, 70, 80 f.
- II, rysk kejsare, 159.
- Nils Hansson, se Brask.
- Magnusson, småländsk
frälseman, 214.
- Nisbeth, ätt, 223.
- Niurenus, släkt, 212.
- Nobel, Emanuel, dr, 191.
- Nolleroth, Elias Gustaf, lag-
man, 206.
- Nordenskiöld, Adolf Erik,
frih., upptäcktsresande,
165.
- Gustaf, naturforskare,
165.
- Nordenskiöld, Otto Henrik,
frih., viceamiral, 181.
- Nordin, Gustaf af, diplomat,
69, 73, 80 f., 84 f., 89.
- Nordström, Ernst S., prof.,
218.
- Noréus, Samuel, justitieråd,
146.
- Norling, släkt, 206.
- Norman, Erik Persson, rust-
håll., 38 f.
- Carl Henrik, ryttmäst.,
222.
- Norström, Maria Elisabeth,
g. m. G. Wegelin, 40.
- Nyblaus, Gustaf, överste,
riksdagsman, 188.
- Nyblom, Carl Rupert, prof.,
155 f.

- Sjunne Ragvaldsson, borgmästare i Västervik, 172.
 Sjöborg, Nils Henrik, prof., 141, 208.
 Sjöcrona, ätt, 110.
 — Carl Georg, överstelöjtn., 110.
 Sjölin, Eric Magnus, kyrkoh., 178.
 Sjövall, släkt, 192.
 Skieller, dansk släkt, 104.
 Skjöldebrand, ätt, 100.
 — Ph. O. A., lantbruk., 99, 108.
 Skovgaard, Joakim, dansk konstnär, 203.
 Skytte, ätt, 53.
 — Bengt, frih., riksråd, 172.
 — Bertil, överste, 50.
 — Johan, frih., generalguvernör, riksråd, 168, 172.
 (Slaveka), Märta Johansdotter, g. m. Bengt Christersson (Oxenstierna), 132.
 Smedberg, släkt, 110.
 — Axel Adolf, kamrer, 110.
 — Eleonore, g. m. N. Beckman, 111.
 Smith, John Gustaf, vice häradshövd., 209.
 Sneckensköld, Jacob, reduktionskommis., 50.
 Snell, Johan, boktryck., 198.
 Snoilsky, ätt, 48, 204.
 — Carl, greve, överbibliotekarie, skald, 155, 157 f.
 — Georg von, diplomat, 172.
 — Nils, greve, justitieråd, 77.
 Sohlman, Aug., fil. dr, publicist, 194.
 Sohm, Zacharias Fredrik, körsnär, 38, 40.
 Sophia, holsteinsk prinsessa, g. m. hertig Johann VII av Mecklenburg, 9, 17—20, 22 f.
 Sophia Magdalena, svensk drottning, 143.
 Sophie Amalie, dansk drottning, 200.
 Spalding, Andreas, borgmäst., 182.
 Sparre, ätt, 179.
 (sparre), ätt, 198.
 Sparre, Axel Wrede, greve, överståthåll., 142.
 Sparre, Carl, frih., överståthåll., 204.
 — Erik, greve, riksråd, diplomat, 175.
 — Erik Larsson, riksråd, rikskansler, 6, 10, 13 f.
 (sparre), Fader Ulfsson, ridare, 198.
 Sparre, Fredrik, greve, rikskansler, 142.
 (—) Lars Siggesson, riksmarsk, 132.
 — Ulrica Lovisa, g. m. C. G. Tessin, 143.
 — Per Larsson, frih., diplomat., 172.
 — Ulf, frih., överstelöjtn., 104.
 Sparwenfeld, J. G., överceremonimäst., lård, 171.
 Spiegel, Haquin, ärkebiskop, 121, 137.
 Speranskij, Michail Michajlovitj, greve, rysk statsman, 148.
 Sperling, ätt, 179.
 — Casper Otto, frih., generalmajor, guvernör, 50.
 Spierinck, släkt, 172.
 Spooft, släkt, 192.
 Sprengtporten, Göran Magnus, frih. (rysk greve), gen., 215.
 — J. W., frih., ambassadör, 214.
 Spång, Maria (Markin), g. m. J. Bertram, 40.
 Spöring, Herman Didrik, konstnär, 198.
 Staaff, Karl, statsminister, 162, 199.
 Stackelberg, ätt, 53.
 Stadener, Hedda, född af Klinteberg, biskopinna, 214.
 — N. Samuel, biskop, 194.
 Staël von Holstein, E. M., frih., diplomat, 61 f.
 — Joachim, frih., överste, 184.
 Staffan Henriksson, borgmäst. i Uppsala, 132 f.
 Stagnelius, E. J., skald, 201.
 Stanislav August, konung av Polen, 203.
 Steding, Gerhard, furstligt gottorpskt råd, 14 f., 16, 17, 19, 20.
 Steffenburg, släkt, 205.
 Steinholtz, släkt, 211.
 Steinholz, släkt, 205.
 Steinmetz, prästfam., 179.
 Sten Sture, se Sture.
 Stenberg, släkt, 192.
 Stenbock, Magnus, greve, gen., gen.-guv., 175.
 Stierneld, G. A., frih., utrikesstatsminister, 69, 74, 81.
 Stiernhielm, Georg, skald, 168.
 Stiernklo, Anders Wessman, häradshövd., 179.
 Stiernsköld, Nils, ståthåll., 172.
 Stobæus, Andreas, prof., 182.
 — Kilian, d. ä., prof., 174, 198.
 — Nils, prof., 182.
 Stobée, Lorentz Christopher, generalmajor, landshövd., 178.
 Stockenberg, P. Th. G., borgmäst., 206.
 Stolt, Jonas, byskomakare, 194.
 Stormor i Dalom, se Margareta Hansdotter.
 Strandberg, Petrus, kyrkoh., 137.
 Strindberg, August, förf., 163, 185.
 — Frida, född Uhl, 185.
 Strindlund, N., talman, 87.
 Stromberg, ätt, 210.
 Stråle, Karin, g. Sabelfelt, 214.
 — Maria, g. m. B. Bagge, 214.
 — N. W., justitieråd, 77.
 Ström, släkt, 206.
 Sture, grevl. ätt, 172.
 (—) Elin Gustafsdotter, 195.
 — Nils, greve, 197.
 — Sten, d. ä., riksförest., 195.
 — Sten, d. y., riksförest., 196 f.
 Stålmarm, Arvid Eriksson, krigare, 219.
 — Elin Svantesdotter, g. m. Johan Plater, 57.
 Stålhandske, ätter, 57 f.
 — Torsten, krigare, 57, 219.
 Stålnacke, släkt, 211.
 Suell, släkt, 210.
 Sundberg, Anton Niclas, ärkebiskop, 171, 181.
 Sundelin, domprostfam., 179.
 — prästfam., 179.
 Sundén, släkt, 205.

- Sundström, Anna Fredrika, g. m. J. I. Burman, 38, 44.
- Anna Greta, g. m. M. Sundström, 44.
- Anna Margareta, g. m. J. G. Wegelin, 40.
- Brita Christina, g. m. P. Burman, 38, 44.
- Magnus, kofferdikaptén, 44.
- Sundvallsson, släkt, 205.
- Sup, släkt, 211.
- Svarte Skåning, Åke Jönsson, ridd., riksråd, lagman, 215.
- Swedenborg, Emanuel, naturforskare, religionsstiftare, 181, 205.
- Swedmarck, Elisabeth, g. m. B. Grundh, 182.
- Svensden, Christen, dansk generalpostdir., 102.
- Swensson, Fredrik, hotelläg., 108.
- Ingegerd, g. m. N. Kierkegaard, 99, 108.
- Sverkillus Olavi, kyrkoh., 212.
- Svinhufvud, Otto Olavi, biskop i Västerås, 133.
- Pehr Evind, president i Finland, 153.
- Sylvan, Isaac Andreas, bokhandl., 180.
- T. L., lagman, 192.
- Syvenius, Bengt, komminister, 137.
- (sågskura el. ulfstand), Peder Larsson, uppländsk frälseman, 132 f.
- Säterholm, släkt, 206.
- Säve, Per Arvid, antikvitetsintendent, 122.
- Söderberg, Hjalmar, förf., 156, 163.
- Verner, fil. dr, huvudred., 196.
- Söderblom, Nathan, ärkebiskop, 186 ff.
- Söderman, se Rothman.
- Sörensson, Per, lektor, 197.
- Tammelin, Lars, finländsk biskop, 216.
- Tarras, Augusta Sophia, g. m. A. Virgin, 110.
- Christine Eleonore, g. m. A. A. Smedberg, 110 f.
- Tarras, Emma, g. m. C. G. Sjöcrona, 110.
- John, generalkonsul, 110.
- Laura, g. m. C. Silfverschiöld, 110.
- Laurence, generalkonsul, 110.
- Tarras-Wahlberg, släkt, 110.
- Bo Arvid, överste, 110.
- Taube, Carl Edvard, frih., överhovpredikant, ordensbiskop, 143.
- Tegel, Erik Jöransson, historieskrivare, 56.
- Tegnér, Esaias, biskop, skald, 156, 193.
- Tersmeden, Ann Margret, se Holmgren.
- Nils, kammarherre, diplomat, politiker, 73, 81, 84 f., 88 ff.
- Tesmar, Liberus, 20.
- Tessin, ätt, 218.
- Carl Gustaf, greve, kanslipresident, riksråd 142 ff., 215.
- Ulrica Lovisa, se Sparre.
- Theorell, J. P., publicist, 83.
- Thomsen, dansk släkt, 99, 102, 104 ff.
- Christian Jürgensen, dansk arkeolog, 180.
- Niels Kiølsen, dansk godsäg., 102.
- Thorild, Thomas, förf., 173.
- Thott, ätt, 54.
- Thörnell, prästfam., 179.
- Tingstadius, Lars Christ., medicinalråd, 215.
- Toll, Johan Christopher, greve, fältmarskalk, generalguvernör, 171.
- Tolstadius, Erik, kyrkoherde, 143.
- Topelius, Z., förf., 199, 218.
- Topsen, Peter, tysk sekr., 20 f.
- Torbjörnsson, Eric August, kand., 207.
- Tornérhielm, E. W., borgmäst., 207.
- Torpadius, släkt, 137.
- Torpström, Nicolaus, vagnmakarmäst., 38, 40.
- Torstensson, Carl Ulric, 201.
- Leonharda Amalia, 201.
- Tott, ätt, 53 f.
- Clas, greve, riksråd, 172.
- (—) Filip Axelsson, riddare, 124.
- (Tott), Ivar Axelsson, riddare, 124.
- (—), Olof Axelsson, riddare, 124.
- Trana, Erik Andersson, generalmajor, 172.
- (Tre rosor), Alf Knutsson, riddare, 222.
- Troels-Lund, Fr., dansk historiker, 96 f.
- Troil, Knut von, frih., landshövd., 219.
- Troilius, släkt, 217.
- Trolle, Gustaf, ärkebiskop av Uppsala, 196 f.
- Henrik af, generalamiral, 216.
- Trygger, Signe, född Söderström, fru, 165.
- Turdin, släkt, 217.
- Ture Eriksson se Bielke.
- Pedersson, se Bielke.
- Tyrgillus, norskt helgon, 120.
- Törneros, Adolph, förf., 199.
- Uddén, H., t. f. landshövd., 194.
- Ugerup (Urup), dansk ätt, 221.
- (Urup), Arild, dansk krigare, 128.
- (Urup), Axel, dansk riksråd, 221.
- Uggla, Carl Hillebrandsson, kammarherre, förf., 198.
- Uhl, Frida, se Strindberg.
- Ulf sax, Emilie, g. m. S. N. Selldén, 104.
- Magnus, överstelöjtn., 214.
- Ulf sparre, ätt, 179.
- Måns Larsson, se Hjortösläkten.
- Ulfstand, jfr Sågskura.
- Ulfström, dir., 150.
- Ullberg, Johan, skulptör, 178.
- Ulrich, Johan, vice president, 172.
- Ulrik, hertig av Mecklenburg-Güstrow, 4—7, 11, 13—19.
- Ulrika Eleonora, d. y., svensk drott., 209.
- Urup, se Ugerup.
- (Ulvåsaätten), Birger Ulfsson, riddare, 189.
- (—), Katherina Ulfsdotter, se Katherina.
- Utterhielm, E., miniatyrmål., 198.

- Wachtmeister, ätt, 161 f.
 — Carl Axel Trolle-, greve, justitiestatsminister, 147.
 — Hans, frih., generalmajor, 50.
 Wackerbart, Frans Henrik, kammarjunk., härads-hövd., 52.
 Wadt, Ursilia, 182.
 Wæterdahl, Johan, pastor, 180.
 Wagenius, prästfam., 179.
 Wahlberg, släkt, 217.
 — J. P. A. C., vice häradsh., 110.
 Wahlfisk, släkt, 110.
 Wahlström, Lydia, fil. dr, 151.
 Waldenström, P. P., lektor, frikyrkoman, 181.
 Walldén, J. A., boktryckare, publicist, 31.
 Wallenberg, Jacob, förf., 172.
 — Marcus, v. häradsh., bankdir., 194.
 Valley, Carl, grossh., 206.
 Wallgren, släkt, 192.
 Wallin, Johan Olof, ärkebiskop, 87.
 — Jöran, biskop, 121, 201.
 Wallinder, Johannes, prost, 206.
 Wangelin, Berndt Christian, diplomat, 172.
 Warming, dansk släkt, 96.
 (Vasa), Margareta Erikdotter, g. 1) Brahe, 2) v. Hoya, 213.
 Wedel Jarlsberg, Frederik (Fritz), baron, svensk-norsk diplomat, 80.
 Wegelin, släkt, 41.
 — Georg, körsnärssälderman, 40.
 — Johan Georgsson, kommerseråd, talman, 38, 40.
 — Maria Elisabeth, g. m. P. Lundberg, 40.
 Weijgang, Anna, 30.
 Weiler, släkt, 204.
 Vellingk, ätt, 48.
 Wellington, A. Wellesley, hertig av, brittisk utrikesminister, 70.
 Wenelius, Johannes, prost, 138.
 Wennerholm, släkt, 217.
 Wenström, Georg, ingenjör, 194.
 — Jonas, ingenjör, 194.
 Verelius, O., fornforskare, 183.
 Werfwing, släkt, 217.
 Versteegh, släkt, 223.
 Vestelius, släkt, 205.
 Westman, Karl Emil, godsäg., 214.
 Westphal, Johan von, hauptman, 182.
 Wetter, Carl L. H., telegrafkommissarie, 209.
 Wetterbergh, C. A., läk., förf., 199.
 Vetterlund, Fredrik, fil. dr, skald, 207.
 Wetterstedt, Gustaf af, greve, utrikesstatsminister, 67, 177.
 Whitelocke, Bulstrode, engelsk diplomat, 167.
 Whitlock, Anna, fröken, 151.
 Viazemskij, P., rysk furste, 66 f.
 Vibelius, släkt, 205.
 Wiberg, Anders, baptist, 190.
 Wicksell, Anna Bugge-, professorska, 151.
 Widmark, släkt, 211.
 — Henrik Adolf, landsh., 211.
 — Per Henrik, landsh., 211.
 Wiesel, Andreas, prost, 214.
 — Elias, kyrkoh., 213.
 Wieselgren, Peter, domprost, 181, 190.
 Wihlborg, släkt, 192.
 Wijkman, O. F., disp., 194.
 (Wildeman), Arvid Tönnesson, krigare, 219.
 Vilhelm, dansk abbot, 197.
 Wilhelm, lantgreve av Hessen, 7.
 Wilkens, Carl Ludwig, telegrafförest., 191 f.
 Willerding, släkt, 110.
 Wingård, Carl Fredrik af, ärkebiskop, 69, 74.
 — Johan, biskop, 202.
 Vino, släkt, 206.
 Wirænius, Samuel, biskop, 41.
 Virgin, Arvid, kammarherre, 110.
 — Sophie, g. m. J. P. A. C. Wahlberg, 110.
 Wisander, E. F. G., kammar skrivare, 209.
 Wittenberg, ätt, 51.
 — Arvid, greve, fältmarskalk, 51.
 — Johan, 51.
 Witthoff, Sven, provincial-medicus, 124.
 Vogler, Hieronymus, hamburgsk rådsherre, 20.
 Vorontsov-Daškov, Ivan, greve, rysk t. f. rikskansler, 82.
 Wrangel, ätter, 50.
 — Carl Gustaf, greve, riksamiral, 50, 172.
 — Herman, riksråd, 50.
 Wrede, Mathilda, 219.
 Wright, Victor von, arbetarledare, 153.
 Wulff, Mårten, myntmästare, 172.
 Wänenen, Peter, riksdagsman, 150.
 Wästfelt, ätt, 110.
 Yrjö-Koskinen, G. Z., frih., finländsk historiker, 154, 216.
 Zethelius, Eric, kyrkoh., 183.
 Zverg, A. H. Chr., apotekare, 178.
 Zöllner, Daniel, mecklenburgsk diplomat, 21.
 Åberg, M. J., bokhandl., 180.
 Åhman, Christian Eleonora, g. m. H. J. Beckman, 109.
 Åke Jönsson, se Svarte Skåning.
 Åkerhielm, G. F., frih., statsråd, 177.
 Åkerman, släkt, 192.
 Alänning, Peter, köpman, 166.
 Åman, Anders B., 182.
 Äinas, Anders, riksdagsman, 150.
 Älgh, Harald, riddare, 216.
 Ödmann, Samuel, prof., 213.
 Öhman, släkt, 192.
 Öhrvall, Hjalmar, prof., 177.
 Örner, Gustaf, apotekare, 178.
 (Örnflykt), Arend Persson, 132.
 Örtenblad, Carl, borgmäst., 110.
 Öström, Niklas, kyrkvård, rusthåll., 28, 38 f.

Följande av Samfundets skrifter utlämnas efter rekvisition hos sekreteraren (adress se nedan) till nedannämnda pris:

- Svenska Autografsällskapets tidskrift, Del I, nr:s 3, 7—12, årg.**
1879—1888 (h. 1, 2 o. 4—6 saknas), per nr . . . . . kr. 3:—.
- Svenska Autografsällskapets tidskrift, Del II, nr:s 1—12, årg.**
1889—1896 (340 sid.), lämnas fullständig till nedsatt pris av . . . . . kr. 18:—.
- Personregister till delarne I och II (44 sid.)** . . . . . kr. 6:—.
- Personhistorisk tidskrift:**
Årg. I (1898—1899) h. 3 o. 4 à kr. 3:75 (h. 1 o. 2 slutsålda).
    » II (1900) h. 1 o. 2 à kr. 3:75 (h. 3 o. 4 slutsålda).
    » III (1901) (slutsåld).
    » IV (1902) — årg. XXIV (1923) à kr. 15 per årg. utom årg. VIII (1906), som är slutsåld.
    » XXV (1924) — årg. XXXI (1930) à kr. 10:—.

Skrifter och Handlingar, utg. genom Svenska Autografsällskapet:

- I. S:t Nikolai kyrkas i Stockholm vigselbok, 1. 1604—1650 och 2. 1651—1700 (182 sid.), utg. av F. U. Wrangel . . . . . kr. 9:—.
- II. En adlig och furstlig hofpredikant under 1600-talets senare hälft, P. G. Öjer; utg. af Karl af Schmidt (82 sid.) . . . . . kr. 4:50.
- III. Släkten Aminoff (slutsåld).
- IV. Klosterfolket i Vadstena af C. Silfverstolpe (slutsåld).
- V. Svenska porträtt i samlingarna vid Uppsala universitet, förteckn. af N. Sjöberg (6+87 sid.) med 31 porträtt; ingår i årg. III o. IV.
- VI. Svenskarne under dannebrogen 1848—50, med tillägg (102+24 sid.), af B. Schöldström, med 97 porträtt (slutsåld).
- VII. Svensk genealogisk litteratur, förtecknad af J. A. Almquist (80 sid.) . kr. 6:—.
- VIII. Porträttsamlingarna å Edsberg och Hedensberg (23 sid. och 14 porträtt + 56 sid. och 3 porträtt); ingår i årg. VI h. 3—4 och årg. VII h. 4.

Skrifter, utg. av Personhistoriska Samfundet:

1. Köpings stads tjänstemän 1605—1905 af G. Elgenstierna (106 sid.); ingår i årg. VIII h. 3—4.
2. Kalmar regementes chefer 1623—1907 af F. Rudelius (160 sid. + 23 porträtt); ingår i årg. IX h. 3—4.
3. Register till Personh. Samfundets porträttsamlingar årg. I—III (1906—08); ingår i årg. XI h. 2—4 och XII h. 1—2; även separat . . . . . kr. 6:—.
4. Personhistoriska anteckningar rörande Kristianstads magistrat och andra stadens tjänstemän under åren 1700—1800. Af Karl Enghoff . . . . . kr. 6:—.
5. V. Millqvist, Svenska Riksdagens Borgarstånd 1719—1866. Personhistoriska anteckningar; ingår i årg. XIII, h. 2—3, även separat . . . . . kr. 6:—.
6. Erik XIV:s almanacksanteckningar, hans dagböcker, ritningar och musiker; ingår i urval, utg. af C. M. Stenbock; ingår i årg. XIV h. 2—3.
7. Olof och Caroline Wijks porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg; ingår i årg. XV h. 4.
8. Grefve Reinhold von Rosens porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg; ingår i årg. XVI h. 1—2.
9. Namnlistor över officerskårerna vid svenska s. k. männingsregementen till häst och ståndsdragoner under stora nordiska kriget av V. Hamilton, C. H. Kreüger och E. Leijonhufvud; ingår i årg. XVIII h. 1—2.
10. Namnlistor över officerskårerna vid svenska s. k. männingsregementen till fot under stora nordiska kriget av E. Leijonhufvud . . . . . kr. 10:—.
- Dödslistor från och med år 1899 till och med år 1903 à . . . . . kr. 3:—.
- Margareta Brahes svenska familjeporträtt i Hessen. Beskrifva av Georg W. Fleetwood . . . . . kr. 10:—.

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 10:— pr år + 50 öre för porto och uttages såsom postförskott för Personhistorisk Tidskrift. Önskan om inträde anmäles till Samfundets sekreterare, Postbox 236, Stockholm 1; sekr. träffas å Familjeboken, Vasagatan 7 (från omkring aug. 1934: Klara Västra Kyrkogata 7), Stockholm. Bokhandelspris för löpande årgång är kr. 12:50.

På grund av Personhistoriska Samfundets minskade inkomster utkommer årg. 34 samlad och ej i skilda häften. Samfundets ledamöter uppmanas att verka för ökning av Samfundets medlemsantal.

Stockholm 1934. Kgl. Boktr. P. A. Norstedt & Söner 331347